

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E BİR AYDIN
PROFİLİ: TEKİN ALP**

Murat KILIÇ

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

ANKARA 2007

H.Ü.
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : .....
Prof. Dr. Bayram KODAMAN

Üye : .....
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ

Üye : .....
Doç. Dr. Ayten SEZER ARIĞ

Üye : .....
Yard. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU

Üye : .....
Dr. Yasemin DOĞANER (Danışman)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../.....

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ
Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Bir Aydın Profili: Tekin Alp” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

31 / 01/2007

Murat KILIÇ

ÖZET

19. Yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan Milliyetçilik, ulus devlet, azınlıklar ve milli iktisat gibi konular gerek Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinin gerekse Cumhuriyet yıllarının temel tartışma konuları haline gelmiştir. Bu konuların sonuçları, ortaya çıkardığı problemler ve bunlar karşısında nasıl bir duruş sergileneceği ise Osmanlı ve Cumhuriyet Aydınlarının temel meseleleri olmuştur. Bu aydınlardan biri de Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında söz konusu meseleler üzerine yoğun bir şekilde eğilmiş olan Moiz Kohen, daha sonraki ismiyle Tekin Alp'tir.

Birinci bölümde Tekin Alp'in ailesi, çocukluğu ve yetiştiği ortam ile meslek ve yayın hayatı incelenmiştir. Özellikle meslek hayatı ve yayın hayatı Tekin Alp'in Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyet yıllarında ne kadar aktif ve üretken bir aydın olarak kendine bir yer edindiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca burada eserlerinin kısaca içerikleri ve yayımlandıkları dönemde oynadıkları rol anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise İkinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve fikri ortam içerisinde Tekin Alp'in Osmanlıcılık, Türkçülük, milli iktisat, solidarizm ve Siyonizm fikirlerine nasıl yaklaştığı ve siyasi ve fikri akımlar içerisinde oynadığı rol ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümde de Tekin Alp'in Cumhuriyet dönemindeki uluslaşma sürecinde ve Yahudi cemaatinin Türkleşmesinde nasıl bir rol oynadığı ve bu alandaki faaliyetleri dahilinde millet ve Türk kimliği kavramlarını ele alışı incelenmiştir. Ayrıca Kemalizm kavramını ilk kez bir ideoloji olarak ele alan Tekin Alp'in bu konudaki düşünceleri ve Kemalizm'in altı okuna bakışı anlatılmıştır.

ABSTRACT

The subjects emerged in Europe in the 19th Century such as Nationalism, nation state, minorities and national economy were the main issues debated in the last years of the Otoman Empire and also in the first years of Turkish Republic. The consequences of these issues, problems arised from them, and how to act to them became the main concerns of the Ottoman and Rebuplic intellectuals. One of these intellectuals is Mois Kohen, called after Tekin Alp, who is interested in those issues in question deeply in the the last years of the Ottoman and the first years of Turkish Republic.

In the first part, the family, childhood environment he raised, career and publishing life of Tekin Alp were examined. Especially, his career and publishing life is important to show how he took a place as an active and productive intellectual in the last years of the Otoman and in the first years of the Republic. Moreover, the brief contents of his works and the role they played during the period they were published were tried to be explained.

In the second part, it was considered how Tekin Alp approached the ideas of Ottonism, Turkism, national economy, solidarism and Zionism and his role he played in political and intellectual movements in the political and intellectual context of second Constitutional period of the Ottoman State.

In the third and last part, it was examined how Tekin Alp acted a role in the processes of become a nation in republic period and be Jewish community Turkified, and how he handled concepts of the nations and Turkish identity within his activities in this area. Furthermore, the opinions of Tekin Alp regarding Kemalism concept which is considered as an ideology for the first time by himself and six arrows of Kemalism were described.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEKİN ALP'İN BİYOGRAFİSİ

I. Ailesi ve Çocukluğu	6
II. Eğitim Hayatı	7
III. Yetiştığı Ortam	8
IV. Meslek Hayatı	9
V. Yayın Hayatı	10

İKİNCİ BÖLÜM İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TEKİN ALP

I. İkinci Meşrutiyetin Siyasi ve Fikri Özellikleri	20
A. İkinci Meşrutiyet'e Doğru Osmanlı Devleti	20
B. II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları	27
1. İslamcılık	27
2. Batıcılık	29
3. Osmanlıcılık	30
4. Türkçülük	31
II. İkinci Meşrutiyet Döneminde Tekin Alp	34
A. İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları İçerisinde Tekin Alp	36
1. Tekin Alp ve Osmanlıcılık	36
a. Tekin Alp'in Osmanlıcılık Alanındaki Faaliyetleri	40
2. Türkçülük Akımı İçerisinde Tekin Alp	41
a. Tekin Alp'e Göre Türkçülük Akımının Gelişimi	45
i. Türkçülük Akımından Önceki Durum:	
"Vicdan-ı Millî" Problemi	45

ii. II. Meşrutiyet Dönemi: Türkçülüğün Doğuşu	48
iii. Balkan Savaşları Ve Millî İntibah	49
iv. Millî Mefkure	51
v. İrredenta Siyaseti	54
3. Yeni Osmanlılık	56
B. Tekin Alp, Siyonizm ve Osmanlılık	60
1. Siyonizm ve Osmanlı Devleti	60
2. Tekin Alp'in Siyonizm Hareketi İçerisindeki Yeri ve Faaliyetleri	66
C. Millî İktisat Ve Tekin Alp	75
1. Osmanlı'da Millî İktisat	75
2. Tekin Alp'e Göre Millî İktisat	77
a. Millî İktisadın Gerekleri	81
i. Usûl	81
ii. Millî Tasarruf ve Banka	82
iii. Millî ve Yabancı Sermaye	84
D. İçtimai Siyaset: Solidarizm	86
1. Tekin Alp ve İçtimai Siyaset	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TEKİN ALP

I. Ulus Devlet, Millet Kavramları ve Tekin Alp	95
A. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ulus Devletin İnşası	95
1. Millet (Ulus) Nedir?	97
2. Tekin Alp'in Millet Anlayışı	102
a. Milli Seciye	103
b. Irk, Soy ve Millet	104
c. Din	105
d. Dil	106
e. Coğrafya	107
f. Menfaat	108

B. Türk Ulusal Kimliği	109
1.Türk Kimdir?	109
2. Tekin Alp ve “Türk” Kimliği”	114
II. Türkleştirme Politikaları ve Tekin Alp	118
A.Türkleştirme Nedir?	120
1. Türkleştirmenin Amacı ve Faydası	121
2.Türkleştirmenin Önündeki Engeller	123
3.Türkleştirme Nasıl Olur?	124
B. Türkleştirme Çerçevesinde Yahudi Cemaati ve Tekin Alp	125
1.Yahudi Cemaati	125
2.Yahudilerin Türkleştirilmesi ve Tekin Alp	129
a.Hukuki Alanda Türkleştirme	132
b.Kültürel Alanda Türkleştirme	136
c.İktisadi Alanda Türkleştirme	142
III. Kemalizm ve Tekin Alp	146
A.Halkçılık ve Cumhuriyetçilik: Demokrasi	150
B.Devletçilik	151
C.Milliyetçilik	154
D.İnkılâpçılık	156
E.Laiklik	157
SONUÇ	159
BİBLİYOGRAFYA	164
EKLER	172

ÖNSÖZ

Bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu araştırmanın amacı; Türkiye’de imparatorluktan milli devlete geçiş sürecinde yani İkinci Meşrutiyet döneminden başlayarak Cumhuriyetin ilk yıllarında, Yahudi kökenli bir Türk aydını olan Tekin Alp’in, Osmanlıcılık, Siyonizm, Türkçülük, Türkleştirme ve Kemalizm hareketleri içerisindeki yerini ve rolünü, milli iktisat konularındaki görüşlerini ve çalışmalarını incelemek ve ortaya koymaktır.

Bu amaca yönelirken Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinin ve Cumhuriyetin ilk yıllarının ortak problemleri olan eldeki toplumdaki bir ulus yaratma ve milli bir iktisat tesis etme zarureti karşısında gerek Osmanlı’nın son yıllarında gerekse Cumhuriyetin ulus yaratma projesinde bir azınlık olarak karşımıza çıkan, ancak diğer azınlıkların aksine ayrılıkçı olmayan ve devlet ile her iki dönemde de iyi ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye’deki Yahudilerin ve Yahudi seçkinlerinin bu süreçteki tutum, etki ve rollerinin ne olduğu; sorunsalından hareket edilmiştir.

Bu sorunsalın çözümü olarak Tekin Alp’in siyasi ve fikri hayatının seçilme sebebi ise Tekin Alp’in gerek Osmanlı’nın son dönemlerinde gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında bir ulus inşa etme yolunda, ortak bir ülkü ve bir ulus yaratılması için en çok gayret gösteren, uzun süren yayın ve düşün faaliyetleriyle her dönemde etkili olmayı başaran, Yahudi cemaati ile mevcut hükümetler arasında bir aracı olan Yahudi kökenli bir Türk aydını olmasıdır.

Çalışmada Tekin Alp’in biyografisini, siyasi görüşlerini, düşün ve yayın faaliyetlerini ele alınırken, aynı zamanda 1908’de başlayan İkinci Meşrutiyet döneminden Cumhuriyetin 1950’li yıllarına kadar ki sürecin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarını ve olaylarını içeren tarihi bir perspektif dikkate alınmış, söz konusu dönemdeki gelişmelerin ana hatları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu noktada Tekin Alp’in görüşleri ve faaliyetleri Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin genel siyasi ve fikri gelişmeleri içerisinde ele alınmıştır.

Araştırma sırasında Türkçe, İngilizce ve Osmanlıca kitaplar ve makaleler kullanılmıştır. Araştırmanın temel kaynakları ise Tekin Alp'in *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türklük; En Meşhur Mütalaatı, The Turkish and Pan-Turkish İdeal, Türkleştirme, Kemalizm ve Türk Ruhu* adlı kitapları ile başta *İktisadiyat Mecmuası, Yeni Mecmua, İçtihat ve Türkiye İktisat Mecmuası* olmak üzere çeşitli dergilerde yayınlanan çok sayıda makalesinden oluşmaktadır. Araştırma sırasında kaynaklarla ilgili yaşanan en önemli problem Tekin Alp'e ait günlükler ve yurtdışında bazı özel arşivlerde bulunan belgelere ulaşamamasıdır. Bu noktada ise Tekin Alp üzerine daha önce yayınlanan Jacob Landau'nun *Tekinalp, Bir Türk Yurtseveri* ve Liz Behmoaras'ın *Bir Kimlik Arayışı'nın Hikayesi* adlı kitaplardan faydalanılmıştır. Bir diğer problem ise Tekin Alp'in kullandığı müstear isimlerin Ona ait yazıların toplanmasını güçleştirmesidir. Tekin Alp'e ait yayınlar vasıtasıyla çeşitli konulardaki görüşleri ortaya konarken, yaşadığı dönemde ortaya çıkan siyasal gelişmelerin tespit edilmesi için Tarık Zafer Tunaya, Sina Akşin, Niyazi Berkes, Bernard Lewis ve Feroz Ahmad gibi yazarların Türk modernleşme sürecini ele alan kitapları ile dönem basını kullanılmıştır.

Lisansüstü eğitimim boyunca akademik gelişimime büyük katkıda bulunan başta Enstitü Müdürü Prof. Dr. Mustafa Yılmaz olmak üzere Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsündeki değerli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Gerek bu çalışma sırasında gerekse Süleyman Demirel Üniversitesindeki diğer çalışmalarım ve görevim sırasında değerli fikirleriyle rehberliğini ve teşvikini benden esirgemeyen sayın hocam Prof.Dr.Bayram Kodaman'a saygı ve teşekkürlerimi burada sunmak isterim. Bu çalışmanın tamamlanmasında bana yol gösteren, yerinde tenkit, ikaz eden ama daha çok sabırla ve titizlikle çalışmalarımı takip eden danışman hocam Dr. Yasemin Doğaner'e ayrıca teşekkürlerimi ve minnetimi ifade etmek isterim.

Bu çalışmanın hazırlanmasında önemli bir yer tutan süreli yayınlar ve gazete taramalarında sağladıkları kolaylıklar nedeniyle TBMM Kütüphanesi ve Milli Kütüphane mikروفilm ve süreli yayınlar bölümü yetkililerine ve çalışanlarına; çalışmamı Ankara dışında sürdürdüğüm dönem içerisinde bu uzaklığı bana

hissettirmeyen ve kaynak sağlayan arkadaşım Nevzat Özdemir'e; çalışmam için son derece önemli olan ancak Ankara'da ulaşamadığım kaynakları bana British Library'den büyük zahmetler içerisinde sağlayan sevgili dostum Ekrem Başer'e, sonunda başarılı olamasam da Tekin Alp'in günlüklerine ulaşmam için bana yol gösteren Lizi Behmoaras'a; çalışmam sırasında sıkça yaşadığım teknik problemler sırasında her zaman yanımda olan değerli meslektaşım Şahin Özgür Çeri'ye teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Yüksek Lisansa başlamam ve sürdürmemde bana olan desteklerinden dolayı annem ve babam Ayşe ve Celal Kılıç'a, ablam Şükran Kılıç'a, Şimşek ve Genç ailelerine burada minnetimi ifade etmeyi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
İ.B.Ü.	İstanbul Bilgi Üniversitesi
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
K.	Kısım
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
S.	Sayı
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları
YTÖ	Yahudi Toprak Örgütü

GİRİŞ

Avrupa’da 19. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik ve sanayi inkılabı, başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada günümüze kadar etkisini sürdürecektir olan tesirlere yol açmıştır. Bu tesirlerden belki de en önemlisi 19. yüzyıldan başlayarak Avrupa’da kurulmaya başlayan milli devletlerdir¹. Avrupa’da yaşanan sosyal, iktisadi, siyasi ve teknik konularda meydana gelen gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan milli devletlerin halkları aynı vatanda, aynı devlete bağlı olarak yaşamının, aynı siyasi kurumlara sahip olmanın ve ortak kültürlerini devamlı geliştirmenin sonucu millet haline gelmeye başlamışlardır².

Bu süreç Türkiye’de farklı bir şekilde ortaya çıktı. Avrupa’nın ulaştığı noktaya yani milletleşme ve milli devlete ulaşma süreci Avrupa’dan daha geç ve sancılı gerçekleşti. Bunun en önemli nedeni 18. yüzyılda ideoloji, dil ve hissiyat olarak milliyetçiliğin doğuşundan önce Batı Avrupa’da milletlerin niyet ve amaçlar açısından elverişli bir durumda olmalarıydı. Türkiye’de ise millet milliyetçiliğinin yayılmasını takiben ortaya çıkmıştır. Batı milletlere neredeyse tesadüfen vardı. Türkiye’de ise millet tasarlanarak yaratıldı³. Bu yolda yani millet tasarımı ise iki süreç yaşanmıştır. Bunlardan biri Osmanlı döneminde çok milletli olan bir imparatorluğu ayakta tutmak için milliyetçiliğe karşı refleks olarak gelişen bir millet yaratma ideolojisi, diğeri ise milliyetçiliğe karşı değil bizzat milliyetçi esaslarla milli bir devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin millet yaratma arzusudur.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa’da ortaya çıkan gelişmelerin Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi birbiriyle bağlantılı olan üç farklı alanda ortaya çıkmıştır. Bunlar sırasıyla Osmanlı ekonomisinin gittikçe daha fazla kapitalizmin nüfuzu altına girmesi, Osmanlı Devleti’ni parçalamak veya varlığını muhafaza ederek siyasi ve iktisadi hegemonya altına alma planları ve nihayet milliyetçilik, liberalizm ve laiklik

---

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İmge Yay., Ankara 1995, s.138.

² Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s.14.

³ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, İletişim Yay., İstanbul 1999, s.158

gibi ideolojilerin etkisi altına girmişti⁴. Ancak Osmanlı Devleti bir milli devlet değil çok uluslu bir imparatorluktu. Bu yüzden milliyetçiliğin Osmanlı üzerindeki ilk etkisi olumsuz yönde görüldü. Milliyetçilik düşüncesi büyük devletler tarafından Osmanlı Devleti'ni parçalama, Osmanlı devletine bağlı unsurlar tarafından da bağımsız birer devlet olma amacıyla kullanılmıştı.

Bu durum karşısında Osmanlı'nın unsurları yüzyıllardır bir arada tutmak için kullandığı *millet sistemi* etkisiz kalmıştı. Bu sistem, Osmanlı topraklarında yaşayan toplulukların din veya mezheplerine göre sınıflandırıp yönetilmesi ilkesini esas almıştır. Bu sistemde millet dini cemaat anlamında kullanılıyordu ve "millet" in üyeleri hükümetle olan ilişkilerini millet temsilcileri vasıtasıyla sağlıyorlardı. Toplumdaki ve yönetim alanındaki statüler de bir dini cemaatin üyesi olmakla belirleniyordu⁵.

Milliyetçilik karşısında etkisiz kalan millet sisteminin yerine yeni bir sistem ikame etmek ve milliyetçiliğin olumsuz etkilerini bertaraf amacıyla 19. yüzyılda iktidardaki Osmanlı devlet adamları ve aydınları halkı "millet" e dönüştürmek ve halkın devletle özdeşleşmesini ve böylece sadakat ve bağlılığını sağlamak için devleti daha geniş bir insani temele oturtma kararını verdiler. Bu kararın sonucunda yeni ideoloji Osmanlıcılık ortaya çıktı. Osmanlıcılık, Osmanlı hükümetinin tüm Osmanlı tebaası arasında eşitlik ve birliği sağlamak ve inanç, ırk ve dil farklılıklarının üstesinden gelmek üzere ortak bir siyasal kimlik olarak tek bir vatandaşlık kavramını kullanma çabası olarak tanımlanabilir⁶.

Ancak bu çaba 1912 Balkan Savaşları ile tamamen sona ermiş ve bu savaşta Osmanlı milletinin birer parçası haline getirilmeye çalışılan unsurlar, Osmanlı milletine dahil olmak istemediklerini ilan etmişlerdir. Bir millet tasarımı olarak Osmanlıcılığın başarısız oluşunda temel faktör milleti oluşturan unsurların göz ardı edilmesidir. Nitekim Osmanlı aydınlarının bir millet olarak ortaya çıkarmak

⁴ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.12-13.

⁵ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*, Ağaç Yay., İstanbul 1992, s.18-22.

⁶ Kemal Karpat, "Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak", *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*, İBÜ Yay., İstanbul 2005, s.24-25.

istedikleri toplumda milletin unsurlarından ne dil birliği⁷, ne kan bağı ve yurttaş olma arzusu⁸, ne de ortak kültürü oluşturma ve benimseme⁹ iradesi görülmekteydi. Bunların ortaya çıkarılması için de herhangi bir girişim görülmemektedir. Zaten millet sistemi benzeşim ve özümsemeyi değil, farklılıkları koruma amacına yöneldiği için farklı toplulukların müstakil varlıklarını süreklileştirmekte böylece gayrimüslim milletlerde ulusçu duygu ve ihtirasların uyanması da kolaylaşmaktaydı. Hemen bütün gayrimüslim milletler Osmanlı Devleti aleyhine dış bağlantılara girmişler ve sürekli mücadelenin tarafı haline gelmişlerdi¹⁰.

Osmanlıcılığın başarısızlığından sonra II. Meşrutiyet döneminde siyasal anlamda bir Türk milliyetçiliği ortaya çıkmış; Anadolu'da milli bir devlet kurma fikri gelişmiştir. Ancak bu fikir Türkçülüğün dar ve klasik anlamı içinde kalmamış ve ikinci bir safhaya geçmişti. Bu ikinci safhada ülke dışı Türklerle birleşilecek ve Turan adlı büyük ülke gerçekleştirilecekti¹¹. Türkçüler çöken bir imparatorluk karşısında milli bir devletin kuruluşunu düşünmeyerek yeni bir imparatorluk tezini işlemişler, bunun için de milliyetçilik akımını “uzak Türkçülüğe” ve Turancılığa dönüştürmüşlerdi¹². Böylece bir milli devlet kurma işi yeni kurulacak olan Cumhuriyet'e kalmıştı.

Cumhuriyet miras aldığı toplum itibariyle bir milli devlet kurma ve uluslaşma açısından Osmanlı'ya göre daha şanslıdır. Çünkü artık ortada çok milletli bir imparatorluk yoktur. Balkanlar ve Arap Yarımadası elden çıkmış nispeten daha homojen bir toplum devralınmıştır. Bu Cumhuriyet için bir avantajdır. Nitekim modern ulusçuluğun önde gelen tarihçilerinden Hugh Seton-Watson'a göre bir ulusun üyeleri dayanışma duygusu, ortak bir kültür ve ulusal bilinçle birbirlerine bağlı olduklarını hissetmelidirler. Eğer bir topluluk içinde önemli sayıda kişi bir ulus oluşturduklarını düşünüyor ya da oluşturuyor gibi davranıyorsa bir ulusun

⁷ Eric Hobsbawn, *Milletler ve Milliyetçilikler*, çev.Osman Akinhay, Ayrıntı Yay., İstanbul 1995, s.24.

⁸ Smith, a.g.e., İletişim Yay., İstanbul 1999, s.143.

⁹ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluklar*, Çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Gökso Özdoğan, İnsan Yay., İstanbul 1992, s.27.

¹⁰ Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.58.

¹¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 1998, s.43.

¹² a.g.e.,s.137.

varlığından söz edilebilir¹³. Bu manada Cumhuriyet bir millet olmaya daha elverişli bir toplumla karşı karşıyadır.

Tabi ki bu noktada Cumhuriyetin millet anlayışı da ön plana çıkmış ve milli bir devletin yaratılmasına dönük millet tanımları yapılmıştır. Bu tanımlar Osmanlı millet sistemindeki gibi ayrılıkların korunmasına yönelik değil ortak paydaların vurgulandığı ve bunların güçlendirilmeye çalışıldığı tanımlardır. Irki ve etnik boyut taşımamaktadır. Daha sonra değinileceği üzere kültür esasına dayalı bir millet anlayışı kabul edilmiştir.

Ancak gerek Osmanlılık devrinde gerekse Cumhuriyet döneminde millet yaratma önündeki temel sorun Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e intikal eden önce "ekalliyet" daha sonra ise "azınlıklar" diye söz edilen gayrimüslimlerdir¹⁴. Şüphesiz millet olma yolunda devletin izlediği yol ve tutum kadar bu gayrimüslimlerin millet olma gayretleri ve istekleri de önemlidir. Gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde gayrimüslimler iktidarla ilişkilerini cemaat elitleri ile yürütmekteydiler. Devletin temsilcisi ve uygulayıcısı olan bu elitlerin en önde gelen işlevi temsil ettikleri azınlık cemaatlerinin dertlerini, isteklerini devlet katına gerekli diplomasi ve yazılı olmayan adabı muaşeret kurallarına uygun olarak uygun bir dille anlatmaktır¹⁵.

Aynı elitlerin bir başka özelliği devletin resmi görüşü olarak tanımlanabilecek Türkiye Cumhuriyetinin belli başlı konulardaki resmi siyasetini benimsemeleri, bu görüşü yerel ve uluslar arası platformda dile getirmeleri, bunu yaparken de içinden geldikleri gayrimüslim toplumları kamusal alanda zımnen temsil ederek devletin azınlık Cemaatlerine tevdi ettiği bir görevi yerine getirdiklerinin farkında olmalarıdır. Onlar iktidarın siyasi eğilimi ne olursa olsun hükümetin hizmetinde görevliydi. Bu tavırlarıyla da iktidar değişmelerinden etkilenmeyen "her mevsimin insanları" idiler. Bu nedenle Osmanlı Devleti yıllarında Osmanlıcı olmalarına

¹³ Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.27.

¹⁴ Rıfat Bali, *Devlet'in Yahudileri ve Öteki Yahudiler*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.19.

¹⁵ a.g.e., s.21.

rağmen Cumhuriyetin ilanından sonra mazileri inkâr etmeden Cumhuriyetçi olmuşlardı¹⁶.

Şimdi bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında karşımıza bu elitlerden biri olarak çıkan Tekin Alp'in düşünce ve siyasal hayatını kapsayan profilini yaşadığı dönemlerin siyasi, iktisadi ve sosyal koşulları içerisinde ortaya koymaya çalışacağız.

---

¹⁶ Bali, a.g.e., s.212.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKİN ALP'İN BİYOGRAFİSİ

I. Ailesi ve Çocukluğu

Asıl adı Moiz Kohen olan Tekin Alp, 1883 yılında o tarihte Makedonya sınırları içinde yer alan¹⁷ Selanik vilayetine bağlı¹⁸ Bulgarların, Rumların, Yahudilerin, Arnavutların ve Türklerin yaşadığı bir Osmanlı sancağı olan Serez'de, dindar bir Yahudi ailesinin dokuzuncu çocuğu olarak dünyaya geldi¹⁹. Babası İzhak Kohen bir din adamı yani haham idi. Ondan önce doğan beş kız kardeş ve üç erkek kardeşi bulunmaktaydı. Erkeklerden biri Serez hahamı, biri ayakkabı tamircisi ve diğeri de bir bakkal olmuştu. Kız kardeşleri ise o zaman ki geleneklere uygun olarak sınırlı bir eğitim almışlardı²⁰.

Kohen Ailesinin evi o tarihlerde çoğu Yahudi ailesi gibi kalabalık bir yapıya sahipti. Yani Kohen ailesi Yahudi geleneklerine bağlı muhafazakar bir aileydi²¹. Bunda, aile reisinin bir haham olmasının payı da büyüktü. On beş kişilik hane halkı, üç odayı paylaşıyorlardı. Zira babasının yolundan gidip din adamı olan dokuz çocuğun en büyüğü Samuel evlenmiş, eve gelen yeni gelinle nüfus daha da artmıştı. Ayrıca Moiz Kohen'in yatalak babaannesi ve iyice yaşlanmış dedesi de hane halkına mensup diğer üyelerdi²².

¹⁷ Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, E Yay., İstanbul, 1983, s.258.

¹⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, TTK Yay., Ankara 2000, s.337.

¹⁹ Jacob M. Landau, *Tekinalp; Bir Türk Yurtseveri*, İletişim Yay., İstanbul, 1996, s.13.

²⁰ Aynı yer

²¹ Geleneksel Yahudi inancına göre Yahudi dini hayatının etrafında odaklandığı noktalardan biri ailedir. Ailenin önemi gelenekleri gelecek nesillere aktarılmasından kaynaklanır. Bu aktarımın önemli bir unsuru gelecek nesili oluşturan çocuklar olduğundan, çocuk sahibi olmak Yahudi geleneklerine göre oldukça önemlidir. Bu bağlamda büyük bir aile kutsal ve hayatın etrafında döndüğü merkez olarak kabul edildiğinden, böyle bir ailenin atası olmak arzulanan bir şeydi. Fuat Aydın, *Yahudilik*, İnsan Yay., İstanbul, 2004, s.129.

²² Liz Behmoaras, *Bir Kimlik Arayışının Hikayesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.52-53.

Meslek sahibi olduktan sonra biraz da babasının teşvikiyle Moiz Kohen kendi ailesini uzaktan akrabaları olan Leon Bendavit'in yeğeni Matild Bendavid ile 31 Mayıs 1908'de Selanik'te evlendi²³.

II. Eğitim Hayatı

Geleneksel Yahudi eğitimi öncelikle dine dayalı idi. Bu eğitimin ilk aşaması ise bugünkü ilkokula tekabül eden ve Yahudi İspanyolca'sı diye anılan Ladino'da okumak anlamına gelen *meldar*lardı. Her ne kadar erkek çocuklar *meldardan* önce *maestra* denilen ana okullarına gönderilse de asıl eğitim çocuğun yedi yaşından itibaren gitmeye başladığı *meldarda* veriliyordu. Burada verilen eğitimin temel prensibi Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ın okutulması ve Yahudi geleneklerinin benimsetilmesi idi²⁴. Kohen Ailesinin muhafazakar ve geleneksel yapısı göz önünde bulundurulduğunda Moiz Kohen'in eğitim hayatının da bu doğrultuda başladığı ve sürdüğü söylenebilir.

Meldardan sonra Selanik'te bulunan *Alliance Israelite Universelle*²⁵ adlı hayır derneğinin yönettiği bir okulda okumak için Serez'den ayrıldı²⁶. Bu okul derneğin, Anadolu ve Trakya'daki diğer Yahudi yerleşim yerlerinde kurduğu okullar gibi Fransızca eğitim veren, bir zanaat öğreten ve aynı zamanda öğrencilere aydınlanma kültürünü vererek onları evrensel ilkelere sahip Yahudi gençler olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim sistemine sahipti. Bu eğitim sistemi ile ulaşılmak istenen nihai hedef ise Alliance Israelite Universelle Derneğinin siyasi felsefesi itibari ile Yahudilerin içinde buldukları toplum ile mutlak entegrasyonu ve onların

²³ Behmoaras, a.g.e., s.54.

²⁴ Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yay., Ankara, 1997, s.57-58.

²⁵ Alliance Israelite Universele (Evrensel Yahudi Birliği) 1860'larda Fransa'da kurulmuş ve temelde Yakın Doğu'da yaşayan Yahudilerin kalkınmasını ve çağdaşlaşmasını hedef alan ve bu doğrultuda başta okullar kurmak üzere çeşitli hayır işlerinde bulunan uluslararası bir örgüt. Bu örgütün kuruluşu, gelişimi ve faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., Rodrigue, a.g.e., s.63-78.

²⁶ Landau, a.g.e., s.14.

Yahudi dinine mensup birer İngiliz, Fransız, Osmanlı vb. vatandaşına dönüşmeleri idi²⁷.

Nitekim Moiz de bu okulda aynı doğrultuda laik Fransız tedrisatının kitaplarıyla eğitilmişti. Ek okumalarda ise dönemin bütün Alyans öğrencileri gibi Voltaire, Jean Jacques Rousseau, Victor Hugo, Jules Verne gibi yazarların kitapları bulunuyordu. Ayrıca fen bilimleri, ticaret ve muhasebe de müfredatta yer alan dersler arasında idi. Daha sonraları ise okulda sadece bir din dili haline gelen İbranice önemini iyice yitirmiş, buna paralel olarak da din öğretimi geri planda kalmıştı²⁸. Böylece eğitimde laikleşme ile derneğin felsefesi uygulanmaya çalışılmıştı. Moiz Kohen'in burada aldığı eğitimin temelinde yer alan entegrasyon politikası, Onun hem düşüncelerine hem de meslek hayatına ileriki yıllarda doğrudan yansıtacaktır.

Moiz Kohen Selanik'te Alliance Okulunun yanı sıra aynı zaman dilimi içerisinde *Yahudi Öğretmen Okulunda* Hahamlık eğitimi aldı. Buradan mezun olarak haham sıfatı kazandı, ancak hiçbir zaman bu görevi ifa etmeyecekti. Daha sonra Aralık 1907'de Selanik'te yeni açılan, üç yıllık *Ecole Imperiale de Droit*'te (Osmanlı Hukuk Okulu), daha sonra da İstanbul'da hukuk okudu. Eğitimi daha da ileriye götürmek istemesine rağmen Serez'de kalan ailesine maddi yardım sağlamak için para kazanmak zorundaydı²⁹. Bu yüzden eğitim hayatına son noktayı koyan Moiz Kohen, zaten beraber yürüttüğü iş hayatına ağırlık vermeye başladı.

III. Yetiştigi Ortam

Moiz Kohen meldardan yani ilkokuldan sonra Serez'den ayrılıp Selanik'e gelmişti. 19. yüzyılın son çeyreğinde demiryollarıyla Orta Avrupa'ya, İstanbul'a ve Manastır'a bağlanan bu şehir, 20. yüzyıl başlarında 120.000 nüfusuyla Makedonya'nın metropolü konumundaydı. Avrupa'ya ve çeşitli Balkan şehirlerine uzanan bir ulaşım merkezi olmasının verdiği coğrafi avantajlar nedeniyle Selanik,

²⁷ Arus Yumul, Rifat N. Bali, "Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinde Siyasal Düşünceler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s.366.

²⁸ Behmoaras, a.g.e., s.86.

²⁹ Jacob M. Landau, "Tekinalp; Yaşamı ve Bibliyografyası", *Müteferrika*, S.6, s.30.

Avusturya-Macaristan, Almanya ve Bulgaristan gibi ülkelerden ihraç edilen fikir ve ideolojilerin muhatabı olmuştur³⁰.

Selanik şehri hem Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya açılan kapısı hem de Avrupa emperyalizminin Rumeli'ye giriş kapısı konumundaydı. Şehirde 19. yüzyılın sonlarında 30 bin Müslüman, 60 bin Yahudi, 24 bin Hıristiyan yaşıyordu. Limanlarıyla önemli bu ticaret şehri son derece hareketli kozmopolit bir şehirdi³¹. Maddi özelliklerinin yanında entelektüel yaşam ve politika açısından da son derece renkli bir durumdaydı. Aydın gruplaşmaları Osmanlı mutlakiyetine karşı burada daha rahat hareket etme imkanı bulmaktaydılar³².

Selanik'e gelen ve eğitim hayatının büyük bir bölümünü burada geçiren Moiz Kohen'in yaşamında bu şehrin nasıl bir etkisi olabilirdi. Her şeyden önce bu şehir ona meslek hayatında büyük bir çeşitlilik sunacaktı. Bunun da ötesinde siyasi faaliyetleri, fikirleri ve yazdığı eserlerle Tekin Alp ismiyle bu gün andığımız Moiz Kohen'in siyasetle ilgilenmesi için Selanik'ten daha iyi bir ortam olamazdı.

IV. Meslek Hayatı

Moiz Kohen'in tahsil yıllarında, ileride tutacağı yol, yani meslek hayatı konusunda kesin bir kararı olmadığı söylenebilir. Nitekim ileri ki yıllarda sırasıyla muhasebecilik, gazetecilik, avukatlık ve ticaretle uğraşan Moiz Kohen daha sonra siyasete ilgi duymuş ve kamu alanında faaliyet göstermeye başlamıştır.

Moiz Kohen'in meslek hayatı esas itibariyle Alliance ve Yahudi öğretmen okulunu bitirdikten hemen sonra başladı³³. İlk iş olarak yerleştiği Selanik'te mezun olduğu *Yahudi Öğretmen Okulunda* kısa bir süre hoca olarak çalıştı. Maaş ve iş

³⁰ Emre Polat, *Osmanlı'nın ilk Yahudi Sosyalisti*, Truva Yay., İstanbul 2004, s.106.

³¹ Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi", *Türkler*, C.XIII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.169

³² Erol Üyepazarcı, "Selanik ve Kısa Süren Saltanatı", *Tarih ve Toplum*, S.177, s.24

³³ Bu tarihle ilgili kesin bir rakama rastlanılmıyorsa da eğitim sürecinin on bir on iki yıl sürdüğü ve bu sürece yedi yaşında başladığı hesaba katılırsa Moiz Kohen'in on sekiz yaşlarında meslek hayatına başladığı düşünülebilir.

şartları iyi olmayan hocalık mesleğinden sonra yabancı firmalarda katiplik işleri aramaya koyuldu. Bir süre sonra bir ticaret firmasına muhasebeci olarak kabul edildi. Fakat verilen maaşın yeterli gelmemesi üzerine bu işle aynı zamanda Selanik şehrinin önemli kulüplerinden olan *Ticaret Kulübünde* de katiplik ve muhasebecilik yapmaya başladı³⁴.

1905'te sonradan *Yeni Asır* ismini alacak olan *Asır* gazetesinde sosyal ve ekonomik konular üzerinde yazılar yazmaya başlayan Moiz Kohen, burada beş yıl boyunca yazar ve yazı işleri müdürü olarak görev yaptı³⁵. Gazeteciliği sırasında Mithat Şükrü, Ömer Naci, İsmail Canbolat, Ali Canip ve Aka Gündüz gibi isimlerle tanışarak dostluk kurdu³⁶. Fakat bu süre içerisinde de eğitim hayatında olduğu gibi iki yolda birden ilerlemeye devam etti. Bir yandan gazeteciliği sürdürürken bir yandan da serbest avukatlık yapmaya başladığını Selanik'te çıkan *Journal de Selonique*'de 30 Şubat 1907'de çıkan bir haberden anlıyoruz. Gazetede “*Moiz Efendi Pepo Asael ile ortak oldu ve kendini hukuk eğitimine adayacak*” şeklinde çıkan haber³⁷ Moiz Kohen'in bir avukat ile ortak olduğunu belirtirken aynı zamanda kendisinin gazetede çıkan bir habere konu olacak kadar Selanik iş çevresinde isim sahibi ve saygın bir konumda olduğunu gösteriyor.

Zaten 4 Mayıs 1907'de günlüğüne yazdığı “*etki sahibi olmak kendimi ya devlet erkanına ya da ticaret dünyasına kabul ettirmek için her çareye başvuracağım*” sözleri meslek hayatını yönlendiren temel prensibi oluyordu. Aynı Tarihte 1905'te İttihat ve Terakki Cemiyetine üye oldu³⁸. Kısa bir süre sonra *Tamim-i Lisanı Osmani Cemiyetini*(Osmanlı Lisanını Yayma Cemiyeti) kurarak başkanlığını üstlendi³⁹.

³⁴ Behmoaras, a.g.e., s.16.

³⁵ Landau, a.g.e., s.17.

³⁶ Behmoaras, a.g.e., s.18.

³⁷ *Journal de Selonique*, 30 Şubat 1907'den aktaran Behmoaras, a.g.e., s.59.

³⁸ Munis Tekinalp, *Hal Tercümesi*, aktaran Cavit Orhan Tütengil, “Munis Tekinalp'in Yazı ve Fikir Hayatı İle İlgili Bir Belge”, *Yeni Yayınlar*, C.VII, S:4, s.211.

³⁹ a.g.m.,s.211.

1910 yılında kısa bir süre Meclis-i Umumiye Vilayet ve Encümeni (Selanik Vilayet Meclisi) üyeliği ve genel katipliği görevinde bulundu⁴⁰. Bu görev Selanik'teki son görevi oldu. Moiz Kohen'in Selanik kariyeri, kentin 1912 yılında Yunan işgaline uğraması ile son buldu. Önce birkaç aylığına Viyana'ya gitti, sonra İstanbul'a gelerek buraya yerleşti. 1914'ten 1918'e kadar ticari faaliyetlerinin yanı sıra İstanbul Üniversitesinde çalıştı. Bu dönemde Dünya Savaşı sırasında Türk Alman ittifakının yarattığı dostluk kültür sahasına da yansımış, İstanbul Üniversitesinde bazı dersler Alman hocalar tarafından verilmeye başlanmıştı. Bu dersler müderris muavini ismiyle yabancı profesörlerin yanına verilmiş olan tercümanlar aracılığıyla yürütülüyordu. İlm-i mali dersine giren Prof. Flek'in tercümanlığını için de Moiz Kohen görevlendirilmişti. 1 Kasım 1918'de yabancı hocaların görevlerine son verildiğinde Moiz Kohen'in de işine son verilmişti⁴¹.

Ancak Moiz Kohen'in esas işi, ailesini geçindirmek için daha fazla zaman ayırdığı tütün ihracatıydı. 1916'dan 1922'ye kadar *Duhan Türk Anonim Şirketinin* ve 1922 senesinden itibaren de *Herman Spierer ve Ortakları Şirketinin* genel müdürlüğünü yaparak Türk tütünlerinin ihracatını gerçekleştiren müesseselerin başında bulundu. 1936 senesinde ise *İktisat Vekaleti* bünyesinde toplanan Tütün Kongresinin genel katipliğini yaptığı gibi daha sonra da *Türk Tütüncüler Birliği* genel sekreterliği görevini üstlendi ve yürüttü⁴². 1930'ların bir döneminde de bu görevlerin yanı sıra bir Çek firması olan Skoda'nın bir alt kuruluşu olan Omnipol'ün Türkiye ile ilişkilerini yürüten temsilcilik görevini ifa etti⁴³.

Ticaret hayatında belli bir başarı elde eden Moiz Kohen, kamu alanında da çalışmalarda bulundu. 1945-1950 yılları arasında İstanbul Belediye Meclis Üyesi olarak kamu hizmetlerini örgütleyen bir komitede çalışarak İstanbul'a ilk

⁴⁰ Tütengil, a.g.m., s.210

⁴¹ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul 1946, s.54-55. Jacob M. Landau, "Tekin Alp; Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Devrinde Bir Aydın", *IX. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, TTK Yay., Ankara, 1988, s.1130'da Moiz Kohen'in Üniversitede hukuk ve siyasal iktisat dersleri verdiğini belirtmektedir. Ancak üniversitenin müfredatı ve kadrosu hakkında geniş bir çalışma olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun kitabında böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.

⁴² Tütengil, a.g.m., s.211.

⁴³ Landau, a.g.e., s.19.

Trolleybüsün kurulmasına öncülük etti. 1954 ve 1957'de CHP'den milletvekili aday oldu, ancak seçilemedi. 1950'den itibaren kamu hizmetlerini *İstanbul Tüccar Derneği*'nde yoğunlaştırdı. Bu kuruluşun aynı zamanda genel sekreterliğini de yürüttü⁴⁴.

Moiz Kohen, iş hayatından çekildiği 1956 senesine kadar bütün bu görevlerin yanı sıra çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler yazdı. Başta Türk Dil Kurumu olmak üzere çeşitli kültürel kurum ve derneklere üye olarak bu alanda da faal olmaya çalıştı. Emekli olduktan sonra Fransa'nın Nice kentine yerleşen Moiz Kohen yaşamının son yıllarında Dışişleri Bakanlığına verdiği bir dilekçe ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Nice Fahri Konsoloslughuna talip oldu. Ancak dönemin Demokrat Parti yönetimi tarafından bu isteği kabul edilmedi. Son günlerini bu kentte geçirerek 1961'de öldü⁴⁵.

V. Yayın Hayatı

Tekin Alp'in kitaplar ve makalelerden oluşan ve yaklaşık elli sene kesintisiz bir biçimde süren yayın hayatı, hem onun düşünsel etkinliğini göstermesi hem de yazdığı dönemlerle ilgili önemli bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Bu süre zarfında başta siyaset ve iktisat olmak üzere uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi, hukuk, tarih ve edebiyat alanlarında eserler vermiştir. Konuların çeşitliğinin yanı sıra verdiği eserlerin dilinde de bir çeşitlilik söz konusudur. Türkçe'nin yanı sıra Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rumca ve Ladino'yu hakim şekilde kullanabilen⁴⁶ Tekin Alp, bazı eserlerini Fransızca yazmış, bazılarını ise bizzat Fransızca ve Almanca'ya çevirmiştir.

Ancak Tekin Alp'in süreli yayınlarda yer alan eserlerinin toplanması ve incelenmesinde bazı problemler söz konusudur. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan ilki şüphesiz yayın hayatının uzunluğundan kaynaklanmaktadır. Buna

⁴⁴ Landau, a.g.e., s.19-22.

⁴⁵ Aynı yer.

⁴⁶ Tütengil, a.g.m., s.211.

paralel olarak bu uzun sürenin bir çok yayın organında yazılarının yayınlanması bir başka zorluk sebebidir. Türkiye'deki çeşitliliğin yanına bir de yurt dışı yayınları eklenince oldukça geniş ve dağınık bir literatür ortaya çıkmaktadır. Son olarak ve belki de en önemli problem Tekin Alp'in eserlerini birden fazla isimle imzalamış olmasıdır. Nitekim *Moiz Kohen*, *Tekinalp*, *Tekin Alp*, *Munis Tekinalp* ve *P.Risal* kullandığı isimler arasındadır. Bu problemi Cavit Orhan Tütengil tarafından yayınlanan ve Tekin Alp'in kendi elinden çıkmış olan, *Hal Tercümesi* ve yayın hayatını anlatan iki belge ile aşmamız bir ölçüde mümkün olmaktadır. İkinci bir kaynak ise Tekin Alp üzerine belki de en fazla çalışan isim olan Prof. Jacob Landau'nun Tekin Alp'in yazılarının ön listesinin verildiği kitabıdır⁴⁷. Bütün bunlara rağmen Tekin Alp'in sürekli olarak yazdığı ve çalıştığı dergiler ve yayınlanan kitaplar büyük ölçüde bellidir. Burada da Tekin Alp'in yazı hayatına başlamasından itibaren yayınlanan eserleri ve sürekli olarak çalıştığı mecmua ve gazeteler kronolojik olarak incelenecektir.

Tekin Alp yazı hayatına henüz on dört yaşında iken 1897'de *Çocuklara Rehber* adında bir dergide yayınlanan bir yazı ile başlamıştır. Bu yazı Tekin Alp'in burnundan geçirdiği bir ameliyatı konu alan bir hatırat şeklindedir⁴⁸. Bu tarihten 1905'e kadar her hangi bir yazısına rastlanmamaktadır. 1905'te ise Selanik'te şehrin iki Türkçe gazetesinden bir olan *Asır*'da⁴⁹ yazmaya başlamıştır. *Elli Sene Sonra* isimli ve 19 Ekim 1905 tarihli yazı Moiz Kohen imzasını taşımaktadır. Elli sene sonrasının bir kurgusu şeklinde yazılan makaleden⁵⁰ sonra ise daha çok ekonomi, hukuk ve siyasi konular üzerinde yazmaya başladı. Bu gazetede 1910 senesine kadar yazar ve yazı işleri müdürü olarak görev yaptı. 1909 senesinde hukuk üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda bir araştırma olan⁵¹ ilk kitabı *Teşebbüs-ü Şahsi* adlı kitabını yayınladı⁵². Bu kitabın ve *Asır*'da yazdığı makalelerin haricinde *Tasvir-i*

⁴⁷ Tütengil, a.g.m., s.212.

⁴⁸ Cavit Orhan Tütengil, "Munis Tekinalp'le İlgili İkinci Bir Belge", *Yeni Yayınlar*, C.VII, S.6, s.133.

⁴⁹ Üyepazarcı, a.g.m, s.24.

⁵⁰ *Asır*, 19 Ekim 1905, s.3.

⁵¹ Landau, a.g.e., s.25.

⁵² Cavit Tütengil'n yayınladığı *Tekinalp'in Hal Tercümesinde* de yer alan bu kitaba ulaşmak mümkün olmamıştır.

Efkar mecmuasında zaman zaman İttihat Terakki Derneğini ve onun politikalarını destekleyen yazılar yazdı.

1912 senesinde ise yurt içindeki çalışmalarının yanında kendi ifadesi ile Türkiye'nin içtimai ve kültürel hayatını Avrupa'ya tanıtmak gayesi ile Fransa'da yayınlanan *Mercure de France, Revue de Paris* gibi mecmualarda bir çok uzun tetkikler ve bu tetkiklerin bir birikimi olarak 1912 senesinde *Mercure de France* Mecmuasında *Les Turcs a la Recherche d'une Ame nationale* adında uzun bir tetkik yazısı yayınlandı⁵³. Yine kendi ifadesi ile Yeni Türkçülük cereyanını Avrupa'ya tanıtan ilk yazı olan bu tetkik *Yusuf Akçura* tarafından Türkçeye çevrilerek *Türk Yurdu* Dergisinde yayınlandı⁵⁴. Dokuz ayrı bölümden ve kırk beş sayfadan oluşan, bir yazı dizisi halinde ve *Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar* başlığı ile yayınlanmıştır. Ancak yazının muharriri P.Risal, mütercimi ise T.Y. olarak verilmekte ve Tekin Alp ya da Onun kullandığı takma adlardan herhangi biri yazıda yer almamaktadır. Ayrıca yazıyı çeviren Yusuf Akçura'nın yazdığı giriş kısmında da yine aynı şekilde yazının muharririnden *Mösyö Risal*⁵⁵ diye söz edilmektedir. Bütün bunlara rağmen Tekin Alp'in bu yazıya kendi hal tercümesinde eserleri arasında yer vermesi, yazdığı kitaplarda kaynak olarak sık bir şekilde kullanması ve son olarak 1928 yılında yayınlanan *Türkleştirme* adlı eserinde bunu ifade etmesi⁵⁶ yazının ona ait olduğunu kanıtlamaktadır. Risal ismi Tekin Alp'in çalıştığı *Asır* Gazetesinin Fransızca ismi olan *L'Asir*'in tersten okunuşu olması⁵⁷ onun böyle bir isim seçmesine dayanak olarak gösterilebilir⁵⁸.

1912 yılında Selanik'in işgali üzerine İstanbul'a gelen Tekin Alp yayın hayatını burada sürdürdü. Bu tarihten sonra Tekin Alp'in ilk basılan eseri Onun

⁵³ Tütengil, *İkinci...*, s.135.

⁵⁴ Aynı yer.

⁵⁵ *Türk Yurdu*, C.II, S.21, s.656.

⁵⁶ Tekin Alp, *Türkleştirme*, İstanbul 1928, s.17.

⁵⁷ Landau, a.g.e., s.26.

⁵⁸ Bu yazının Tekin Alp'e ait olduğu çoğu araştırmacı tarafından kabul edilse de makalenin yazarı olarak başka isimleri veren araştırmalar da bulunabilir. Örneğin Rıdvan Akın, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi*, Der Yay., İstanbul, 2002, s.41'de bu makalenin yazarı olarak Fransız Paul Risal'i göstermektedir. Rıdvan Akın bu ismi İstanbul Belediyesi Kütüphanesi Atatürk Kitaplığından aldığını belirtmiştir.

Viyana’da Balkan Yahudileri ile ilgili verdiği bir Konferansın Avusturyalı bir Yahudi örgütü tarafından yayınlanan konferans bildirisidir⁵⁹. Öte yandan Birinci Dünya Savaşının başlamasını müteakip, 1914 yılında *İçtihat Mecmuasında* Birinci Dünya Savaşı ve özellikle Almanya ve İngiliz rekabetini inceleyen yazılar yazmıştır.

Ancak Tekin Alp’in o dönemde yayınlanan en önemli eseri olarak 1914 yılında yayınlanan *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?, Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı* adlı kitabı gösterilebilir. *Türk Yurdu* Dergisinin Yeni Eserler başlığı ile verdiği tanıtım bölümünde Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul gibi dönemin önemli isimlerinin eserlerinin tanıtımının yanında verilmesi ve “*Türkçülüğü anlayan ve takdir eden vatandaşlarımızdan M.Kohen Efendi, Türkler Bu Muharebe ne Kazanabilirler? Ünvanlı büyük Türklük cereyanlarının mahiyet ve gayelerini ..... Bir lisan ile izah eden faydalı risalesini meydana koydu.*” İfadeleri ile tanıtılması kitabın önemine dikkat çekmektedir⁶⁰. Moiz Kohen imzalı kitabın kapağında Halide Edip’in *En çok istediğim şey bütün Dünya Türklerini siyasi olarak büyük ve müstakil görmektir* sözlerine yer veren kitap Büyük Türklük yani Bütün Türkleri birleştirme projelerine yer vermektedir⁶¹. Bu kitap aynı yıl içerisinde Almancaya çevrilerek *Turkismus und Panturkimus* adı ile Veimar’da Kippenhaus Yayınevi tarafından⁶² Almanya’da yayınlandı. Kitabın Almanca baskısı Tekin Alp imzası ve ilk kitabın biraz daha genişletilmiş şekli olarak yayınlanmıştır. Bundan bir sene sonra yani 1915’te ise İngiliz Gizli Servisi için *The Turkish and Panturkish İdeal* olarak İngilizce’ye çevrildi⁶³. İngiliz Dış İşleri Bakanlığı yetkilileri, bu çeviriyi, İngiliz savaş propagandası açısından çok faydalı buldular⁶⁴. Öte yandan İngiltere Başbakanı Churcill, Birinci Dünya Savaşı hakkında yazdığı dört ciltlik

⁵⁹ Moise Cohen, “Die Juden in den Balkanländern”, *Monatsschrift der Oesterreichisch-Israeetischen Union*, Viyana, 1913, s.16-24’dan aktaran, Landau, a.g.e., s.26.

⁶⁰ *Türk Yurdu*, 27 Teşrin-i Sani 1330, C.VI, S.16, s.2414

⁶¹ Moiz Kohen, *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?, Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı*, Türk Yurdu Kütüphanesi, Kader Matbaası, İstanbul 1330.

⁶² Tütengil, *İkinci...*, s.134.

⁶³ Landau, a.g.e., s.27.

⁶⁴ Arnold Toynbee, “*Turkey: A Past and a Future*”, The Project Gutenberg eBook, s.9., <http://www.gutenberg.org/files/10145/10145.txt>,

hatırat eserinde o zamanki Türkiye'nin durumu hakkında yegane kaynak olarak bu eseri göstermiştir⁶⁵.

Tekin Alp'le ilgili bir başka tartışmalı eser de yine 1914 yılında yayınlanan *Turan* isimli kitaptır. *Tekin* imzalı bu kitabın da Tekin Alp'e ait olup olmadığı tartışmalıdır. Türk asıllı insanların tek ve mutlu vatanı Turan'ı ve Onun siyasi geleceği üzerinde varsayımlarda bulunan kitap içerik olarak Tekin Alp'in *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı* adlı eseri ile örtüşmektedir.

Ancak Tekin ismini daha önce hiç kullanmaması ve hal tercümesinde bu esere hiç yer vermemesi bu kitabı sorgulanmaya mecbur kılmaktadır. Kitabın Ona ait olduğunu düşünmek olasıdır. Çünkü gerek Ankara Milli Kütüphane gerekse diğer Kütüphanelerin kataloglarında kitabın yazarı olarak Tekin Alp gösterilmektedir. Ayrıca Tekin Alp üzerine bir çok araştırma yapan Jacob Landau bu kitabın Tekin Alp'e ait olduğunu kabul etmektedir⁶⁶.

Ancak az önce bahsettiğimiz *Türk Yurdu* Dergisinin Yeni Eserler başlıklı kitap tanıtım bölümünde *Turan* adlı kitap tanıtılırken Tekin Alp ya da Moiz Kohen isimleri yer almamakta ve kitap "*Tekin müstear adı altında gizlenen Turan muharriri Osmanlı-Türk muharrir ve hatipleri arasında şayan-ı dikkat bir mevki işgal etmiş olan bir zattır*" ifadeleri ile tanıtılmaktadır⁶⁷. Daha birkaç sayı evvelinde *M.Kohen*'in Kitabını aynı yazar ismiyle tanıtan dergi şimdi neden bu müstear ismin sahibini gizlemektedir. Bunun yanında Moiz Kohen'den Osmanlı Vatandaşı olarak bahseden dergi şimdi Osmanlı-Türk Muharrir ifadesini kullanmaktadır. Bütün bu belirsizliklere son noktayı Dr. Emel Esin tarafından yazılan ve babası Ahmet Ferit Tek'e ait olan biyografide *Turan* adlı eserin babasına ait olduğunu belirterek koymuştur⁶⁸. Eldeki veriler birleştirildiğinde eserin Ahmet Ferit Tek'e ait olma ihtimalinin çok daha

⁶⁵ Tütengil, *İkinci...*, s.134.

⁶⁶ Landau, a.g.e., s.28.

⁶⁷ *Türk Yurdu*, 19 Şubat 1330, C.VII, S.6 s.2494.

⁶⁸ Emel Esin, "Kayıplar: Ahmet Ferit Tek", *Türk Kültürü*, Yıl.10, S.110 s.140

yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın bundan sonraki kısmında Turan adlı eserin Tekin Alp'e ait olmadığı dikkate alınacaktır.

Kitap yazma faaliyetlerini yürüten Tekin Alp bir yandan da süreli yayınlarda makalelerini yayınlamaya devam etmektedir. 1914 senesinde İttihat Terakki Partisinin yarı resmi organı olan⁶⁹ ve partinin maddi, Ziya Gökalp'in manevi desteği ile milli iktisat fikrini Türkiye'de yaymak amacı ile *İktisadiyat Mecmuası*'nı kuran Tekin Alp, Şubat 1916'dan Kasım 1917'ye kadar bu dergide haftalık olarak ve genellikle Fransızca ve Almanca tercümelemleri ile birlikte iktisadi konular üzerinde makaleler yayınlamıştır. Bunun yanı sıra yine İttihatçıların parasal yardımı ile yayınlanan, Türkiye'de ulusal devlete yönelik bir ideolojinin temelini atan ve Ziya Gökalp'in solidarist ve halkçı görüşlerini benimseyen *Yeni Mecmua*'da⁷⁰ 1917'den itibaren Tesanütçülük başlığı altında düzenli olarak makaleler yazmıştır. Tekin Alp Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı dönemindeki yayın hayatını 1919 yılında *Büyük Mecmua*'da yazdığı iki yazı ile sonlandırmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte gazetecilik faaliyetlerine bir süre ara veren Tekin Alp bu dönemde 1923'den 1944'e kadar üç adet kitap yazarak yayın hayatını sürdürmüştür. Bu kitaplardan ilki 1928 yılında yayınlanan ve Osmanlıca olarak basılan son eseri olan *Türkleştirme* adlı kitabıdır⁷¹. Belki de en çok tartışılan kitabı olan bu eser yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulus Devlet projesine bir katkıda bulunmak ve Türkiye'de yaşayan Yahudi Cemaatinin Türk Toplumuna ile entegrasyonunun yollarını göstermek için yazılmıştır. Tekin Alp kitabının ön sözünde kitabının büyük bir bilimsel değer taşıdığını öne sürmediğini; çünkü bu eserin arzulu bir kalem ile maddi uğraşlardan seyrek fırsat bulunarak yazıldığını ama buna karşın uzmanları ve bilim adamlarını bu alana yani Türkleştirme sahasında

⁶⁹ Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet'in Fikir Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 1989, s.129.

⁷⁰ Toprak, a.g.m., s.129.

⁷¹ Tekin Alp, *Türkleştirme*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1928, ayrıca bugünkü dile çevirisi için Bkz. Özer Ozankaya, *Türkleştirme*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999.

yazmaya teşvik etmesi niyeti, bir yol açıcı olması dileğiyle yazıldığını belirtmektedir⁷².

Tekin Alp'in Cumhuriyet döneminde yazdığı ikinci kitap olan *Kemalizm*⁷³ Fransız Parlamento başkanı Edouard Herriot ve İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Fuat Köprülü'nün önsözü ile 1936 yılında yayınlandı. O güne kadar Kemalizm konusunda en derin ve objektif eser olarak nitelendirilen kitap Fransızca'ya da çevrildi. Üç kısım ve otuz bölümden oluşan kitap Kemalizm'i bir ideoloji olarak ortaya koymuş ve özelliklerini tarihsel olayları da vererek belirlemeye çalışmıştır. Milli Mücadelenin başarıya ulaşip yeni bir devletin kurulmasından başlayarak 1936'ya gelene dek bütün aşamaları gerçekleştiren inkılapları ve olayları anlatan kitabın dikkat çekici bir diğer yönü, kitabın yaklaşık üçte ikisinin Halk Partisinin altı okunun anlatımına ayrılmış olmasıdır. Bu altı ilkeyi Kemalizm'in ilkeleri olarak belirlemiş ve o şekilde yaklaşmıştır. Kitapta Kemalizm'in nasıl ortaya çıktığının ve nasıl geliştiğinin yanında bu ideolojinin geleceğinden de bahsetmiş ve Kemalizm'e inanan bir yazar olarak zaman zaman Kemalizm'in zaaflarını ve çelişkili yanlarını da belirtmekten kaçınmamış; bunların izahına çalışmıştır.

Tekin Alp'in Cumhuriyet döneminde yazdığı üçüncü ve son kitap *Türk Ruhu*'dur⁷⁴. Kitabın aynı zamanda Fransızca baskısı da yapılmıştır. Tekin Alp bu kitapta Orta Asya'dan itibaren incelemeye başladığı Türk tarihini belli evrelere ayırmakta ve Türk Ruhunun değişim evrelerini bir nevi nereden nereye geldiğini nasıl bir hal aldığını incelemektedir. Kitapta Türk tarihi dört dönem halinde incelenmektedir: *Atalar Ruhu*, *İslamiyet Merhalesi*, *Meşrutiyet Dönemi* ve *Kemalist Dönem* olarak tarihi dönemlendirme yapıldıktan sonra bu dönemlerin karakterlerini ortaya koyulmuştur. Bunun yanı sıra Tekin Alp, kendi ifadesiyle devrelerin her birinin hususiyetini teşkil eden noktaları daha iyi belli etmek için bu devreleri şahıslandıran kahramanlar ortaya koymuş ve tetkik etmiştir. Ancak bu tetkikten önce kitapta Türk kelimesinin anlamı ve tarihi değeri üzerinde durmuştur. Burada dikkat

⁷² Alp, a.g.e., s.4.

⁷³ Tekin Alp, *Kemalizm*, İstanbul 1936.

⁷⁴ Tekin Alp, *Türk Ruhu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944.

eken husus ise Tekin Alp'in daha önceki eserlerinde ve makalelerinde olduğu gibi TrklĞu bir kültür meselesi olarak görmesinin yanında ırk kavramına verdiği önemdeki artıŐtır. Bunda da daha sonraki bölümlerde göreceğimiz üzere dönemin milliyetçilik anlayışının kültür merkezli olmaktan çıkmasa da etnisiteye verdiği önemin artması sanırız etkili olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TEKİN ALP

I. İkinci Meşrutiyetin Siyasi ve Fikri Özellikleri

A. İkinci Meşrutiyet'e Doğru Osmanlı Devleti

19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde Osmanlı aydınlarının siyasi alanda reform yani meşruti idare istekleri; padişah ile maiyetinin Osmanlılık siyasetini gerçekleştirmek arzusu ve yabancı devletlerin baskısı birleşti ve nihayet yeni tahta çıkmış olan II Abdülhamit'in 23 Aralık 1876 tarihinde ilk Osmanlı Kanun-ı Esasi'sini ilan etmesi ile sonuçlandı. İlk Mebusan Meclisi yani Osmanlı Parlamentosu 19 Mart 1877'de toplandı. Bu parlamentonun ilk ve son toplantısı oldu. Abdülhamit, Kanun-ı Esasi'yi ve parlamentoyu feshetti. Bundan sonra 1877 ile 1908 tarihleri arasında II. Abdülhamit, kendi mutlak idaresini kurarak İmparatorluğu istibdadı altına aldı⁷⁵.

Bu dönemde II. Abdülhamit'in teknik, maarif, askeri ve ekonomik konularda Batıya açık bir reform programı uygulamasına karşın siyasi hayatta Avrupa'da cereyan eden gelişmelere, parlamentarizme ısrarla yüz çevirmesi ve iktidarı ortaçağ Doğu monarşilerinde olduğu gibi tekelinde tutma isteğine⁷⁶ karşı duyulan memnuniyetsizliğe Bulgar, Sırp, Ermeni İsyancıları; Tunus, Mısır ve Kıbrıs'ın elden çıkması gibi büyük toprak kayıpları ve ekonomik iflasın⁷⁷ oluşturduğu olumsuz hava eklenince Abdülhamit yönetimine karşı muhalefet hareketleri doğmaya başladı. Başlangıçta daha çok ferdi olan bu muhalefet hareketlerinin zamanla örgütlenmeye ve belirli düşünceler etrafında toplanmaya başladığı görülmektedir.

⁷⁵ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yay., İstanbul 1996, s.36.

⁷⁶ Bayram Kodaman, "Osmanlı Siyasi Tarihi 1876-1920", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.XII, Çağ Yay., İstanbul 1993, s.240.

⁷⁷ Bu olayların ayrıntısı için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarih*, C.I K.I, TTK Yay, Ankara 1991.

II. Abdülhamit yönetimine karşı önce İmparatorluk içinde, sonra dış merkezlerde gizli cemiyetler kurarak mücadele eden bu –örgütlü- muhalefet hareketi başlıca üç kaynaktan besleniyordu. Bunlardan birincisi, yüksek öğretim okullarında (özellikle Tıp ve Harp Okullarında) gençler arasında başlayan gizli cemiyet kurma akımı; ikincisi, üyelerinin çoğu ordu mensuplarından gelmekle birlikte ordu dışındakileri de içine alan gizli komiteler; üçüncüsü Paris, Cenevre, Kahire gibi merkezlerde bir araya gelen aydın gruplaşmaları. Bunların hepsi Jön Türkler⁷⁸ olarak isimlendiriliyorlardı⁷⁹.

Nitekim II. Abdülhamit yönetimine son vermeyi amaçlayan bu örgütlü muhalefetin başında da temeli 1889'da⁸⁰ Askeri Tıbbiye'de atılmış olan ve daha sonra İttihat ve Terakki ismini alacak olan İttihad-ı Osmani Cemiyeti yer almaktadır. Cemiyet'in kurucuları bu okulda öğrenci olan İshak Sukuti, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve Hüseyinzade Ali idi⁸¹. Cemiyet kurulduğu yıl Paris'teki Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza ile temasa geçmiş ve Cemiyet Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ismini almıştır⁸².

Askeri Tıbbiye'de hızla gelişen İttihat ve Terakki sempatanlığı kısa zamanda İstanbul'da bulunan Harbiye Mektebi, Bahriye Mektebi, Mühendishane Mektebi ve idari mekanizmada görev alacak deneyimli memurlar yetiştiren Mülkiye Mektebi gibi devlet okullarına sıçramıştı⁸³. Ancak cemiyetin idarecileri teşkilatı kuvvetlendirip memlekette yaygın hale getirmeden harekete geçmek niyetinde

⁷⁸ Avrupa'da gerek Birinci Meşrutiyet için çalışan Namık Kemal'lerin kuşağına gerekse İkinci Meşrutiyet için çalışanlara Jön Türk denildiği halde Türkiye'de Jön Türk deyince daha çok 1889'dan sonraki dönemde İkinci Meşrutiyet için çaba gösterenler anlaşılmaktadır. İlk devrimci kuşak ise Türkiye'de daha çok Yeni Osmanlılar diye tanınmaktadır. Tarık Zafer Tunaya ise Yeni Osmanlılar hareketine Avrupa'da Jön Türk denilmiş olmasından hareketle 1889'dan sonraki akım için II. Jön Türk Hareketi deyimini kullanmıştır. Akşin, a.g.e., s.26, Tunaya, a.g.e., s.84.; Enver Ziya Karal ise Jön Türk yerine Genç Türkler veya Genç Osmanlılar ifadesini kullanmaktadır. Karal, a.g.e., s.511.

⁷⁹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yay., İstanbul, Tarihsiz., s.382.

⁸⁰ Ahmet Bedevi Kuran Bu tarihi 1892 olarak belirtmektedir., Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yay., İstanbul 2000, s.34.

⁸¹ Akşin, a.g.e., s.29.

⁸² Tunaya, *Partiler...*, s.51

⁸³ Ernest E. Ramsaur, *Jön Türkler, 1908 İhtilalinin Doğuşu*, Çev. M.Önal Mengüşoğlu, Pınar Yay., İstanbul 2004, s.36.

değildiler⁸⁴. Bu yüzden de faaliyetlerini gizlilikle yürütüyorlardı. Zaten Abdülhamit döneminde böyle bir muhalefet örgütü ancak gizli olabilirdi⁸⁵. Nitekim İttihat ve Terakki ilk zamanlarda taraftar edinmeye ve mensuplarını artırmaya önem vermiş ve pratik hiçbir harekete girişmek istememişti.

Ancak 1894 tarihinde Ermenilerin ayaklanması ve Bab-ı Ali ile Osmanlı Bankasına saldırıları⁸⁶ üzerine İngiltere ve Fransa Hükümetlerinin takındıkları tavır ve durumdan ürken cemiyet mensupları harekete geçmişler ve bu şekilde memlekette zulme uğrayanların yalnız Ermeniler olmadığını ve bütün Osmanlıların Sultan Abdülhamit istibdadından şikayetçi olduğunu ve devletlerce kabul edilecek kararın herhangi bir azınlık lehine olmaktan çok bütün Osmanlılar camiasını kapsamaması gerektiğini Avrupalılara anlatmak istemişlerdir. Bu amaçla hazırlanan beyannameler Cemiyete bağlı gençler tarafından dağıtılıp duvarlara yapıştırılmıştır⁸⁷.

Bu çalışmalar İttihat ve Terakki'nin varlığını ortaya koyduğu için saray tarafından takibata geçildi. Bu takibatın ardından yapılan sürgünler ve tutuklamamalar memleket içerisindeki muhalefetin bir diğer kaynağını harekete geçirdi. 1896 yılına kadar İttihat ve Terakki'nin başlıca faaliyet merkezi askeri Tıbbiyeydi. Ancak yapılan çalışmalar neticesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti subaylar memurlar ve özellikle Harbiye öğrencileri arasında taraftar bulmuş ve zümreler arasında nüfuz sahibi olmuştu. Bu çevrelerce İttihat ve Terakki Cemiyeti ayakta tutulmaya çalışılıyordu. Bunun tezahürü olarak bu çevrelerce özellikle subayların ve Harbiyelilerin katkısı ile biri 1896'da diğeri 1897'de olmak üzere Abdülhamit'e karşı iki askeri komite kurulmuş ve darbe planlanmış ancak planların açığa çıkması ile darbeler gerçekleştirilememiştir. Sonuç yine tutuklamalar ve sürgünler şeklinde cereyan etmiştir⁸⁸.

⁸⁴ Karal, a.g.e., s.514

⁸⁵ Akşin, a.g.e., s.29.

⁸⁶ Bu olaylar için bkz. Akşin a.g.e., s.45-67.

⁸⁷ Kuran, a.g.e., s.46.

⁸⁸ Akşin, a.g.e., s.40-42; Kuran, a.g.e., s.48-53.

Jön Türkler 1895'ten sonra İmparatorluğun çeşitli yerlerine sürgüne gönderilirken aralarından bir kısmı Avrupa'ya ve Mısır'a kaçmayı başarmışlar ve yurt dışındaki Jön Türklerin sayısını artırmışlar ve ülke içindeki boşluğu dışarıdaki örgütlenmelerle doldurmaya çalışmışlardır. Paris, Kahire, Cenevre ve Balkanlar ile Kafkasya'da kurulan şubelerle bu alanda faaliyet göstermişlerdi⁸⁹. Ancak bu dağınkılık Jön Türklerin bir tek politika partisi halinde hareket etmelerini ve belirli bir programı gerçekleştirmelerini güçleştiriyordu⁹⁰. Kaldı ki zaten baştan itibaren Jön Türkleri ortak bir doktrin etrafında toplamak imkânsızdı. Yani ne kadar Jön Türk varsa o kadar ıslahat programı vardı⁹¹. Onları birleştiren tek ortak nokta II. Abdülhamit yönetimine son verip Meşrutiyeti ilan etmektir. Bu temel amacın dışında mutabakat halinde olunan iki konu vardı. Birincisi Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymak; ikincisi de tüm unsurları Osmanlılık çerçevesinde birleştirmekti⁹². Bunun nasıl yapılacağı yani meşrutiyetin nasıl kurulacağı ve meşrutiyetin ilanından sonra da yapılması gereken ıslahat ve icraatlar konusunda ise Jön Türkler arasında fikir ayrılıkları mevcuttu⁹³. Bu konuda Jön Türkler arasında üç fikir ve bunların bayraktarlığını yapan üç önder sivrilmmişti. Bu önderler, 1889'da Paris'e kaçan *Ahmet Rıza*, 1895'te Mısır'a kaçan *Mehmet Murat* ve 1889'da yine Paris'e kaçan *Prens Sebahattin*'di⁹⁴.

Bunlardan Ahmet Rıza, 1889'da gittiği Paris'te pozitivismi incelemiş ve Padişah'a yapılması gereken ıslahatlarla ilgili layihalar sunmuştu. 1895'te artan özgürlükçü muhalefet hareketleriyle birlikte bu hareketin bayraktarlığını yapacak olan *Meşveret* Gazetesini çıkarmaya başlamıştı. Aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin Paris Şube başkanlığını da yürütüyordu⁹⁵. Ahmet Rıza, Aguste Comte'un ortaya koyduğu toplumsal ilerlemenin düzen içinde olabileceğini ve artık ilerlemek için ihtilale gerek olmadığını savunan "pozitivism" in ortaya koyduğu "İntizam ve

⁸⁹ Tunaya, *Partiler...*, s.52.

⁹⁰ Karal, a.g.e., s.512.

⁹¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İBÜ Yay., İstanbul 2004, s.60.

⁹² Sarıncı, a.g.e., s.85.

⁹³ Karal, a.g.e., s.511.

⁹⁴ Berkes, a.g.e., s.386.

⁹⁵ Akşin, a.g.e., s.43.

Terakki” görüşünü benimsemişti⁹⁶. Bu intizam çerçevesi içerisinde merkeziyetçi ve antifederalist bir Osmanlı birliğini koyan Ahmet Rıza, İmparatorluktan ayrılmak isteyenleri devletin en büyük düşmanı olarak görüyordu. Söz konusu intizamın sağlanması içinse Kanun-ı Esasi'nin ve Abdülhamit döneminde yapılan kanunların uygulanmasının yeterli olacağını düşünüyordu⁹⁷.

Çıkardığı *Mizan* Gazetesi nedeniyle Mizancı Murat diye anılan Mehmet Murat ise Abdülhamit'in etrafında bütün İslam dünyasının birleştirilmesini, meşveret usûlünün uygulanması ile bütün Müslümanların kanunu olan İslam Şeriatı altında büyük bir Müslüman Meşrutiyet rejimi kurulmasını ve bu yolla padişahın mutlak otoritesini kısıtlayarak İmparatorluktaki milletler arasında karşılıklı güven yaratmayı devletin kurtuluş yolu olarak görüyordu⁹⁸. Bu Osmanlı ve İslamcı görüşlerinin yanında Mehmet Murat Türklüğe de büyük önem veriyor ve Türk olduklarının asla unutulmaması gerektiğini vurguluyordu⁹⁹.

Jön Türk muhalefetinin üçüncü lideri ise Prens Sebahattin'dir. Babası, Abdülhamit'in eniştesi Damat Mahmut Paşa ile birlikte 1899'da yurt dışına kaçmış ve Jön Türk muhalefetine katılmıştır. Sebahattin imparatorluğun sahip olduğu geniş toprak yapısı ve memuriyetçilikten doğan hantal yapıya dikkat çekerek kurtuluş çaresini “Adem-i Merkeziyet”e yani federatif bir yapıya geçmekte görmüştür¹⁰⁰.

Prens Sebahattin'in yurtdışına kaçışı Jön Türk Hareketi adına bir dönüm noktası sayılabilir. Çünkü o anda yurt içinde tasfiye edilen muhalefet hareketi Abdülhamit'in çalışmaları neticesinde yurtdışında da büyük darbe almıştı. Sebahattin'in yurtdışına kaçışı ile birlikte Jön Türk çevrelerinde maddi ve manevi olarak bir umut doğmuş ve tekrar bir canlanma görülmüştür. Çünkü Sebahattin

⁹⁶ Akşin, a.g.e., s.43.

⁹⁷ Bayur, a.g.e., s.6-8; Ayrıca Ahmet Rıza'nın hayatı ve fikirleri için bkz. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 177-223.

⁹⁸ Berkes, a.g.e., s. 387-388.

⁹⁹ Mardin, a.g.e., s.117-119.

¹⁰⁰ Kaan Durukan, “Prens Sebahattin ve İlm-i İçtima, Türk Liberalizminin Kökenleri”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.145. Prens Sebahattin için ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., s.291-302; Bayur, a.g.e., s.12-39.

neticede hanedan mensubu idi ve onun kaçışı Abdülhamit istibdadının hanedan mensupları tarafından da kabul edildiği için büyük önem taşıyordu.

Nitekim bu canlanmaya en iyi örnek Prens Sebahattin'in çağrısı ve maddi desteği ile Paris'te gerçekleştirilen ve bütün Jön Türkleri tek çatı altında toplamayı hedefleyen biri 1902'de, diğeryse 1907'de toplanan Birinci ve İkinci Jön Türk Kongreleridir.¹⁰¹ Kongrede Jön Türkler arasında iki problem ele alınmıştır. Birincisi yalnız basın ve propaganda ile meşrutiyetin kurulamayacağı dolayısıyla ihtilal metodunun kullanılması gerektiğidir. İkinci problem ise yabancı hükümetlerin müdahalesini sağlamak suretiyle memlekette bir ihtilal yapılması gerekliliğidir. Prens Sebahattin ve Onu destekleyenler iki yolu da kabul ederken Ahmet Rıza ve grubu ikinci metoda karşı çıkmaktaydılar¹⁰². Netice itibariyle bu kongre Jön Türkleri birleştireceğine bu hareketin kesin olarak ikiye bölünmesine neden olmuştu¹⁰³. Ahmet Rıza Bey ve grubu İttihat ve Terakki Cemiyetini, Prens Sebahattin ve grubuysa Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetini kurmuşlardı¹⁰⁴.

1907'de toplanan ikinci kongrede ise şiddet yanlıları Ahmet Rıza'yı ikna etmeyi başarmışlardı. Ahmet Rıza'nın fikir değiştirmesine neden olan en önemli etken Abdülhamit karşıtlığının ve meşrutiyet tutkusunun Makedonya'daki III. Ordu subayları arasında yayılmış olmasıydı¹⁰⁵. 1906'da Selanik'te çoğunluğu III. Ordu subayları olan on kişi Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuşlardı. Cemiyet silahlı kuvvetler çevresinde hızla yayılmış, asker ve sivil üyeleri artmış, gizli ihtilalci bir güç olmuştu. Nitekim Paris'teki İttihat ve Terakki, Cemiyeti üyeleri bu örgüte karşı kayıtsız kalmamışlar ve onunla ilgilenme gereği duymuşlardı. Yapılan görüşmeler

¹⁰¹ Aksin, a.g.e., s. 61

¹⁰² Karal, a.g.e., s.521.

¹⁰³ Bu bölünme bir anlamda Türkiye'de iktidar ve muhalefet arasındaki görüş ayrılıklarının başlangıcını teşkil etmektedir. Prens Sebahattin'in Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet adlı cemiyeti liberalizmi savunurken, Ahmet Rıza ve İttihat ve Terakki devletçi, merkeziyetçi görüşleri ile ön plana çıkmaktaydı. İleride bunlardan biri iktidar diğeri ise muhalefet partisi haline gelmiş ve Cumhuriyet yıllarındaki Cumhuriyet Halk Fırkası ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Demokrat Parti arasındaki iktidar muhalefet ilişkisinin temellerini atmıştır.

¹⁰⁴ Tunaya, *Partiler...*, a.g.e., s.53.

¹⁰⁵ Kodaman, *Osmanlı...*, s. 244.

sonucunda iki cemiyet arasında birleşme anlaşması yapılarak Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Terakki ve İttihat adını almıştır¹⁰⁶.

Bu birleşme Ahmet Rıza'nın fikrini değiştirdiği gibi İkinci Meşrutiyet'e giden yolda da önemli bir adım olsa gerek. Çünkü o güne kadar basın ve propaganda yoluyla romantik ideolojiler peşinde koşan kişiler olarak görülen Jön Türk muhalefeti artık bir silahlı güce sahip ihtilal komitesine dönüşmüştü diyebiliriz. Bundan sonraki süreçte cemiyet ihtilalci yer altı çalışmalarında da başarılı olmuş, Abdülhamit'in bastırıcı elemanlarıyla çarpışmış ve patlamaya hazır bir duruma gelmiştir¹⁰⁷. Artık Meşrutiyete giden yolun giderek kısaldığını söylemek mümkündür.

1908 Mayıs'ında İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarını gizli olarak sürdürmekten vazgeçip açığa çıkmayı düşünmeye başlamıştı. Selanik'te Avrupa'nın büyük devletlerine Osmanlı Devleti'ndeki karışıklıkları ancak cemiyetin düzeltebileceği ve artık Avrupa'nın sonuç vermeyen ıslahat çabalarından vazgeçmesi gerektiği söylenecekti. İttihatçılar duruma hakim olmak için ve tabii ki yönetimi ele geçirmek için bir manifesto hazırlayarak büyük devletlerin konsolosluklarına gönderdiler¹⁰⁸. Ancak esas fitili ateşleyen kıvılcım dışarıdan Reval'den gelmişti. 9-10 Haziran 1908'de İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nicholas'ın Reval'de bir araya gelerek İngiliz-Rus ilişkilerini gözden geçirecek bir toplantı düzenlemeleri ve bu toplantıda Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Makedonya'daki karışıklığa bir son verme isteğinde bulunmaları Osmanlı İmparatorluğunda Makedonya konusunda İngiliz-Rus işbirliğinin ve müdahalesinin başlangıcı olarak yorumlandı. Heyacanlı ve tedirgin bir hava estirmeye başladı¹⁰⁹. Bir başka deyişle bu görüşme Avrupa'nın Hasta Adamı'nın cenaze törenini haber veriyor gözüküyordu ve her derde deva meşrutiyete acilen ihtiyaç bulunduğunu telkin etti¹¹⁰.

¹⁰⁶ Tunaya, *Partiler...*, s.53-54, Akşin, a.g.e., s.91-92.

¹⁰⁷ a.g.e., s.54.

¹⁰⁸ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yay., İstanbul 2004, s.17.

¹⁰⁹ a.g.e., s.16.

¹¹⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay., Ankara 2000, s.204.

Bu görüşmeler sonrası faaliyetlerini hızlandıran İTC, duvarlara astığı afişlerle Osmanlı Devleti'nin bu buluşma sırasında paylaşıldığını ve bunun önüne geçmenin tek yolunun meşruti bir yönetime geçerek Kanun-ı Esasi'yi tekrar ilan etmek olduğunu duyurdu. Bir yandan Abdülhamit'e bağlı bazı ordu komutanlarına karşı cemiyetin arkasında bulunduğu suikastlar gerçekleştirildi. Cemiyetin önde gelen isimlerinden Enver Bey, Tikveş, kolağası Niyazi Bey ve Eyüp Sabri Beyler Resne ve Ohri bölgelerinde çeteler kurarak dağa çıktılar. Nihayet baskılara dayanamayan Abdülhamit 23 Temmuz 1908'de meşrutiyeti ilan etti¹¹¹. Bu tarihten sonra İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti'nin yönetimini 1913'ten sonraki dönem tek parti olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın bittiği tarih olan 1918'e kadar elinde tuttu.

1908'den 1918'e kadar süren II. Meşrutiyet döneminde temel problem değişmemiş, devletin kötü gidişinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken Osmanlı devlet adamları ve aydınları "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusuna cevap aramışlardır. Bu soruya verilen cevaplar neticesinde II. Meşrutiyet dönemi çeşitli fikir akımlarının mücadelesine sahne olmuştur. Bu çalışmanın esas konusu olan Tekin Alp'in II. Meşrutiyet dönemindeki düşüncelerini ve siyasi faaliyetlerini incelemeden önce, bu dönemdeki fikir akımlarına kısaca bakmak faydalı olacaktır.

B. II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları

1. İslamcılık¹¹²

19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar uzanan İslamcılık akımı isminin hilafına dini olmaktan çok siyasi bir anlam taşır. Müslümanların bir buhran devrinde İslam'a daha sıkı sarılmalarını öğütlemekten ziyade, bütün Müslümanların birlikte hareket etmeleri, hatta daha ileri seviyede siyasi bir ittihat kurmaları fikri üzerinde yoğunlaşmaktadır¹¹³. İslamcılar, Batıdan geri kalışın nedenini İslam Dini ve

¹¹¹ Bayur, a.g.e., s.175; Ahmad, a.g.e., s.17-21.

¹¹² Bu akım hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İBÜ Yay., İstanbul 2003; Mümtaz'er Türköne, *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, Lotus Yay., Ankara 2003; Kemal Karpaz, *İslam'ın Siyasallaşması*, İBÜ Yay., İstanbul 2004.

¹¹³ Kodaman, *Osmanlı...*, s.60.

Şeriat olarak değil bunun tam tersi bu şeriatın uygulanmaması, hayatın her alanına genişletilememesi olarak görmekteyizler¹¹⁴.

İslamcılık, Abdülhamit döneminde bir politika haline gelmiş ancak doğuşu daha önce gerçekleşmiştir. Batı Emperyalizmine karşı tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren ve buna İslamiyet'te çare arayan bir düşünce olarak daha Tanzimat döneminde bazı aydınlar tarafından dile getirilmiştir. Bu aydınlardan ilki Namık Kemal'dir. Ancak Namık Kemal yalnız çağdaş İslamcılığın değil aynı zamanda Osmanlıcılığın da babasıdır. İslamcılığın ikinci önemli ismi ise Osmanlının dışında başka İslam ülkelerinde de etkili olan Cemalettin Afgani'dir¹¹⁵.

Abdülhamit döneminde İslamcılığın bir politika haline gelmesinin yanında, İslam Birliği ve hilafet düşüncesini belki daha önce hiçbir dönemde olmadığı kadar etkin bir şekilde savunulmuştur. Ancak Abdülhamit, kendi döneminde İslamcılığın kendi denetimi dışında bir düşünce hareketi olmasına izin vermemiştir. Dolayısıyla İslamcılığın asıl gelişimi II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir¹¹⁶. Hatta öyle ki Tarık Zafer Tunaya, İslamcılığı Meşrutiyetin en yaygın fikir akımı olarak nitelermektedir¹¹⁷.

Meşrutiyet döneminde İslamcılık, kuvvetini İslam akidelerinden almış ve olaylara dini bir açıdan bakmıştır. Gene Osmanlı Devleti'nin teokratik bir yapıya sahip oluşu, padişahın aynı zamanda bütün Müslümanların halifesi bulunuşu, şeyhülislamın hükümete dahil ve siyasi olaylara dini müeyyide bahşeden bir organ oluşu akımının aksiyon kuvvetini artırmıştır. İslamcılık akımının başlıca yayın organı önce *Strat-ı Müstakim*, daha sonra *Sebilürreşad* adını almış olan dergidir. Ayrıca *Beyanülhak*, *Livai İslam*, *Mekatip* ve *Medaris* gibi dergiler de bu akımın fikirlerini yaymışlardır. Bu yayınlardaki savunulan temel görüş İslamcılığın da temel doktrini olan Osmanlı Devleti'nin ancak İslamlaşmakla kurtulabileceğidir. Dergilerin dışında

¹¹⁴ Berkes, *Çağdaşlaşma...*, s.406.

¹¹⁵ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi*, C.IV, *Çağdaş Türkiye*, Cem Yay., İstanbul 2005, s.46

¹¹⁶ Akşin, *Türkiye...*, s.45-46.

¹¹⁷ Tunaya, *Hürriyetin İlanı*, İBÜ Yay., İstanbul 2004, s.58.

bu akımın savunucuları arasında *Sadrızam Said Halim Paşa*, *şair Mehmet Akif*, *Babanzade Ahmet Naim*, *Mehmet Şemseddin (Günaltay)* gibi isimler sayılabilir¹¹⁸.

Tunaya, Meşrutiyetin bütün siyasal örgütlerinin İslâmcı olmak zorunda olduğunu iddia etmektedir. Dönemin iktidarı olan İttihatçılar da, İslâmcılığı belirli bir süre ideolojilerinin ana direklerinden biri yapmışlardır¹¹⁹. Ancak bu durum İslamcı fikirlerin siyasi çıkarlara alet edildiği 31 Mart Vakası'ndan¹²⁰ sonra değişmiş; akım İttihatçılar arasında kısmen kabul görmüştür. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ise tekrar etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır.

2. Batıcılık¹²¹

Garpcılar, "Bu devlet nasıl kurtulabilir?" sorusunun yanıtını Batı'ya benzemekte bulanlardır¹²². Ancak bu akım III. Selim'den beri başlatılan Batılılaşma hareketinin devamı değildir. Bu anlamda, Meşrutiyetin her akımı Garpcıdır. Akımın gayesi yeni bir devlet kurmak değil, eski bir devleti restore etmektir. Garpcılar imparatorluğun batılılaşmakla kurtulacağına inanmışlar ve "Garplılaşmak" yolunu ve metodunu açıklamalarının esas teması saymışlardır. Yalnız bu açıklamalar tam bir sistem ve fikir birliğine sahip olmamıştır¹²³.

Hatta öyle ki Hilmi Ziya Ülken, Garpcılık akımını 4 grupta ele almaktadır: Birinci Grup Tanzimat medeniyetçileri, Tanzimatın temel öğretisi olan Osmanlıcılığa inanan ve bunun gereği olan ittifad-ı anasırı sağlamak için Garpcılığı isteyenlerdir. Yani, Osmanlı halkını oluşturan çeşitli din, mezhep ve milliyetler, Garpcı, kalkınmacı ortak bir zeminde buluşarak, birlik olacaklardı. Ülken, eğitim yoluyla Osmanlıcılığı sağlamak isteyenleri bu gruba sokuyor. Osmanlı

¹¹⁸ Tunaya, *Hürriyetin İlanı*, İBÜ Yay., İstanbul 2004, s.58.

¹¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler*, C.I, İBÜ Yayınları, İstanbul 2003., s.136.

¹²⁰ Bu olay için bkz. Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma, 31 Mart Olayı*, İmge Yay., Ankara 1994.

¹²¹ Bu akım hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İBÜ Yay., İstanbul 2004, Şükrü Hamioğlu, *Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981.

¹²² Akşin, *Jön Türkler...*, s.370

¹²³ Tunaya, *Hürriyetin ...*, s.57.

Devleti'nin dağılması istenmiyorsa, okullarda Osmanlıcılığın telkin edilmesi kaçınılmazdı. İkinci Grup kabahati toplum yapısında bulup, burada Anglosakson toplum yapısını geliştirmek isteyenler ki, bunların başında Prens Sabahattin ve çevresi geliyordu. Üçüncü Grubu *Servet-i Fünun* ve *Ulum-u İktisadiye ve İctimaiye* dergileri çevresinde toplanan pozitivistler teşkil ediyordu. Dördüncü ve son grubu ise Batı'ya hayran köktenci (radikal) Garpcılar teşkil ediyordu. Bunların en ünlüsü ve aşırısı, İTC'nin kurucularından olan, *İctihat* dergisi sahibi Abdullah Cevdet'tir. Cevdet, Latin harflerini savundu, eşiyile birlikte Sirkeci'de şapka giydi, hatta bir ara gerillik çemberinin bir an önce kırılması için Avrupalılarla melezleşmeyi savundu. Cevdet kadar ileri gitmemekle birlikte, onunla beraber sayılabilecek kişiler Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, kısmen Rıza Tevfik'tir¹²⁴.

3. Osmanlıcılık

Osmanlı İmparatorluğu dahilinde yaşayan farklı dinsel ve etnik grupları tek bir "Osmanlı Milleti" olarak kabul eden ve bu unsurları ortak imparatorluk ideali çerçevesinde birleştirme yaklaşımına Osmanlıcılık denmektedir. Ancak 1839 Tanzimat Fermanı ile başladığı düşünülen bu akımın 1910'lara kadar dört farklı aşama geçirdiği söylenebilir. Bunlar; 1)1830'lardan 1875'e kadar geçen sürede *Bab-ı Âli'nin otoriter merkezîyetçi siyaseti* 2) 1868-1878 devresinde *Yeni Osmanlı muhalefeti ve Meşrutiyetçi Osmanlıcılık yaklaşımı* 3) II. Abdülhamit mutlakîyetine karşı *Jön Türk muhalefesinde görülen Osmanlıcılık* 4) II. Meşrutiyet döneminde *Osmanlıcılık düşüncesi*.¹²⁵

Son aşamada yani II. Meşrutiyet döneminin Osmanlıcılığına bakıldığında Osmanlıcılığın yalnız siyasi partilerin değil tüm Meşrutiyetin siyasal amacı olduğu görülmektedir. Bu dönemde Osmanlıcılık, milli bir devlet olmayan Osmanlı İmparatorluğunda tüm milliyetleri tatmin edici bir formül sayılmıştır. Bu bakımdan

¹²⁴ Akşin, *Jön Türkler...*, s.370-371.

¹²⁵ Selçuk Akşin Somel, "Osmanlıcılık Düşüncesi(1839-1913)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.88.

özel ya da tek bir partiye özgü bir fikir akımı ve ideolojik bir unsur olduğu söylenemez¹²⁶. O halde Osmanlıcılığın ayrı bir fikir akımı olmadığı da söylenebilir. Çünkü bu dönemde ortaya çıkan bütün fikir akımları devletin yıkılışının önüne geçmek için ittihad-ı anasırı yani Osmanlıcılığı bir gaye, siyasi fikir olarak bir şekilde ele almışlardır. Hepsinin de amacı milliyetçilik akımından uzak durarak bu ittihadı korumaktır¹²⁷.

Hal böyle iken II.Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki de birbirleriyle bağdaşmayan unsurlara ortak bir ideoloji bulma zorluğu içinde ittihad-ı anasır fikrini resmi ve partiler üstü bir ideoloji olarak benimsemiştir. Böylece İttihatçılar, Osmanlı ülkesini bir vatan-ı umumi olarak tanımlamışlardır¹²⁸.

Sonuç olarak II. Meşrutiyet dönemi Osmanlıcılığı Osmanlı İmparatorluğunu bir arada tutabilecek bir üst kimlik olarak ele alınmaktaydı¹²⁹. Ancak Balkan Savaşları sonrasında Edirne dahil bütün Rumelinin elden çıkması yani Osmanlıcılığın bir arada tutmaya çalıştığı unsurların, bir arada kalmak istemediklerini ilan etmeleri, Osmanlıcılık akımının uygulanamayacağını ve geçersiz bir politika olduğunu ortaya koydu.

4. Türkçülük

Türkçülüğün gelişimi ilmi, edebi ve siyasi olmak üzere üç safhada gerçekleşmiştir¹³⁰. İlk iki safhada birçok ulusçuluk akımında olduğu gibi Türkçülük kendini dil, edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarla göstermiştir. Bu çalışmaların bir çoğu Avrupa'da Türkolojinin doğuşu ve gelişimi ile ilgilidir. Türkolojinin başlangıcında Abed Remusat, Silvestre de Sacy, Deguignes, Arthur Lumley Davids gibi Türkologların isimleri anılabilir. Leh dönmesi Mustafa Celalettin Paşa'nın, Leon Cahun'un eserleri, Arminius Vambery'nin eser ve temasları etkili olmuştur. Fuat ve

¹²⁶ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, s.135.

¹²⁷ Tunaya, *Hürriyetin...*, s.60.

¹²⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, s.135

¹²⁹ Somel, a.g.m., s.114.

¹³⁰ Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, TDV Yay., Ankara 2004, s.75.

Cevdet Paşaların *Kavaid-i Osmaniye*, Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmani*, *Hikmet-i Tarih*, Süleyman Paşa'nın *Tarih-i Alem*, *Türkçe Sarf*, Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lugat-i Çağatay*, Şemsettin Sami'nin *Kamus-i Türki*, gibi eserleri Türklük bilincini yaymışlardır. Edebiyat alanında Şinasi'nin sade Türkçe'yle yazılmış bir şiir denemesini, Ziya Paşa ve özellikle Ali Suavi'nin Türkçe'yi savunduklarını, nihayet şiirde Mehmet Emin ve Rıza Tevfik'in, nesirde Ahmet Hikmet'in sade Türkçe yazdıkları görülmektedir¹³¹.

Bu çalışmalar sonucunda II. Abdülhamit döneminde Türk kavramı, ırkî ve lisanî manada artık şerefli ve gurur duyulan bir kavram olarak değişmiş, Türk tarihinden bölümler gün ışığına çıkarılarak, Türk tarih görüşü zaman ve mekan itibariyle genişlik kazanmaya başlamıştır. Artık imparatorlukta yaşayan Türkler, dil, edebiyat, tarih ve kültürlerinin hem Osmanlı hem de daha geniş bir Türk mirası olduğunu açıkça görmüşlerdir. Osmanlı Devleti dışında Türkçe konuşan Müslümanlar milletdaş olarak kabul edilmiş, yavaş yavaş Türk Birliği fikri, kültürel terimlerle ifade edilmeye başlanmıştır. Anadolu, Türklerin vatanı olarak önem kazanmaya başlamış, Türk milliyetçiliğinin temeli olarak Türk dil ve kültürünün rolü ve bunları canlandırmak ve geliştirmek ihtiyacı da kuvvetlenmiştir. Özellikle bağımsız bir Türk dili kavramı yerleşmeye başlamış ve Türk dilinde reform için gerekli hava oluşturulmuştur. Ancak bütün bu gelişmelere rağmen devletin bekası gereği Türkçülük siyasi sahaya yansımamıştır¹³².

Türkçülüğün Türk ulusçuluğuna, yani siyasal bir akıma dönüşmesi ise II.Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki ile gerçekleşti. Fakat İttihat ve Terakki çok uluslu olan imparatorluğun tasfiyesini savunamayacağı için, bu konuda -son derece ihtiyatlı davranmak zorunluluğunu duymuş ve bu amacını uzun zaman gizli tutmuştu. İttihat ve Terakki'nin zamanla Türklüğün siyasal örgütü olduğu bilincini geliştirdiği söylenebilir. Bu bilinçlenmedeki önemli gelişmelerden biri Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı kitabıdır. Akçura, Kazan'lı (Rusya) bir sanayicinin oğluydu. Ailesi Türkiye'ye göçmüştü. Kendisi Harp okulunda

¹³¹ Akşin, *Türkiye...*, s.372.

¹³² Sarımay, a.g.e., s.83.

öğrenciyken İttihatçı etkinliklerden ötürü Trablusgarp'a sürüldü. Oradan Fransa'ya kaçarak Paris'te siyasal bilimler öğrenimi yaptı. Mezun olduktan sonra Rusya'ya döndü ve buradan adı geçen uzun makalesini Kahire'de *Türk* gazetesine gönderdi. Yazıda Osmanlı Devleti için Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık siyasetleri gütmesinin yarar ve sakıncalarını soğukkanlı bir yaklaşımla inceledi ve ilk kez Osmanlı aydın kamuoyunun dikkatine sunulmuş oldu¹³³.

Türkçülerin ilk örgütlenme girişimleri ise Meşrutiyetin ilanından sonra gerçekleşti. Bu örgütlenme girişimleri arasında bu alanda faaliyet gösteren *Türk Derneği*, *Türk Yurdu Cemiyeti* ve *Türk Ocakları* gibi derneklerinin kurulması sayılabilir. Bu derneklerin önemi imparatorluktan vazgeçmiş görüntüsü vermemek için İttihat ve Terakki'nin Türkçülüğü açıkça savunmadığı dönemlerde bu hareketin canlı tutulması ve gelişmesi için çalışmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır¹³⁴.

Türkçülük açısından önemli bir dönüm noktası Balkan savaşları olmuştur. Osmanlı Rumeli'sinin hemen tümünün elden çıkmasıyla Osmanlıcılık ideolojisinin iflasi somut olarak fiilen ortaya kondu. Böylece Türkçülüğün ortaya çıkmasının önemli bir engeli ortadan kalktığı gibi Edirne gibi Türk anayurdu sayılabilecek bölgelerin de artık elden çıkmaya başlaması ya da tehlikeye girmesi Türklük bilincinin etkili bir savunma aracı olarak yayılması gerektiğini gösteriyordu¹³⁵. Türkçü cereyan, Balkan Harbi'ni kolektif vicdanı uyandıracak ve yaratacak şok olarak karşılamıştı. Balkan felaketleri karşısında, milliyetlerini idrak etmenin ve korumanın Türkleri yok olmaktan kurtaracak yol olarak görmüşlerdi¹³⁶.

Türkçüler, Osmanlı insanlarına bir "Yeni Hayat" vaat ediyorlardı. Bu kurtuluş reçetesinin dayandığı fikir ve eylem temeli Türk milliyetçiliği olacaktı. Türkler önce Osmanlı İmparatorluğunda milli bir bilince sahip olacaklardı¹³⁷. Türkçülük klasik ve gerçek anlamda milliyetçilik demektir. Amaç Osmanlı

¹³³ Akşin, *Türkiye...*, s.47.

¹³⁴ a.g.e., s.48.

¹³⁵ Akşin, *Jön Türkler...*, s.374.

¹³⁶ Tunaya, *Partiler ...*, s.13

¹³⁷ a.g.e., s.43.

İmparatorluğu'nda şuuruz bir hayat geçiren Türkleri milletleştirmekti. Türkçülüğün teorisini hazırlama işini İstanbul Üniversitesi Türk Medeniyeti Tarihi profesörü, Ergani mebusu ve İttihat Terakki genel merkez üyesi Ziya Gökalp ve ekibi üstlenmişti. Bu ekip “Yeni Hayat” adını verdikleri doktrinle Türkçülüğün sosyal siyasal ve ekonomik yönlerini belirlemişlerdi¹³⁸.

Ancak Türkçülük, Tunaya'nın deyimiyle dar ve klasik anlamı içinde kalmamış ve ikinci bir safhaya geçmişti. Bu ikinci safhada ülke dışı Türklerle birleşilecek ve “Turan” adlı büyük ülke gerçekleştirilecekti¹³⁹. Türkçüler çöken bir imparatorluk karşısında milli bir devletin kuruluşunu düşünmeyerek yeni bir imparatorluk tezini işlemişler, bunun için de milliyetçilik akımını “uzak Türkçülüğe” ve Turancılığa dönüştürmüşlerdi¹⁴⁰. Ancak Turancılık Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla etkisini yitirmiş Türkiyecilik konuşulmaya başlanmıştır¹⁴¹.

II. İkinci Meşrutiyet Döneminde Tekin Alp

İkinci Meşrutiyet'in ilanı sırasında Selanik'te bulunan Tekin Alp, Meşruti yönetimi ve anayasayı Selanik'in ortamı içerisinde doğal olarak diğer İttihat ve Terakki üyeleri ve Yahudi Cemaati gibi sevinç ve heyecanla karşılamış; Selanik Ticaret Kulübünün balkonundan Olimpos Meydanında bulunan kalabalığa hitaben bir nutuk atmıştı¹⁴². Bu olaya günlüğünde “*Memlekette barışçı bir ihtilal yaşandı. Kanun-ı Esasi kabul edildi. Eminim ki bu değişiklik benim istikbalime de tesir edecektir.*”¹⁴³ ifadeleriyle yalın bir şekilde ancak gelecekte umutlu olarak yer veriyordu. Bundan dört sene sonra 1912'de ise II. Meşrutiyetin ilan edilmesini daha ayrıntılı ve Kitab-ı Mukaddes'den de yaptığı bir alıntıyla şu şekilde anlatacağı:

“Bütün Türkiye'yi heyecan-ı azim kapladı. Zamanlar değişmedi. Bir cihanın sonu gelmişti. Yeni semavat ile yeni bir zemin doğacaktı. Genç Türklerin kelâm-ı

¹³⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, s.137.

¹³⁹ Tunaya, *Partiler...*, s.43.

¹⁴⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, s.137.

¹⁴¹ Akşin, *Jön Türkler...*, s.459.

¹⁴² *Journal de Salonique*, 27 Temmuz 1908'den Aktaran Behmoaras, a.g.e., s.75.

¹⁴³ Tekin Alp, *Günlükler*, 28 Temmuz 1908'den, aktaran Behmoaras, a.g.e., s.75.

müncisi, büyük bir mucize izhar etmişti: Bu kelâm-ı müncî, ovada dağılmış kuru kemikleri yaklaştırıp, Hızkıyal Peygamber'in bahsettiği dört rüzgârı üfleyerek anlar üzerine ruh getirip diriltmiş ve anşardan büyük cünûd olmuştu. Ve İşaya Peygamber'in ahbarı vechile ümmetin necat bulanları toplanmışlar, gelmişler ve yaklaşmışlardı¹⁴⁴.

Sokaklarda, meydanlarda herkes birbirini kucaklayıp öpüşüyorlardı. Papazlar, imamlar, hahamlar izhar-ı uhuvvet ediyorlar, halk önünde kol kola geziyorlardı...İtimad ve saadetle taşan halkın çılgın alkışları önünde her balkondan hürriyet, müsavat, ittihad ve uhuvvet tebci olunuyordu. Artık ne Müslüman, ne Bulgar, ne Ermeni, ne Yahudi, ne Arnavut kalmamıştı. Yalnız Osmanlılar, tekrar bulunmuş vatanın derin aşkında birleşerek kardeş Osmanlılar vardı.”¹⁴⁵

Bu durumun oluşmasının gecikmesi ve II. Meşrutiyet döneminin öncesinde yaşanan olumsuzlukların tek suçlusu olarak da *eski usûl-ı idare*'yi yani Abdülhamit yönetimini gösteren Tekin Alp, şimdi Jön Türklerin bu yönetime son vererek *devr-i saadet*'i başlattıklarını belirtiyor ve bundan sonraki dönemi *Altun Devir* olarak isimlendiriyordu¹⁴⁶.

Memleket için yeni bir başlangıç olan bu altun devir şüphesiz Tekin Alp için de parlak bir dönem olmuştur. Günlüğüne yazdığı gibi bu devir onun istikbaline de etki etmiş; bundan sonra siyasetle daha yakından ilgilenmeye başlamış, hem meslek hem yazı hayatında kendine iyi bir yer edinmiştir. Yazdığı makale ve kitaplarla dönemin sorunlarına çözümler getirmeye çalışmış ve fikir tartışmalarına katılmıştır.

Tekin Alp, Meşrutiyet döneminde ortaya konan fikir akımlarının bazılarının aktif bir şekilde savunuculuğunu yaparken diğerleri hakkında da görüşlerini bildirmekten geri kalmamıştır. Daha sonraki kısımlarda inceleneceği üzere bu dönemde oldukça hareketli bir fikir yaşantısına sahip olan Tekin Alp, yukarıda

¹⁴⁴ P.Risal, “Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar”, *Türk Yurdu*, C.II, S.22, s.684.

¹⁴⁵ a.g.m., s.684-685.

¹⁴⁶ a.g.m., s.685.

incelenen akımlardan önce Osmanlılık daha sonra da Türkçülükle yakından ilgilenmiş, bu konularda yaptığı çalışmalarla bu akımların önemli bir savunucusu ve taraftarı haline gelmiştir. Diğer akımlardan Sosyalizmle de yakından ilgilenen Tekin Alp, bu konuda ortaya somut bir çalışma koymamıştır. Çeşitli eserlerinde ve makalelerinde yer verdiği İslamcılıkla ilgili görüşleri ise onun eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır.

A. İkinci Meşrutiyet Fikir Akımları İçerisinde Tekin Alp

1. Tekin Alp ve Osmanlılık

1905 Senesinde İttihat ve Terakki Cemiyetine katılan Tekin Alp'in gerek yakın çevresi gerek yaşadığı Selanik'in ortamı ve buradaki faaliyetleri göz önüne alındığında, Onun Osmanlılık ideolojisine bağlı olması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim o dönemin şartlarında özellikle azınlıklar arasında Osmanlılık akımı son derece etkiliydi. Tekin Alp'de bu dönemde iyi bir Osmanlı vatandaşı olabilmek adına gayret gösteren bir Musevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak Tekin Alp'in İttihat ve Terakki ile Mason Locasına üye olması ve 9. Dünya Siyonist Kongresine katılması Onun hakkında şu soruları akla getirmektedir: Birincisi Tekin Alp'in Osmanlılığı İttihat ve Terakki üyeliğinin ya da Masonluğunun doğal ya da zaruri bir sonucu mudur? İkincisi siyonizmle ilgili çalışmaları ile Osmanlılık arasında nasıl bir bağ vardır? Ve son olarak bu iki sorudan yola çıkarak bir Osmanlı vatanseveri olarak Tekin Alp Osmanlılık görüşlerinde samimi midir? Bu kısımda Tekin Alp'in Osmanlılık, Osmanlılık, Siyonizm ve Masonlukla ilgili görüşlerini ve bu alanlardaki faaliyetlerini incelemeye çalışacağız.

Tekin Alp'in Osmanlılık üzerine en geniş ve net açıklamasına bu akımın geçerliliğini yitirdiği 1912 senesinde yazdığı bir dizi makale içerisinde

rastlanmaktadır. Bu yazıda Osmanlıcılığın nasıl ortaya çıktığı nasıl geliştiği ve nasıl geçerliliğini yitirdiği anlatılmaktadır¹⁴⁷.

Tekin Alp'e göre Osmanlıcılık akımının en canlı günlerini yaşadığı II. Meşrutiyet sonrası hürriyet, müsavat, ittihat ve uhuvvet duyguları içerisinde Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan milletler geçmişteki ayrılma isteklerini ve düşmanlıklarını bir kenara bırakmışlar, muhabbet ve birlik içerisinde kardeşçe, aynı hislere ve amaçlara sahip olarak yaşamak için sözleşmişlerdi. Bir diğer deyişle artık Müslüman, Hıristiyan, Sırp, Türk, Bulgar, Ermeni, Yahudi ve Arnavutlar, dini ve içtimai farklılıklarından sıyrılıp vatan için birleşmişler ve birer Osmanlı haline gelmişlerdi¹⁴⁸.

Fakat bir süre sonra bu kardeşlik havası dağılmış Rumlar, Bulgarlar ve Arnavutlar bu kardeşliğe muhalefet etmeye başlamışlardı. Ancak Türkler buna önem vermemişler ve II. Meşrutiyetin bu muhalefeti ve rahatsızlıkları ortadan kaldıracığına, eski düşmanlıkların tamamen yok olacağına inanmışlardır. Büyük bir iyi niyetle milletlerin birbiriyle kaynaşıp birleşmesini istiyorlardı. Nitekim yeniden doğmaya başlayan ayrılıkçı isteklerin önünü almaya çalıştılar. Bunun için sulh ve itilaf cemiyetleri kurarak milletleri ikna etme ve ortak amaç ve hislerin vurgulanması yoluna gittiler. Bu gayretler ve çalışmalar, Ahmet Rıza Bey önderliğindeki Paris Jön Türkleri tarafından ortaya koyulan Osmanlılık siyasetinin tatbikiydi¹⁴⁹.

Türkiye'nin anayasasını ve Meşruti rejimini borçlu olduğu "İttihat ve Terakki" Cemiyetine mensup olan bu Jön Türkler tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun üyeleri olarak çalıştılar. Önde gelen düşünceleri din ya da ulus ayrımı gözetilmeden tüm Osmanlı tebaasının bir araya gelmesini ifade eden "birlik" sözünün yansıttığı Osmanlıcılığı¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Risal, a.g.m., s.684-690

¹⁴⁸ a.g.m., s.685.

¹⁴⁹ a.g.m., s.686.

¹⁵⁰ Tekin Alp, *The Turkish and Pan-Turkish Ideal*, War Staff, Intelligence Division, London 1917, s.8-9.

Ancak Tekin Alp'e göre Osmanlılık ya da Osmanlılık fikri planlandığından farklı, birbirine uymayan hatta birbirine zıt şekilde yorumlanmaya başlandı. Millet haline gelebilmiş yani ulus bilincine sahip unsurlar için Osmanlılık, *“Bir mütareke-i katiye, bir sulh-u daimi, muhtelif ırklardan olan anasırın müsavat-ı tammesi, herkesin hizmet-ı devlete kabul olunması, fatih unsurun birincilik mevkiini terk ederek diğer unsurlarla hemhal olmaya, avelâde bir vatandaş derecesine inmeye rıza göstermesi”*¹⁵¹ demektir. Nitekim ana unsur olan Türkler, tarihin kendisine verdiği söz konusu haklardan vazgeçmiş ve diğer milletlerle mütarekeyi kabul etmişti. Bundan sonra Türk Padişahın Rum, Arnavut, Bulgar Tebaası değil, Osmanlı Vatandaşı Rum, Arnavut, Bulgar olacaktır. Ancak bütün bunlara rağmen onlar için esas olan cemaatleri ya da küçük vatanlarıydı. Küçük vatanın gelişmesi için büyük vatana ihtiyaç vardı. Devlet, onların sosyal, hukuki ve iktisadi hayatlarına karışmayacak, sadece jandarmalık görevini yaparak sınırları koruyup iç güvenliği sağlayacaktı¹⁵².

Türkler, yani imparatorluğun asli unsuru ise Osmanlılığa daha değişik bakıyordu. Türklere göre Osmanlılar yalnız onlardı ve Onlar yalnız Osmanlı idi. Şimdi ise bu ünvana diğer unsurları da dahil etmeyi kabul etmişlerdi. Ancak bu unsurların her türlü ayrılıkçı akımlardan uzak durmalarını ve bunları reddetmelerini istiyorlardı. Osmanlı hissinde ve kimliğinde birleşmek için herkes şahsiyet-i evveliyesinden yani önceki kimliklerinden sıyrılıp bütün gönlünü vatanına bağlamalıydı. Türklere göre tefrika en büyük düşmandı¹⁵³.

Türklerin bu düşüncelerine rağmen diğer unsurlar yine de geçmişlerini unutarak büyük emekler harcayarak kazandıkları durumdan vazgeçmek istemiyorlar ve buna bir anlam veremiyorlardı. Zaten isteseler de yapamazlardı. Çünkü:

“ Hiçbir millet ikna ile intihar ettirilemezdi; milliyetler asırların eseriymiş ve onu irade kuvvetiyle ortadan kaldırmak mümkün değildi. Milliyet pek uzun köklerini

¹⁵¹ Risal, a.g.m., s. 686.

¹⁵² a.g.m., s.687.

¹⁵³ Aynı yer..

gelenek, görenek, eski müesseselere ve hatta insanların bilinçaltı derinliklerine kadar daldırır ve dıştan gelen bir iradenin yüzeysel ve sürekli olmayan taaruzlarını kolaylıkla karşılardı. Bu yüzden yapay bir kaynaşma mümkün değildir. Milletlerin ruhu uzun asırlar zarfında oluşmaktadır. Şimdi siyaset adamları çeşitli birleşme fikirleri ortaya koyabilirler. Ancak uzun sürede oluşan bu ruh ve geçmişin mirası onların her türlü vasıtasından çok daha güçlüdür. Yani milletlerin kaynaşması bir günlük bir iş değildir.¹⁵⁴”

Bu yüzden balayı geçer geçmez her unsur kendi menfaatini düşünmeye başlayarak kendine çeki düzen verdi, kuvvetini topladı ve harekete geçmek için hazırlandı. Boş ve karşılıksız kardeşlik gösterileri artık sona ermişti. Osmanlı'ya bağlı unsurlar, II. Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet ortamından daha çok kendi içlerinde birleşip kuvvetlenmek; daha kuvvetli birleşip yardımlaşmak için yararlanmışlardı¹⁵⁵. Bunun sonucunda Osmanlılık fikri, yumuşayarak, geçerliliğini yitiriyor, gittikçe kesin olan sınırlarını kaybediyordu. Nihayet asırlardan beri devam eden düzensizlik, adem-i merkezîyet ve hatta büsbütün ayrılma arzuları önünde hemen dağılıp bitecek bir hal aldı¹⁵⁶.

Tekin Alp'e göre Türkler hatalarını görmekte gecikmediler. Gördükleri rüyadan uyanarak hiç yoktan bir millet var edemeyeceklerini çabuk anladılar. Bu hayali milleti oluşturacak unsurlar birbirine hiç benzemeyen, hiçbir bağı olmayan, Osmanlılığa son derece muhalif, geleneklerine bağlı milletlerdi. Durdurulamayacak kadar şiddetli milliyetçilik cereyanlarına karşı hayali engeller koymak ortaya ne çıkarabilirdi? Sonuç olarak selameti başka bir tarafta aramak gerekiyordu¹⁵⁷.

Nitekim Tekin Alp'te o dönemde yani Osmanlıcılık akımı geçerliliğini yitirdiğinde başka cereyanların etkisi altında kalmıştı. Ancak yukarıda anlattığı Osmanlıcılık akımının söz konusu yıllarda ateşli bir savunucusu ve bu konuda son derece etkin bir kişi olarak dikkat çekmektedir.

¹⁵⁴Risal, a.g.m., s.688.

¹⁵⁵ a.g.m., s.688-689.

¹⁵⁶ a.g.m., s.689.

¹⁵⁷ a.g.m., s.689-690.

a. Tekin Alp'in Osmanlılık Alanındaki Faaliyetleri

Osmanlılık II. Meşrutiyet öncesinde ve meşrutiyeti izleyen ilk yıllarda Jön Türkler, İttihat ve Terakki ve bazı azınlıklar arasında etkili olmuştu. Tekin Alp de bu üç grubun da ayrı ayrı üyesi olarak Osmanlılığı savunmuş ve bu alanda faaliyetler yürütmüştür.

Tekin Alp'in Osmanlılık alanındaki ilk faaliyeti 1905 yılında karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihte Selanik'te *Tamim-i Lisani Osmani Cemiyeti* (Osmanlı Dilini Yayma Derneği) adında bir cemiyet kurmak ve bunun başkanlığını yapmak suretiyle, kendi ifadesiyle milli birliğe hizmet etmeğe çalışmıştır¹⁵⁸. Bu cemiyet aracılığıyla Osmanlı dilini azınlıklar arasında yaymayı amaçladığı düşünülebilir. Özellikle Yahudilerin Türklerle entegrasyonu açısından dil konusuna Tekin Alp ayrı bir önem vermiş ve daha sonraları dil alanında faaliyetlerde bulunmuştur.

1908'te Selanik'te İttihat ve Terakki Mecmuasında çıkan "Bend-i Mahsus" başlıklı yazısında Tekin Alp tüm Osmanlıları birleşmeye ve Avusturya mallarını protesto etmeye davet ediyordu¹⁵⁹.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra da Osmanlılık ideolojisine olan bağlılığını ve bu alandaki faaliyetlerini sürdürdü. 1909 yılında 9. Dünya Siyonist Kongresine Selanik delegesi olarak katıldı. Burada Osmanlılık akımını savunarak Siyonistlerin ana hedefi olan Filistin ve çevresinde ayrı bir Yahudi devletine karşı çıktı. Kendini kongrede bir Osmanlı vatandaşı olarak tanıtan Tekin Alp, kongreden sonra Siyonizm'den uzaklaşarak faaliyetlerini Türk-Yahudi kardeşliğini sağlamaya yöneltti¹⁶⁰.

Bu yöndeki çalışmalarını Selanik Yahudilerinin resmi temsilcisi durumundaki *Club des Intimes* (Yakın Dostlar Kulübü) çatısı altında yürüttü. Yakın Dostlar

¹⁵⁸ Tütengil, *İkinci...*, s.210.

¹⁵⁹ Landau, *Yaşamı...*, s.31.

¹⁶⁰ Landau, *TekinAlp...*, s. 16-17.

Kulübü, Selanik'teki rakibi olan *Club Nouveau*'nun aksine Siyonizmden bağımsız hatta Anti-Siyonist bir tutum sergileyerek devletin azınlıkları Osmanlılaştırma politikasını desteklemesi¹⁶¹ Tekin Alp'in bu kulüp bünyesinde yer almasının belki de en önemli nedeniydi. Nitekim bu kulüp çatısı altında 1910 yılında bir *Osmanlılaşma Derneği* kurulmasına ön ayak olmuş¹⁶² ve yine Osmanlılaşma konusunda çeşitli konferanslar vermişti¹⁶³.

Osmanlılaşma konusundaki faaliyetlerini Yakın Dostlar Kulübünün yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyeti ile de ilişkilendiriyordu. Zaten Selanik'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubelerini sık sık ziyaret eden Tekin Alp, 1910 senesinin Eylül ayında Yakın Dostlar Kulübünün üyeleri ile birlikte Türkler ve Yahudiler arasındaki kardeşliği güçlendirmek için Kavala İttihat ve Terakki Şubesine bir ziyaret düzenledi¹⁶⁴. 1911 yılında *Vatanseverler Birliği* adında muhtemelen Osmanlılaşma alanında hizmet vermek için bir cemiyet kurma girişiminde bulundu¹⁶⁵.

Tekin Alp Osmanlılık ideolojisinin geçerliliğini yitirmeye başlaması ile birlikte diğer Osmanlı aydınları gibi "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusunun cevabını başka mecralarda aramaya başladı. 1918'e kadar bu alanda herhangi bir faaliyet göstermedi. Bu tarihte ise Yeni Osmanlılık görüşünü ortaya atmıştır.

2. Türkçülük Akımı İçerisinde Tekin Alp

Türkçülük düşüncesinin gelişmeye başladığı 1909 yılına kadar Osmanlılık ideolojisine ve Osmanlılık düşüncesine bağlı kalan Tekin Alp bu alanda özellikle Yahudi cemaati içerisinde sivrilen isimler arasına girmiştir. Bu tarihten sonra ise yani Osmanlılık kavramının içinin boşalmasından sonra Türkçülük akımına yönelmiş ve bu alanda siyasi, kültürel ve iktisadi faaliyetlerini devam ettirmiştir.

¹⁶¹ Landau, *Yaşamı...*, s.16.

¹⁶² Alp, *Günlükler*, 18 Mayıs 1910, 20 Mayıs 1910'dan aktaran Behmoaras a.g.e., s.111.

¹⁶³ a.g.e., s. 114.

¹⁶⁴ a.g.e., s113.

¹⁶⁵ a.g.e., s115.

Türkçülük akımı yazarlar, tarihçiler ve şairler arasında yayılmaya başlamış ve bunlar tarafından geliştirilerek yayılmıştı¹⁶⁶. Tekin Alp de II. Meşrutiyet döneminde söz konusu yazarlar arasında yerini almakta gecikmedi. Hatta Fransız tarihçi ve siyasetçi *Rene Pinon*¹⁶⁷ tarafından Tekin Alp, Türkçülüğün yaratıcısı olarak tanıtılmıştır ki bu ifadenin Türkçülük hareketinin tarihsel seyrine bakıldığında abartılı ve dayanaksız olduğu görülmektedir¹⁶⁸. Ancak yine de bu hareketin başlangıcından sorumlu olmasa da önemli bir parçasıdır. Ateşli bir Türkçü olarak bilinmektedir¹⁶⁹. Ve kimilerine göre bugüne kadar ona verilen önemden daha fazlasını hak etmektedir¹⁷⁰.

Tekin Alp'in Türkçülük alanındaki ilk faaliyeti daha önce de bahsedilen¹⁷¹ 1912 Ağustosunda yazarı P.Risal olarak *Mercure de France* dergisinde yayınlanan bir dizi makaledir. Daha sonra bu makale *Türk Yurdu* tarafından Yusuf Akçura'nın tercümesiyle "Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar" adıyla yayınlanmıştır¹⁷². Bu eser Osmanlı Devleti'nin o günkü genel durumu ile ilgili Avrupa'da yayınlanmış ilk detaylı çalışma olarak kabul edilmektedir¹⁷³.

Bu makaleler gerek içeriği gerekse yayınlanış tarihi itibari ile dikkate değerdir. Çünkü 1912 Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşını yaşadığı günlerdir. Bu günlerde Balkan uluslarının ayaklanması ile Osmanlılık değerini kaybetmiş ve yeni arayışlar arasında Türkçülük cereyanı ortaya çıkarak gelişmeye başlamıştı. Makalenin isminde olduğu gibi Osmanlı Devleti içindeki Türkler artık ayrı bir ulus

¹⁶⁶ Uriel Heyd, *Foundations of Turkish Nationalism*, Luzac and Co., and the Hargill Pres, London 1950, s.110.

¹⁶⁷ Rene Pinon, Türk Ermeni ilişkileri konusunda Ermeni tezini ve soykırımın gerçekleştiğini savunan eserler ortaya koymuş, 1870-1958 yılları arasında yaşamış bir Fransız tarihçi ve siyaset adamıdır. Bkz. <http://www.imprescriptible.fr/documents/pinon/>

¹⁶⁸ Heyd, a.g.e., s.115.

¹⁶⁹ Jacob Landau, *Pan Turkism In Turkey, A Study of Irredantism*, C.Hurst&Co Punisher, London 1981, s.33.

¹⁷⁰ Aynı yer.

¹⁷¹ Bkz. Birinci Bölüm, s.14.

¹⁷² *Türk Yurdu*, C.II, S:21, s.656, Türk Yurdunun bu yazı dizisinin yer aldığı ciltler ve sayılar: C.II, S.21, s.656-661; C.II, S.22, s.684-690; C.II, S.23, s.725-757; C.III, S.1, s.12-15; C.III, S.2, s.56-62; C.III, S:3, s.77-83; C.III, S.4, s.105-111.

¹⁷³ Landau, *Pan-Turkism...*, s.34.

olma peşindeydiler. İşte bu makaleler dizisinde Osmanlı devletinde yaşayan unsurlar ve Türkler arasındaki ilişkiler daha doğrusu farklar ortaya konularak Türkçülük akımının doğuşuna kadar yaşanan arayışlar incelenerek, Türkçülüğün gerekleri ortaya konmuştur.

Tekin Alp'in Türkçülük alanındaki diğer önemli ve ses getiren faaliyeti daha doğru bir deyişle eseri 1914 yılında yayınlanan *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?* adlı kitabıdır. Bu eser daha sonra Almanca ve İngilizce baskılarıyla yurtdışında yayınlanmıştır. Bu eserde Osmanlı Devleti'nin millet olma yolunda hastalıklarını tespit ederek bunlara çözümler getiren reçeteler öne sürmektedir.

Bunların yanında Tekin Alp, Ziya Gökalp'in Türkçülük çalışmalarında iktisadi yazılarıyla ona yardım etmiştir. Hatta Hilmi Ziya Ülken bu yönüyle Tekin Alp'i Parvüs'e¹⁷⁴ benzetir. Daha önce Parvüs de İttihat ve Terakki için aynı görevi görüyordu. Milli iktisat konusunda hükümete destek olan yazılar yazıyordu. Şimdi ise aynı işlevi Tekin Alp görmekteydi.

Türkçülük akımına Tekin Alp'in nasıl baktığına gelince Tekin Alp'e göre Pan-Türkizm yani Türk Birliği "*pek meşru olan bir hissin ifradıdır. Azami bir programı ihtiva eder. Gayretlerin ve sayıların bir maksada tevcihine müsaiddir ve bundan dolayı pek faydalıdır*¹⁷⁵." Buna ek olarak Osmanlı Türklerinde ortaya çıkan Türkçülük hareketi aslında bir Pan-Türkizm değildir. Sadece Türklerde millî ruhun uyanmasıdır. Pan-Türkizm, o dönemde tek tük tezahür eden bir akım olup henüz yeterince genişlememiştir. Halbuki Pan-Türkizm Türklerin ilerlemesi için elzemdir. Bu olmazsa Osmanlı Türklerinin müstakil bir Türk medeniyeti oluşturması oldukça zordur¹⁷⁶. Burada Tekin Alp, Türkçülük akımını bir milli bilince sahip olma girişimi olarak ortaya koyuyor. Bu girişim çeşitli şekillerde tezahür edebileceğinden hareketle

¹⁷⁴ Parvüs, 1905'te Bolşeviklerin ihtilalinde Lenin ile birlikte çalışmışken sonra ihtilal yapılamaz düşüncesiyle onlardan ayrılmış ve Almanya'da büyük bir servet yapmış, Almanya'nın Şark işlerine karışmış bir Yahudi'ydi. II. Meşrutiyet sırasında iktisadi konularda İttihat ve Terakki'ye fikirler vermiş ve Türk Yurdunda Türkiye iktisadına dair yazılar yazmıştır. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., İstanbul 2001, s.374.

¹⁷⁵ Risal, a.g.m., C.III, S.3, s.77.

¹⁷⁶ Moiz Kohen, *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?*, İstanbul, (1330)1914, s.3.

Pan-Türkizmi bu tezahürlerden biri olarak nitelemektedir. Zaten her vesilede de Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun en önemli nedeni olarak bir vicdan-ı milli eksikliği teşhisini göstermiş, Türkçülüğü de bu eksikliği giderecek en meşru bir yol olarak görmüştür.

Zaten Türkçülük Ona göre aynı zamanda bir zorunluluktur. Osmanlı Türklerinin tetkik ve tecrübelerinin sahası gittikçe daralmıştı. Din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin bütün unsurları Osmanlılıkta birleştirmeye çalıştıktan sonra İslam ittihatçılığı ile kuvvetlenen Müslüman Osmanlılık denenmiş ancak bunlarda başarılı olunamamış ve Osmanlı Türkleri Türk İttihatçılığında karar kılmaya mecbur olmuşlardır¹⁷⁷. Bu zorunluluk neticesinde Türkçülük hareketi, küçük bir grup aydınının Türkçülüğün düşünce ve ilkelerini benimsemiş bir çevre yaratmak için gösterdiği çabaların sonucunda doğmuştur¹⁷⁸. Bu grup Osmanlı Türklerine kendilerinden başka kimsenin yardım edemeyeceğini anlamış ve bu yola başvurmuştu. Tekin Alp'de bu grubun görüşüne destek vermektedir.

Tekin Alp'in Türkçülük ile ilgili görüşleri ve yazdıklarında dikkati çeken önemli bir diğer nokta da Onun bu hareketi bir ırkçılık olarak görmemesidir. Ona göre Türklere, Türk oldukları, zaferli bir mazileri ve ümitlerle dolu bir istikballeri bulunduğu, yalnız bunun için bir ve birbirlerine yardımcı olmaları gerektiği aşılmalıdır. Irkın saf olmamasının, melez karışık olmasının, sürekli karışmalar olmasının çok az önemi vardır. Bir milleti oluşturan şey, "*hakiki müşabehe, tarihi neşet değil, bu müşabihlik hayalidir. Milletlerin teşekkülü, beşerin tarih-i tabisinden (antropolojiden) tevellüd etmez*"¹⁷⁹. Tekin Alp'in burada yaptığı millet tanımı belki de Onun önce Osmanlılıkla daha sonra ise Türkçülükle ilgilenmesinin nedeni ve ona karşı olumsuz eleştirilerin cevabı niteliğindedir. Bunun da ötesinde millet tanımını dolaylı olarak ortak bir kültüre dayandırmaktadır.

¹⁷⁷ Risal, a.g.m., C.III, S.4, s.105.

¹⁷⁸ Alp, *Turkish...*, s.9.

¹⁷⁹ Risal, a.g.m., C.III, S.3, s.81

Tekin Alp, Türkçülük görüşünü ortaya koyarken ve bunu açıklarken bazı kavramlar üzerinde özellikle durmuş, hatta görüşünü bunlar üzerine temellendirmiştir. Bu kavramlardan bazıları o dönemde bütün Türkçülerin kullandığı kavramlar olarak karşımıza çıkmakla beraber onun görüşleri de en azından bu çalışma için önem arz etmektedir. Çünkü bu kavramlar hakkında neler düşündüğünün öğrenilmesi Onun Türkçülük hakkındaki görüşlerini daha net olarak ortaya koyacaktır.

a. Tekin Alp'e Göre Türkçülük Akımının Gelişimi

i. Türkçülük Akımından Önceki Durum ve “Vicdan-ı Millî” Problemi

Tekin Alp Osmanlı Devletinde yaşayan Türkler için en önemli problemin bir *Vicdan-ı Millî* eksikliği olduğuna işaret eder. Türkçülük akımının doğuşunu da bu eksikliğin giderilmesi gayretine bağlar. Osmanlı Türkleri kendilerini yalnızca Müslüman olarak görmekteydiler ve ayrıca bir ulus olduklarını bilmezlerdi. Anadolu köylüsü ile Türk ve Kızılbaş kelimeleri aynı anlama gelmekteydi. Eğitimli sınıfların içinde bile Türk ırkına mensup bazı kişilerin Türkiye'nin dışında yaşadığını bilmeyenler vardı¹⁸⁰. Yani Osmanlı Türkleri bir vicdan-ı millîye, millî bir bilince sahip değillerdi.

Türklerin bir vicdan-ı millîsi oluşmadığından Türk kavmi, başsız, dimağsız bir uzviyet haline gelmişti¹⁸¹. Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerindeki Türk köy ve kasabaları sefalet içinde yaşamaktaydı. Bu duruma başkaldıranlar hapis ve sürgünlerle karşılaşılıyor ve susturuluyorlardı. Ayağa kalkmak yükselmek arzusu bir cinayet gibi görülüyordu. Çünkü eğer Türkler de gayrimüslimler gibi isyana kalkıştırlarsa hükümet dayanaksız kalacaktı. Onların itaat ve sadakati mevcut idarenin devamı için dayanak noktasıydı¹⁸². Peki bu duruma Osmanlı Türkleri nasıl

¹⁸⁰ Alp, *The Turkish...*, s.8.

¹⁸¹ Risal, a.g.m., C.II, S.21, s.660.

¹⁸² a.g.m., s. 658.

gelmişti. Kurdukları imparatorlukta nasıl olmuştu da bu duruma düşmüşlerdi. Tekin Alp bunun nedenlerine de işaret etmektedir.

Bunun nedenleri arasında ilk olarak sosyal etkenler yer almaktaydı. Her şeyden önce Osmanlı Türkleri hudutsuz geniş imparatorluklarında ezelden beri ihmal edilmiş ve hakim sanılan unsur durumuna gelmişti. Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler ve Arnavutlar hakkında zengin bir edebiyat meydana getirilirken, Türklerin sosyal hayatları, amaçları, iktisadi ve zihni faaliyetleri hakkında çok az yazılmıştır. Balkanlar ve Anadolu'nun birçok yerinde Türkler, kadere boyun eğen, sesi çıkmayan ve beli bükülmüş bir şekilde yaşamaktadır. Bu kavim tek başına asırlardan beri Arnavutluk'tan Yemen'e kadar imparatorluğu korumak için savaşmış, topraklarından kopmuş ve yıllardır silâh altında kalmıştır. Topraklarına döndüklerinde ise çalışacak halleri kalmamış bir halde sefalet içinde yaşamaktaydılar¹⁸³.

Bir diğer neden ise eğitim faktörüydü. Bu eğitim diğer alanları da etkiliyordu. Türklerin okulları diğerleri gibi insanları hayata hazırlayan yeni ufuklar açan bir eğitim yerine ezberci, gençliği mahva sürükleyen bir eğitim veriyordu. Gayrimüslimlerin durumları ise bunun tam tersiydi. Ticaretle zenginleşiyorlar, Batı tarzı okullarda okuyorlar, Batılı devletler tarafından sürekli destekleniyorlardı. Türklerin elindeki toprakları satın alıyorlar, el koyuyorlar ve bir zamanlar fatih olan unsur şimdi fethettikleri topraklarda hiçbir hakkı olmayan bir topluluk haline geliyordu¹⁸⁴.

İktisadi etkenler de Türklerin bu duruma gelmesindeki etkenlerden biriydi. Yalnız memurluk etmek, kazançlı işlere rağbet etmemek Türkleri eksiltmiş ve fakirleştirmişti. Türklerin arazi sahibi olan birkaç yüz bininden gerisi memurluk ve askerlikle geçinen proletaryaydı¹⁸⁵. Türk yazarlarından birinin yaptığı benzetmeye Tekin Alp'te katılıyordu. Buna göre memalik-i Osmaniye geniş bir ziyafet odasıydı. Gayr-ı Türk anasır bu ziyafete çağrılmış misafirlerdi. Onlar istedikleri gibi yiye içip

¹⁸³ Risal, a.g.m., C.II, S.21, s.657.

¹⁸⁴ a.g.m., s. 658.

¹⁸⁵ Risal, a.g.m., C.II, S.24, s.775.

eğlenirken, ev sahibi kapının önünde süngüsü takılı olarak, dışarıdan içeriye kimse girip de davetlilerin keyfini kaçırmamasın diye bekliyordu¹⁸⁶.

Bu etkenler Türklerin başlı başına bir medeniyet oluşturmalarını engellemiş ve bu da fikir ve kültür alanında da Türklerin kendilerine has ürünler ortaya koyamamalarına yol açmıştı. Medeniyet konularında dahi istikrâzât yani ödünç olarak yaşamaktaydılar. Başkalarının fikir ürünlerini alırlardı fakat kendilerine has bir fikirleri yoktu. O gün için Fransa'nın peşinden gitmekteydiler. Fransız romanlarını tercüme edip Fransız şiirlerini Türkçeye uydurmaktaydılar. Parnasyenleri, sembolistleri, dekadanları taklit ederlerdi. Avrupa usulüyle eğitim alan gençlerin birçoğu, kendi ırklarının ananesinde, dinlerinin ayinlerinde, ahlâk ve adetlerinin büyüklüğünden alacak bir şey görmemektedirler. Türk halkına ve Türk adetlerine kısaca yerli olan her şeye hakaret gözüyle bakarlar. Milletdaşlarından kaçarlardı¹⁸⁷. Bu tür hareketlere gerçekten aydın fikirli olan Türkler tarafından haklı olarak nefretle bakılırdı. Bunlara Levantenlik diye bir isim takmışlardı¹⁸⁸. Tekin Alp'te bu aydınlardan biri olarak Levantenliği düşman olarak görmekteydi ve Levantenlikten ırka hiçbir fayda gelmeyeceğine inanmaktaydı.

Edebiyat konusunda da Türklerin durumu hiç iç açıcı değildi. Türk edebiyatı Arapça ve Acemce ile doluydu. Bu edebiyat Emevi ve Abbasi hilafetlerinin azametli ve ihtişamlı devirlerinin yazarlarını taklitte uğraşmakta veya ilhamını Firdevsî, Ömer Hayyam gibi isimlerden almaktaydı. Ehl-î irfan Türk edebiyatını Arapça ve Acemceye boğmuş Türkçe değerini kaybetmiş ve hor görülmeye başlanmıştı. Türkçe lügâtlar gittikçe azalmış kalanlar da hakir bırakılmıştı. Türkçe kelimeler edebiyattan çıkarılıyor, yerlerine yabancı kelimeler kullanılıyordu. Bu üç dilden oluşan edebiyatı halk okumaktan mahrumdu. Yalnız asilzadeler, zenginler arasından yetişen ulemalar bu edebiyata el uzatabiliyordu. Osmanlı Türkçesi bu iki dilin taarruzu altında boğulup gitmişti. Osmanlıca düzensiz bir yığın, hiçbir kimliği olmayan bir dil haline gelmişti. Bu yönüyle Osmanlı milletine benziyordu. Onun gibi kendi köklerinden

¹⁸⁶ Risal, a.g.m., C.II, S.24, s.776.

¹⁸⁷ a.g.m., s.776.

¹⁸⁸ a.g.m., s.777.

habersiz, şahsiyetsizdi. Nitekim bu durum Türk ruhunun perişanlığını haykırması için onu kullanabileceği bir dilden yoksun bırakıyordu¹⁸⁹.

Ortaya çıkan bu durum yani Türklerin millî bilinçten yoksun olmaları Tekin Alp'e göre Abdülhamit İstibdadı döneminde de artarak devam etti¹⁹⁰. Büyük olasılıkla Tekin Alp burada Abdülhamit döneminde izlenen İttihat-ı İslam siyasetinin de işe yaramadığını Türk milleti için zararlı olduğuna vurgu yapıyor. Bu sürecin sonunda Türkler yok olmaya katlanamamış ve yaşama arzularını ortaya koyarak Temmuz İhtilalini yani 1908 ihtilalini yapmışlardı. Böylece Türklerin bu yok olma süreci sona ermişti¹⁹¹. Ancak Tekin Alp, her ne kadar ihtilali gerçekleştirenlerin büyük bir kısmının Türkler olduğunu belirtse de burada bir şeyi gözden kaçırmaktadır. O da 1908 devrimi yapılırken henüz siyasi Türkçülük akımının ortaya çıkmamış olması ve bu ihtilalin Osmanlılık akımının etkisi ve çerçevesi içerisinde yapılmış olmasıdır.

ii. İkinci Meşrutiyet Dönemi: Türkçülüğün Doğuşu

Tekin Alp, bu dönemi de Türkçülük hareketinin yeniden doğuş dönemi olarak nitelemekte ve şu şekilde özetlemektedir: *“İmparatorluğun diğer unsurları özellikle Hıristiyanlar bir ittihat arzu etmiyorlardı; Türk olmayan Müslümanlar da ittihat fikrine sıcak bakmadı. Böylece Türk'ün yalnız kendini düşünmeye başlaması bir zaruret haline gelmişti. Türk kavmi ataletten kurtulur gibi oldu. Her şeyden mahrum edilip acıklı bir halde bırakıldığını gördü. Felâketin derinliğini ölçtü, yaralarını muayene etti, bozulmaya yüz tuttuğunu anladı. Yeni bir hayat ihdas etmek istedi. Kavmin güzideleri ecdadın ananesinden bir idealin unsurlarını bulup çıkarmaya ve o ideali ırkın saf ruhuna yavaş yavaş infaz etmeye karar verdiler”*¹⁹².

Tekin Alp'e göre Meşrutiyet fütür devresini sona erdirmiş, Osmanlı Türkleri kendilerini bulmaya koyulmuşlardı. Tekin Alp'in deyişiyle *“Nefse itimadın insana*

¹⁸⁹ Risal, a.g.m., C.II, S.24, s.778.

¹⁹⁰ Risal, a.g.m., C.II, S.21, s.661.

¹⁹¹ Risal, a.g.m., C.II, S.24, s.661.

¹⁹² a.g.m., s.775.

verdiği kuvvet anlaşılıyordu.”¹⁹³. Batı düşünürlerinden Nietzsche, Gobineau, Foyullee, Gustave Le Bon, Bergson ve Durkheim’ın görüşleri incelenmeye balanmıştı. Yeni Hayat¹⁹⁴ taraftarları özellikle Foyullee’den faydalanıyorlardı. Bunlara göre medeni milletlerin metotları kullanılarak bir ırk desteklenebilir yüceltilebilirdi¹⁹⁵. Ancak Tekin Alp, bu durumu tehlikeli olarak nitelemektedir. Çünkü ırkın ruhu bozulabilir veya zarar görebilirdi. Bu konuda Levantenlik hamakatine düşmekten iyice sakınılmalıydı. Avrupa’nın iyi ve kötü tarafları vardı. Akıl yoluyla medeni milletlerin özelliklerinden sadece Osmanlı toplumuna uygun olanlar belirlenmeli ve alınmalıydı. Örneğin Yeni Felsefe’nin dediğine göre Avrupa’nın ahlâkı nefret olunacak gibiydi. Çünkü onun ahlakı maddi unsurları temel alıyor ve maneviyatı ikinci plana itiyordu. Şahsi menfaat bütün ideallerin önünde geliyordu. Bu noktada Avrupa’nın ilmin, ateşli ve yenilmez gayreti alınabilirdi. Bunlar temiz ve iyi şeylerdi. Bunlar alınabilir ve bunlar Osmanlıyı milletler arasında gıpta olunabilecek bir dereceye çıkarabilirdi¹⁹⁶.

Küçük bir grubun kalkıştığı Türkçülük hareketi Meşrutiyet döneminde başarılı olmaya başlamıştı. Ancak toplumsal devrimi gerçekleştirememişti. Halk, basın ve klasik yazarların çoğu hala bu harekete karşıydılar. Ancak bu dönemin en büyük faydası Türkçülük hareketi için zeminin yaratılmış, tohumların ekilmiş olmasıydı¹⁹⁷.

iii. Balkan Savaşları ve Millî İntibah

Tekin Alp, büyük bir felaket olarak nitelediği Balkan Savaşlarının etkisinin sadece savaş meydanında olmadığını günlük hayatta dahi bunun etkisinin görüldüğünü belirtmekle birlikte, genelde bu savaşın Türkçülük açısından olumlu sonuçları üzerinde duruyor. Her şeyden önce Türkçülük hareketinin ve milli intibahın tam olarak oturmadığı dönemde gerçekleşen bu savaş, sahte dostların yüzlerinde

¹⁹³Risal, a.g.m., C.III, S.1, s.13

¹⁹⁴ Yeni Hayat akımı için bkz. *Tunaya, Türkiye’de Siyasal...*, s.137-140.

¹⁹⁵ Risal, a.g.m., C.III, S.1, s.13.

¹⁹⁶ a.g.m., s.14.

¹⁹⁷ Alp, *The Turkish ...*, s.9.

gülümseyen maskelerini atıp vahşet içindeki yüzlerini yansıttığı bir savaştır. Türk olmayan unsurun alışlagelmiş tavrı ve Müslüman olan Arnavutların ayaklanması, Türklerin o zamana dek yalanlarla kör olmuş gözlerini son kez açmıştı. Türkler kendilerinden başka kimseye güvenemeyeceklerini, varlıklarının tamamen kendi siyasal, kültürel ve iktisadi güçlerine ve birliklerine dayandığını acı bir şekilde anlamışlardı¹⁹⁸.

Tekin Alp, Balkan Savaşını hangi yönüyle olumlu bulmaktaydı. Ona göre en derin içtimai yani sosyal akımlar derin ve büyük buhranlardan sonra çıkmaktaydı¹⁹⁹. Bu fikrine destek olacak örnek olarak da Almanya'yı göstermekteydi. Almanya'nın da millî intibahı onların en derin buhranlarından sonra ortaya çıkmıştı. Fransız baskısı altında Alman Milletinin varlığı dahi tehlikeye girdiğinde bu intibah gerçekleşmişti. Bir asır zarfında Almanlar bu vicdan-ı millilerini meydana getirmekle yetinmemişler, Fransız lisanının ve irfanının boyunduruğunu kırıp atarak Almanlara mahsus bir millî karakter meydana getirmişlerdi. Bu sayede ilim ve fen alanlarında dünyanın önde gelen devletleri arasına girdikleri gibi ticaret ve sanat alanında da İngilizleri endişeye sevk edecek derecede ileri gitmişlerdi. İşte Tekin Alp Türkler'de Balkan Savaşı sonrası meydana gelen intibahı yüz sene evvel Almanlarda gerçekleşen intibah gibi "pek elim ve müthiş bir felaketin mahsulü" olarak görmektedir²⁰⁰.

Bu felaketin sonucunda az zaman zarfında Türk ruhu, Türk seciyesi önemli bir aşama kaydetmişti. Özellikle 1912-1914 arası millî ruh anlayışı üst tabakalardan alt tabakalara inmeye başlamış ve aşağı tabakalara nüfuz etmiştir²⁰¹. Yani Tekin Alp'in deyişiyle o güne kadar sadece bir avuç aydının farkında olduğu gerçekleri halkın tüm kesimleri görmeye başlamış ve tıpkı aydınlar gibi kurtuluşun bir milli ruha sahip olmaktan geçtiğini görmüşlerdir.

---

¹⁹⁸ Alp, *The Turkish ...*, s.10.

¹⁹⁹ Kohen, a.g.e., s.10.

²⁰⁰ a.g.e., s.11.

²⁰¹ a.g.e., s.12.

Balkan savaşlarından sonra Türk kelimesinin manası da tamamıyla değişmiş ve büsbütün başka bir şekle ve kalıba girmiştir. Bu olaydan önce bazı Türk aydınları bile Türk kelimesini Batılıların kullandığı manada çetin, sevimsiz ve medeniyetten yoksun anlamında kullanırken ve Türk kavmine mensup olmakla övünenlerin sayısı pek azken, 1914 itibariyle Türkler hakkındaki bu görüşlerin ve tanımlamaların yerini Türklerin zaferlerle dolu şanlı şerefli tarihlerini hatıra getiren hikayeler aldı²⁰². Sonuç olarak 1914 itibariyle bir Türk milleti mevcuttu. Bu milletin bireylerinde Türk kalbi çarpıyor, damarlarında Türk kanı akıyor ve hayatlarında Türk millî ruhu hakim oluyordu²⁰³ ve bu Balkan savaşlarında alınan hezimetin olumlu bir sonucuydu. Tekin Alp'e göre bu savaşları en iyi tanımlayan cümle Hüseyin Cahit Bey'e aitti: *"Bu savaş hiçbir şey başaramadıysa, dünyadaki bütün Türkleri buldukları uykudan uyandırmıştır. Onlara karşı karşıya oldukları tehlikeyi göstermiştir"*²⁰⁴.

Tekin Alp'in, millî ruhun doğuşu açısından Balkan Savaşlarını bir dönüm noktası olarak gördüğünü daha önce belirtmiştik. Ancak yanlış anlamaya yol açmamak için şunu hemen tekrar etmek gerekir ki Alp, bu dönemi millî ruhun ortaya çıktığı değil tam anlamıyla benimsendiği bir dönem olarak görmektedir. Bu aslında onun orijinal görüşü değildir. Hemen hemen Türkçülük hareketi içerisinde olan herkes bu savaşlar konusunda aynı fikirdedir.

iv. Millî Mefkure

Tekin Alp, Türkiye'de II. Meşrutiyet dönemindeki en büyük problemin vicdan-ı millî yani millî bir ruhun, bilincin eksik olması olarak belirterek hastalığın teşhisini koymuştu. Bu hastalığa çare olarak da bu eksikliğin giderilmesini göstermiştir. Bunun da önce II. Meşrutiyet sonrası ve Balkan Savaşları sonrası millî bir intibah ile gerçekleştiğini belirtmiştir.

---

²⁰² Kohen, a.g.e., s.12.

²⁰³ a.g.e., s.13.

²⁰⁴ Alp, *The Turkish...*, s.11.

Tekin Alp'e göre millî intibahın gerçekleşmesi memnuniyet verici bir gelişmedir ancak yeterli değildir. Her şey bitmiş, zafer kazanılmış fikrine kapılmak doğru değildir. Vicdan-ı millinin uyanması ile yalnız Türklüğün gayesine doğru bir yol açılmıştır; önemli olan ise bu yolu kat etmektir²⁰⁵. Bu yolun kat edilmesi için de yani vicdan-ı millinin başarılı olabilmesi için de millette bir mefkurenin bulunması lazımdır. Millet ortada büyük bir hedef ve gaye görmeli ki oraya yetişmek için var kuvvetiyle koşsun ve büyük merhaleler kat etsin²⁰⁶ diye düşünmektedir. Nitekim Balkan Savaşının kaybedilmesini ve böylesine bir felakete uğranılmasını da ortada milleti kahramanlığa sevk edecek bir gayenin yani mefkurenin olmamasına bağlamaktadır²⁰⁷.

Yine mefkure konusunda da Almanya örneğini veren Tekin Alp, bu ülkede daha ilkokuldan başlayarak bireylere “*Deutschland über alles*” (Almanya her şeyin üstündedir) fikri aşılandığını ve bu fikrin Almanların gerçekleştirmek için çalıştıkları bir mefkure haline geldiğini ve Almanya'nın, bunun sayesinde dünyanın en güçlü devletleri arasına girdiğini belirtmektedir. Hatta üzüldüğü bir başka nokta da daha düne kadar Türkiye'nin hakimiyeti altında bulunan Bulgar, Sırp, Yunan gibi ufacak milletlerin bile birer mefkureye sahip olmalarıdır. Bu ülkelerde başbakanlardan en ücre köylerde çalışan rençpere kadar herkesin düşündüğü şey büyük Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'dan ibarettir²⁰⁸.

Bunların yanında Tekin Alp'e göre daha düne kadar vicdan-ı milliye sahip olmayan Türklerde henüz belirli sabit bir mefkure aramak vakitsizdir. Bir mefkurenin oluşması ve milletin şuurunda kesin bir yer edinmesi için vakit lazımdır. Ancak Türklerde mefkure (ideal) yoktur demek Türkler arasında mefkurecilerin (idealistlerin) olmadığını iddia etmek değildir. Nitekim Türklerde idealistler olmasaydı ne II. Meşrutiyet meydana gelir ne 31 Mart tehlikesi atlatılabilir, ne de Balkan Savaşları sonrası düşülen durumdan kurtulunabilirdi²⁰⁹. Pekiyi bu idealistler

---

²⁰⁵ Kohen, a.g.e., s.13.

²⁰⁶ a.g.e., s.14.

²⁰⁷ a.g.e., s.6.

²⁰⁸ a.g.e., s.15-16.

²⁰⁹ a.g.e., s.16.

kimlerdi? Tekin Alp'in bu soruya verdiği cevap büyük olasılıkla onun İttihat ve Terakki'ye yakınlığına bağlanabilir. Ona göre bu idealistler, Enver, Talat ve Cemal Paşalardı. Ancak Tekin Alp, Türklerde bir mefkure vardır demek için bir kaç mefkure perveri yeterli bulmuyor. Birkaç mefkure perverin olması ancak o millette mefkurenin gelişmesi için meyil vardır anlamına gelmektedir. O halde yapılacak şey, mefkurenin temelini atmak ve yetişinceye kadar dikkat ve ihtimam altında bulundurmak²¹⁰.

Türklerin mutlaka bir mefkureleri olması gerektiği üzerinde duran Tekin Alp, bu mefkurenin niteliği hakkında da fikirler ileri sürmüştür. Ona göre mefkure olarak takip edilecek olan gayeler her şeyden evvel Türk milletinin ruhunda doğasında olmayan his ve emellerden seçilemezdi. Millî mefkure yine milletin ruhundan çıkarılmalıydı²¹¹. Nitekim zamanın Türkçüleri bununla uğraşıyorlar Türklerin menşesine kadar uzanıyorlar, lisan ıslahı ve millî bir edebiyat yaratmaya çalışıyorlardı. Ancak bu bir mefkure değildi. Bunlar sadece millî ruhu meydana getirmek için çalışmalardı²¹².

O günlerde meydana çıkan Turancılığa gelince Tekin Alp, bunu Türk milleti için pratik bir mefkure olarak görmemektedir. Çünkü o gün için bir ırkın bir araya gelmesi çok az önem taşımaktadır. Buna örnek olarak da İngilizlerin ve Almanların aralarında bir dereceye kadar ırki bir yakınlık olduğunu ancak bunların birbirinin can düşmanı olmasını ve Balkanlarda Sırp'ların ve Bulgar'ların yani Slav'ların birbirleriyle anlaşamamasını göstermektedir. Bu noktada da Türk milletine ırk mefkuresi verilmesini ve Türk milletinin siyasi geleceğini sadece Turana bağlamanın doğru olmadığını belirtir. Türkler için milli mefkure yalnız ırkperverlikten ibaret olmamalıdır. Çünkü o gün itibariyle pratik ve hakiki esaslara dayanmamaktadır. Bununla birlikte aynı ırka ait olma duygusunun teşvik edilmeyecek bir şey

---

²¹⁰ Kohen, a.g.e.,s.16

²¹¹ a.g.e., s.17.

²¹² Aynı yer.

olmadığını ekleyerek örneğin Macarlarla Osmanlı Türklerinin kardeşliğini ihmal edilmemesi gereken bir konu olarak görür²¹³.

Türklerin millî mefkuresi olarak ütopyik gördüğü ırk kuramının yerine Tekin Alp'in koyduğu kavrama gelince; Ona göre Türk milletinin milli mefkuresi yalnızca milli bir hareketten doğabilir. Dünyadaki tüm Türklerin birliğinden ve bunlara ortak bir ruh, bilinç ve uygarlık kazandırma isteğinden daha değerli bir şey olmaz. Şimdiden vicdan-ı milliye sahip olan Osmanlı Türklerinin tüm Türk kavminin onda birini temsil ettiği unutulmamalıdır. Bunun yanında Türklere dünyada önemli bir güç kazandırabilecek altmış yetmiş milyon Türk tebaası vardır ve bunlar ayrı gruplar halinde birbirleriyle ilişkileri olmadan yaşamaktadır. Amaçları ve ulusal kurumları yoktur. O halde Osmanlı Türklerinin mefkuresi ne olmalıdır? Tekin Alp'e göre o gün için vicdan-ı milli sahibi olan tek Türk topluluğu olarak esaret altında bulunan kardeşlerini kurtarmaktan ibaret olmalıdır. Yine sadece Osmanlı Türklerinde görülen Türklük hareketini genişleterek dünyada yaşayan bütün Türklere ortak bir ruh , ortak bir vicdan, ortak bir ilim bahşetmek en ulvi milli mefkuredir. Bu mefkurenin kaynağı Türklerin milli hareketinden başka bir yerde aranmamalıdır²¹⁴.

İşte tam bu noktada yani Osmanlı Türklerinin mefkuresinin tespitinden sonra bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda yani yöntem konusunda ortaya başka bir kavram atmaktadır. Ona göre yöntem “*irredenta*”dan başka bir şey değildir.

v. İrredenta Siyaseti

İrredenta kavramı bir milletin kendi ülkesi sınırları dışında kalan, komşu ülkelerde milletdaşlarının yaşadığı bölgeleri kendi sınırlarına katma siyasetidir. İlk olarak 1878'de İtalya'da kullanılmaya başlanmıştır²¹⁵. Tekin Alp, bu sözcüğü daha

²¹³ Kohen, a.g.e., s.19-20.

²¹⁴ a.g.e., s.20.

²¹⁵ İrredentizm, belirli bir etnik grubun kendi devlet sınırları dışında yaşayan akraba bir azınlığın refahına ve mutluluğuna dönük olarak hissettiği duygusal yakınlığın ideolojik veya örgütsel ifadesidir. İrredentizmin ılımlı versiyonu akraba etnik gruba karşı asimilasyon ya da ayrımcılığı önlemeye yönelikken, aşırı versiyonu akraba grubun yaşadığı bölgelerin ilhakını hedefler. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türkiim Diyebilene*, İletişim Yay. İstanbul 2004, s.107-108.

doğrusu siyaseti bir milli mefkure olarak ortaya koymuş ve bu kavram ve siyaset hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Tekin Alp'in ilk üzerinde durduğu nokta irredentizmin gerekleri ve bunun bir milli mefkure haline getirilmesidir. Yani bir Türk İrredentası oluşturmaktır.

Tekin Alp'e göre bir vicdan-ı millîye sahip olan Osmanlı Türkleri, kendilerini düşündükleri gibi esaret daha doğrusu gaflet içinde yaşamakta olan diğer kardeşlerini de düşünmeliler ve onları ikaz etmeliydiler. Nitekim tarih boyunca milli intibaha gelen bütün milletlerin ilk olarak düşündükleri şey, kendi sınırları dışında kalan ve komşu ülkelerdeki milletdaşlarını uyandırmaya çalışmaktan ibaret olmuş ve bu arzu yavaş yavaş bütün milletlerin mefkuresi haline gelmiştir²¹⁶. Türklerin de bundan başka mefkureleri olmamalıdır²¹⁷.

Tekin Alp bu siyasetin uygulanmasında iki yol tespit etmiştir. Birincisi maddi yoldur. Bu yol coğrafi ve siyasi vaziyetin uygun olduğu bölgelerde yaşayan Türkleri bağlı buldukları devletlerden ayırarak yeni bir devlet kurmalarını sağlamaktır. İkinci yol ise manevi yoldur. İkaz etmek ve gafletten uyandırarak bir milli intibahın vücuda getirilemeyeceği yani hakimiyet altındaki Türklerin siyasi olarak ayrılamayacağı yerlerde Türklerle kültürel ve manevi bir bağ kurulması öngörülmektedir²¹⁸.

İrredenta siyaseti Osmanlı Türkleri için bir milli mefkure olduğu kadar aynı zamanda bir zorunluluktur. İrredentanın ortaya çıktığı İtalya'da ve uygulandığı Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde böyle değildir. Çünkü bu ülkeler irredenta siyasetini gerçekleştirmeseler de hayatlarını devam ettirebilecek siyasi iktisadi, içtimai ve irfani güce sahiptirler. Mevcudiyetlerini tehdit eden hiçbir tehlike yoktur.

---

²¹⁶ Kohen, a.g.e., s.21.

²¹⁷ a.g.e., s.26.

²¹⁸ Aynı yer.

Aynı durum Türkiye için geçerli değildir. Çünkü Türkler ülkelerinin gerçek efendisi değildirler. Türk ruhunun ve milli isteklerinin Türkiye ile sınırlı kalması durumunda Türk uygarlığı tehlike altına girecektir. Bunun nedeni anavatanlarında sayılarının fazla olmaması ve dış etkilere açık olmaları sonucu doğan asimilasyon tehdididir. Bu yüzden Osmanlı Türkleri yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşlarına muhtaçtır. Bunun yanında Osmanlı Türkleri Anadolu'nun sadece üçte birini kullanmaktadır. Yani verimli Anadolu topraklarını işleyebilecek nüfusa ihtiyaç vardır. Son olarak ise o güne kadar ticaretten soğutulmuş olan Osmanlı Türklerine ticarete bir hayli ileri gitmiş Azeri ve Şimal Türkleri yardım edebileceklerdi. Buna karşılık Osmanlı Türkleri dışarıda yaşayan vatandaşlarını intibaha getirebilecek tek güçtü. İkinci olarak ise Osmanlı Türkleri, asri yaşama intibak açısından milletdaşlarına yardım edebileceklerdi. İşte bu yüzden de irredenta Tekin Alp'e göre iki taraf için de bir zorunluluktur²¹⁹.

3. Yeni Osmanlılık

Tekin Alp'in İkinci Meşrutiyet döneminde yine bu dönem gibi renkli ve çeşitli olan fikir ve düşünce zincirinin son halkasını "Yeni Osmanlılık" adını verdiği siyaset oluşturur. Yeni Osmanlılık o dönem için daha önceki dönemlerde olduğu gibi Tekin Alp'e has onun ortaya koyduğu bir fikir cereyanı değildir. Yeni Osmanlılık ya da Osmanlı milliyetçiliği, Mütareke döneminde ortaya atılan, adem-i merkezîyetçilik, mandacılık, hürriyet ve itilafçılık gibi çözüm önerileri arasında yerini alan ve savunulan bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır²²⁰.

Bu fikirler arasında yer alan Yeni Osmanlılık azınlıkların reaya muamelesi gördüklerini, İttihatçıların milli bir politika ile azınlıkları ezdiğini, yine Osmanlılık politikasına dönülmesi gerektiğini savunuyordu²²¹. Osmanlıların tamamının Türk olmadığını, Osmanlılığın içine gayri Türk ve gayrimüslimlerin de girerek tek bir

²¹⁹ Kohen, a.g.e., s.27-28.

²²⁰ Orhan Koloğlu, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918*, Boyut Kitapları, İstanbul 2000, s.254-262.

²²¹ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Ant Yay., İstanbul, 1969, s.19. Burada şunu belirtmek gerekir ki Tekin Alp, Yeni Osmanlılığı savunurken bu genellemenin dışında tutulabilir. Onun Yeni Osmanlılık ile ilgili görüşleri arasında İttihatçıları direk olarak suçlayan ifadeler rastlanmamaktadır.

milliyetin ortaya konulabileceğini, onun da Osmanlılık olduğu üzerinde duruluyordu²²². Bu milleti oluşturan anasır ile el ele çalışmakla onların da ortak sorumluluğa alınmış olacağını ve böylece buhranın sona ereceği vurgulanıyordu²²³.

Tekin Alp de bu dönemde Zekeriya Sertel'in öncülüğünde çıkan ve Ömer Seyfettin, Ali Canip, Falih Rıfkı, Faruk Nafiz, Mehmet Emin Yurdakul, Reşat Nuri gibi isimlerin yer aldığı haftalık *Büyük Mecmua*'da bu fikir tartışmalarına katıldı. Bir forum şeklinde yayınlanan *Büyük Mecmua*'da Türkçülük, Milliyetçilik, Yeni Osmanlılık, iktisadi sosyalizm gibi konular çeşitli yazarlar tarafından kurtuluş çaresi olarak dile getiriliyordu²²⁴. Tekin Alp de Yeni Osmanlılıkla ilgili görüşlerini 1919'da *Büyük Mecmua*'da yazdığı iki makale ile dile getirmektedir²²⁵.

Bu makalelerde Tekin Alp daha önce ortaya koyduğu tespitlerin aksine 1919 itibariyle içinde bulunulan durumun nedenleri olarak farklı etkenleri göstermiş ve o güne gelene kadar Osmanlı toplumunun geçirdiği safhaları daha doğrusu çöküşe giden yoldaki ana problemi ve buna karşı önerilen ve uygulanan ki bunlar arasında kendisinin de bir zamanlar ateşli savunucusu olduğu, çözüm yollarının bir eleştirisini yapmıştır. Hatta bu makaleler sebebiyle Yeni Osmanlılık siperine saklanmakla eleştirilmiş ve daha önce Ziya Gökalp ile birlikte Türkçülüğü milliyetçiliği savunması itibariyle yadırganmıştır²²⁶.

Tekin Alp bu makalelerde Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durumun iyi tahlil edilmesi gerektiğini ve buna göre gelecekle ilgili bir fikir üretilmesi, çözüm yolu aranması gerektiğini savunmaktadır²²⁷. Bunun için de Osmanlı Devleti'nin geçirdiği safhaları bir başka deyişle memleketin tarihini anasır nokta-i nazarından tahlil ederek sorunu tespitte çalışmıştır. Bu tahlil sırasında Tekin Alp, daha önce hiç yapmadığı bir sınıflandırma ve üzerinde hiç durmadığı görüşleri dile getirerek fikri

²²² Koloğlu, a.g.e., s.254.

²²³ Refi Cevad, "Osmanlılık ve Mesuliyette Ortaklık", *Alemdar*, 18 Aralık 1918'den aktaran Koloğlu, a.g.e., s. 256.

²²⁴ Sertel, a.g.e., s.17-18.

²²⁵ Tekin Alp, "Yeni Osmanlılık", *Büyük Mecmua*, C.I, S.1, s.3;C.I, S.2, s.20.

²²⁶ Sertel, a.g.e., s.19.

²²⁷ Alp, *Yeni...*, C.I, S.1, s.3.

yaşamında yine keskin bir dönüş yapmıştır. Bu tahlile göre Osmanlı Tarihini *Tanzimat'tan evvelki fatihler ve reaya devresi, Tanzimat devresi, Meşrutiyet'ten sonra Osmanlılık devresi ve Türkçülük devresi* olmak üzere dört aşamaya ayırmıştır²²⁸.

Tekin Alp, sorunun Tanzimat'tan önceki devrede başladığını belirtmektedir. Ona göre bu devrede Osmanlı toplumunu şekillendiren ana unsur dindir ve din, toplumu fatihler ve reaya, başka bir deyişle haraç vericiler ve haraç alıcılar olarak ikiye ayırmıştır. Müslümanlar kılıç hakkına sahip fatihler; Hıristiyanlar, vergi vermeye mahkum reaya zümresini teşkil ediyorlardı. Başka memleketlerde ortak çıkarlar için birleşip ilerlemek için çalışıp; devlet ile millet tek vücut halinde iken; Türkiye'de devlet ile millet haraç alıcı ve haraç verici olarak birbirine zıt iki kuvvet şeklinde ortaya çıkmıştı²²⁹.

Tanzimatla birlikte başlayan dönemde de bu sorunun halline çalışılmıştı. Bunun için bu iki zümrenin birbirine karışması, Müslümanların iktisadi hayata, Hıristiyanların ise devlet hayatına iştirak etmesi gerekiyordu. Nitekim bunun için ıslahat hareketlerine girişildi. Ancak hesapta olmayan bir şey gerçekleşti ve gayrimüslim tehada milli bir intibah gerçekleşti. Hıristiyanlar artık fatihler zümresine başkaldırmıştı. Tanzimat'tan evvel iki zümreyi birbirinden ayıran uçurum bir iken Tanzimat'tan sonra biri dini diğeri milli olmak üzere iki olmuştu²³⁰.

Tekin Alp'e göre bu duruma ikinci meşrutiyet bir müddet son vermişti. Ancak ittihadı anasır kısa sürmüş yine eskiye bir dönüş gerçekleşmişti. Yine devlet ve millet birbirinden farklı haraç alıcı ve haraç verici şeklinde iki zıt kuvvet şeklinde tecelli ediyordu. Bu noktada ise Tekin Alp, deyim yerindeyse kabahati asli unsur olan Müslümanlarda buluyordu. Çünkü Müslümanlar ona göre "*Millet-i Hakime*" mevkiine dört elle yapışmışlar ve bu mevkiyi muhafaza için hayat ve memet mücadelesine girmeye azim etmişlerdi. Türkleri birbirine bağlayan etkenler vicdan-ı

²²⁸ Alp, *Yeni...*, C.I, S.2, s.20.

²²⁹ Aynı yer.

²³⁰ Aynı yer.

milli, müşterek duygular değil devlet kuvvetini muhafaza etmektir. Müslümanlar tüm kuvvetini bu mevkilerini muhafaza için harcıyorlardı. Anasırlar kuvvetlerini irfana, içtimai ve iktisadi açıdan ilerlemeye sevk ederlerken Türkler yine elde kılıç, omuzda tüfek devletin muhafazasıyla meşguldüler. Bunun için de Türkler asri zihniyete uzak kalmışlardı²³¹.

Tekin Alp'in Osmanlılık ile ilgili olarak daha önce yazdıklarına bakıldığında 1919 itibariyle kısmen de olsa bir değişiklik fark edilmektedir. Daha önceki yazılarında Osmanlılığın geçersiz olmasında anasırın aç gözlülüğü, doyumsuzluğu ve yabancı devletlerin müdahalesi gibi etkenleri dile getirmiş; şimdi ise millet-i hakimenin yani Türklerin devlet kademelerini bırakmama ve anasırla birleşme arzusu göstermeme, iktisadi sahayı anasıra bırakmama ve daha önce dile getirdiği temel problemi yinelemek fakat daha az ehemmiyet vermekle birlikte vicdan-ı millinin ortaya çıkmaması gibi nedenleri sıralamaktadır.

Son aşama olan Türkçülük akımı ile ilgili olarak ise Tekin Alp, Türkçülerin hareket noktasının doğru olduğunu iktisadi ve irfan alanında da Türklerin faaliyet göstermesi gerektiğini anladıklarını, fakat Türkçülerin programlarını sağlıklı bir şekilde uygulayamadığını savunmaktadır. Ona göre eğer bu akım tam anlamıyla uygulansaydı, o ana kadar devam etmiş olan yönetici ve reaya; haraç verici ve haraç alıcı gibi zümrelere son verilebilirdi. Devlet ve millet birbirine iki zıt kuvvet olmaktan çıkabilirdi. Türkçülük iflas etmemişti ancak temel problem olan fatihlik reyalık sistemini kaldırmada etkisiz kalmıştı²³².

Tekin Alp mütareke dönemiyle birlikte Türkiye'de yeni bir safhaya girildiğini, altı yüz senelik bir mazinin tarihe karıştığını bir buhran halinin hakim olduğu gerçeği ile birlikte istikbal için yepyeni ufuklar açıldığını belirtmektedir. Mütareke döneminde ortaya çıkan buhran halini İkinci Meşrutiyet dönemine benzetmekle birlikte yeni gelişmelere umutlu yaklaşmakta ve bunun gerekçesini de *"Yeni devre ittifak-ı anasır değil iftirak-ı anasır şeklinde tecelli ediyor. Öyle*

²³¹ Tekin Alp, *Yeni...*, C.I, S.2, s.20.

²³² Aynı yer.

zannediliyor ki bu memlekette asırlardan beri yaşamakta ve bundan sonra da ilelebet beraber yaşamaya mahkûm olan muhtelif anasırlar arasında hiçbir alaka ve münasebet kalmamıştır. Bilakis bunlar daimi surette cenk ve ..... içinde yaşamaya birbirinin yaptığını yıkmaya mahkum bulunuyorlar. Fakat 10 Temmuz inkılabıyla başlayan devre-i tarihe bize ispat ediyor ki buhran zamanında vuku gelen ilk tezahürat-ı inkişaf atının büsbütün makusu da olabilir. İttihad-ı anasırla başlayan devre iftirak-ı anasıra ..... olduğu gibi iftirak-ı anasırla başlayan devrenin de ittihad-ı anasırla neticelenmesi neden müstebad olsun? Bugünkü tezahürat-ı iftirakiyanın buhran dolayısıyla peyda olan marazi bir halin neticesi olması ihtimali yok mu?²³³” ifadeleriyle açıklamaktadır.

Artık altı asırdır devam eden ve farklı kisvelerde memleketin mukadderatına hakim olan fatihlik ve reyalık ruh ve sistemi iflas etmişti. Yani temel problem ortadan kalkmıştı. Bu ruh ve sistemin iflası yalnız gayrimüslim milletler için değil bilhassa Türkler için bir fırsattı. Bundan istifade edebilirler ve memlekette “Yeni Bir Osmanlılık” tesis edilebilirdi.

B. Tekin Alp, Siyonizm ve Osmanlılık

1. Siyonizm ve Osmanlı Devleti

Siyonizm teriminin kökünü oluşturan “Siyon” sözcüğü Musevi tarihinin ilk çağlarından beri Kudüs ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu kelimeye Filistin’deki birinci Musevi tapınağının Babilliler tarafından yıkılmasından sonra özel bir anlam verilmiş ve Siyon yurtlarından kovulmuş Yahudi Halkının Filistin’e dönme arzusu ve özlemini içeren bir ifade haline gelmiştir²³⁴.

Bu kadar erken bir geçmişte kullanılmasına rağmen bir siyasal düşünce akımını simgeleyen bir deyim olarak modern anlamıyla ilk kez 19. yüzyılda bir Rus

²³³ Tekin Alp, *Yeni...*, C.I, S.1, s.3.

²³⁴ Mîm Kemal Öke, *Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1982, s.32.

Yahudisi olan Birnbaum tarafından Musevileri Filistin’de yerleştirmek amacını güden bir siyaset olarak tanımlanmış ve bu haliyle kısa sürede milliyetçi Yahudi çevrelerce benimsenmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihlerden sonra da Siyonizmin tanımı, Yahudilerin Filistin’de bağımsız bir devlet kurması, yerleşmesi ve orada Yahudiliğin tüm kurumları ile dirilmesini amaçlayan evrensel bir hareket olarak yapılmıştır²³⁵. Yani Siyonizm 19. yüzyıl siyasal düşünce sistemleri içerisinde ortaya çıkarak yayılan “Pan” akımlardan biridir. Çünkü o zamana kadar dini ve kültürel alanda düşünülen Siyonizm siyasallaşmış ve yoğun bir Yahudi milliyetçiliğine dönüşmüştür²³⁶. Zaten milliyetçilik akımı Avrupa’da tesirini sürdürürken aynı kıtada yaşayan Yahudilerin fikirsel gelişiminin bu siyasal düşüncenin etki sahası dışında kalması düşünülemezdi²³⁷.

Bu dönüşümün yaşanmasında ise şüphesiz en önemli pay 1860-1906 yılları arasında yaşamış avukat ve gazeteci ve bir Macar Yahudisi olan *Theodor Herzl*’indi²³⁸. Theodor Herzl, Avrupa’da görülen antisemitizmin yani Yahudi düşmanlığının Yahudilerin buldukları ülkedeki asimilasyonu ya da din değiştirmeleri gibi önlemlerle giderilemeyeceğini savundu. Ona göre antisemitizm ancak Yahudilerin kendilerine has bir ülkesi olursa sona erebilirdi. Bütün Yahudiler kendilerini koruyabilmek için bir araya gelmeliydi²³⁹. İşte Siyon yani Filistin toprakları bu amaçla kullanılmalı ve burada uluslararası hukuka dayalı bir Yahudi devleti kurulmalıydı. Bu düşüncelerini 1896’da yayınladığı *Yahudi Devleti* adlı kitabında ayrıntılı olarak açıklayan ve Yahudilere deklare eden Herzl, bunları gerçekleştirmek için 27 Ağustos 1897 tarihinde İsviçre’nin Basel kentinde Birinci Dünya Siyonist Kongresini topladı²⁴⁰. Kongre sonunda bir yürütme kurulu oluşturularak Herzl başkanlığa getirilmiş ve bundan sonra sürgündeki bir devlet başkanı gibi davranmaya başlamıştır²⁴¹.

²³⁵ Öke, a.g.e., s.32.

²³⁶ Tunaya, *Partiler...*, s.579.

²³⁷ Öke, a.g.e., s.34.

²³⁸ E. Montet, *Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik*, Çev.Adnan Yazıcı, Örgün Yay., İstanbul, 2006, s.592.

²³⁹ Fuat Aydın, *Yahudilik*, İnsan Yay., İstanbul 2004, s.150.

²⁴⁰ Montet, a.g.e., s.594-596.

²⁴¹ Öke, a.g.e., s.45.

1897 itibariyle Siyonizm, Filistin’de milletlerarası hukukun garantisi altında bir Yahudi devleti kurma ideolojisi olarak belirmiştir. Bu durum ise Siyonistleri o gün Filistin’e sahip olan Osmanlı Devleti ile diyalog arayışlarına itmıştır. Osmanlı Asyası’nda Kudüs-ü Şerif müstakil bir mutasarrıflıktı. Filistin denilen bölgede zaman zaman değişikliklere uğramakla beraber Kudüs anlamını taşıyordu. Yahudilere göre Arz-ı Mevüd (Vaat edilmiş topraklar) bu topraklardı ve burada bir Yahudi devleti kurma görüşünün yani Siyonizmin muhatabı doğal olarak Osmanlı Devleti oluyordu. Siyonistler bu amaç doğrultusunda gerek II. Abdülhamit gerekse daha sonra iktidarı ele alan İttihat ve Terakki ile temasta bulunacaklardı.

Siyonistlerin Osmanlı Devleti ile ilk ilişkileri, Theodor Herzl’in Basel Kongresinden hemen sonra Yıldız Sarayı ile temasa geçmesi ve 1896 ile 1902 tarihleri arasında beş kez İstanbul’a gelmesidir ki bunlardan birinde Abdülhamit’le bizzat görüşme imkânı bulmuştur²⁴².

Daha önceden Abdülhamit’le görüşme imkânı sağlanırsa Filistin’de bir Yahudi yurdu kurmanın Osmanlı’nın ulusal çıkarları açısından ne kadar yararlı olacağına Abdülhamit’i iknâ edebileceğine inanan Herzl, 19 Mayıs 1901’de Abdülhamit’le görüşmesinde büyük güçlerin Osmanlı’yı boyunduruk altında tutabilmek amacıyla ekonomik kalkınmasını engellemekte olduklarını ve Osmanlı’nın ihtiyacının İsrailoğulları’nın bilgi, yetenek ve imkânları olduğunu söyleyerek eğer Filistin’e Yahudi göçüne izin verilirse Yahudilerin Osmanlı maliyesini Batı’nın vesayetinden kurtaracağını ve devleti kalkındırarak iktisadi hamlelerin gerçekleştirileceğini savunmuştur²⁴³.

Abdülhamit Herzl’in bu teklifine İmparatorluğun kapılarını Musevi göçmenlere açmaya hazır olduğunu ancak bu gelenlerin daha baştan Osmanlı uyruğuna geçerek Osmanlı millet sistemi içerisinde yer almaları gerektiğini

²⁴² Sonyel, a.g.e., s.312.

²⁴³ a.g.e., s.314.

vurgulamıştır. Yine bu takdirde Musevilere Filistin'e değil Filistin dışında istedikleri yere yerleşim hakkı verileceğini belirtmiştir²⁴⁴.

II. Abdülhamid, İmparatorlukta yaşayan Yahudileri, münferit vatandaşlar olarak takdir ederken, devlet hizmetinde de liyakatla çalışıklarına kânidir. Fakat dünya Yahudileri arasındaki tesanüde vakıf olduğu için Osmanlı Yahudilerinin Siyonizm hareketine iştirak etmelerine de karşıdır. Abdülhamit'e göre Yahudiler Avrupa'da, doğuda olanlarından daha kuvvetli bir durumdadırlar. Avrupa devletlerinin bu kuvvetli elemandan kurtulmak için Filistin'i bir Yahudi yurdu yapmak istediklerine inanmaktadır. Abdülhamit, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Yahudilere, Filistin'e göç suretiyle yeni Yahudilerin eklenmesine ve oradaki Arap nüfusuna göre bir çoğunluk teşkil etmelerine aleyhtar gibi görünmektedir. Zira böyle bir halin Filistin Arapları için bir ölüm fermanı olacağına inanmaktadır. Çünkü Siyonistlerin gerçek maksadının orada bir Yahudi Krallığı teşkil etmek olduğunu düşünmektedir²⁴⁵. Bu düşünceyi Musevilerin Filistin'e yerleşmelerini engelleyici bazı önlemler izlemiştir. Örnek olarak Filistin'e gelen Yahudilere kırmızı renkte bir pasaport verilmiş ve Osmanlı tebaası sayılmamışlardır²⁴⁶. Böylece ülkedeki Yahudiler vatandaş olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılmışlardı ve Siyonistler Abdülhamit döneminde amaçlarına ulaşmada kesin bir sonuç alamamışlardı.

II. Meşrutiyet dönemi Siyonistler için de yeni bir devrin başlangıcı demektir. Çünkü amaçlarına ulaşma noktasında meşruti bir hükümetle daha rahat anlaşabileceklerine inanıyorlardı. Nitekim Meşrutiyetin ilanı ile İttihatçılar ve Museviler arasında başlayan iyi ilişkilerin Siyonistleri harekete geçirdiği görülmektedir. Siyonistlerin İstanbul'daki temsilcisi Dr. Jacobson Siyonizmi Osmanlı Musevilerine tanıtmayı ve benimsetmeyi düşündü. Siyonistler için en önemli kazanç Emanuel Karaso idi. Karaso, İTC'nin diğer ünlülerinden olan Nesim Ruso ve Nesim Mazliyah'ı da ikna ederek Siyonistlerin ilk Osmanlı şubelerini açmayı başarmıştı. Bu üç Osmanlı Siyonisti 1908 seçimlerinden sonra Mebusan Meclisinde

²⁴⁴ Öke, a.g.e., s.54

²⁴⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, TTK Yay. Ankara 2000, s.485.

²⁴⁶ Tunaya, *Partiler...*, s.582.

yerlerini almışlardı. Yine aynı şekilde Ayan Meclisine seçilen tek Musevi senatörü olan Behor Efendi ve yeni seçilen tüm Musevi Cemaatinin hahambaşısı Hayim Nahum Efendi Siyonizme karşı olmadıklarını belirtmişlerdir²⁴⁷.

Fakat Siyonistler başarılarının sadece Osmanlı Musevilerini kendi saflarına çekmeğe bağlı olmadığını ve Filistin’de özerk bir Yahudi yurdu kurabilmek için önce İTC’yi; daha sonra da onun kanalı ile hükümeti etkilemeleri gerektiğini biliyorlardı. Bu amaçla Ruso ve Mazliyah, Ahmet Rıza, Enver, Talat ve Nazım Bey gibi İTC’nin ağır toplarıyla görüştüler. Bunlar ülkeye Musevi göçünün yararlı olacağı kanısındaydılar. Ahmet Rıza Meclis başkanı seçilmesini kutlamak üzere kendisini ziyarete gelen Hayim Nahum’a Musevileri kardeşleri saydıklarını ve ülkenin kalkınması için beraberce çalışılması gerektiğini; sermayelerini de birlikte getirmek koşuluyla Musevi göçüne hiçbir kısıtlama olmaksızın sıcak baktığını iletiyordu²⁴⁸. Görüşmelerin sonucu mudur bilinmez ama bu dönemde Yahudilere toprak satın alma serbestliği tanındığı ve kırmızı pasaport uygulamasının kaldırıldığı görülmektedir.

Ancak Siyonistlerin İttihatçılarla olan iyi ilişkileri uzun sürmedi. İttihatçılar, Abdülhamit döneminde Filistin’e Yahudi göçünü önlemek amacıyla uygulanan kısıtlamaları tekrar yürürlüğe koydular. Böyle bir siyaset değişikliğinin sebebi büyük olasılıkla İttihatçıların tüm Jön Türkler gibi bel bağladıkları ve umut besledikleri Osmanlıcılık akımının birkaç ay içerisinde iflas etmesiydi. Osmanlıcılığa göre hiçbir unsur ayrılıkçı isteklerde bulunmayacaktı. Ancak bu gerçekleşmedi ve İTC yeni bir program arayışına ve siyaset değişikliğine gitti. Diğer ayrılıkçı unsurların verdiği tecrübe ile Siyonizmin ayrılıkçı bir akım olduğunu anlamışlar ve ayrıca bu akımın ve eylemlerinin Batılı devletler tarafından kışkırtıldığını da fark etmişlerdi²⁴⁹.

Siyonistler ise 1909’da Dr. Jacobson aracılığıyla Osmanlı Devletinden koparılmış bir Filistin istemediklerini, bilâkis Osmanlı Devleti’nin himayesinde bir sığınak elde etmek için çabaladıklarını savunuyorlardı. Daha önceki özerklik ve

²⁴⁷ Öke, a.g.e., s.104.

²⁴⁸ a.g.e., s. 105.

²⁴⁹ Tunaya, *Partiler...*, s.583-584.

bunun Avrupa Devletleri tarafından koruma altına alınması isteklerini ise Abdülhamit'e duydukları güvensizliğe bağlıyorlardı. Oysa şimdi tüm azınlıkların haklarının güvence altına alındığı bir meşruti yönetim vardı ve bunun teminatı altında böyle bir istekte bulunmaları söz konusu değildi²⁵⁰.

Siyonistlerin ayrılıkçı bir akım olmadıkları konusundaki açıklamalar ikna edici olacak ki İttihatçılar, bazı koşullar altında imparatorluğa yapılacak Yahudi göçüne karşı çıkmayacaklarını açıkladılar. Bu şartlarda Yahudiler hiçbir zaman ayrılıkçı olmayacaklar, yabancı müdahalesini davet etmeyecekler, göç hareketini takiben Osmanlılaşacaklar yani Osmanlı uyruğuna geçerek millet sistemi içerisinde yerlerini alacaklar ve özerklik istemeyeceklerdi. Bunlar kabul edildiği takdirde Filistin dışında istedikleri yere göç edebileceklerdi²⁵¹. İttihatçılar bu koşullara uyulduğu takdirde Musevi göçünün devlet için yararlı olacağı kanaatindeydiler. Bakıldığında İttihatçıların şartları, Abdülhamit'in 1901'de Herzl'in önüne koyduğu şartlardan farklı değildi. Yani Siyonistler Meşruti yönetimden de istediklerini alamamışlardı.

Bu noktada İttihatçılar Musevi göçmenleri yerleştirmek için pilot bölge olarak Makedonya'yı düşünmüşlerdi. Böylece hem bu bölgenin kalkınması gerçekleştirilecek hem de devlete bağlı unsurlarla takviye edilerek ayrılıkçı akımların önüne geçilecekti. İkinci iskân bölgesi olarak ise ekonomik potansiyeli olan ve Filistin'e pek uzak olmayan Mezopotamya bölgesi düşünülmüş ve Museviler buralara yönlendirilmeye çalışılmış, ancak iki teklif de ilgi görmemiştir²⁵².

Bu aşamada Siyonizm konusu Osmanlı Parlamentosu'nda da tartışılmış ancak nihai bir sonuca ve Siyonistlerle bir mutabakata varılamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı yıllardaysa bu konudan uzaklaşılırken ve bir Avrupa Devleti olan İngiltere bu konuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır.

---

²⁵⁰ Öke, a.g.e., s.112.

²⁵¹ a.g.e., s.113.

²⁵² a.g.e., s.113-114

2. Tekin Alp'in Siyonizm Hareketi İçerisindeki Yeri ve Faaliyetleri

Daha önce Siyonizm'in Osmanlı topraklarındaki temsilcisi olarak gördüğümüz Dr. Jacobson'un Siyonizm'i Osmanlı Musevileri arasında yayma teşebbüslerinden bahsetmiştik. Jacobson'a göre Selanik ayrı bir önem taşımaktaydı ve Selanik ile çevresindeki yoğun Musevi nüfusundan yararlanılmalıydı. *"Kazanıldıkları takdirde Türkler ile aramızda en iyi araçlar"* olabilir dediği Selanik Musevileri'nin bu harekete katılması için faaliyetlerde bulunmaktaydı²⁵³. İşte kazanılması planlanan bu Musevileden biri de belki Tekin Alp'ti. Dr Jacobson'un girişimleri sonucu mudur bilinmez ama Tekin Alp bu hareket yani Siyonizm içerisinde bir dönem yer almış ve bu alanda faaliyet göstermiştir.

Tekin Alp'in Siyonizm ile tanışması 1909 yılında İstanbul'da gerçekleşir. Günlüğünde belirttiğine göre burada on beş gün boyunca ismini vermediği Siyonist bir ortamda bulunur. Bu olaydan sonra kendisi için yeni bir faaliyet sahası olarak gördüğü Siyonizm alanında çalışmaya karar verir. Ancak bunu yaparken muhtemelen Siyonizm'in kötü şöhretinin farkındadır ve bu konuda çalışmadan önce kamuoyunun aydınlatılması gerektiğine inanmaktadır²⁵⁴.

Siyonizm alanındaki ilk ciddi ve belki de en önemli faaliyeti Aralık 1909'da katıldığı 9. Dünya Siyonist Kongresidir. Buraya Selanik delegesi olarak katılmıştır. Kongreye katılma teklifi büyük ihtimalle kendisine Ekim ya da Kasım 1909'da ulaşmıştır. 3 Kasım 1909'da günlüğüne düştüğü notta *"Kongreye katılmayı iyi düşünülmesi gereken ve sonsuz muhasebelere yol açan bir konu"* olarak değerlendiren Tekin Alp, bu konudaki faaliyetlerini İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte yürütmeye karar vermiş ve kongreye katılmıştır²⁵⁵.

²⁵³ Öke, a.g.e., s.104.

²⁵⁴ Behmoaras, a.g.e., s. 78.

²⁵⁵ a.g.e., s.98.

Aralık ayında Hamburg’da toplanan 9.kongrede²⁵⁶ Tekin Alp Türkiye’ye Göç üzerine bir konuşma yapmıştır²⁵⁷. Bu konuşmada Osmanlı topraklarına yapılması planlanan göç hakkındaki fikirlerini açıklamıştır. Göçün neden gerekli olduğu, bunun neden Osmanlı topraklarına yapılması gerektiği ve yapılırsa hangi şartlarda olması gerektiği konusunda düşüncelerini tüm dünya Siyonist temsilcileri önünde açıklamıştır. Şimdi bu konuşma metni üzerinden Tekin Alp’in Siyonizm üzerine fikirlerini ve bu harekete nasıl baktığını görmekte fayda vardır.

Tekin Alp kongrede sözlerine Osmanlı Hükümetinin ve temsil ettiği Osmanlı Devletinin kongreye ilişkin sempatilerini açıklayarak başlamıştır ki zaten bu harekete büyük ihtimalle İTC’nin izni doğrultusunda katıldığı düşünülebilir. Kongrede kendisinden önce yapılan konuşmalarda Siyonizmin politik emellerinin olmadığını vurgulanmasından dolayı bir Osmanlı Siyonisti olarak memnun olduğunu çünkü Osmanlı yasalarının bu tür ulusal bazdaki politik örgütlenmeleri yasakladığını ve bir Osmanlı yurtseveri olarak bu tür örgütlere karşı olduğunu hatta mücadele ettiğini belirttikten sonra konuyu yalnızca bir Yahudi olarak değil gerçek bir Osmanlı yurtseveri olarak ele alacağını açıklamıştır²⁵⁸.

Yani Tekin Alp, olaya sadece bir Siyonist olarak değil, Osmanlılık ideolojisine bağlı bir Osmanlı vatandaşı olarak yaklaşacağını söylemektedir. Daha önceki Osmanlılık ve Osmanlılık konusundaki faaliyetleri²⁵⁹ dikkate alındığında böyle bir tutum çok şaşırtıcı değildir. Olayı ilginç kılan ilk etapta Siyonist bir ortam içerisinde ayrılıkçı akımlara karşı çıktığını belirtmesi gibi gözükmektedir. Ancak şunu hemen belirtmekte fayda vardır ki, 1909’da Siyonist hareket, İTC ile temaslarında onları ikna edebilmek için Abdülhamit dönemindeki ayrılıkçı akımlardan vazgeçtiklerini ve meşruti yönetimde özerkliğe ya da yabancı müdahalesine gerek kalmadığını belirtmişlerdir. Siyonist önderler dahi bunu gerek

²⁵⁶ İlki 1901 yılında İsviçre’nin Basel şehrinde toplanan kongrede bu kongrenin her yıl tekrarlanması, 1903’de yapılan kongredeyse iki yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Öke, a.g.e., s.47.

²⁵⁷ Moiz Kohen, “Referat über die Einwanderung in der Türkei”, *Stenographisches Protokoll der Verhandlungen des IX. Zionisten-Kongresses in Hamburg*, Köln&Leipzig, Juedischer Verlag, 1910, s.267-278’den aktaran, Landau, *Tekinalp...*, s.85-99.

²⁵⁸ Landau, *Tekinalp...*, s.85.

²⁵⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. s.30-35.

1909 gerekse 1910 kongresinde tekrarlamışlardı²⁶⁰. Yani 1909 itibariyle Siyonist hareket deyim yerindeyse yumuşamıştı. Hal böyle iken de Tekin Alp'in bu tutumu Siyonist hareket içerisinde çok aykırı bir görüş olarak düşünülmemelidir.

Türkiye'ye göç binlerce Yahudi için ne kadar önemliyse Osmanlı Devleti için de o kadar önemliydi ve Türkiye'nin çıkarları söz konusu olduğunda sessiz kalamayacağını belirten²⁶¹ Tekin Alp bir Osmanlı Yahudisi olarak bu olaya iki açıdan yani bir Osmanlı yurtseveri ve bir Yahudi olarak yaklaşıyordu. Konuşmasının ilk bölümünde bir Yahudi olarak yaşadıkları ülkelerde durumları iyi olmayan Yahudilerin göç etmeleri gereken yerin Osmanlı toprakları olduğunu söyleyerek bunun gerekçelerini anlatmıştır. Bu gerekçeleri iki ana başlık altında toplamıştır. Bunlardan birincisi Türkiye'de antisemitizm olmaması, İkincisi ise Osmanlı devleti ile Yahudiler arasındaki yakınlıktır.

Tekin Alp'e göre Türkiye, Yahudiler için ikinci bir Kenan Ülkesiydi. Anti-Siyonist düşünceden uzak kalmış tek ülkeydi. Yani ilk ve en önemli gerekçesi Osmanlı Devleti'nin hoşgörüsü ve Yahudilerle Müslümanlar arasındaki dostluk bağıydı²⁶². Zaten Yahudilerin göç sorunu Osmanlı topraklarında bulunan bu hoşgörünün Yahudilerin yaşadığı diğer yerlerde bulunmamasıydı. Hoşgörü bir yana Hıristiyan ulusların en iyileri bile söz konusu olan Yahudiler oldu mu bu iyiliklerini unutabiliyorlardı²⁶³. Tekin Alp'in ileri sürdüğü bu gerekçe Avrupa'daki Yahudilerin yaşam tarzlarına bakıldığında geçerli bir nedendi. Hıristiyanlar, Yahudilere önce dini daha sonra ise ticari nedenlerden dolayı olumsuz olarak bakıyorlar ve bu bakışın sonucunda Avrupa devletleri onları toplum hayatından dışlayarak gettolarda yaşamak zorunda bırakıyorlardı²⁶⁴. Osmanlı topraklarında ise böyle bir olay hiçbir dönemde görülmemişti. Kaldı ki Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler hakkında olumsuz bir tablo çizen, Yahudileri güvenilmez olarak niteleyen 41.ayet ve onlardan dost edinilmemesi

²⁶⁰ Öke, a.g.e., s.112.

²⁶¹ Landau, *TekinAlp...*, s.86.

²⁶² a.g.e., s.87.

²⁶³ a.g.e., s.88.

²⁶⁴ Aydın, a.g.e., s.146.

gerektiğini vurgulayan 51. ayette yer alan ifadelere rağmen bu tür olaylar görülmemiştir. Onlar da millet sistemi içerisinde yerlerini almışlardır.

Antisyonizmin Osmanlı topraklarından uzak kalacağını garantisinin olmadığı, ancak bunun en azından genel bir karakter veya süreklilik arz etmeyeceğine emin olan Tekin Alp, buna dayanak olarak da şunu gösteriyor; antisyonizm, toplumun olumsuz ve kötü yanlarının çoğunluk tarafından azınlığa fatura edilmesi gibi psikolojik bir durumdan başka bir şey değildi. Eğer bu çoğunluğun azınlığa baskısı olarak kabul edilirse, bu Osmanlı topraklarında hiçbir zaman söz konusu olmayacaktı. Çünkü imparatorluk içerisinde yirmi farklı millet yaşamaktaydı ve dolayısıyla çoğunluk olan bir millet yoktu. Bu yüzden biri diğerine üstünlük kurmaya çalışmayacağından Avrupa'daki gibi bir olayın meydana gelmesi mümkün değildi. Her ne kadar Türk unsuru, daha doğrusu Müslüman unsuru egemen olsa da kendileri ticaretle uğraşmadıkları için Yahudilerle aralarında bir çıkar çatışması olmayacak ve dolayısıyla antisemitizm oluşmayacaktı²⁶⁵.

Ayrıca antisyonizmi etkisiz kılacak bir diğer güç Yahudilerin kendi aralarındaki dayanışmasından başka bir şey değildi. Üstelik Osmanlı topraklarında Yahudileri asimile edecek daha yüksek bir kültür olmadığı için göç eden Yahudiler kültürel kimliklerini koruyabileceklerdi. Yani Ermeni ya da Arnavut kültürü Yahudi kültürünü eritemeyecekti. Oysa Avrupa'da durum bundan farklıydı. İngilizleşmek, Almanlaşmak, Fransızlaşmak oradaki Yahudiler için gerekliydi. Osmanlı Devletinde ise bir Yahudi kendisini bir Osmanlı olarak hissetmesine rağmen Helenleşmeye gerek ve neden görmeyecekti. Kürtleşmeyecek, Araplaşmayacaktı. Bir Yahudi olarak kalabilecekti²⁶⁶.

Ancak Yahudilerin kimliğine sahip çıkması ve bunu korumak istemesi onun gerçek anlamda bir Osmanlı olmasına engel değildi. Kaldı ki yıllardır huzurlu ve güvenli bir ortamın özlemi içinde olan Yahudiler Osmanlı topraklarındaki özgürlüğün havasını alır almaz bu toprakları kendi yurdu bilecek ve ona sevgiyle

²⁶⁵ Landau, *Tekinalp*..., s.90-91.

²⁶⁶ a.g.e., s.91-92.

bağlanacaktı. Eğer göç eden Yahudiler gerçek anlamda bir Osmanlılaşmayı gerçekleştirmeyeceklerse bu göç son derece anlamsızdı. Çünkü böylece yeni bir vatan için doğduğu ve büyüdüğü toprakları terk eden Yahudi, yeni bir vatana sahip olamayacak ve ona vatansız diye bağırarak Yahudi düşmanlarını haklı çıkaracaktı²⁶⁷. Tekin Alp burada Avrupa'daki Yahudi düşmanlığının önemli kaynaklarından biri olan ve bir milletin kendine ait vatanı olması gerektiğini savunan *Volk milliyetçiliğine*²⁶⁸ karşı bir Osmanlı vatandaşlığını savunmaktadır.

Tekin Alp ikinci gerekçe olarak Türkleri Yahudi düşmanlığından koruyan, gelenek ve göreneklerini yakınlaştıran, ahlaksal, dinsel ve tarihi bağları vurgulamaktadır. Bu savını güçlendirmek için de II. Meşrutiyet'in ilanı öncesinde Selanik'te Jön Türklere hiçbir karşılık beklemeden yardım eden Yahudileri örnek göstermiştir²⁶⁹. Ayrıca II. Abdülhamit'e karşı Jön Türkleri destekleyen tek azınlık grubunun yine Yahudiler olduğunu belirterek böyle bir toplumun daha kendilerinden istenmeden birer Osmanlı vatanseveri olacaklarına inancı tamdır²⁷⁰.

Tekin Alp, bir Yahudi olarak planlanan göçün neden Osmanlı Devleti topraklarına yapılması gerektiğini açıkladıktan sonra olaya kimliğinin diğer bir parçası olan Osmanlılık açısından yaklaşmıştır. Eğer bu göç sonucunda Türkiye herhangi bir olumsuzlukla karşılaşacak olsaydı, Yahudilere Osmanlı topraklarına çağırılmayacağını belirttikten sonra, bu göçten en az Yahudiler kadar Osmanlı Devletinin de yarar sağlayacağını düşündüğünü belirtmiştir²⁷¹. Osmanlı Devleti açısından Yahudi Göçünün sağlayacağı yararları şu şekilde sıralamıştır:

Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu yetişmiş insan gücü Yahudi göçü sonucunda sağlanacak, ıssız ancak işlenmeyen topraklara yerleşen göçmenler

²⁶⁷ Landau, *Tekinalp*..., s.93.

²⁶⁸ 19.yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da ortaya çıkan Volk milliyetçiliği millet olmanın ölçütü olarak toprağı alıyor ve yurt kavramını ön plana çıkarıyordu. Buna göre yurdu olmayan toplumlar millet olamazdı ve millet sayılmazlardı. Museviler ise Volk milliyetçilerine göre vatanları olmayan bu yüzden de volk yani ulus olmaktan uzak, gettolarda yaşamaları gereken bir cemaatti. Öke, a.g.e., s.23-25.

²⁶⁹ Landau, *Tekinalp*..., s.88.

²⁷⁰ a.g.e., s.93.

²⁷¹ a.g.e., s.94.

buraları verimli hale getirecektir. Bunun için Yahudiler, Türkiye için ideal insan gücüdür. Çünkü Yahudiler diğer insanlara göre kendilerini ulusal ön yargılardan arındırmaya, sadık vatandaş ve gerçek yurtsever olmaya daha yatkındır. Aynı zamanda Yahudiler, o sırada İmparatorluğun yıkılması için uğraş veren unsurlara karşı bir denge unsuru olabilirlerdi. Yahudilerden başka hiçbir millet Osmanlı'nın yaşam koşullarına, duygularına ve çalışmalarına bu kadar kolay uyum sağlayamazdı. Şimdi göç edecek Yahudiler yurdu yeniden inşa edecekler ve ilerlemenin tohumlarını atacaklardı²⁷².

Bu göçe karşı çıkanların elbet olacağını da söyleyen Tekin Alp, Siyonizm davasını anlayan gerçek bir Jön Türk'ün bu göçe karşı çıkmayacağını hatta büyük destek olacağını düşünmektedir. Çünkü bu hareket karşılık esasına dayanmaktadır. Jön Türkler bu göç sonucunda gerek duyduğu çalışkanlık ve akılcılığı bulurken Yahudiler de yıllardır özlem duydukları ve barış içinde yaşadıkları bir vatana kavuşacaklardır. Yani Genç Türkiye ile Yahudilerin çıkarları çatışmayacak çakişacaktır²⁷³.

Tekin Alp konuşmasının son bölümünde ise bu göçün nasıl ve hangi yöntemle gerçekleşmesi gerektiğini anlatmaktadır. Ona göre göç kesinlikle dağınık bir şekilde yapılmamalıdır. Aksi halde bu antisemitizmi doğurabilir. Bunun yerine Osmanlı topraklarında yer alan geniş ve verimli sayısız bölge vardır. Bunlar arasından kırsal ve kentsel yerleşimin kolaylıkla yapılabileceği birkaç vilayet seçilebilir ve Filistin'de o güne kadar uygulanan Yahudi kolonizasyon sistemi buralara da uygulanabilir. Buralarda çevreleri Yahudi köyleriyle çevrili kentler kurulabilir ve böylece antisemitizmin önüne de geçilebilirdi. Çünkü buralarda sadece Samî ırkından olanlar yaşayacaktı. Zamanla ıssız topraklarda bir medeniyetin yükseldiğini gören Müslüman komşular da bunun için çalışmaya başlayacaklardı²⁷⁴.

---

²⁷² Landau, *Tekinalp ...*, s.94.

²⁷³ a.g.e., s.97.

²⁷⁴ a.g.e., s.97-98.

Tekin Alp buraya kadar Siyonizm ve Türkiye'ye göç üzerine İTC ile paralel düşünceler ortaya koymuş ve olaya Osmanlıcı bir yaklaşım ile bakmıştır. Onun söyledikleri 1909 itibariyle İTC ile Siyonist hareket arasında konuşulanların bir özetidir. Aslında bu aynı zamanda Abdülhamit'in de Siyonizm'e yaklaşım tarzı ile örtüşmektedir. Ancak konuşmasının sonunda Tekin Alp, İTC'nin görüşü ile ters düşen bir görüş bildirmekten de geri kalmamıştır. Ters düştüğü nokta Filistin'e göç konusundadır. Bununla ilgili olarak tüm Siyonist örgütlerin birleşmesi ve Amerika ve Avrupa'daki zengin Yahudilerin finansmanı ile Filistin'e göçün mümkün olduğunu vurgulamıştır²⁷⁵.

Ancak buna rağmen yukarıda da belirttiğimiz üzere Tekin Alp'in bu görüşleri 1909'da harekette meydana gelen yumuşama bir yana bırakılırsa Siyonizm hareketinin temelleri ile zıt düşmektedir. Çünkü Siyonizmin doğuşu Avrupa'daki antisemitizme karşı din değiştirmenin ve asimilasyonun bir çözüm olamayacağı ve ayrı bir devlet kurulması görüşüne dayanmaktadır. Theodor Herzl'in hareket noktası budur. Bunun aksine Tekin Alp, göç Osmanlı toprakları üzerinde nereye olursa olsun; göç edenlerin mutlaka Osmanlı vatandaşlığını kabul etmeleri gerektiği noktası üzerinde durmuş ve ayrılıkçı bir hareketin kesin olarak karşısında yer almıştır.

Nitekim Hamburg Kongresi Basel'de yani Birinci Siyonist Kongrede belirlenen programı²⁷⁶ kutsal ve sorgulanmaz bir metin olarak benimseyince Tekin Alp Siyonizmin gerçek amacının ne olduğunu kesin olarak kavramış ve Siyonist önderlere örgütle bir ilişkisinin olmayacağını bildirerek kongreyi terk etmiştir²⁷⁷. Kongreden sonra ise Siyonizm hakkında yepyeni fikirler edindiğini belirtmiştir²⁷⁸. Bu fikir değişikliğinin olumsuz yönde olduğu düşünülebilir. Çünkü Tekin Alp kendisini daha sonra Siyonistlik konusunda eleştirilere karşı yaptığı bir açıklamada

²⁷⁵ Landau, *Tekinalp ...*, s. 98.

²⁷⁶ Bu program Yahudi ulusal bilincini uyandırarak uluslar arası hukuka dayalı bir Yahudi devletini öngörüyordu. Program için bkz. Öke, a.g.e., s.46-47.

²⁷⁷ Tekin Alp, *Bir Açıklama*, aktaran Landau, *Tekinalp...*, s.101.

²⁷⁸ Alp, *Günlükler*, 20 Ocak 1910'dan aktaran Behmoaras, a.g.e., s.105.

Siyonizmden ne anladığını ve bu kongre sonucunda bu anlayışında ne gibi değişiklikler meydana geldiğini belirtmiştir²⁷⁹.

Buna göre Tekin Alp, Siyonizmi, Yahudiler için belli bir tarihsel çekiciliği olan, Türkiye'ye ve tercihen Filistin'e bir Yahudi göçü hareketi olarak görmektedir. Kendisinin geliştirdiği ve Osmanlı Yahudilerinin de onayladığı bir formüle göre Siyonizm, Filistin'de bir kültür merkezi kurma amacı ile Türkiye'ye bir Yahudi göçü olacaktır. Basel'de alınan kararlara tamamen karşı olan Tekin Alp, Hamburg'taki kongreye de bu programın değiştirileceği sözü üzerine gitmişti. Ancak kongrede bu olmayıp Tekin Alp, Osmanlıcı bir tutum sergileyince Siyonistler tarafından Siyonist olmamakla itham edilmişti. Siyonistlere göre Tekin Alp hiçbir zaman Siyonist olmamıştı; kendisine göre ise bir Siyonistti ve Siyonist kalacaktı. Belirtildiği üzere onun Siyonizmden anladığı Osmanlı Devletinin kalkınması için başta Filistin olmak üzere çeşitli bölgelere Yahudi göçünün gerçekleşmesiydi²⁸⁰.

Kongreden sonraki dönemde Tekin Alp Siyonist örgütle ters düşmüş ve bu örgütten ayrılmıştır. Bundan sonra ise siyonizme farklı bakış açıları getirmiş, çeşitli derneklerle temasa geçmiştir. Kasım 1910'da Yakın Dostlar Kulübü adına ve Viyanalı Yahudilerin desteği ile bir Yahudi Göçü Derneği kurdu²⁸¹. Bir süre Hilsverein Komitesi ile çalıştı. Ancak bu derneğin Siyonizm görüşü ile ters düştü. Bu derneğin Yahudi milliyetçiliğini savunan yorumundan uzaklaştı ve buradan istifa ederek bu konuya daha liberal bir bakış açısıyla yaklaştı²⁸².

Bu aşamadan sonra Tekin Alp, kendi Siyonizm görüşüne daha yakın olan *Yahudi Toprak Örgütü (Jewish Territorial Organisation)*²⁸³ lideri Israel Zangwill ile temasa geçmiş ve kafasındaki Yahudi göçünü bu örgüt ve İTC arasında arabuluculuk

²⁷⁹ Landau, *TekinAlp...*, s.101-103.

²⁸⁰ a.g.e, s.101-102.

²⁸¹ Alp, *Günlükler*, 2 Kasım 1910'dan aktaran Behmoaras, a.g.e., s.113.

²⁸² a.g.e., s.113.

²⁸³ 1903 yılında İngiltere Siyonistlere Filistin yerine Doğu Afrika'daki sömürgelerinden biri olan Uganda'da yerleşimi teklif etmiştir. Filistin dışında herhangi bir yerde yerleşimi kabul etmeyen Siyonistlerden ayrılan Israel Zangwill, Yahudi Toprak Örgütü'nü kurmuştur. Bu örgüt Yahudi yerleşiminin herhangi bir yerde olabileceğini savunmakla Tekin Alp'in Siyonizm görüşüne yakın bir çizgide yer almaktadır.

yaparak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunun için 1910'la 1911 Şubatı arasında İsrail Zangwill ile Yahudi Toprak Örgütü (YTÖ) genel sekreteri aracılığı ile mektuplaşarak fikir alışverişinde bulunmuştur.

Bu mektuplarda Tekin Alp Selanik'te bulunan Yakın Dostlar Kulübü bünyesinde oluşturulan bir kurul ile yine Selanik'te bulunan İTC Merkez Komitesi arasında Yahudilerin Türkiye'ye göçü üzerine yaptıkları görüşmelerden çıkan sonucu bildirmektedir. Bu aynı zamanda o dönemde İTC'nin bu harekete nasıl baktığını da ortaya koyan bir belgedir. Tekin Alp, görüşmelerin sonuçlarını şu şekilde belirtmektedir:

“Merkez Komitesi prensipte ülke için moral olduğu kadar maddi açıdan da çok avantajlı saydığı Yahudi göçüne taraftardır. İTC'nin merkez komitesi üyeleri, İmparatorluğa Yahudi unsurunun yerleşmesini genel olarak kolaylaştırmakla ülkenin önemli avantajlar sağlayacağına ve Avrupa ve Amerika'nın basınında, mali çevreleriyle kamu yaşamının her alanında büyük bir etkisi bulunduğunu söyledikleri Batılı Yahudilerin sempatisini Türkiye'nin kazanacağına inanmaktadır. Komitenin rahatsız olduğu bir konu da Siyonizmin diğer unsurların ayrılıkçı isteklerinden biri olarak görülmesi sonucu ortaya çıkan Anti Siyonizm dalgasıydı. Her şeye rağmen komite Vardar, Cassandra, Caterine bölgelerinde bir Yahudi kolonizasyonuna sıcak bakmaktadır”²⁸⁴. Tekin Alp bu görüşler doğrultusunda Zangwill'in “ülkecilik” yani ayrı bir Yahudi ülkesi fikrinden vazgeçtiği takdirde her türlü engelin üstesinden gelinerek Türkiye'ye bir Yahudi göçünün YTÖ aracılığı ile gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır.

Bir Siyonist olarak Tekin Alp bu akıma değişik bir açıdan bakmış ve Osmanlıcılık ile bağdaştırmaya çalışmış ve sadece Siyonizmin Türkiye'ye göç konusuyla ilgilenmişti. Bu tutumunun nedenini de karşılıklı fayda esasına bağlamıştır. Tekin Alp'in bu faaliyetleri de Türkiye'de ki Siyonizm hareketleri gibi Birinci Dünya Savaşı öncesinde yoğunluğunu yitirmiş ve başka konular üzerine

²⁸⁴ Moiz Kohen, Selanik Ticaret Kulübü Temsilcisi sıfatıyla YTÖ'ye yazdığı mektuplar, aktaran, Landau, *Tekinalp...*, s.104-111.

odaklanmıştır. Bunun nedenini de “*aptal bir hareket*” olarak nitelediği Siyonizm yüzünden antisemitizmin yayılmaya başlaması olarak belirtmiştir²⁸⁵.

C. Millî İktisat ve Tekin Alp

1. Osmanlı’da Millî İktisat

İkinci Meşrutiyetin ilanına neden olan Jön Türk hareketinin doğuş sebeplerinden biri de yönetici seçkin sınıfın genç mensuplarının imparatorluğun ekonomik açıdan hemen hemen sömürge durumuna düşmesine duydukları öfkeydi. İTC, yaşanan devrim anlamlı sonuçlar verecekse ekonomik bağımsızlığa ulaşmak gerektiğinin bilincindeydi²⁸⁶. Bunun içinse karşısında bazı engeller vardı. Bunlardan birincisi imparatorluğun düştüğü yarı sömürge durumu, ikinci olarak da ulusal burjuvazinin yani milli sermayenin eksikliğiydi²⁸⁷.

Kapitülasyonlarla Batı’ya tanınan ekonomik imtiyazlar, Osmanlı Devletini Avrupa’nın ucuza kapattığı bir hammadde kaynağı ve sanayi artıklarını herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmaksızın yığabilecekleri bir pazar haline getirmişti. Avrupa’nın Osmanlı iktisadına hakim oluşu ve yarı sömürge oluşturması azınlıklara yarıyordu. Avrupalılar ile Osmanlılar arasında ekonomik araçlar görevini yüklenen azınlıklar kapitülasyonlardan da faydalanarak Türkiye’deki komprador burjuvazi sınıfını oluşturuyorlardı²⁸⁸. Bu komprador burjuvazinin çekirdeğini Rumlar ve Ermeniler oluşturmaktaydı. Rumlar ve Ermeniler neredeyse Osmanlı ekonomisinin bütün alanlarına hakimdiler. Ayrıca bu unsurlar Osmanlı Devletini kendi çıkarlarının temsilcileri olarak görmüyorlardı²⁸⁹.

Rumların ve Ermenilerin aksine Osmanlı Yahudileri geleneksel ve henüz Batının kapitalizmine ayak uyduramayan sosyo-ekonomik yapının ayrılmaz birer

²⁸⁵ Alp, *Günlükler*, 12 Mart 1911’den aktaran Behmoaras, a.g.e., s.118.

²⁸⁶ Zürcher, a.g.e., s.179.

²⁸⁷ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002*, İmge Yay., Ankara 2005, s.21-22.

²⁸⁸ Kodaman, *II. Meşrutiyet...*, s.259.

²⁸⁹ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yay., İstanbul 1999, s.29.

parçası olarak kaldılar. Osmanlı ekonomisinin Avrupa egemenliğine girmesinde hiçbir çıkarları olmadığı gibi, imparatorluğun bir yarı sömürgeye dönüşmesinin sonuçlarından da zarar görüyorlardı. Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler ile rekabet halindeydiler; ama rakiplerinin tersine yabancı devletlerin himayesini pek elde edemediklerinden bu rekabette pek başarılı olamıyorlardı²⁹⁰.

Bu durum karşısında İttihatçıların belli başlı hedefinin Avrupa'dan bağımsızlaşabilmek amacıyla milli bir ekonomi ve milli bir burjuvazi yaratmak olması kaçınılmaz bir hal aldı. Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihatçıların milli iktisat politikası giderek somutlaşmıştı. Milli iktisat kendini kapitülasyonların kaldırılması, yabancı şirketlerin denetim altına alınması şeklinde gösteriyor, Osmanlı Devleti kapılarını yabancı ülkelere kapatıyor ve kendi yağıyla kavrulmayı deniyordu²⁹¹.

I. Dünya Savaşıyla birlikte benimsenen milli iktisat ilkeleri sonucunda Almanya örnek alınmaya başlanmıştı. *Adam Smith* gibi liberal iktisadın kurucusu olan iktisatçılara yüz çevriliyor, *Friedrich List* gibi milli iktisatçıların görüşleri kabul görüyordu²⁹². Peki neydi Alman iktisat modeli ya da ittihatchıların anladığı milli iktisat? Bu sorunun cevabı daha doğrusu bu sorunun cevabı olan milli iktisat modeli Ziya Gökalp tarafından çizilmişti.

Ziya Gökalp'e göre iktisat Osmanlı toplumunda uzun yıllar boyunca kozmopolit bir özellik taşımıştı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bile hala okullarda "*Bırakınız yapsunlar, bırakınız geçsinler*" düsturu benimsetilerek iktisadın kozmopolit olduğu fikri verilmekteydi. Ancak Gökalp'e göre iktisat kozmopolit olamazdı. Liberalizm denilen kozmopolit iktisat bile İngiliz milli iktisadıydı. Bu gerçek ilk kez Friedrich List tarafından ortaya konmuştu. Giderek bir çok ulus milli iktisadı benimsemekteydi. Türkler ise İngiliz iktisadının tutsağı kalarak iktisat alanında milliyetsizlikten kurtulamamışlardı. Oysa çağdaş iktisat milli iktisattı.

²⁹⁰ Ahmad, *İttihatçılıktan...*, s.30.

²⁹¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat, 1908-1918*, İstanbul 1982, s.93.

²⁹² a.g.e., s.86.

Almanlar bunu üç aşamada uygulamışlardı. Harsi birlik, iktisadi birlik ve ardından siyasi birlik. Türklerde aynı yolu izlemeliydi. İlk aşama kısmen tamamlanmıştı. Şimdi sıra iktisadi birlikteydi²⁹³.

Bu görüşler o gün itibariyle hemen hemen bütün İttihatçılar tarafından benimsenmişti. Nitekim bu İttihatçılardan biri de hatta belki de en önemlilerinden biri de Tekin Alp'ti. Tekin Alp, İttihatçıların milli iktisat görüşlerini yaymak için çıkardıkları ve partinin yarı resmi organı olan *İktisadiyat Mecmuasının* başyazarıydı. Bu dönemde iktisadi konulardaki görüşlerini bu yayında ortaya koyan Tekin Alp, Ziya Gökalp çizgisinde bir milli iktisat modeli için neler yapılabileceğini 1916-1918 yılları arasında aralıksız olarak yazdığı yazılarında belirtmiştir.

2. Tekin Alp'e Göre Millî İktisat

Tekin Alp, o günkü iktisadi durumu şöyle değerlendirir: *“Hiç şüphe yoktur ki bugünkü vaziyetimiz fazla nikbinliğe müsait değildir. Noksanlarımız pek çoktur, terakki amillerimiz pek azdır. Fakat bunları görüp de lakayt kalmak yeis ve fütura düşmek demektir. Bundan bir yarım veya bir çeyrek asır evvel bizim bulunduğumuz bugünkü vaziyette bulunmuş olan milel ve akvam aynı suretle hükm-ü talihe arz-ı teslimiyet etmiş olsalardı Avrupa’da bunca asar-ı terakki ve medeniyet vücuda gelmeyecekti ve hatta hayat-ı düveliyesi pek yeni olan Bulgaristan ve sair Balkan devletleri bugünkü feyz ve terakkiye mahzar olmazlardı. Unutmayalım ki bizde teyakkuz ve intibah ancak dünkü tezahürattan ibarettir. Daha şimdiden müşkilsiz zahmetsiz ilerlemek iddiasında bulunmak, kendi kendimizi atalete adem-i harekete mahkûm etmek demektir.”*²⁹⁴

Tekin Alp, bu şekilde özetlediği Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iktisadi durumun nedeni olarak o güne kadar her hususta olduğu gibi iktisat sahasında da usulsüz ve metotsuz çalışılmasına bağlıyor. O halde o gün için

²⁹³ Zafer Toprak, “Millî İktisat”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yay., İstanbul 1992, s.740-741.

²⁹⁴ Tekin Alp, “İktisat Derneği”, *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.23, s.1.

yapılması gereken Tekin Alp'e göre metodun belirlenmesidir. Bu noktada yapılacak ilk iş memleketin iktisadi kaynaklarını ortaya çıkarmak ve bunları geliştirmek için yapılması gerekenleri tespit etmektir. Bu görev ise ilim erbabının ve milli iktisatçıların vazifesidir²⁹⁵. Yani bulunulan durumdan kurtulmak için yapılması gereken ilk iş milli iktisatçıları ve milli iktisadı devreye sokmaktır. Pekiyi nedir Milli İktisat Tekin Alp'e göre. O bu kavramı nasıl değerlendirmektedir.

Her şeyden önce Tekin Alp iktisadı temel olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre iktisat hem bir ilmin hem de bir sanatın ismidir. İktisat ilmi çeşitli milletlerde cereyan eden iktisadi olayları objektif olarak tetkik ve tasnif ettikten sonra bu olayların tabî buldukları kanunları kuralları ortaya koyar. İktisat sanatı ise iktisat ilminin keşfettiği hakikatlere dayanarak milletlerin iktisadi hayatını tanzim veya istikmal suretinde sadece ilmi bir amaç takip eder²⁹⁶. Bir başka deyişle *iktisadın sanat kısmı milletin iktisadiyatını islah için tevessül olunan tetkikler, tedbirler ve çareleri nazar-ı dikkate almaktadır. İlmi kısım ise iktisadi durumun tetkik ve tetebbu için tatbik edilecek usul ve kaidelerle ilgilenmekteydi*. Hal böyle iken Tekin Alp iktisadın Osmanlı iktisatçılarının umumi kısmını bir yana bırakarak memleketin iktisadiyatı ile ilgili sanat kısmına yani milli iktisat ile uğraşmalarının daha uygun olacağını düşünüyor²⁹⁷ ve artık bundan sonra iktisadın ilmi yani umumi kısmının bir tarafa bırakılarak memleketin iktisadiyatına müteaalik sanat kısmını yani milli iktisada hasr-ı mesai edilmesi gerektiğini düşünmektedir²⁹⁸. Yani milli iktisadı ilk etapta iktisadın sanat kısmı olarak niteliyor. İlim kısmı genel geçer kuralları ortaya koyarken sanat kısmı milletlere, toplumlara has iktisadi kurallar ortaya koyuyor.

İkinci olarak milli iktisadı iktisat ilminin bakış açısından ele alan Tekin Alp, milli iktisadı iktisadi gelişimin bir safhası olarak değerlendiriyor. İktisadi hayatı üçe ayırıyor: *Aile iktisadı, şehir iktisadı ve milli iktisat*. Bu aşamalar, Tekin Alp'e göre sosyal gelişimin değişik derecelerinde ortaya çıktıkları için aynı zamanda sosyal

²⁹⁵ Tekin Alp, "İki Usul-i İstismar", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.4, s.1.

²⁹⁶ Tekin Alp, "Millet Nedir? Millî İktisat Nereden İbarettir?", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.7, s.1.

²⁹⁷ Tekin Alp, "İttihat ve Terakki Fırkası'nın İktisadi Faaliyeti", *İktisadiyat Mecmuası* C.I, S.30, s.1-2.

²⁹⁸ a.g.m., s.1.

gelişimin de üç safhasını ifade ediyorlar²⁹⁹. Bununla birlikte bu üç iktisadi devre gerçekte birbirinden tamamıyla ayrı bulunmaz. Her millette bu üç safhadan birisi asli, diğeri arzi bir mahiyette olarak mevcut olur. Şehir iktisadı hakim olan milletlerde aile iktisadının izleri baki kaldığı gibi milli iktisadın hükümran olduğu milletlerde aile ve şehir iktisadının izlerini görmek mümkündür. Üçüncü safha olan ve esas olarak üzerinde durduğu milli iktisadı da Tekin Alp, iki devreye ayırmaktadır. Birinci devrede milli üretim milli tüketime tamamıyla denktir ve milleti iktisadi açıdan kendi kendine yetecek bir hale getirir. İkinci devrede ise ortaya çıkan servet adil olarak milletin bütün fertlerine bolluk ve refah sağlamaya başlar³⁰⁰.

Son olarak ise Tekin Alp, yine kendisinin yazı işleri müdürü olduğu *İktisadiyat mecmuasında* Ziya Gökalp tarafından yapılan Milli İktisat tanımının tartışmalara son verdiğini ve kendisinin de bu tanıma aynen kabul ettiğini belirtmektedir. Buna göre “*umumi bir mahiyeti haiz olan bir ilm-i iktisatla, fert, aile, cemaat iktisatları bir merkez-i vahdet etrafında toplanılamaz. Bunları toplamak için millet denilen rabıtaya ihtiyac-ı kat’i vardır. Ferd, aile ve cemaat iktisatları millet denilen amil sayesinde yekdiğeriyle tesaniüd etmezse hiçbir vakit mühim bir kuvve-i iktisadiye vücuda gelmez, ferdler, aileler, cemaatler birbirinden ayrı olarak ve binaenaleyh takâtsiz, kuvvetsiz bir halde yaşamaya mahkum olurlar. Halbuki millet denilen amil ve rabıtayla vücuda gelen tesaniüd sayesinde servet ve istihsalatı artırmaya, harice karşı mukavemeti teşdid etmeye medar olan toplu bir kuvvet peyda olur. Millet amil ve rabıtası her yerde bir değildir. Seciye-yi milliyeye göre Fransızlarda başka, Almanlarda başka, İngilizlerde başka, Türklerde büsbütün başka tesirler vücuda getirir. Binaenaleyh iktisat her yerde bir değil, her milletin kendine mahsus bir milli iktisadı vardır ki toprağın, iklimin, ahalinin ve sair avamil ve anasır-ı mahsusanın tesiratına tabidir.*”³⁰¹

²⁹⁹ Alp, *Millet Nedir?..*, s.1.

³⁰⁰ a.g.m., s.3; Bu görüş Tekin Alp’in kendisinin ortaya attığı orijinal bir görüş değildir. Nitekim bir çok konuda etkilendiği Ziya Gökalp’de bu üçlü yapıyı Büchrer’den almış ve yine milli iktisat devrini iki devrede incelemişlerdir. Zafer Toprak, *Millî İktisat...*, s.743.

³⁰¹ Alp, *İttihad ve Terakki Fırkası’nın...* s.1.

Ziya Gökalp'in tanımını ve açıklamasını yaptığı, Tekin Alp'in de buna aynen katıldığı bu milli iktisat tanımında esas itibariyle üzerinde durulan nokta iktisat ilminin genel kurallarının her toplumda, her zümrede, her cemaatte gerçekleştirilemeyeceği, bu unsurların birleşip kendine has bir iktisat oluşturmalarının ancak millet çatısı altında olacağı ve bunun ortaya daha güçlü ve adına milli iktisat denilen bir olgu çıkaracağıdır. Bu noktada Tekin Alp'in ve daha önce değindiğimiz Ziya Gökalp'in gayeleri o gün için dünyada geçerli olan iktisadın ki bu liberalizmdir, İngiliz milli iktisadı olduğu ve bunun her toplum için olduğu gibi Türk toplumu için geçerli olmayacağını anlaşılmıştır.

Nitekim Tekin Alp, Milli İktisatın o güne kadar uygulanmaya çalışılan serbest siyaset ile yani liberalizm ile asla uyuşamayacağını düşünmektedir. Ona göre milli iktisat serbest iktisadi siyasetle asla uyuşamaz ve bir arada düşünülemezdi. Çünkü asırlarca iktisadi açıdan esaret altında yaşamış olan ve kendisinden iktisadi açıdan kat kat güçlü devletlerle birlikte yaşamakta bulunan bir millette hürriyet ve serbesti mesleğini yani liberalizmi tatbik etmek o milleti sonsuza dek esaret altında kalmaya mahkum etmek demektir. Tekin Alp'e göre millet iktisadi alanda ilerlemek için ikaz edilmeye, maddi ve manevi himayeye muhtaçtır. Bu vazife de yani himaye etme görevi de hükümete düşmektedir. Ancak bu liberalizmin tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmemelidir. Bazen hükümet müdahalesi belirlenirken aşırıya kaçılıyor ve ferdi girişimlerle ortaya çıkabilecek olan ilerleme ya gerçekleşmiyor ya da zarar görüyordu. Bu yüzden liberalizme karşı bir duruş sergilerken devlet müdahalesinin de sınırları iyi belirlenmeliydi³⁰².

Tekin Alp, Milli İktisadın tanımını, faydasını ve gerekliliğini ortaya koyduktan sonra böyle bir iktisadi yapının ortaya çıkması için gerekli olan unsurlar üzerinde de duruyordu. Bu aynı zamanda Milli iktisadın gerekleri yani nasıl vücuda getirileceği sorusunun cevabıydı.

³⁰² Tekin Alp, "İstikbal-i İktisadımız", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.42, s.1-2.

a. Millî İktisadın Gerekleri

i. Usûl

Her millette bir siyaset-i iktisadiye (realite economique) vardır ki millete mahsus bir takım müesseselerde tezahür eder. Her sahada olduğu gibi iktisadın da ilmen vazifesi iktisadi müesseseleri tetkik etmek ve bu müesseseleri diğer milletlerin müesseseleriyle mukayese etmek suretiyle gerçek iktisatı bulup meydana çıkarmaktır. Bu alanda yani reel iktisadı ortaya çıkarmakta izlenecek yol ise mukayese usulüdür. Bu usûl sayesinde çeşitli milletlerde kaç çeşit iktisadi sistem mevcut olduğu ve bu sistemlerin hangi içtimai tiplere takabül ettiği tayin edilir. Mukayeseli iktisadın milli iktisadın tayini konusunda da pek büyük bir hizmeti vardır. Çünkü mukayeseli iktisat sayesinde milli iktisadın hangi içtimai tiplere hangi iktisadi sisteme tekabül ettiği meydana çıkar. Sistem ve tipler tayin edildikten sonra milli iktisadın hangi noktadan doğup geliştiği ve hangi noktaya getirilmesi gerektiği meydana çıkarılabilir. Hal böyle iken de Tekin Alp, milli iktisadın başlıca dayanak noktasının mukayeseli iktisat olduğunu öne sürer³⁰³.

Tekin Alp, gerçek iktisadın iki çeşit müessesede ortaya çıktığını düşünmektedir. Bunlardan birincisi ziraatte, sanayide, her türlü üretim sahasında ve iktisadi hayatın çeşitli safhalarında görülen ve üretim biçimlerini ortaya koyan İktisadi *Teknik Müesseseler*; ikincisi ise iktisadiyata büyük etkisi olan ve yine üretim konusunda düzenlemeler yapan *Hukuki Müesseseler*dir. Bu iki konuda da çeşitli yerlerde ve çeşitli toplumlarda çeşitli usûller uygulanmaktadır. İşte milli iktisadın bulunması için gerçek iktisadın ortaya çıkmasını sağlayan bu müesseseleri, üretim biçimlerinin, üretim, tüketim ve tedavüle dair olan müesseselerin ayrı ayrı tetkik edilmesi gerektiği gibi çeşitli hukuki müesseselerin de ayrıca tahliline ihtiyaç vardır³⁰⁴.

³⁰³ Tekin Alp, "Millî İktisat Nasıl Vücuda Gelir?", *İktisadiyat Mecmuası*, C:I, S:35, s.1.

³⁰⁴ a.g.m, s.1-2.

Örneğin Osmanlı Devletinin çeşitli bölgelerinde uygulanan iktisadi sistemler karşılaştırılarak bu bölgeler arasındaki farklar tespit edilecek, asri bir mahiyet almış olan muntıkalardeki sistemlerin tarzı tetkik edilerek henüz asrileşmemiş olan muntıkalarla ne gibi nüanslara sahip olduğunu ve ıslahata ne suretle tevessül etmek lazım geldiğini tayin etmek suretiyle iktisat konusunda izlenecek yolun istikameti belirlenecektir³⁰⁵.

Tekin Alp'in gerçek iktisadımızı tetkik için önerdiği usûl bütün ilmin de uyguladığı usûldür. Bir hayvanın anatomisi veya fizyolojisini tetkik etmek gerektiği vakit uzman evvela o hayvanın hangi zümreye mensup olduğunu normal veya anormal olup olmadığını tayin eder ve ondan sonra sorunu bulur ve meydana çıkarır. Bitkilerde de durum aynıdır. Bitkide, hayvanda, içtimaiyatta, iktisadiyatta ve hangi sahada olursa olsun şekil, nevi, cins, zümre tayin edilmeden bir noksan, bir hastalık halinin meydana çıkarılması ve ona göre çarenin aranması mümkün değildir³⁰⁶.

O halde yapılacak iş, milli iktisadı vücuda getirmek için objektif tespitler yaparak milletin üretim tekniklerini, hukuki tiplerini, bunların aralarındaki ahenkleri sistem halinde irca etmek ve ondan sonra diğer sistemlerle mukayeseler yaparak neticeler çıkarmaktan ibarettir. Bunu yaparken gelecek için bir gaye daha doğrusu bir iktisadi mefkure tespit etmek gerekmektedir. Bu tespit edilirken ise geçmiş ve hâl iyi anlaşılmalıdır. Hal-i hazırda ne olduğunu tayin etmeden ne olması lazım geldiğini aramak abestir.³⁰⁷

ii. Millî Tasarruf ve Banka

Tekin Alp, milli iktisat için gerekli koşullardan birinin de artırma yani tasarruf olduğu üzerinde durur. Ona göre milli tasarruf, milli refah ve memleketin genel serveti için en önemli etkenlerden birini teşkil eder. Bir millet ne kadar çok tasarruf sahibi olursa tasarrufları ne kadar iyi kullanılırsa, memleketin serveti ve

³⁰⁵ Alp, *Millî İktisat Nasıl...*, s.1.

³⁰⁶ a.g.m., s.2.

³⁰⁷ a.g.m., s.3.

milletin refahı o kadar yükselir³⁰⁸. Küçük küçük tasarruflar bir araya gelerek büyük sermayeler vücuda getirir ve bu sermayelerle memleketin refahını ve servetini artıran zirai, ticari, sınai teşebbüsler ortaya konur. Bu tür sermayeleri ortaya koymanın tek yolu Osmanlı Devletinde o gün için küçük tasarrufların bir araya gelmesidir³⁰⁹. Bu da ancak milli bir bankanın tesisi ile gerçekleşebilecektir. Hal böyle iken milli bir bankanın zarureti ortaya çıkmaktadır. Nitekim o güne kadar memlekette milli bir bankanın olmayışı sonucunda milletin iktisadi kalbi kan dolaşımı memleket dışında bulunuyordu. Ulus ülkede oluşan sermaye birikiminden faydalanamamıştı³¹⁰.

Tekin Alp, milli banka kurmanın iktisadi ve mali yaşamın millileşmeye doğru atılmış adımlardan biri olduğunu “*Milli Banka milletin hayat-ı iktisadiyesi için nazım-ı mutlak hükmindedir*” sözleriyle açıklamaktadır. Milli bankanın yararlarını sık sık vurgulayan Tekin Alp, böyle bir kurumun her şeyden önce sermaye sahiplerine güven verecek, milli banka sayesinde ekonomiye hiçbir yararı olmayan milyonlarca lira ortaya çıkacak, ülkenin iktisadi kaynakları değerlendirilecekti. Artık milli sermaye ne kadar çekingen olursa olsun devlet ve millet güvencesi altında bulunan böyle bir kuruluşa katılmazlık edemeyecekti. Böylece bu mali kuruluşun en büyük faydası milyonlara ulaşmış ve atıl kalmış milli sermayenin gün ışığına çıkmasına hizmet etmesi olacaktı. Öte yandan milli banka iktisadi gelişimin dayanak noktasını da teşkil edecekti. Tekin Alp’e göre milli nitelikteki bu banka gayr-i milli kuruluşlar gibi kendi çıkarını gözetmeyecek, Osmanlı ülkesinin tarımını, sanayini, ticaretini milli çıkarlar doğrultusunda yönlendirecekti. Milli banka her türlü iktisat politikasının yürütülmesinde etkin rol oynayacak, tarımsal üretimde kooperatifçiliğe özendirilecek, sanayi kuruculuğuna girebilecekti. Böylece Osmanlı toplumunda bireyin çıkarıyla ülkenin çıkarı bağdaştırılmış olacaktı. Tekin Alp’e göre 20. Yüzyıl “*milli iktisat*” çağıydı. Artık dünyada milli banka ile çalışmayan hiçbir millet iktisadi, hiçbir kurum mevcut değildi³¹¹.

³⁰⁸ Tekin Alp, “Artırma sandıkları”, *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.8, s.1.

³⁰⁹ Aynı yer.

³¹⁰ Tekin Alp, “İtibar-ı Milli Bankası”, *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S:40, s.1.

³¹¹ Zafer Toprak, *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950):İttihat Terakki ve Devletçilik*, TVY Yay., İstanbul 1995, s.65.

iii. Millî ve Yabancı Sermaye

Savaş yıllarında milli iktisatı benimseyen ve milli sermaye sorununu vurgulayan yazarlardan ilki Ahmet Muhittin Bey'di. İTC'nin güdümündeki *İslam Mecmuası*'nda iktisadi sorunlar üzerine yazan Ahmet Muhittin, Friederich List'in görüşlerini benimsiyor, Osmanlı topraklarında milli sermayenin en kısa sürede oluşturulmasını öneriyordu. Ahmet Muhittin'in yanı sıra milli sermaye'yi savunan bir diğer isim de Tekin Alp'ti. Ancak Tekin Alp, Ahmet Muhittin'e nazaran yabancı sermayeye karşı daha ılımlı bir tutum sergiliyordu³¹².

Tekin Alp, sermayenin ve milli sermayenin önemi üzerinde duruyor bunu her fırsatta vurguluyordu. Ona göre yarım asır evvel yani 1850'lerde ticarete ve iktisatta en büyük etken esnaflık, el işleri gibi işlerden oluşuyordu. Halbuki 20. yüzyıl başlarında iktisat dünyasında başat olan etken sermayedir. Buna karşın Osmanlı Devleti bu olaya hazırlıksız yakalanmıştır. Yarım asır evvel yapılan kanun ve kuruluşlarla yeni düzene ayak uydurmak zaten imkansızdır. Tekin Alp, burada Osmanlı Devletindeki sermaye eksikliğinin giderilmesinin yolu olarak da ufak ufak sermayelerin bir araya gelmesi ile oluşabilecek sermayeleri göstermekteydi. Ancak bunun da yeterli olmayacağı kanısını taşımaktadır³¹³.

Yine de milli sermayenin, bütün işleri yapmak için yeterli olmazsa hiç olmazsa küçük bir kısmını üstüne alabileceğine değinen Tekin Alp'e göre eğer yabancı sermaye gelecek diye yatırım işlerine kayıtsız kalınırsa, memleketteki bütün işler başkalarına terk ve havale edilirdi ve hiçbir zaman iktisadi olarak Osmanlı Devleti kalkınamayacaktı. Milli sermayeler çömlerle ya da yabancı bankalarda faydasız bir şekilde kullanılmadan duracağına, onları milli üretimin artmasını sağlayacak işlerde kullanmak memleketin doğal servetinin hiç olmazsa bir kısmından doğrudan doğruya faydalanılmasını sağlayacaktı.³¹⁴

³¹² Zafer Toprak, *Türkiye'de...*, s. 87.

³¹³ Tekin Alp, "Ticaret Kanununun Tadil ve Islahı", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.37, s.2.

³¹⁴ Tekin Alp, "Türkiye'de Bankalar", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.34., s.2.

Bununla birlikte Tekin Alp başta Alman sermayesi olmak üzere yabancı sermayeden yapılacak hukuki düzenlemelerle faydalanmanın mümkün ve sakıncasız olduğunu savunmaktadır. Hatta Alman sermayesinin Osmanlı Devleti için son derece faydalı olacağı inancındadır³¹⁵. Kapitülasyonlar geçerli iken Türk iktisadı yoktu ve olamazdı. Dünyanın her yerinde iktisadi politikaların amacı halkın refahına hizmet etmek iken Osmanlı'da kapitülasyonların tazyiki ile yabancılara yerlilerin zararına olacak bir takım imtiyazlar verildi ve bu suretle servet kaynaklarının bir çoğu memleketle doğrudan ilişkisi olmayan unsurların eline geçti³¹⁶. Osmanlı Devleti, en ufak iktisadi teşebbüs için yabancı sermayeye müracat etmeye mecburdu. Halbuki 1917 itibariyle iktisadi hayatta yerli sermayenin mutlak hakimiyeti söz konusudur. Bundan sonra yabancı sermaye, yerli sermayenin muaveneti olmadan hiçbir teşebbüse girişemeyecekti³¹⁷. Hal böyle iken de yabancı sermayeden faydalanmanın milli iktisata bir zararı dokunmayacaktı.

Nitekim Tekin Alp, Birinci Dünya Savaşı sırasında sermayenin gelişiminden memnundur. Bu gelişimi Osmanlı Devletinde kapitalizmin doğuşuna bağlar ve bunun memnuniyet verici olduğunu düşünür. Çünkü kapitalizm ne kadar ileri giderse sermayenin üretim kuvveti o derece artar. Yani Tekin Alp, sermayenin kuvvetlenmesine ve kapitalizme karşı değildir. Ancak iktisadi alandaki bu memnuniyetinin yerini sosyal alanda bir tedirginlik almaktadır. Endişesinin sebebi ise inkisam-ı servet konusunda halk arasında oluşabilecek dengesizliğin milletin büyük kısmını mağduriyete sürükleyebilecek olmasıdır. Öyleyse bunun için Almanya'da olduğu gibi önlemler alınmalıydı. Bu görev de Tekin Alp'e göre hükümete düşmekteydi³¹⁸.

³¹⁵ Tekin Alp, "İstikbal-i İktisadimiz", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S:42, s.1-2.

³¹⁶ Tekin Alp, "Ecnebi Sermayesine Karşı siyaset-i İktisadiyemiz", *İktisadiyat Mecmuası*, C:II, S:53, s.1.

³¹⁷ Tekin Alp, "Kapitalizm Devresi Başlıyor", *İktisadiyat Mecmuası*, C.II, S.67, s.1.

³¹⁸ a.g.m., s.2.

D. İctimaî Siyaset: Solidarizm

Solidarizm, 19. yüzyıl ekonomist ve sosyalist öğretilerinin toplumsal sorunu saptamalarına rağmen tutarlı bir çözüm getiremediklerini ileri sürer. Ekonomistler, çabanın bireyi yükselttiğini, gayretin onu güçlü kıldığını, rekabetin bir ayıklama ve ilerleme unsuru olduğunu vurgularlar; ancak “*birakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*” düsturu ile adaleti yadsırlar. Kollektivistler ise salt maddi kaygılarla adalete arka çıkarlar, toplumu mutluluğu paylaşacak bir güç olarak görürler; insanın tek varlık nedeni özgürlüğünü yitirmesine yol açacak sözde bir adalet sitesini otoriter yöntemlerle kurmaya kalkışırlar. Solidarizm her iki öğretinin sakıncalarını gidererek adaletle özgürlüğü aynı potada bağdaştıracak, liberalizm ile sosyalizmi uzlaştıracak bir çözüm peşindedir. Diğer bir deyişle teşebbüs serbestiyesi ve mülkiyetin dokunulmazlığına gölge düşürmeksizin liberalizm ile sosyalizm arası bir “*orta yol*” arar. Solidarizm ekonomide devlet müdahaleciliğini öneren, çalışanları ve güçsüzleri gözetemeyen, sosyal mevzuatı gündemine alan, toplumsal yaşamda sınıf çatışmasının gereksizliğine inanan, çelişkiden arınmış, uzlaşma esasına dayalı organik dayanışmayı (tesanüd) benimseyen, laik eğitimi savunan, pasifist, uzlaşmacı bir öğretdir³¹⁹.

Meşrutiyet toplumbiliminin en gözde sözcükleri *tesanüd* ve *tesanütçülüktür*. Fransızca *solidarite* ve *solidarisme* sözcüklerinin karşılıklarıdır. Solidarizmin ilk Osmanlıca karşılıkları *meslek-i tesanüt* olarak meşrutiyet yıllarının başlarında Osmanlı aydınları tarafından ilgi görmeye başlar. Ancak esas yükselişe geçişini Birinci Dünya Savaşı yıllarında mecmuaların içtimaiyat sütunlarında gerçekleştirir³²⁰.

Esas itibariyle Gökalp’in gündeme getirdiği Solidarist öğretisi Fransız toplumbiliminden esinlenir. Nitekim *tesanüt* Durkheim’ın baş tacı ettiği bir kavramdır. Meşrutiyetin ilk yıllarında, ilm-i içtimai sözcüğüyle Osmanlı Aydını

³¹⁹ Zafer Toprak, “Osmanlı Toplumbiliminin Doğuşu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.314.

³²⁰ a.g.e., s.311.

Fransız toplumbilimiyle tanışır. Bu arada Alman sosyal demokrat fikir hareketinin ilk etkileri Osmanlı aydın çevresinde görülmeye başlar. Gökalp'e göre solidarizm *ıçtimai halkçılıktır*. Siyasal demokrasinin siyasal düzeyde gerçekleştirdiği iktisadi alanda uygulamaya çalışır. Diğer bir deyişle solidarizmde iktisadi sınıfların kaldırılması amaçlanır. Gökalp, bireycilikle toplumculuk arasında çelişki olmadığını ileri sürer. Bireycilikle toplumculuğu uzlaştıracak her ikisini de aynı potada eriten yeni bir öğretiler, tesianütçülükte karar kılar. Solidarizm Gökalp'e göre Türk hukukunun doğasında vardır. Bu nedenle tesianütçülük "milli bir meslek" ulusal bir öğretilerdir. Bireyciler salt bireysel ya da özel mülkiyeti, toplumcular ise toplumsal mülkiyeti benimserken, tesianütçüler her iki mülkiyet ilişkisini de gündeme almışlardır³²¹.

Gökalp'in ortaya koyduğu solidarizm aynı zamanda sosyal devlete yönelik öğeler içerir. Liberal ya da jandarma devlet Gökalp için yetersizdir. Devlet toplumsal hayata katılmalı, düzenleyici, yönlendirici işlevler üstlenmelidir. Gökalp'in deyimleriyle *fetçilik* ile *ıçtimaicilik* telif edilmeli *ferdi mülkiyet* ile *ıçtimaî mülkiyet* birlikte ele alınmalıdır. Bu bağlamda kişi özgürlüğüyle toplumsal adalete eşit ağırlık tanımak gereklidir³²². Yani Gökalp, Solidarizmi bir *ıçtimaî siyaset* yani bir sosyal kalkınma modeli olarak ele almaktadır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında toplumbilim ile ilgili yazılara geniş yer veren *Yeni Mecmua* solidarizme *ıçtimaiyat* ile ilgili hemen hemen her yazısında yer verir. Solidarizm toplumbilimin Osmanlı için çizdiği yörüngedir. Bu yazılar Meşrutiyet yıllarında toplumbilime atfedilen önemin somut kanıtlarıdır. Dergi yazarları arasında Ziya Gökalp, Necmettin Sâdık, Ahmet Mithat, Halim Sabit, Ahmet Emin ve Mehmet Zekeriya gibi isimlerin yanında Tekin Alp'de bulunmaktaydı. Ancak solidarizmin Osmanlı'ya özgü kuramsal çerçevesi büyük ölçüde Ziya Gökalp ve Tekin Alp tarafından çizilmiştir³²³. Nitekim Zafer Toprak'a göre de *İçtimai Siyaset* ilk kez

³²¹ Zafer Toprak, " Osmanlı Devleti'nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C:IV, İletişim Yay., İstanbul 1986, s.378.

³²² a.g.m., s.378.

³²³ Toprak, *Toplumbiliminin...*, s.313.

Tekin Alp'in yazılarıyla geniş yankı uyandırmıştır³²⁴. Tekin Alp bu konuda özellikle İttihatçıların yarı resmi yayın organı olan Yeni Mecmua'da on iki kez *Tesanütçülük* başlığını kullanmıştır. İçtimai siyaset yani solidarizm konusundaki görüşlerine bu makalelerde yer vermiştir.

1. Tekin Alp ve İçtimai Siyaset

Tekin Alp, Meşrutiyetin ilanından 1918'e kadar gelişmeye başlayan *İntibah-ı Millinin* yani milli uyanışın çeşitli aşamalardan geçtiğini düşünmektedir. Ona göre intibahın siyasi safhası olan meşrutiyetten birkaç sene sonra meşrutiyeti doğuran ortam içerisinde harsî yani kültürel intibah meydana gelmiş ve son olarak da iktisadi intibah tecelli etmiştir ve bu safhalar hızla gelişmektedir. Ancak Tekin Alp, intibahı millinin en son gelişim aşaması olan içtimai intibaha yani sosyal bir uyanışa henüz hiçbir adım atılmadığını düşünmektedir. Halbuki ona göre içtimai intibah olmazsa ne siyasi, ne harsî, ne de iktisadi intibah ile hedeflenen amaçlara ulaşılabilirdi³²⁵. Dünyanın her tarafında milliyetperverlik her millete mahsus muhtelif müşterek duygulardan doğmakla beraber takip edilen maksat ve gaye her yerde bir değildir. Milletın şan ve şerefını, refah ve saadetını temin etmek bu gayeye ulaşmak için milletler çeşitli yollardan gidebilirler. Aynı hedefi takip eden medeni milletler başka başka yollardan gittikleri halde hepsi şunu görmüşlerdir ki içtimai intibah gerçekleşmeden yani sosyal bir uyanış gerçekleştirilmeden milletın şan ve şerefı, refah ve saadeti asla vücut bulamaz³²⁶. Buradan anlaşılacağı üzere Tekin Alp, sosyal gelişimi bir milletin bir toplumun gelişimi için olmazsa olmaz olarak göstermektedir.

Tekin Alp, Osmanlı Devleti'nde bir sosyal intibahın ortaya çıkmamasını daha doğrusu buna ihtiyaç duyulmamasını Türkiye'de kapitalizmin gelişmemesine bağlıyor. Birinci Dünya Savaşından önce dünyayı en çok meşgul eden konu emek ile sermaye arasındaki mücadeleden ibaretti, her memlekette iç ve hatta dış siyasette tartışılan konu buydu. Son zamanlarda emeğin etkisi genişlediği görülse de Tekin

³²⁴ Toprak, *Meslekçilik...*, s.378.

³²⁵ Tekin Alp, "Tesanütçülük-Solidarizm", *Yeni Mecmua*, C.I, S.29, s.517.

³²⁶ Aynı yer.

Alp'e göre hakimiyetin sermayede bulunduğu inkar edilemez bir gerçektir. Bu iki kutup arasındaki mücadele tüm memleketlerde sürmekteyken, bu mücadelenin etkilerinden azade kalan bir memleket varsa o da Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devletinde henüz kapitalizm devresi başlamadığı, henüz esnaf teşkilatı hakim olduğu, büyük sanayi henüz inkişaf etmediği için bu mücadeleden eser gözükmemektedir³²⁷. O güne kadar büyük ziraat, sanayi ve ticarethaneler mevcut değildi. Sosyal sınıflar olmakla birlikte dengesizlik sınıf çatışmasına yol açacak kadar değildi. Ancak Tekin Alp, Dünya Savaşı ile birlikte bu durumun değiştiğini, savaşın diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de servet dağılımında büyük değişikliklere yol açtığını belirtiyor. Sermaye birikimi sonucu yüzlerce şirket ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre sonra diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük girişimler küçük üreticiliği ortadan kaldıracak, bir yanda güzide, zengin, münevver ve mesut bir grup, öte yanda da proleter denilen ve her türlü mahrumiyetlere katlanmaya, her türlü eza ve cefaya mahkum olan milletin büyük çoğunluğu arasındaki uçurum giderek açılacaktır. Bu nedenle milliyetçilikten, ulusal uyanıştan yalnız kapitalist denilen azınlık zümresi yararlanmış olacaktır. Bu aşamada ise milli intibahın harsi ve iktisadi sahalarda kalmayacağını düşünmektedir³²⁸.

Bir milletin refaha ulaşmasını sağlayacak sosyal uyanışı meydana getiren etkenler nelerdir, bir başka deyişle sosyal hayatta etkili olan unsurlar nelerdir sorusuna cevap aramıştır. Yunan felsefesinden 19. asra kadar umumi hayatta yani toplum hayatında iki etken tasvir ediliyor ve bu etkenler rol oynuyordu. Bunlar, devlet ve fert idi. Bütün toplum hayatı bu iki etkene dayanıyordu. Bu gibi meselelerle uğraşan yazarlar devletin fertlere karşı ve fertlerin devlete karşı olan vazifelerini izah ve tayin etmekle meşguldüler. Bununla birlikte fertlerin müşterek hayatı yalnız devlette temsil ediliyordu. Ancak 18. asırda ilm-i iktisat ortaya çıkarak fertler arasındaki ilişkileri yalnız devlet idaresinde sınırlı olmayıp iktisadi sahada dahi fertlerin birbirine bağlı olduklarını ispatladı. Ancak İlm-i iktisatta ilk esasları kuran

³²⁷ Alp, *Kapitalizm Devresi...*, *İktisadiyat Mecmuası*, C.II, S.67, s.1.

³²⁸ Alp, *Tesanütçülük...*, s.518.

liberaller hep iş bölümünden doğan fert iktisadından hareket etmişler ve netice itibariyle toplum hayatında yalnız fert ve devlet etkenlerini görmüşlerdir³²⁹.

19. asırda etkili olan fert ve devlet etkenlerine daha sonra bir de cemiyet (toplum) etkeni eklendi. Kant ile başlayan *Yeni Felsefe* okulu ispat etti ki fertlerin hayatına hakim olan, muhtelif muhitlerde yaşayan fertlere kati bir istikamet veren devlet değil cemiyettir. Esasen devlet cemiyetin bir cüzünden başka bir şey değildir³³⁰. Tekin Alp'e göre 20. asrın başlarında fertleri hakiki olarak birbirine bağlayan kuvvetin kaynağı devlet değil; yalnız müşterek menfaatler, fikirler ve duygular; kan ve ırk bağı, müşterek içtimai sınıflar, müşterek dinler ve mezhepler gibi tabii ve içtimai amillerdir. Fertler arasındaki cebri değil ancak tabî bir surette mevcut olan bu birlik ve iştirak her yerde ayrı ayrı zümreler ve mahiyetler vücuda getirir. Bu zümreler kendilerine has bir takım kurallara uyarak ayrı ayrı istikametlere doğru inkişafa mahzar olurlar ve bundan dolayı bu gibi zümrelerin mensupları toplum hayatında müşterek hareket, tavır ve irade sahibi olurlar. Bu çeşitli zümre ve mahiyetler cemiyeti yani toplumu meydana getirir ve cemiyet namını taşıyan müstakil bir uzviyet mahiyetine haizdir. Bu uzviyet içinde devletin belli başlı hiçbir rolü yoktur. Her zümrenin vücuda getirdiği mahiyet devletin tesirinden müstakil olarak mensubunun iradesine ve hareketlerine muayyen bir istikamet verir. Devlet, sadece cemiyeti yani toplumu oluşturan zümreler arasında nazımlık görevini üstlenir ve bu vazifenin dışına çıkamaz³³¹.

Yani 20. yüzyıl başlarında artık devlet ve fert telakkileri önemini kaybetmiş bunların yerini toplum almıştı. O halde Osmanlı Devleti de sosyal intibahın yolunu toplumda aramalıydı. İkinci Meşrutiyet döneminde ortaya atılan kurtuluş yolları konusunda Avrupa'da intibaha gelen son millet olarak gördüğü Türklerin Avrupa'nın büyük fedakarlıklarla seneler zarfında öğrendikleri tecrübelerden faydalanabileceklerini; bu noktada ise sosyalizm mi yoksa kapitalizm mi sorusuna verecekleri cevabın yine Avrupa'da ortaya çıkan ve üçüncü bir yol olan solidarizm

³²⁹ Tekin Alp, "İçtimai Siyaset-2", *Yeni Mecmua*, C.I, S.28, s.21.

³³⁰ a.g.m., s.22.

³³¹ Aynı yer.

yani tesanütçülük, dayanışmacılık olması gerektiğini savunmaktadır. Daha önce uzun deneyimler sonucu nasyonalizm ile sosyalizm arasında her iki cereyanın olumlu yanlarını içeren olumsuz yönlerini dışlayan üçüncü bir yolda karar kılmışlardır³³².

Tekin Alp'e göre bu üçüncü yol aslında bir mecburiyetin sonucuydu. Çünkü devlet ve fert telakkileri esastan sarsılınca doğal olarak toplum hayatı ile ilgili yeni görüşler ortaya çıkmaya başladı ve artık toplum hayatında devlet ile fert arasındaki ilişki değil; devlet ve fert ile bunların üstünde bulunan zümrelerin birbirine karşı vaziyetleri söz konusu olmaya başladı. İşte bu durumu ele alan ilme Almanlar tarafından *ictimai siyaset* yani *sosyal siyaset* denmekteydi. İctimai siyaset tesanütçülüğün özel bir şekliydi. İctimai siyaset uzun bir süre nazari olarak kaldıktan sonra kapitalizmin iktisadi usullerinin sosyal sınıflar arasındaki farkları güçlendirmesi ve diğer taraftan sosyalizmin bazı sosyal sınıfları intibaha getirmesi sonucunda ortaya çıktı³³³. Yani ictimai siyaset Tekin Alp'in deyişiyile kapitalizm ve ona karşı olan sosyalizmin ortaya çıkardığı problemlerin sonucu olarak bir orta yol formülüydü. Onun deyişiyile kapitalizm ve sosyalizm baba ana vazifesi görerek ictimai siyaseti doğurmuştu³³⁴.

İctimai siyaset, devlet ve fert nazariyelerini ortadan kaldırarak toplum nazariyesini ortaya atmaktaydı. Fakat bununla ulaşmak istediği amaç neydi? Daha doğrusu ictimai siyasetin gayesi ve düsturu neydi? Tekin Alp, İctimai siyasetin gayesi nedir sorusuna verilecek cevapların çok çeşitli olduğunu ve kesin bir cevabın olmadığını vurgulamakla birlikte, bu siyasetin en belirgin özelliğinin o güne kadar siyasi ve toplumsal hayatta hüküm sürmüş olan devlet ve fert nazariyelerini bir kenara bırakarak toplumu, toplumun durumunu ve refahını esas alarak hareket etmesini gösterir. İctimai siyasetin uygulanabilirliği konusunda ise toplumun her yerde ve her millette farklılıklar gösterdiği bu yüzden de tüm toplumları kapsayacak

³³² Alp, *Tesanütçülük...*, s.518.

³³³ Alp, *İctimai Siyaset-2...* s.22.

³³⁴ a.g.m., s.23.

bir içtimai siyaset düsturu olmadığı ancak bununla birlikte her yerde ve her zaman geçerli olabilecek nazari gayelerinin bulunduğunu belirtmektedir³³⁵.

Öte yandan İçtimai siyasetin başlıca düsturu esasen halkçıların “*Halk maarifiyle halk için*” parolasına karşılık “*Toplum maarifiyle toplum için*”dir cümlesiyle özetlenmektedir. Bu düstur düşünülduğünde sosyalist literatürün de kullandığı bir paroladır. Hal böyle iken de Tekin Alp, içtimai siyasetin sosyalizmle temel farkını açıklama ihtiyacı duymuştur. Sosyalizm ferdi mülkiyeti şahsiyeti ortadan kaldırıp her şeyi devlete irca etmekle iktisadi ve sosyal hayatı tekdüze bir hale getirmek, yine insanlar arasındaki farkları tasfiye ederek tekdüze fertlerden oluşan bir toplum yaratmak istemektedir. Halbuki Tekin Alp’e göre toplum kendine mahsus nazariyeye, tarz-ı hayata, amele sahip fertlerden oluşan zümre demektir. Tekdüze bir halk kitlesi toplum değildir. İçtimai siyaset ise toplum maarifiyle toplum için parolasını ortaya koymakla ferdi özellikleri toplum vasıtasıyla toplumun hizmetine sunmak gerekliliğinin üzerinde duruyor. Toplum içinde gerek serbest teşkilat ve gerek hükümet aracılığıyla tesisler oluşturmak suretiyle bu gayeye doğru yürüyor³³⁶.

Tekin Alp buna ek olarak içtimai tesianütçülerin ne fertçiler gibi ferdi mülkiyeti mutlak olarak tanıdıklarını; ne de sosyalistler gibi bütün tasarrufu topluma verdiklerini (içtimai solidarizm) solidarizme önemli olan fertler olduğunu belirtmektedir. Solidarizm sermayeye de karşı değildir. Sermaye gelişir ancak bunun vergisi alınır ve bununla aşağı sınıfların ihtiyaçları karşılanır³³⁷.

Bu gayeleri gerçekleştirmek için içtimai siyaset geçerli olan hukuk ve toplum düzeninde bir inkılâbı gerekli görmez. Ancak hukuk ve toplum düzeni aksadığı ve bu düzende çarpıklık olduğu takdirde doğal akışa müdahale eder. Ancak içtimai siyasetin düzeni doğal akışına bırakması bireyin iktisadi faaliyetine hiçbir sınırlama getirmediği anlamına gelmez. Nitekim ferde verilen özgürlükler

³³⁵ Tekin Alp, “İçtimai Siyaset-3”, *Yeni Mecmua*, C.I, S.30, s.61.

³³⁶ a.g.m., s.62.

³³⁷ Alp, *Tesianütçülük...* s.518.

sonucu toplumun düzeni bozulursa ve çeşitli sosyal sınıflar ve tabakalar arasında doğal akış sonucu derin uçurumlar oluşursa devlet o dakika gidişata müdahale etmeli ve bu uçurumlar arasında köprüler kurarak toplum içinde düzeni muhafazaya çalışmalıdır³³⁸.

Tekin Alp, solidarizmi İkinci Meşrutiyet döneminde uygulanması gereken bir sosyal politika olarak düşünmüştür. Ancak Tekin Alp, bu bölümde gördüğümüz gibi faaliyetleri sadece sosyal alanda değildir. Siyasi ve iktisadi sahada da görüşlerini ortaya koymuştur. Osmanlıcılık, Türkçülük, Siyonizm, milli İktisat konularında çalışmıştır. Genel olarak bakıldığında Tekin Alp'in bu konularla ilgili görüşleri ilk kez ortaya konulan orijinal görüşler değildir. Bu konudaki tek istisna olarak belki Tekin Alp'in Siyonizme getirdiği Osmanlıcı tutum gösterilebilir. Ancak yine de Tekin Alp İkinci Meşrutiyet döneminin önemli şahsiyetleri arasında yer almayı başarmıştır. Bunun en önemli nedeni, her şeyden önce onun kimliği ve Osmanlı Musevisi olarak bu konularla bu kadar yakından ilgilenmesidir. İkinci olarak ilgilendiği sahalarda son derece üretken olması, yani düşüncelerini kitaplar ve makalelerde topluma aktarması yer almaktadır. Tekin Alp'in yayın listesine bakıldığında, zaten onun II. Meşrutiyet ortamı içerisinde görmezden gelinemeyecek bir aydın olduğunu düşünmek mümkündür. Ayrıca bazı yayınları sayesinde yurt dışında üne kavuştuğu, eserlerinin 1910'ların Türkiye'sini anlamak için kullanıldığı görülmektedir. Sonuç olarak günümüzde Tekin Alp'in ismi İkinci Meşrutiyet dönemi aydınlarından Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Köprülüzade Mehmet Fuat, Ahmet Ağaoğlu gibi isimlerle beraber anılıyorsa³³⁹ bu Tekin Alp'in İkinci Meşrutiyet dönemi siyaset ve fikir hayatında iyi bir yer edindiğinin göstergesidir. Nitekim Aka Gündüz'ün Tekin Alp'e ait *Türkler Bu Muharebede ne Kazanabilirler?* adlı eserini değerlendirmek için kullandığı “*Bu kitabın bir Türk tarafından yazılmasını ne kadar arzu ederdim. Fakat canan ve cihad arasında bile kalbinin sesini duyurmayan muharrirlerimizden bunu beklemek Moskofun muzaffer olacağına inanmak kadar vahim ve gülünçtür. Beni en çok memnun eden cihet, bu kitabın pek soylu ve liyakatlı bir Musevi vatandaşımız tarafından yazılmasıdır.*

³³⁸ Tekin Alp, *İçtimai Siyaset-3...*, s.62.

³³⁹ Kohen, a.g.e., s.47-61.

Kohen bu kitapta hem büyük Türklüğü anlattı hem dilsiz ve kelimesiz Türk yazıcılarına bir ders verdi. Çok teşekkür ederim”³⁴⁰ ifadeleri Tekin Alp’in Meşrutiyet dönemi fikir hayatı içerisinde edindiği yeri göstermesi açısından önemli bir ipucudur.

---

³⁴⁰ Kohen, a.g.e., s.51.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TEKİN ALP

I. Ulus Devlet, Millet Kavramları ve Tekin Alp

A. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ulus Devletin İnşası

Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler, Türkler, Araplar, Kürtler, Rumlar, Ermeniler, Sırp ve Bulgarlar gibi etnik ve dini topluluğu bünyesinde barındıran Osmanlı İmparatorluğundan farklı olarak, Milli Mücadele sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti bir ulus devlet olma amacındaydı. Bu yüzden imparatorluktan Cumhuriyete geçiş, Osmanlılık, Pan-İslamizm ve Pan-Türkizm gibi her çeşit “uluslararası” kardeşlik hayallerini sona erdirdi. İlk defa Balkan savaşları sonunda imzalanan barış antlaşmalarıyla çizilen ve Misak-ı Milli ile teyit edilen sınırlar, yeni Türkiye cumhuriyetinin değişmez sınırları oldu³⁴¹. İlk amaç bu sınırlar içerisinde milli bir devlet kurmaktır.

Türk halkı asırlarca yabancı toprakları ve halkları fethetmek için mücadele etmişti. Şimdi imparatorluk ortadan kalkmıştı. 1908'den beri kültürel milliyetçiliğin büyümesi, Yeni Türk kuşaklarını Türklük-Türk ulusuna dayanan özdeşlik ve bağlılık fikrine alıştırmıştı. Kemalist Cumhuriyet yeni bir fikir –Türklerin ülkesi Türkiye fikri- getirmişti. Bu fikir o kadar yeniydi ki ancak genç Türkler döneminde bu isim kullanılmaya başlanmıştı. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun geriye kalan ve Türklerle meskun merkezi nüvesini ifade etme üzere bu ad ilk kez Anadolu'da kurulan yeni devlet tarafından benimsendi³⁴².

Mustafa Kemal her türlü uluslararası yayılcı çözümlere karşı Anadolu'da kurulan bir Türk devletinin ve Anadolu Türklüğünün vurgusunu yapmaktaydı. İrredentizm bunun dışında bırakılmış ve Pantürkist eğilimler cumhuriyet döneminde

³⁴¹ Yıldız, a.g.e., s.100-101.

³⁴² Lewis, a.g.e., s.351.

karar verme mekanizmasının dışında bırakılmıştır³⁴³. Onun hedefi şartlara uygun sadece kendi sınırları içerisinde bağımsız bir Türk devleti ve onun izlediği milli siyaseti hayata geçirmektir. Bu amacını şu sözlerle dile getiriyordu: *“Panislamizm..Panturanizm siyasetinin başarıya ulaştığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte tesadüf edilmemektedir. Irk ayrılığı gözetmeksizin bütün insanlığı içine alan tek bir dünya devleti kurma hırslarının sonuçları da tarihe yazılmıştır. İstilacı olma hevesleri konumuzun dışındadır. İnsanlara her türlü şahsi duygu ve bağlılıklarını unutturup onları tam bir kardeşlik ve eşitlik içinde birleştirerek, insancı bir devlet kurma teorisinin de kendine göre şartları vardır.*

Bizim kendisinde açıklık ve uygulama imkanı gördüğümüz siyasi ilke milli siyasettir. Dünyanın bugünkü genel şartları yüzyılların dimağlarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılma olamaz. Tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir.

Milletimizin, güçlü, mutlu ve istikrarlı yaşayabilmesi için devletin bütünüyle milli bir siyaset izlemesi, bu siyasetin iç teşkilatımıza tam olarak uyması ve ona dayanması gerekir. Milli siyaset dediğim zaman kastettiğim anlam ve öz şudur: milli sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanmakla varlığımızı koruyarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahına çalışmak... Genellikle milleti uzun emeller peşinde yorarak zora sokmamak... Medeni dünyadan, medeni, insani karşılıklı dostluk beklemektir³⁴⁴”.

Ancak bu yeni toprak esasına dayanan Türkiye Devleti –Türk denen bir ulusun vatanı- fikrinin bu kadar uzun süre din ve hanedan bağlılıklarına alışmış bir halka³⁴⁵ benimsetilmesi ne kadar kolay olabilirdi. Fikir ne kadar yabancı ve güçlükler ne kadar büyük olursa olsun bir ulusal Türk devleti, gerçek olarak vücut bulmakta idi. Uzun süre Osmanlı Devleti'nin ağırlık merkezi olan Balkanlar yitirilmişti. İslam'ın anayurdu Arap ülkeleri kendi yollarına gitmişlerdi. Anadolu, Ermeni ve

³⁴³ Landau, *Pan-Turkizm...*, s.76.

³⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, AAM Yay., Ankara 2000, s.299.

³⁴⁵ Lewis, a.g.e., s.351

Rumlara karşı bir mücadeleden sonra Türk ülkesi olarak elde tutulmuş ve başkent bile kozmopolit ve Levanten imparatorluk İstanbul'dan Selçuk kalesi bulunan bir Anadolu tepe şehri olan Ankara'ya nakledilmişti³⁴⁶.

Sonuç olarak bir ulus devlet, bir Türk devleti kurulmuştu. Ancak henüz ortada tam anlamıyla bir Türk ulusundan söz etmek mümkün değildi. Açık olarak devlet ile millet yani ulus birbirinden farklı olan olgulardı. Biçimsel olarak ayırmak gerekirse ulus devlet, nüfusuna doğrudan egemen olan ve bu nüfusun hayatını organize etmek kapasitesine sahip olan bir yapıydı³⁴⁷. Oysa kurulan yeni devlet içerisinde böyle bir durumdan söz etmek mümkün değildir. Yeni kurulan devlet nüfusuna doğrudan egemen değildir. Öyleyse buradan şu noktaya varabiliriz ki Türkiye'de ulus devletlerin teşekkül etmesi sürecine, millet ve devlet olgularının ortaya çıkışındaki sıralama açısından bakıldığında ne Fransa'daki gibi milliyetçilik ve ulus devlet olgularının eş zamanlı olarak ortaya çıkması ne de Almanya'da olduğu gibi milliyetçiliğin ulus devletten yarım asır önce ortaya çıkması durumu söz konusudur. Türkiye'de Almanya'daki gibi "*devletini arayan bir millet*" değil aksine "*milletini arayan bir devlet*"ten söz etmek daha anlamlıdır³⁴⁸.

O halde bu noktada Yeni Cumhuriyetin yapması gereken şey önce ulusun tanımını yapmak daha sonra da Türk ulusunun kimden ya da kimlerden oluştuğuna karar vermektir. Cumhuriyetin ilanından sonra gerek anayasanın oluşturulma sürecinde mecliste, gerek devlet adamları arasında ve gerekse dönemin aydınları tarafından milletin tanımı yapılmaya çalışılıyordu.

1. Millet (Ulus) Nedir?

İngilizce'de ulus anlamına gelen "nation" kelimesi, Latince'de doğmak anlamına gelen "*nasci*" fiilinden türemiştir. Latince'de "*natonem*" kelimesi soy ya

³⁴⁶ Lewis, a.g.e., s.355.

³⁴⁷ Süleyman Seyfi Ögün, "Türk Milliyetçiliğinde Hakim Milliyet Kodunun Dönüşümü", *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Bağlam Yay., İstanbul 1997, s.208.

³⁴⁸ Ayşe Kadioğlu, "Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, C.IV, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.287.

da ırkı çağrıştırır. Bu asli anlamda ulus ortak kan ve soy bağı fikrini ifade eder. Edebi elastikiyet ulusun bu asli anlamını görünür kılmaktan uzaklaştırmıştır. Ortaçağ üniversiteleri ulus adı verilen sektörlere bölünmüştür. Mesela Paris Üniversitesinde dört ulus bulunmaktaydı: Fransa ulusu Roman dillerini konuşanları kapsarken, Alman ulusu İngilizce konuşanları kapsamaktaydı. Geç 13. yüzyılda kelime tekrar asli anlamını kazandı ve birbirleriyle kanla ilişkilenen grupları ifade etmeye başladı. Erken 17. yüzyıla gelindiğinde, ulus kelimesi etnik kompozisyonundan bağımsız olarak, bir ülkede oturanları anlatmak için kullanılmaya başlandı. Bu anlamda daha az muayyen olan halk ya da tebaa gibi beşeri kategorilerin yerine kullanılır oldu³⁴⁹.

Bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemine bakıldığında da ulus tanımlarının daha çok bu son tanım ekseninde arandığını görmekteyiz. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması bütünüyle Müslüman halklarla meskun bir ulusal devletin kurulmasını sağladı. Bu devletin milli misakla belirlenmiş mülki sınırlarının belirlenmesinde tam bir mutabakat vardı. Ancak ulusal kimliğin sınırlarının belirlenmesi problemlili bir alandı. Ulusal kimliğin Fransız tanımında, mülki tanım belirleyici görünürken; Alman ulusal kimliğinin sınırları etnik çizgiler taşıyan kültürel tanımla belirlenmişti. Anglosakson geleneği ise ulusal kimliği vatandaşlık bağı etrafında toplamaktaydı. Ulusal kimlik sınırlarının iki ucu seçme ve doğum kriterlerinden oluşur. Fransız geleneği bu iki kriterin ortasında bir noktada durmaktadır³⁵⁰.

Ancak burada şunu belirtmek lazım ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir ulus tanımı yapılırken bu ulusun adı konmuştur. Yani ulus tanımını yapanlar ya da yapmaya çalışanlar daha çok Türk Ulusunun ya da Türk'ün tanımını yapmaktadırlar. Ulus tanımını ilk yapanlar Meşrutiyet döneminde de bu işle uğraşan ve Cumhuriyet döneminde de bu sosyal meseleye çözüm arayanlardır ki bunların başında zamanında İttihat ve Terakki'nin ideoloğunu yapan ve Cumhuriyet yönetim kadrosu üzerinde de etkili olan Ziya Gökalp gelir.

³⁴⁹ Elie Kedouire, *Avrupa'da Milliyetçilik*, Çev. Haluk Timurtaş, Ankara 1971, s.34.

³⁵⁰ Yıldız, a.g.e., s.119.

Ziya Gökalp'e göre ulus ne ırksal, ne kavimsel, ne coğrafi, ne siyasi ne de istemsel bir topluluktur. *“Ulus, dil, din, ahlak ve sanat bakımlarından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bireylerden oluşan bir topluluktur. Türk köylüsü milleti “dili dilime uyan, dini dinime uyan” diyerek tanımlar. Gerçekte bir kimse kan bakımından ortak bulunduğu insanlardan çok, dilde ve dinde ortak bulunduğu insanlarla birlikte yaşamak ister. Çünkü insani kişiliğimiz bedenimizde değil ruhumuzdadır. Maddi meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa manevi meziyetlerimizde eğitimini aldığımız toplumdaki geliyor. Büyük İskender diyor ki “Benim gerçek babam Filip değil, Aristo’dur. Çünkü birincisi maddesel varlığımın, ikincisi ruhsal varlığımın oluşmasını sağlamıştır”. İnsan için ruhsal varlık, maddesel varlıktan önce gelir. Bundan dolayı ulusallıkta soy, sop aranmaz. Yalnız eğitimin ve ülkünün ulusal olması aranır. Sıradan bir insan hangi ulusun eğitimini almışsa ancak onun ülküsünü gerçekleştirmeye çalışabilir. Çünkü mefkure bir vecd kaynağı olduğu içindir ki aranır. Oysa eğitimiyle büyümüş bulunmadığımız bir toplumun ülküsü ruhumuza asla vecd veremez, tam tersine eğitimini almış olduğumuz toplumun ülküsü ruhumuzu vecdlere boğarak mutlu yaşamamızı sağlar. Bundan dolayıdır ki insan eğitimiyle büyüdüğü toplumun ülküsü uğruna yaşamını bile verebilir. Oysa zihinsel bakımdan kendisine bağlı saydığı yabancı bir toplum uğruna ufak bir çıkarını bile feda etmez. Özetle insan eğitim bakımından ortaklığı bulunmadığı bir toplum içinde yaşarsa mutsuz olur. Bu görüşlerden çıkaracağımız pratik sonuç şudur: Ülkemizde bir zamanlar dedeleri Arnavutluk’tan ya da Arabistan’dan gelmiş milletdaşlarımız vardır. Bunları Türk eğitimiyle büyümüş ve Türk ülküsüne çalışmayı alışkanlık edinmiş olarak görürsek, onları başka milletdaşlarımızdan ayırmamalıyız. Yalnız mutluluk zamanında değil felaket zamanında da bizden ayrılmayanları nasıl milletimiz dışında sayabiliriz? Özellikle bunlar arasında milletimize karşı büyük özverilerde bulunmuş Türklüğe büyük hizmetler yapmış olanlar varsa nasıl olur da özverili insanlara “Siz Türk değilsiniz” diyebiliriz. Öyleyse “Türküm” diyen her insanı Türk tanımaktan , yalnız Türklüğe ihaneti görülenler varsa cezalandırmaktan başka yol yoktur”³⁵¹.*

³⁵¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Bordo Siyah Yay., İstanbul 2004, s.47-49.

Genel olarak bakıldığında Ziya Gökalp, ulusu tanımlamada iki temel unsura başvurmuştur. Bunlar din ve dildir. Ayrıca Ziya Gökalp'e göre Türk olmak için yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak kafi değildir. Bu şartlara sahip olmayanlara kan ve ırk bakımından Türk olsalar bile Türk unvanını veremeyiz. Türk harsıyla terbiye gören ve Türk ülkesi için çalışan kan ve ırk bakımından başka ırka mensup olanlar Türk sayılır mı? Milliyet için kabul ettiğimiz esasi şartlara göre bu kimseleri de Türk kabul etmek gerekir. Türk halkı eskiden beri bu hususta kendini hatadan kurtarmıştır. Çünkü milliyeti şu düsturda icmal ediyordu: dili dilime uyan, dini dinime uyan. Türk halkına göre kendi diliyle konuşan ve kendi dinine mensup bulunan her fert Türk'tü. Halka göre Türk demek Türkçe konuşan Müslüman demektir³⁵².

Niyazi Berkes, Ziya Gökalp'in ulusçuluk tanımını ve bu kavrama yaklaşımını onun olumlu yanı olarak değerlendirir. Çünkü Ziya Gökalp'te "biz" kavramı ulus kavramıdır. Onun ulus kavramı ne Tanzimatçıların Müslüman ve Türkün dışındaki halkların milleti, ne Namık Kemal'in Osmanlı Milleti, ne de İslamcılarının ümmeti ve ne de Rusyalı Türkçülerin Tatar veya Turan kavmi veya ırkıdır. Gökalp'in bunların hepsinden ayrılan millet kavramı bilimsel anlama en uygun olan bir kavramdır ve ulusal kurtuluş savaşının yarattığı Atatürk'ün gerçekleştirdiği ulustur. Onun milliyetçiliği ise bu ulusu geriye göndermeye çalışanlara ve bunların dışarıdaki yabancı çıkarlarına karşı toplumcuların güttüğü bir milliyetçiliktir. Yine Berkes'e göre Gökalp'in başarılı bir ulus tanımına ulaşmasına rağmen eksikleri vardır. Bu eksik ulus toplumu ile Batı uygarlığı arasındaki ilişkinin ulusun kalkınması amacına yönelik olarak tespit edilememesidir. Bu noktada ise bu vazifeyi ifa eden başka bir deyişle tam çözüm yolunu gösteren Atatürk devrimleridir³⁵³.

Hatta bu devrimler Gökalp'in görüşlerine ters düsturlarla yapılmıştır. En önemli farklılık ise Gökalp'in hars yani kültür kavramının içinde en önemli sosyalleştirici –birleştirici- unsur olarak bulunan dinin yani İslamiyet'in Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra ahlaki normlarla toplumsal dayanışmayı

³⁵² Ziya Gökalp, *Makaleler IX*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1980, s.33-34.

³⁵³ Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yay. İstanbul 2002, s.90-91.

pekiştirici bir güç olarak Kemalistlerin ilgi alanından çıkmış olmasıdır³⁵⁴. Nitekim millet tanımlamalarına 1927’de Atatürk de katılmış ve millet-din ilişkisine yer verdiği tanımı şu şekilde yapmıştır³⁵⁵: “*Millet, aynı toprak parçası üzerinde oturan, aynı kanunlara tabi, ahlak ve din birliği halinde yaşayan insan topluluğuna denir. Irk, dil, din, hükümet kesinlikle insanların millet halinde birleşmelerine yardım etmiştir. Fakat çeşitli dilleri konuşan ve çeşitli görüşlere sahip olan çeşitli ırklardan kurulmuş milletler de vardır. Bunun gibi siyasi kuruluşlarla ayrılmış veyahut Yahudiler gibi bütün dünya üzerine yayılmış, dağılmış oldukları halde birbirlerine sıkı milli bağlarla bağlı kalmış topluluklar da vardır. Din milli hissin oluşmasında en kuvvetli unsurlardan biri olarak kabul edilebilir. Buna karşılık bazı milletlerin içerisinde birbirine zıt dinlerin yan yana buldukları da görülmektedir. Bütün bu sonuçlara göre bütün kavimlere kelimenin tam anlamıyla uygulanması mümkün olacak surette millet kelimesinin mantıki ve gerçekçi bir tanımlamasını yapmak zordur*³⁵⁶.” Bunun yanında Atatürk Millet ile ilgili en net tanımını *Medeni Bilgiler* adlı eserinde yer vermiştir: *Zengin bir hatıra mirasına sahip olan, birlikte yaşamak hususunda ortak arzu ve bunu kabulde samimi olan; ve sahip olunan mirasın korunmasına birlikte devam hususunda istek ve dilekleri ortak olan insanların birleşmesinden oluşan topluma millet adı verilir.*³⁵⁷

Dönemin *millet* anlayışını bu kavrama ne yüklendiğini anlamak için devlet adamlarının yanında bir de dönemin iktidarı olan başka bir deyişle tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisinin tüzüklerine bakmak faydalı olacaktır. 1931 tarihli CHP programı milleti “*dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet*” şeklinde tanımlamaktadır³⁵⁸. CHP programındaki

³⁵⁴ Ayhan Aktar, “Türkleştirme politikaları”, *Tarih ve Toplum*, S.156, s.5.

³⁵⁵ Atatürk’ün millet ve milliyetçilik anlayışı için bkz. Yusuf Sarıay, *Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, MEB Yay., İstanbul 1996; Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, AAM Yay., Ankara 1992; Mustafa Keskin, *Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, AAM Yay., Ankara 1999; Turhan Feyzioğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, AAM Yay., Ankara 1986.

³⁵⁶ Tülay Duran, “Atatürk’ün Millet, Milliyetler Prensibi Hakkında Notları”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S:74, s.7-8.

³⁵⁷ Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, AAM Yay., Ankara 2000, s.35.

³⁵⁸ Taha Parla, *Türkiye’de Siyasal Kültür’ün Resmi Kaynakları*, C.III, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.201.

bu tanım CHP'nin dönemin tek siyasi aktörü olması bakımından önemlidir. Nitekim bu dönemdeki pek çok uygulama, bu tanıma uygun bir biçimde gerçekleşmiştir.

Tek Parti döneminde Tekin Alp de millet tartışmalarının dışında kalmadı. Özellikle 1928 yılında yazmış olduğu *Türkleştirme* adlı eserde milletin ne anlama geldiği ve ne olması gerektiği üzerinde durdu.

2. Tekin Alp'in Millet Anlayışı

Her şeyden evvel milletin tam bir tanımının yapılamayacağına ve bu sorunun kökten çözülemeyeceğine değinen Tekin Alp, kendisinin de bunun peşinde olmadığını belirterek bu konuda tarih, hukuk, coğrafya, siyaset, toplumbilim, ruh bilim gibi pek çok bakış açısı olduğunu ve bunun da millet tanımının bakış açılarına göre değiştiğini ve bu işin zorlaştığını eklemektedir³⁵⁹. Ancak bunun ardından da millet konusunda görüşlerini kesin ve net ifadelerle dile getiriyor.

Tekin Alp, millet tanımı sorununu Ziya Gökalp'in tanımına başvurarak ve onun baş vurduğu yoldan çözmeye çalışıyor. Buna göre, "*Millet ne soy, ne boy, ne coğrafya, ne siyaset, ne de istenç üzerine kurulu bir gruptur. Millet dil, din, ahlak ve sanat bakımlarından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bireylerden kurulu bir gruptur.*" Tekin Alp'in üzerinde durduğu bir diğer millet tanımı ise Ahmet Ağaoğlu'nun tanımıdır. Ağaoğlu, Ziya Gökalp ile aynı ilkeleri izleyerek Türklüğü üç temel ilke üzerine kurmaktadır: Dil, din, dilek³⁶⁰. Tekin Alp, bu iki ismin millet tanımlarını benimsemekle birlikte kendisi de bir millet tanımı yapmış ve buna göre milleti oluşturan unsurları ortaya koymuştur. Bu unsurlar, *milli seciye, ırk, dil, din, coğrafya ve menfaattir*

³⁵⁹Tekin Alp, *Türkleştirme*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1928, s.34

³⁶⁰a.g.e., s.35

a. Milli Seciye

Tekin Alp'in milleti oluşturan unsurlar arasında ilk olarak saydığı kavram Milli Seciye ya da Milli Ruhtur. Bu kavramla kastettiği *bütün bir millete şamil hususiyetler* olarak tarif edilebilir³⁶¹. Yani milletlerin karakterleridir. Tekin Alp'e göre şu veya bu millete hususi vasıflar olarak izafe edilen hallerde belki umumileştirme veya izam etme keyfiyeti vardır. Fakat inkar edilemez bir gerçek vardır ki her millet manevi mahiyette bir takım esas seciyelerle başka milletlerden ayırt edilebilir. Tıpkı ırkların saçlarının ve gözlerinin rengiyle, boylarıyla, ciltlerinin rengi ile ayırt edilişi gibi³⁶². Tıpkı bu fiziksel özellikler gibi her milletin inkar edilemez ayırt edici ve herkes tarafından kavranılması, görülmesi mümkün bir takım vasıfları vardır. Bu vasıfların milli ruhun gözle görülür ve elle tutulur tezahürleri olduğu tartışılmaz bir gerçektir³⁶³.

Bir milletin heyet-i umumiyesi milli varlığını teşkil eden özellikleri olarak tanımladığı Milli seciyeyi üç kısma ayırır³⁶⁴: Birinci kısmı düşündükten sonra tatbik edilen hareket tarzları olarak belirler. Bu kısım milli seciyenin eğitim ve mekânın neticesi olan kısmıdır. Bu kısım ancak ihtilallerle meydana gelen siyasi rejim değişiklikleriyle, din inkılâbı gibi olaylarla değiştirilebilir³⁶⁵. Milli seciyenin ikinci kısmını bazı hareketlerde, alışkanlık güdüsüyle ya da geleneklerin tesiriyle yapılan aksülameller teşkil eder. Ahlak kaideleri, örf ve adetler, kopyalanmış öyle alışkanlıklardır ki, milli izzet-i nefis bunları mukaddes ve el değdirilmez şeyler olarak telakki eder. Bu kısımda eğitim ve muhitin neticesi olmakla beraber sarsılmaz mahiyette değildir. Bu sahada değişiklik yapmak güçtür, ancak imkansız değildir³⁶⁶. Üçüncü kısım ise farkına bile varılmayan içgüdüsel ve karşı konulamaz temayüllerden mürekkeptir. Tekin Alp'e göre "*Türk milleti bakımından milli ruhun en esaslı kısmı olarak nitelediği milli seciyenin bu kısmı ne muhitin, ne eğitimin veya geleneğin ne de bunlara benzer diğer herhangi bir amilin neticesidir ve bunu*

³⁶¹ Alp, *Türk Ruhu...*, s.11.

³⁶² a.g.e., s.12.

³⁶³ a.g.e., s.14.

³⁶⁴ a.g.e., s.28.

³⁶⁵ Aynı yer.

³⁶⁶ a.g.e., s.29.

mantıkla veya muhakeme ile izaha çalışmak boşunadır. Bu binlerce yıldan beri ruhta kök salmış bir çeşit içgüdüdür”³⁶⁷.

b. Irk, Soy ve Millet

Millet tanımı, 1928 yılında yazdığı *Türkleştirme* adlı kitabında açık bir şekilde yer alırken, 1944 yılında yayınladığı *Türk Ruhu* adlı kitapta bu tanıma daha önce değinmediği ırk kavramını ekler ve ırkın görmezden gelinemeyeceğini vurgular. Bu yönden bir çelişki içerisinde olduğu söylenebilir. Ya da başka bir bakış açısıyla dönemin şartlarına uyum sağlayarak mevcut iktidarın söylemleri doğrultusunda eserlerinde kimlik meselesine yaklaştığı söylenebilir ki yukarıda belirttiğimiz üzere milletin tanımı Cumhuriyetin ilk yıllarında itibaren kültüre dayalı bir tanımdan etnisiteye dayalı bir tanıma doğru yol almıştır.

Tekin Alp, *Türkleştirme* adlı eserinde ırkın millet üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını savunmaktadır. Hatta türlü kavimlerin karışması sonucunda hiçbir ırkın saflığını koruyamadığını ve bilim adamlarının da bunu kabul ettiğini ileri sürmektedir. Onun esas demek istediği ırkın tamamen etkisiz olmadığı ancak o gün için ülkelerin çoğunda ortak eğitim, ortak çevre, ortak duygular gibi bazı etkenlerin ırkın etkilerini kırdığıdır. Nitekim değişik ırklardan gelen grupların ayırt edilmesi olanaksız bir bütünlük oluşturmaktadır ve Avrupa’da çoğunlukla değişik ırklardan gelme grupların oluşturduğu milletler yaşamaktadır³⁶⁸. Yani ırkın o zaman için hiç bir değeri bulunmamaktadır ve ırk kavramı hiçbir yerde geçerli değildir. Ancak bazı durumlarda düşsel ve sanal bir biçimde belirir. Hatta kimi ırk tezi karışıklık çıkarma niyetinden başka bir şey değildir³⁶⁹.

1928’de dile getirdiği bu görüşlerine karşın 1944’te yani on altı sene sonra ırk kavramına biraz daha değişik bakmaktadır. Türkleştirmede belirttiğinin aksine millet üzerinde ırk etkisi kırılabilen ya da etkisiz olan bir unsur değildir. Irk ve soyun etkisi

³⁶⁷ Alp, *Türk Ruhu...*, s.29.

³⁶⁸ Alp, *Türkleştirme...*, s.36

³⁶⁹ a.g.e., s. 47.

tamamen bir kenara bırakılamaz. Milletın en önemli unsurlarından biri olarak belirttiği Milli Ruhı açıklarken bu kavramın bir milletin özü, dehası ve hatta kültürü demek olmayıp daha derinlerde bir yerde kanda yani ırkta aranması gerektiğini savunmaktadır³⁷⁰. Ancak yine de ırk determinizmi fikrine karşı çıkar. Yani ırk determinizmi fikrine bağlanmadan da milli ruhun varlığına inanmak mümkündür. Milliyetin kültürle tanımlanması, ırka soya uzanan bir Milli ruhun olmadığı anlamına gelmemektedir. Milli ruh bütünüyle saflığını yitirmedikçe kanda varlığını sürdürür; ırkın kalıntıları onunla yaşamaya devam eder. Aşkın ve içgüdüsel bir mevcudiyet olarak yüzyılların birikimiyle oluşan milli ruh iradeden bağımsız irsiyeti ifade eder³⁷¹.

c. Din

Millet üzerinde etkisi olan önemli etkenlerden biri de Tekin Alp'e göre din konusudur. Din birliğini milletin önemli direklerinden biri olarak kabul eden Tekin Alp, dil birliğinin bulunmadığı bazı durumlarda dahi sadece din birliği sayesinde düşünce ve dilek oluştuğuna dikkat çekerek Türkiye'yi özellikle doğu illerini buna örnek gösterir. Türkiye'deki yüz binlerce nüfusun en fazla din birliğinin yardımı ve yere, zamana uygun bir yönetim siyaseti ile Türklüğe pek çabuk uyum gösterdiklerini bu düşüncesine kanıt olarak göstermektedir. Ancak millet olmak için bu denli önemli olan dinin ve din birliğinin etkisi Tekin Alp'e göre bir yere kadardır ve sınırlıdır. Çağdaş ulusal bilinçten yoksun olanlar için din demek her şey demektir. Ama laiklik çağında dinin genel yaşamdan çekilip fertlerin vicdanına sığındığı bir zamanda, din ve mezhebin her durumda ulusal düşüncenin ayrılmaz parçası olduğu düşünülemez. Eğer böyle bir düşünce kabul edilirse örneğin Hıristiyan Arnavutlarla Suriye'de bulunan Hıristiyan Arapların aynı millete, Müslüman Hintlilerle Budist Hintlilerin ayrı milletlere mensup olduğu sonucu çıkar³⁷².

³⁷⁰ Alp, *Türk Ruhu...*, s.25.

³⁷¹ a.g.e., s.26-29.

³⁷² Alp, *Türkleştirme...*, s. 40.

Tekin Alp, dinin millet için zaruri bir etken olmadığını hatta bir çok durumda dinin milleti ortaya çıkarmak şöyle dursun, büsbütün uyuşturduğunu öne sürüyor. Örnek olarak da Osmanlılık dönemini gösteriyor. Hatta Tekin Alp, Osmanlılık döneminde Türk milli bilincinin bilinmemesinin, Türklerin uzun süre milli bir anlayıştan yoksun kalmalarının ve Türkiye’de milliyetperverliğin uyanmamasının nedeni olarak da dinin genel yaşama egemen olmasını gösteriyor. Dinin bu egemenlik döneminde Türk’ün kendine özgü edebiyatı, bir kültürü bulunmadığı için milli bilinci de büsbütün duyulmaz durumdaydı³⁷³.

Ancak dinin millet olma hususunda değil, ama millet üzerinde bir etkiye yol açtığı Tekin Alp’e göre muhakkaktır. Buna örnek olarak da Türkleri göstermektedir. Türkler Orta Asya’dan çıktıktan sonra kapalı bir özellik göstermişler fethettikleri yerlerde dahi yerli halk ile karışmamışlardır. Kültürlerini muhafaza etmişlerdir. Ancak bu durum İslam’ın kabulünden sonra değişmiş Türkler başta Arap ve Farslarla olmak üzere değişik toplumlarla etkileşim içine girmişlerdir. Sonuç olarak da temel özellikleri değişime uğramış temel niteliklerinin bazılarını kaybetmiştir³⁷⁴. Bunun yanında Hıristiyanlığı kabul eden Türk boyları özelliklerini tamamen yitirirken İslam’ı kabul eden Türkler temel bazı özelliklerini koruyabilmişlerdi³⁷⁵.

d. Dil

Tekin Alp üzerinde durduğu bir başka etkeni dil konusunu din ile karşılaştırmalı olarak ele alır. Tekin Alp’e göre dil milletleri birbirinden ayıran en önemli, en açık ve en etkili unsurdur. Örnek olarak Rumeli’de birbirine karışmış olan Rum, Bulgar, Ulah, Arnavut gibi Hıristiyan unsurları birbirinden ayırt etmek için dilden başka yol yoktur. Türkiye’de de milli bilincin ortaya çıkması ilk olarak dil alanında gerçekleşmiştir. Dil birliğinin, ırk birliğinin dünyadaki kalıcılığı ve sürekliliği, hiç kuşku yok ki dinden daha büyüktür. Çünkü az bir zaman içinde değişmez. Oysa din böyle değildir. Bir dili konuşan ırkın dil birliğinden ileri gelen

³⁷³ Alp, *Türkleştirme...*, s. 41.

³⁷⁴ Alp, *Türk Ruhu...*, s.21-24.

³⁷⁵ a.g.e., s.76.

özelliğine bin yıllık bir zaman içinde bile zarar gelmediği halde, bu ırk iki üç kez din değiştirmektedir. Buna ek olarak dünya işlerinde de Tekin Alp, dil birliğinin etkisinin din bağlılığından daha güçlü olduğunu savunmaktadır. Örnek olarak da Hıristiyan bir Yunanlının putperest olan fakat Yunanca konuşan Eflatun ve Aristo ile övünürken Hintli bir Hıristiyan'ın Hıristiyan olan Newton veya Galileo ile övünmemesini göstermektedir. Ancak şunu da hemen eklemeliyiz ki Tekin Alp, dinde olduğu gibi dil faktörünün de tek başına millet olmaya yetmeyeceğini belirtmektedir³⁷⁶. Bu konuda Türkiye Musevilerini örnek gösteren Tekin Alp, eğer dil tek başına millet olmaya yetseydi o gün için İspanyolca konuşan Türkiye Musevilerinin İspanyol sayılması gerektiğini vurgulamaktadır³⁷⁷.

Sonuç olarak Tekin Alp, din, dil ve istenci, milletin üç temel unsuru saymakla birlikte bunların hiç birine tek etken olma hakkı vermemektedir. Ancak Ahmet Ağaoğlu'nun tanımını en öz ve doğru tanım olarak kabul etmektedir. Bu tanıma göre "*milliyet demek nazariyat demektir.*"³⁷⁸

e. Coğrafya

Tekin Alp'in üzerinde durduğu bir diğer konu coğrafya faktörüdür ve bu konuda yani coğrafyanın milleti belirlemede etkisiz olduğu konusunda Ziya Gökalp'ten ayrı düşünmektedir. Tekin Alp, coğrafya faktörünün eğitim faktörü ile ayrı düşünülmemeyeceğini ileri sürmektedir. Ona göre coğrafya demek asıl olarak çevre ve eğitim demektir. Sürekli olarak aynı memlekette yaşayan, aynı yasalara, aynı iklimin etkilerine, aynı sosyal ve iktisadi koşullara bağımlı olan fertlerin ruhlarının kaynaşmaması ve bu yolla bu fertlerin bir bütünlük bir millet oluşturmamaları imkansızdır³⁷⁹. Zaten milletin inşası için gerekli olan ortak eğitim, ortak yaşam koşulları, ortak sosyal çevre, ortak çıkarlar, ancak coğrafya birliği ile mümkündür³⁸⁰.

³⁷⁶ Alp, *Türkleştirme...*, s. 42-44.

³⁷⁷ a.g.e., s. 45.

³⁷⁸ a.g.e., s. 46.

³⁷⁹ a.g.e., s.37

³⁸⁰ a.g.e., s.38.

Dinde olduğu gibi coğrafya tek başına milleti oluşturmada bir etken değildir, fakat millet üzerinde etkilidir. Örneğin Türklerin Orta Asya'da kazandıkları kendilerine has belli özellikleri vardır. Türkler savaşçı, mert, yiğittirler. Bozkır yaşamı onlara müthiş bir dinamizm kazandırmıştır. Ancak bu özellikleri merhametten yoksun kılmamıştır onları. Fakat Türkler artık anayurtlarından çıkıp değişik coğrafyalara adım attıktan sonra toplum hayatlarında değişiklikler görülmüştür. Göçebeyken yerli, şamani iken Müslüman olmuşlardır. Artık içtimai hayatları muhteşem bir inifad içinde geçmemektedir. Fethettikleri memleketler, hükümleri altına aldıkları milletler, ana yurttan ayrı coğrafyada geçirdikleri uzun asırlar, milli ruh üzerinde tesirsiz kalmamıştır. Muhitin ve zamanın tesirleri atalar ruhunun silinmez izleri üzerine eklenmiştir. Dini amiller içtimai ve kültürel unsurlar coğrafi bakımdan ve iklim bakımından nüfuz ve tesirler birbiriyle çarpışmaktadır. Millet'in içtimai hayatı başka başka manzaralar göstermektedir. Sürekli birbirini takip eden savaşlar, istilalar ve akınlar, Türk fatihleri daima yeni milletlerle temasa getiriyordu. Ancak Tekin Alp'e göre coğrafyanın tesiri çok kalıcı olmuyor sadece millet üzerinde küçük çaplı değişikliklere yol açıyordu³⁸¹.

f. Menfaat

Menfaat ilkesine gelince, Tekin Alp bu kavramın millet tanımı için o güne dek hiç kullanılmadığını ancak gerçekte milliyet konusunda menfaat amilini bir yana bırakmanın doğru olmadığını ileri sürmektedir. Sadece menfaat karşılığı din ve tür değiştiren unsurların tarihte örnekleri vardır. Ancak bunu kabul etmekle birlikte Tekin Alp, menfaati ortak ruh üzerinde etkili olan etkenler arasında saymamaktadır. Çünkü menfaat kişisel ve görelî bir konudur. Bazılarının menfaat saydığı şeyi başkası kötülük sayabilmektedir. Gözden kaçırılmaması gereken bir başka konu ise menfaat maddî ya da manevî olsun başlangıçta etkili olabilir. Ancak milli ruh oluştuktan sonra menfaatin herhangi bir rolü kalmaz. Başlangıçta ayrı ayrı diller konuşan, ayrı ayrı dinlerden olan grup ve bireyleri maddî ya da manevî menfaat

---

³⁸¹ Alp, *Türk Ruhu...*, s.107.

birbirine yaklaştırır. Aynı millet içerisinde kaynaştırır. Değişik parçalardan bir bütünlük oluşturur. Ancak zamanla ortak menfaat bilinci büsbütün ortadan kalkar. Ortada şuurlu olarak ortak bir vicdan ortada kalır ki, en ağır buhranlara karşı bile direnebilir³⁸².

B. Türk Ulusal Kimliği

1. Türk Kimdir?

Cumhuriyetin ilk yıllarında “Ulus nedir?” Sorusuna cevap aranırken birden sorunun değiştiğini ve “Türk kimdir?” sorusunun sorulmaya başlandığını görmekteyiz. Temelde sorular aynı gibi görünmekteyse de cevaplar doğuracağı sonuçlar açısından farklıdır. Çünkü ilk sorunun cevabı sosyal, tarihsel ve kültürel bir tahlilden ibaretken, ikinci sorunun cevabı Millet sisteminden çıkmış ve henüz milli bilince ulaşamayan bir topluluğa kim olduklarını izah etmek açısından büyük öneme sahiptir.

Ancak Osmanlı Devleti'nin son yılları yoğun bir kimlik tartışması içinde geçmiş, Osmanlı kimliğini tanımlamada başlıca üç tez (Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük), ya da Yusuf Akçura'nın deyimiyile *üç tarz-ı siyaset* çarpışmıştı. Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla Arap vilayetlerinin mütareke sınırları dışında kalmış olması –daha önce Balkan savaşları ile Balkan topraklarının elden çıkması- bu sorunu bir ölçüde basitleştirmiş olmakla birlikte, Osmanlı'nın son yıllarında Osmanlı seçkinlerinin zihnini bu kadar meşgul etmiş bulunan kimlik sorununun, Milli Mücadele, hatta Cumhuriyet yıllarında birdenbire ortadan kalkması elbette ki beklenemezdi³⁸³.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere devlet kurulmuş ancak bu devletin kimlerin oluşturduğu ve nasıl anılması gerektiği tartışma konusu olmuştur. Türk kimliğinin ya

³⁸² Alp, *Türk Ruhu...*, s.49.

³⁸³ Ergun Özbudun, “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”, *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Bağlam Yay., İstanbul 1997, s.63

da Türk'ün tanımını yapmak, Milli Mücadele yıllarında değil Cumhuriyet yıllarında gerçekleşmişti. Milli mücadele yıllarının siyasal söyleminde Türklük ve Türk milliyetçiliği deyimlerinin telaffuz edilmediği görülmektedir. Ne kongreler döneminde yayınlanan tamimlerde, ne de Misak-ı Milli gibi Milli Mücadelenin önemli adımlarında *Türklük, Türk Milleti, Türk Milliyetçiliği* gibi deyimler kullanılmış, milli topluluk Osmanlılık ve Müslümanlık gibi kriterlerle tanımlanmıştır. Daha da önemlisi bu topluluk yekpare bir kütle olarak algılanmamakta, onun çeşitli unsurlardan (*bilcümle anasır-ı İslamiye*) oluştuğu kabul edilmektedir. Bu çeşitli unsurları birbirine bağlayan bağlar öz kardeşlik, karşılıklı saygı ve fedakarlık duygusu, saadet ve felakette tam ortaklık ve aynı mukadderatı paylaşma arzusudur³⁸⁴.

Hatta Mustafa Kemal'in 1 Mayıs 1920'de Türk kimliğini öne çıkarmak şöyle dursun TBMM'de yaptığı bir konuşmada sarf ettiği "*Burada maksut olan ve Meclis-i Alimizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiye'dir, samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh bu heyet-i Aliyenin temsil ettiği emeller yalnız bir unsur-u İslam'a münhasır değildir. Anasır-ı İslamiye'den mürekkep bir kütleye aittir...*"³⁸⁵ sözleri henüz Milli Mücadele yıllarında İslam'dan bağımsız bir Türk ulusal kimliğinin vurgulanmadığını gösterir.

Ancak bu bizi yanılgıya düşürmemelidir. Milli Mücadele yıllarında Türk ulusal kimliği gibi milliyetçi söylemlerden uzak kalınması bilinçli bir eylem olarak düşünülebilir ve dönemin siyasi şartları ile açıklanabilir. Nasıl Mustafa Kemal ve Milli Mücadele kadrosunun bir bölümü mücadelenin başlarında padişaha doğrudan karşı çıkıp halkın desteğinden yoksun kalmayı göze almadılarsa aynı şekilde Türk ulusal kimliği gibi milliyetçi söylemlerle Anadolu'da yaşayan halkın Milli Mücadeleye katılmasını engelleyebilecek bir davranışa girmemişlerdir. Yani Milli Mücadelenin başarısı için dönemin şartlarına göre hareket edilmiştir.

³⁸⁴ Özbudun, a.g.m., s.64.

³⁸⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Ankara 1991, s.73-74

Diğer yandan Türk ulusal kimliğinin ne zaman inşa edilmeye başladığını kesin bir tarih vererek yapmak zordur.Yani Mustafa Kemal'in söylemiyle *Anasır-ı İslamiye'den mürekkep bir kütle* anlayışından Türk milletine anlayışına ne zaman geçildiği kesin olarak belli değildir. Bu konuda çeşitli sınıflandırmalar ve yorumlar yapılmıştır³⁸⁶. Bu sınıflandırma ve tarihlendirmenin doğruluğu ve kesinliği tartışılır. Ancak bununla birlikte yani kurulan rejim yerleşip sağlamlaştıkça çoğulcu söylemin unutulduğu ve giderek Türk ulusal kimliğinin vurgulandığı söylenebilir. Bu da Atatürk ve Milli Mücadelenin yönetim kadrolarının daha baştan beri Türk milliyetçisine dayanan yeni bir devlet kurma kararlılığında oldukları, ancak Milli Mücadele yıllarında bunu telaffuz etmemeye özen gösterdikleri görüşüne haklılık kazandıracak niteliktedir. Sonuç olarak bu olay Atatürk'ün Nutuk'ta da belirttiği üzere *"tatbikatı bir takım safhalara ayırmak ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasıl olmaya çalışmak"* şeklinde özetlediği liderlik stratejisinin bir örneği olarak görülebilir³⁸⁷.

Milli Mücadele döneminden sonra ise yavaş yavaş "Türk kimdir" sorusunun cevabının arandığını ve Türk ulusal kimliğinin belirlenmeye çalışıldığını görmekteyiz. Cumhuriyet döneminde konuyla ilgili ilk ciddi tartışmalara 1924 Anayasası'nın 88. maddesinin tartışmaları sırasında rastlamaktayız³⁸⁸. Ancak bu tartışmalarda dikkat çeken husus daha çok Müslüman olmayan azınlıkların durumunun tartışılmasıdır. Tartışmalar sonucunda belirlenen Türk tanımı 1924 Anayasasında şu şekilde yer almıştır: *"Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itrak olunur. Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dahilinde ikamet ve senni rüşte vusulünde resmen*

³⁸⁶ Bu sınıflandırmalardan birine göre Kemalist Türk ulusal kimliğinin belirlenme süreci, hakim unsur olarak dinden etnik olana doğru üç ayrı safhada gerçekleşmiştir. 1919-1938 yılları arasında Mustafa Kemal'in siyasi söyleminde Türklüğe vurgu derecesi değişen üç ayrı anlam yüklenmiştir. 1919-1924 döneminde hakim olan tanım "Anadolu ve Trakya'daki Müslüman halkı Türk olarak kabul eden tanımdır.Cumhuriyetin ilanından özellikle 1924'ten sonra Türklük siyasi bir tanım kazanmaya, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Türk dili, kültürü ve Kemalist akideyi kabul eden herkes Türk olarak görülmeye başlandı. 1920'lerin sonlarına doğru bu tanımda dönüşmeye başladı ve Türklüğü etnik soya dayalı bir zemine irca eden görüşler Türklüğün tanımına eklenir. Yıldız, a.g.e., s.124-126.

³⁸⁷ Özbudun, a.g.m., s.66.

³⁸⁸ Bu madde üzerindeki tartışmalar için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, C: 8/1, s.908-911.

*Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türktür*³⁸⁹.” Görüldüğü üzere 1924’te dahi Müslüman olmayan azınlıkların durumu tartışılırken Müslüman olan ancak etnik bakımdan Türk olmayan unsurların durumu söz konusu olmamıştır. Yani yukarıda belirttiğimiz tarihi sınıflandırmanın aksine 1924 tarihinde henüz etnik bir Türk kimliği söz konusu değildir.

Bunun bir başka örneğini de 1923’te Hamdullah Suphi Tanrıöver’in bir konferansta dile getirdiği şu sözlerde görüyoruz: *“Diliyle diniyle bizden olduğu gibi emeliyle de bizden olduğunu bütün geçmişiyle gösteren bir kimseye nasıl seni reddediyoruz diyebiliriz. Bizim aramızda yerleşerek evlerinde Türkçe konuşan, çocuklarını Türk mekteplerinde okutan, kızını, oğlunu Türklerle evlendiren ve en halis Türkten beklediğimiz memleket sadakatini kendi hayatında gösteren adama, soy sop düşüncesiyle nasıl yabancılık isnat edebiliriz? Bu yollara gittik mi, kendi kuvvetimizi biz dağıtıyor, bizden onları biz uzaklaştırıyoruz demektir. Şimdi tekrar soralım: Türk Kimdir? Ve Türkte ne arıyoruz? Türkçe konuşan Müslüman olan ve Türklük sevgisini taşıyan Türktür. Biz onda dil birliği, din birliği ve dilek birliği arıyoruz*³⁹⁰.”

Görüldüğü üzere Cumhuriyetin ilk Türk ulusal kimlik tanımlarında esas alınan unsurlar arasında hala din yer almaktadır. Müslümanlık hala Türklük olarak addedilmektedir. Belki de bu konuyla ilgili en çarpıcı ve en aydınlatıcı örnek, 1924 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi sırasında yaşanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesinde ana dilleri Türkçe olan ve etnisite bakımından da Türk denebilecek olan Karamanlı Türklerin sadece Hıristiyan Ortodoks oldukları için gayri Türk kabul edilmemeleri ve mübadeleye dahil edilmeleridir³⁹¹.

³⁸⁹Suna Kili, A.Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri(Sened-i İttifaktan Günümüze)*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2000, s.138.

³⁹⁰Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağ Yolu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s.154

³⁹¹ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoneix Yay., Ankara 2003.

Millet tanımında olduğu gibi Türk kimliği konusunda da Mustafa Kemal'in sözleri ya da tanımları o dönem için bir pusula vaziyeti gördüğünden Onun bu konuyla ilgili görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. Mustafa Kemal, Türk milletinin oluşumunda etkili olan tabii ve tarihi olguları şu şekilde sıralar: *a)Siyasal varlıkta birlik b) Dil Birliği c)Yurt Birliği d)İrk ve köken Birliği e)Tarihi yakınlık e)Ahlaki Yakınlık.*³⁹² Atatürk'ün millet olmada ilk aradığı şart görüldüğü üzere bir üniter devlettir. Siyasal varlıkta birlikle bunu kastetmektedir. Dil birliğine yine aynı şekilde önem vermektedir. Ancak Türk milletini oluşturan unsurlar arasında ırk ve köken birliğini saymasına rağmen Atatürk'ün Türk milleti için hiç bir zaman ırki ölçütler kullanmadığını görmekteyiz. Nitekim ırki bir temele dayandırmadığını şu açıklamalarından anlamak son derece kolaydır.

“Bugünkü Türk Milleti siyasal ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat geçmişin despotluk devirleri ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, gerici beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntü ve tasadan başka bir etki yapmamıştır. Çünkü, bu millet bireyleri de bütün Türk toplulukları gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.

*Bugün içimizde bulunan Hıristiyan, Musevi vatandaşlara kader ve talihlerini Türk milliyetine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra, kendilerine yan gözle yabancı bakışıyla bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?”*³⁹³.

Ancak burada şunu da hemen belirtmek gerekir ki tek parti döneminde Türk milliyetçiliği ya da kimliğinin tanımlanması etnik öğelerden ya da etkilerden tamamen arınmış değildir. Bazı devlet adamları ve görüşler bunu doğrulamaktadır. Örneğin uluslaşma sürecinde farklı etnik kökenlere sahip topluluklar problemini ele alırken CHP genel sekreteri Recep Peker, ulus ve ulusçuluk anlayışı konusunda bu

³⁹² İnan, a.g.e., s.32.

³⁹³ a.g.e., s.34

yönde görünüm verir.Recep Peker'e göre “*Hukuki ve siyasi haklar tüm ulus fertleri için geçerlidir. Ancak etnik kökene sahip olanlar ya da olduklarını düşünenler ulusal topluluğa katılamazlar. Çünkü ulusal topluluğun tek bir etnik kökeni vardır; o da Türklüktür*”. Türk ulusunun bu şekilde Türk etnisi ekseninde tanımlanması, *etnokültürel çoğulcuğun* kaçınılmaz olarak reddini gerektirmiştir. İlk elde, farklı etnik kökenlere işaret eden adlandırmaların meşruiyeti ve gerçekliği kabul edilmemiştir³⁹⁴. Yine Recep Peker *İnkılâp Tarihi Ders Notları* adlı kitabında Türk kanının saflığından, bozulmadığından ve yüceliğinden bahsetmektedir. Ancak bu anlayışın hiçbir zaman baskın görüş olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir Atatürk milliyetçiliği uygulanarak sadece Türkiye toprağıyla sınırlı bir Türk kimliği ve milliyetçiliği söz konusudur ve bunun tek odak noktası ortak kültür ölçütüyle tanımlanabilen Türk Ulusu kavramıdır. Atatürk, din ve ırk ölçütünü hiçbir zaman kullanmak istememiş Anadolu coğrafyasındaki çeşitliliği ortak kültür ölçütüne dayanarak bir zenginliğe çevirmeyi ve buna dayanan bir ulus kavramını ortaya koymayı tercih etmiştir.

2. Tekin Alp ve “Türk” Kimliği

Tekin Alp, Türklüğe bir etnik mesele olarak değil bir kültür meselesi olarak bakıyordu. Bu kültürü paylaşan toplumlar ve bireyler Türk olarak nitelenmeliydi. Nitekim daha önceleri Ural Altay Yaylasında yaşayan ve aynı yaşam tarzını aynı kültürü benimsemiş aynı ruhu taşıyan tüm boyları, Tatarları, Moğolları Türk olarak kabul etmekteydi. Çünkü bu topluluklar Alp'in *Atalar Ruhunu* diye tanımladığı özellikleri taşıyorlardı³⁹⁵. Asıl Türk Ruhunu olarak nitelediği ruh dört aşamadan geçerek Cumhuriyet dönemine kadar gelmişti. Ural-Altay bozkırlarında başlayıp Mete ve Atilla Han ile temsil edilen *Atalar merhalesi*; Atalar ruhunun yapay bir etki altında kaldığı *İslamiyet evresi*; 1908'den beri modern Türkiye'ye hayat veren *Meşrutiyet evresi* ve son olarak da Atalar ruhunun yani Türk Ruhunun özüne döndüğü *Kemalizm evresidir*.

³⁹⁴ Yıldız, a.g.e., s.202-203.

³⁹⁵ Alp, *Türk Ruhunu...*, s.8-10.

Tekin Alp, Türk milletinin gelişim sürecinde diğer milletlere nazaran daha değişik bir yol izlediğini savunur. Ona göre milletler genellikle melezleşmeye maruz kalmış bir çok milletin özelliklerinin bir toplamı haline gelmiştir. Oysa Türkler Orta Asya'dan çıktuktan sonra kapalı bir özellik göstermişler, fethettikleri yerlerde dahi yerli halk ile karışmamışlardır. Kültürlerini muhafaza etmişlerdir. Ancak bu durum İslam'ın kabulünden sonra değişmiş Türkler başta Arap ve Farslarla olmak üzere değişik toplumlarla etkileşim içine girmişlerdir³⁹⁶. Bu dönemi Tekin Alp Sentetik yani *Sentetik (Yapay) Ruh* dönemi olarak nitelendirir. Ancak yine de pek çok hadiseler ve bunlar arasında en mühimleri milli ruhta iz bırakmadan geçmiştir. Bazı geçici tesirler, atalar ruhunda kökleşmiş seciyelerle tezat halinde bulduklarından dolayı esasen daha başlangıçta yok olmaya mahkumdular. Bu hadiseler milletin hayatı üzerinde denizin ortasındaki bir kayayı aşan dalgalar gibi geçip gitmiştir. Muhitin ve zamanın tesirleri, ancak atalar ruhunun hususiyetleriyle uzlaşabildikleri, yahut onun yerini tamamen alabilecek kadar kuvvetli oldukları takdirde beka bulur³⁹⁷. Oysa böyle bir durum gerçekleşmemiş sadece sentetik ruh atalar ruhunu geçici bir süre için bastırmıştır.

Atalar ruhunun yerini alan bu sentetik ruh, Meşrutiyet döneminde kırılmış ancak tam anlamıyla etkisiz hale getirilememiştir. İşte Tekin Alp'e göre Atalar Ruhunun dirilişi Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Atalar Ruhunun canlandığının ilk belirtisi İstiklal Savaşı'dır³⁹⁸. Bu uyanış nedeniyledir ki "Ya istiklal ya ölüm" parolası işe yaramıştır. Uyanan Türkler "Ya istiklal ya ölüm" diye haykırışlardı; çünkü istiklalsiz hayat, Türk milleti nazarında hiçbir değer ifade etmez. Binlerce yıllık tarihi boyunca daima efendi olarak yaşamış olan bu millet, yabancı bir milletin esareti altına asla girmemiştir³⁹⁹. Şimdi tekrar Türk milleti eski günlerine dönmüş esareti kabullenmektense ölmeyi tercih etmiştir. Tekin Alp'e göre bu Atalar ruhunun tekrar ortaya çıkışından başka bir şey değildir.

---

³⁹⁶ Alp, *Türk Ruhu...*, s.21

³⁹⁷ a.g.e., s.109.

³⁹⁸ a.g.e., s.253.

³⁹⁹ a.g.e., s.254.

Tekin Alp'e göre bu durum İstiklal kazanıldıktan sonra da devam etmiştir. Yeni rejim Türklerin ana yurtlarında uyguladıkları yönetimden çok da farklı değildi. Hakan kurultay tarafından seçilmekteydi. Halkçılık tekrar önem kazanmıştı. Laiklik ilkesi de Eski Türk topluluklarında toplum hayatında asla dinin hakim unsur olmadığı düşünülürse Atalar Ruhunun bir tezahürü olarak algılanabilirdi⁴⁰⁰. Atalar ruhu yavaş yavaş egemen olmaya başladı ve yeni Türk'ün atasından farkı kalmadı. Türkiye Cumhuriyeti'nin yasaları Cengiz, Atilla ve Mete'nin yasaları gibi aynı çizgi üstündeydiler. Daha da önemlisi milli bağlar her şeyin üstündeydi artık⁴⁰¹. Son olarak ise Yeni Türkiye'nin milliyetçiliği, atalar ruhunun tam bir inkişafı olduğunu iddiaya imkan yoksa da, Kemalizmin anladığı manada milliyetçiliğin, eski Türklerin gayri şuuri milliyetçiliğine tekabül ettiği de inkar kabul etmez bir hakikatti. Eski Türklerde olduğu gibi yeni Türklerde de kültür en kuvvetli milli rabıtayı teşkil etmeye başladı. Eski Türkler gibi, yeni Türklerin de başlarında bulunan şefin şahsına milli bir timsale ihtiyaçları vardı⁴⁰².

Ancak Tekin Alp'in böyle bir sınıflandırma ya da ayırım yapması yanlış anlaşılmalıdır. Türk ruhunu Orta Asya'ya kadar dayandırarak Pantürkist idealleri tekrar gündeme getirmek gibi bir amacı olmasa gerektir. Çünkü Cumhuriyet dönemini Türklüğün ayrı münferit bir aşaması olarak görmektedir. Onun yaptığı sadece Türk tarihine bir bakış ve bu tarihi bir sınıflandırma girişimidir.

Nitekim, Meşrutiyet döneminin aksine bu dönemde PanTürkizm ideolojisini bir kenara bırakmış ve bunu da açıkça ifade etmiştir⁴⁰³. Ona göre, 1912'den sonra yaşanan olaylar Pantürkistlerin tahminlerinde yanıldıklarını göstermiştir. Bundan sonra da eskiye dönmeye çalışmada bir yarar görmeyen Tekin Alp, Atalardan kalan manevi Ruhun dirildiğini ve şimdi Türk'e yeni bir mefkure bulunması gerektiği

⁴⁰⁰ Alp, *Türk Ruhu...*, s.254-258.

⁴⁰¹ a.g.e., s.258

⁴⁰² a.g.e., s.257.

⁴⁰³ Tekin Alp'in bu fikir değişikliği Cumhuriyet yönetiminin ittihatçı yönleriyle bilinen kişilerden uzak durma gayreti ile açıklanabilir. Nitekim 1920'de Misak-ı Milli belgesi ile Pan-Türkizmi ve Osmanlıcı siyasetleri terk ederek Anadolu ahalisini ve bir ulus devlet fikrini esas alan, milliyetçiliği benimseyen Kemalist hareket fikir kadrosunu oluştururken ittihatçı ve İslamcı yönleriyle bilinen isimlerden uzak durmayı tercih etmiştir. Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yay., Ankara 1993, s.219.

üzerinde durur. Bu mefkureyi ise Mustafa Kemal'in Asri medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak olabileceği fikrindedir⁴⁰⁴.

Tekin Alp, Türkçülüğü mefkuresinin büyüklüğü noktasında üç dereceye ayırmaktadır. *1. Türkiyecilik, 2. Oğuzculuk ve Türkmencilik, 3. Turancılık*. Ancak Cumhuriyet döneminde şeniyet sahasında yani realitede sadece Türkiyecilik vardır. Fakat ruhların büyük bir iştiyakla aradığı *Kızıl Elma* şeniyet sahasında değil hayal sahasındadır⁴⁰⁵. Ancak yine de Milli ruha bağlı kalmak için Turanlı atalardan miras kalan müstesna ruh kuvvetinin bilinmesi ve onunla övünülmesi gerekliliği Tekin Alp tarafından vurgulanmaktadır⁴⁰⁶. Bununla beraber başta da belirttiğimiz gibi Cumhuriyet döneminde Tekin Alp kültüre dayalı bir Türklük, Türk kimliği üzerinde durur. Onun esas temel aldığı unsur kültürdür.

Tekin Alp'e göre kan ve köken olarak şu ya da bu zümreden olmak millet üzerine etkide bulunamaz. Türküm diyen bir Arnavut, bir Arap, ya da bir Musevi'nin karşısında bulunduğu zaman, geçmişine, içinde yaşadığı maddi ve manevi çıkarlarını belirleyen sürekli etkenlere bakılır. Bütün bu etkenler Türk olma inancının varlığını gösterir nitelikte ise, Türk olduğunu öne sürmesi geçerli olmalıdır⁴⁰⁷.

Türk olduğu inancını besleyen herhangi bir kimse doğal şartlar altında Türk ortamında yaşarsa haliyle yalnız inanç olarak değil, anadili, kültür ve eğitim bakımlarından da Türk olur. İnanç kimi zaman eğitimin mahsulüdür. Türk eğitimi ile büyüyen, Türk ortamında yaşayan, Türk olmayan birisi, eğitimin etkisi sonucunda doğal olarak ben Türküm der. Ve böylece kendisinde Türk olduğu inancı oluşur⁴⁰⁸.

Bazen durum bunun tersidir. Gönül bağı, düşlenen ya da gerçek bir çıkar etkisi altında ve kendi kendini inandırma etkisiyle insan kendini Türk sayar. Ben Türküm diyerek Türk ortamına kavuşur. Türk toplumunun özlem ve isteklerine bütün

⁴⁰⁴ Alp, *Türk Ruhu...*, s.275.

⁴⁰⁵ a.g.e., s.218.

⁴⁰⁶ a.g.e., s.281.

⁴⁰⁷ Alp, *Türkleştirme...*, s.25.

⁴⁰⁸ a.g.e., s27.

duygularına, maddi ve manevi geleceğine katılır. Çocuklarını da aynı yola yöneltir ve en sonunda yalnız inanış olarak başlayan Türklük, kültür ve eğitimle tamamlanmış olur⁴⁰⁹.

II. Türkleştirme Politikaları ve Tekin Alp

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Türkiye’de uluslaşma Batı’ya nazaran çok geç bir dönemde Cumhuriyetle birlikte başlamıştı. Yeni rejimin ilk hedeflerinden biri bir ulus devlet kurmaktı. Ortada ulus devlet adında bir devlet vardı ancak bir ulus yoktu. Osmanlı’dan miras alınan Anadolu halkı vardı. Bunlardan Türk olanların bir ulus haline getirilmesine burada değinmeyeceğiz. Ancak Gayri Türk unsurlar yani azınlıklar da uluslaştırılması gereken topluluklar arasındaydı. Türkleştirme denilen bu süreç ya da politika, azınlıkların ya da başka bir deyişle gayrimüslim unsurların Türk ulusuna dahil edilmesi, entegrasyonu veya asimilasyonu anlamında kullanılmaktadır. Bu politika adına ne denirse densin esas itibariyle bir toplum mühendisliğidir. Eldeki malzemedeki ki, bu insan topluluklarıdır, bir ulus yaratmadır. Yani Türkleştirme denilen olay bir ulus inşasıdır.

Kısaca ulus inşası ya da Uluslaşma ise, sosyal, bölgesel, hatta siyasal ve kurumsal açıdan farklı bölümlere ayrılan toplumu bütünleştirmek ve uyumlu hale getirmek olan bir türdeşleştirme süreci olarak tanımlanabilir. Sosyal, siyasal ve bölgesel bölünmüşlüğü ortadan kaldırmayı hedefleyen Uluslaştırmanın temeldeki gerekçesi kültürel ulus ile politik ulus arasındaki uyumu sağlamaktır⁴¹⁰. Yani toplumun etnik anlamda değil ama politik ve kültürel anlamda homojen bir yapıya kavuşturulmasıdır⁴¹¹.

Zaten Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletler, tamamen ulusal saiklerle gerekçelendirilecek, merkezi devletleri siyasal sınırları içerisinde bir bütün haline getirmek, bir başka ifade ile uluslaştırmak için yoğun bir çaba içerisine

⁴⁰⁹ Alp, *Türkleştirme...*, s.28.

⁴¹⁰ Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İBÜ Yay., İstanbul 2003, s.20-21

⁴¹¹ Dominique Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati*, Çev.Özlem Okur, Kesit Yay., İstanbul 1995, s.55.

girdiler. Kendi siyasal sınırlarında meşru güç kullanma tekeline sahip olan devletler ulusal bir dil, ortak bir eğitim sistemi, zorunlu askerlik yükümlülüğü gibi nüfusu kendi içerisinde türdeşleştirici ve diğerlerinden farklılaştırıcı politikalar izlediler. Zaten Savaşın bizzat kendisi homojenleştirici bir deneyim oldu. Sonuç olarak aynı devlet içindeki demografik özellikler birbirine benzemeye ve diğer devletlerin içindekilerden de yaygın olarak farklılaşmaya başladı⁴¹². Böyle bir durumun ise Türkiye’de biraz daha geç bir zamanda Milli Mücadele sonrası Cumhuriyet döneminde ortaya çıktığını görebiliriz.

Cumhuriyet yönetiminin uluslaştırma, bir ulus yaratma yani elindeki nüfusu homojenleştirme siyasetinin aracı ise dönemin millet ve Türk kimliği tanımlamalarından anlaşılacağı üzere vatandaşlık kavramı olmuştur. Azınlıklar birer vatandaş olarak kabul edilmiş, kültüre dayalı bir millet tanımı yapılarak bunun içine dahil edilmişlerdir. Nitekim bu siyaset sadece Türkiye Cumhuriyeti’nin uyguladığı ya da ortaya çıkardığı bir siyaset değildir. Yukarıda değindiğimiz gibi bu 19. yüzyıldan itibaren ulus devletlerin uyguladığı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulus devletler için ortak bir kimlik yaratma ve aidiyet duygusu oluşturma yani bir ulus yaratma iki model etrafında yürütülmektedir. Bunlardan birincisi toprak bağı esaslı Fransız yurttaşlığı ve kan bağına dayalı Alman Yurttaşlık modeli. Bunlardan birincisi Fransa’da doğmayı ve aynı toprakta yaşamayı asimilasyon, yani Fransız ulusu ile kaynaşmayı yurttaşlık için esas kabul ederken, Alman modeli kandaşlığı temel almaktadır⁴¹³. Bu açıdan Cumhuriyet’in uyguladığı ulus yaratma siyaseti her iki modelin de dışında olmakla birlikte Fransız yurttaşlığına daha yakın görünmektedir.

⁴¹² Charles Tilly, *Coercion, Capital and European States*, Basil Blackwell Publishers, Cambridge 1990, s.114-115’den aktaran Sadoğlu, a.g.e., s.21.

⁴¹³ M.Çağatay Okutan, *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İBÜ Yay., İstanbul 2004, s.109-110.

A. Türkleştirme Nedir?

Tekin Alp'e göre Türkleştirme, intibak, millileşme anlamına gelip, bir zümrenin diğer bir zümre içinde büsbütün kaybolması demek değildir. Zaten bunu amaçlamak imkânsız yapmak demektir. Gustave Le Bon'un⁴¹⁴ dediği gibi “*Bir millet başka bir milletin dilini kurumlarını sanatını almak yoluyla uygarlığını değiştirebilir; ama ruhunu değiştiremez*”⁴¹⁵. O halde Türkleştirme Tekin Alp'e göre ırk ve köken bakımından Türk olmayan fakat ulusal organizmanın tamamlayıcı bir parçası olma potansiyeline sahip Türk vatandaşlarını Türk yapmaktır⁴¹⁶.

Türkleştirme konusunda en önemli nokta intibaktır. Tekin Alp, intibakı “*Bir grubun ya da bir bireyin ruhsal bakımdan bir başka milletle kaynaşması.*”⁴¹⁷ şeklinde tanımlamaktadır. Ancak Ona göre İntibak herkesin oybirliği ile kabul ettiği bir konu değildir. Kimilerine göre intibak milli benlikten vazgeçmek demektir. İnsan bireysel kimliğinden kolay kolay vazgeçemediği gibi milli kimliğini de kolay kolay bırakamaz. Daha doğrusu duygusal ve doğal eğilimler herkesi üye olduğu gruba çeker ve kendi milletine bağlı kalmayı gerektirir. Bu görüşe göre bir Ermeni'nin Ermeni, bir Musevi'nin Musevi, Arnavut'un Arnavut kalmak istemesi doğalmış⁴¹⁸.

Bu tür millileştirme siyaseti, dünyanın her tarafında bütün devletlerce gerek savaş öncesinde gerek savaş sonrasında az çok başarıyla izlenmiştir ve izlenmekteydi. Hiçbir devlet vatandaşlarını milletleştirme siyasetinden uzak duramaz. Çünkü ulusal birlik her yerde ve her zaman devlet yönetimi için değişmez bir ilke bir siyasal ve toplumsal zorunluluktur. Şöyle ki kimi devletler, yumuşaklık gereken yerde baskı ve şiddet kullanıyor. Kimileri ise yasa gücünü kullanması

⁴¹⁴ Gustave Le Bon, 1841-1931 tarihleri arasında yaşamış Fransız sosyal psikologtur. *Psikolojik Karakterler* adlı eseri ile tanınmış, doktorasını tıp üzerine yaptıktan sonra Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaptığı çalışmalar sonucunda antropoloji ve sosyoloji üzerine eserler ortaya koymuştur.

⁴¹⁵ Alp, *Türkleştirme...*, s.10.

⁴¹⁶ a.g.e., s.20.

⁴¹⁷ a.g.e., s.34.

⁴¹⁸ a.g.e., s.29.

gerekirken, yerinde kullanılmayan özgürlük ilkelerini temel alıyor ve bunun içindir ki uluslaştırma siyaseti her yerde aynı neticeyi vermiyordu⁴¹⁹.

1. Türkleştirmenin Amacı ve Faydası

Tekin Alp'e göre Türkleştirme Türk toplumunu güçlendirmek ve Türk kültür ve bilincini korumak açısından hayati öneme haizdi⁴²⁰. Türklerin siyasi azınlıkların iktisadi asalak olduğu dönemler, geride kalmıştı. Türklüğün yeni döneminde azınlıkların bu parazitlik durumu veya asimile olmamaları kabul edilemezdi; Çünkü hem reyalık hem de parazitlik statüleri artık mevcut değildi⁴²¹

Tekin Alp, neden Türkleştirme sorusuna hem azınlıklar açısından hem de Türkiye Cumhuriyeti açısından bakarak cevaplar vermiştir. Ona göre evvela çoğunluğun baskısına engel olmak için, ekalliyetler için intibaktan başka çare yoktur. Yeni Türkiye bütün manasıyla milli birliğe sahip bir devlet olduğu için Osmanlı Devletinin uyguladığı anasır siyasetine asla meydan vermez. Milli hayata yani Türklüğe ilgisiz kalmak isteyen unsurlar için intibaktan, millileşmekten başka çare yoktur. Tekin Alp, burada Dr. Gustave Le Boun'un "*uyuma karşı direnenlerin yaşamı her zaman katlanılmaz olur. Bütün varlıklar uyum yasasına bağlıdır. İntibak suretiyle değişmek, bütün dünya için geçerli ve kesin zorunluluktur. Bu zorunluluğa uymayanlar yıkılıp yok olmaktan kurtulamazlar.*" sözüne yer vermektedir⁴²².

Türkleştirmenin memlekete en önemli faydasını ise milli varlığı artırmak olarak gösterir. Gerçek anlamda Türkleştirilen yeni bir üretim unsuru olmak bakımından ülke ve millet için yeni bir güç, yeni bir kazanç oluşturur. Fetih yoluyla başka ülkeleri ele geçirme dönemi artık sona ermiştir. Şimdi artık herkes anlamıştır ki gerçek fetihler başka ülkeleri kendine katmakla değil, uyum göstermeğe yetenekli unsurları, uygun biçimde ülkeye teknik ve sermaye güçleri çekmek, ülkeye yeni yeni

⁴¹⁹ Alp, *Türkleştirme...*, s.9.

⁴²⁰ a.g.e., s. 16.

⁴²¹ a.g.e., s. 20.

⁴²² a.g.e., s.32.

yararlı unsurlar, milli varlığı artırmaya yarayacak yeni yeni güçler kazanmakla sağlanır⁴²³.

Tekin Alp'e göre bir ülkede en önemli zenginlik etkeni nüfustur ve Türkleştirmenin en önemli faydalarından biri de nüfus sağlamaktır. Doğal zenginlikler en çok nüfus ile değerlendirilir. Toprağı, doğal zenginlikleri bol ama nüfusu sınırlı olan ülke, silahsız olarak ava çıkan avcılara, denizde ağı olmayan balıkçılara benzer. Bu değerlendirmeye katkıda bulunabilecek her bir birey milli varlığı artırmaya hizmet eden ek bir güç, ek bir kıymet değerindedir. Bu aynı zamanda toplumda iş bölümü içinde gerekli bir unsurdur. İş bölümünün ortak bilince sahip bir toplumda ortaya çıkması şarttır. Başka başka uluslardan olup da aralarında ortak bilinç bulunmayan grupların iş bölümü gerçek iş bölümü niteliğinde değildir. Örneğin Türkiye'de eskiden Türklerle Müslüman olmayanlar ortaklaşa bir ekonomik yaşam yaşıyorlardı. Ama aralarındaki iş bölümü gerçek bir iş bölümü olmayıp karşılıklı bir asalaklıktan oluşuyordu. Çünkü Türklerle Türk olmayanlar arasında ortak bir bilinç yoktu. *"Türkler, Müslüman olmayanların siyasal asalaklarıydılar. Müslüman olmayanlar da Türklerin ekonomik asalaklarıydılar"*. Türklük döneminde reyalık kavramı ortadan kalkmıştı. Her vatandaş toplumsal yapının bir parçası, bütünüleyici parçalarından olması dolayısıyla, ülkenin ilerleyip yükselmesine, genel gönencin artmasına yararlı bir unsur olmak durumundaydı⁴²⁴.

Tekin Alp'e göre bu etkenler çerçevesinde Türkleştirme ile ulaşılmak istenen amaç, cins, zümre, ya da soy itibarıyla Türk olmayan ama birer üretim unsuru olmaya yetenekli vatandaşları asalak durumundan çıkararak toplumsal yapının bütünüleyici birer parçası⁴²⁵ ve memleket için faydalı unsurlar haline getirmektir. Ancak Tekin Alp bu amaca ulaşmanın yani farklı unsurları ortak bir payda da toplamanın önüne bazı engeller çıkabileceğini de belirtmektedir.

---

⁴²³ Alp, *Türkleştirme...*, s.16

⁴²⁴ a.g.e., s.18.

⁴²⁵ a.g.e., s.20.

2. Türkleştirmenin Önündeki Engeller

Tekin Alp, Osmanlı döneminde (1911) yapılmaya çalışılan uluslaşma işinin meşrutiyet dönemine nazaran çok daha kolay olabileceğini düşünüyordu. Çünkü meşrutiyet döneminde vicdanı milli yani milli bilinç yoktu ve yoktan var edilmeye çalışılıyordu. Ancak cumhuriyet döneminde ortada güneş gibi parlak ve ihtişamlı bir vicdan-ı milli vardır ki ona ısınmak isteyenlere nur ve hayat veriyor, ona lakayd kalanları sinесinden defedip atıyordu⁴²⁶. O günkü Türklük aynı zamanda bütün çevresi için karşı konulması imkansız bir mıknatısı kuvve-i cazibesi haline gelmişti. Memlekette yaşayan gayri Türk anası bu mıknatıs kuvvetinden ayırt eden kuvvetli engeller olmazsa, mıknatısın çekim gücünün görülmemesine imkan yoktur⁴²⁷.

Tekin Alp'e göre ortak bilinç yaratmanın ve Türkleştirmenin önündeki bir engel de dil, din, çıkar ve toplumsal çevre bakımından zaten Türk olan unsurlara "*sen Lazsın, Kürt'sün, Arap'sın, Arnavut'sun, Boşnak'sın, dönmesin*" denmesidir. Bu unsurların Türklüklerine engel olan tek faktör budur. Oysa milliyetperverliği ferdilikten ve kendini beğenmişlikten ayırabilenlerin en mukaddes vazifesi asalakları artırmak suretiyle sosyal yapıyı zayıflatmak değil, asalakları asıl ögeye dönüştürmek suretiyle güçlendirmek, Ben Türküm diyenlere "*sen Arnavut'sun ya da Laz'sın*" demek değil "*Ben Laz'ım ya da Arnavut'um*" diyenlere "*Sen Türksün*" demektir. İşte ancak bu suretledir ki bu memlekette yaşayan değişik unsurlar arasında ortak bilinç oluşur. Ortak bilinç ise vahdet-i milliye'nin temelidir⁴²⁸.

Ancak o gün için tam bir intibaka engel olan etmenler yakın bir süre içerisinde kalkacak ve bundan dolayı Türkiye'de kalmak isteyen vatandaşlar er geç yasal açıdan olduğu gibi, kültür ve düşünüş bakımından da Türk olacaklardır. Başka bir olasılık yoktur. Çünkü insanlar hiçbir zaman yaşadığı memlekette yabancı olarak kalmak istemezler. Maddi çıkarılardan vazgeçerek o memleketin umumi hayatına,

⁴²⁶ Alp, *Türkleştirme...*, s. 60.

⁴²⁷ a.g.e., s. 60-61.

⁴²⁸ a.g.e., s. 61.

mefkuresine katılmak isterler. Her ferdin gerek duyduğu ruhsal besin mefkureden başka bir şey değildir. Tekin Alp'e göre "normal bir insan hangi milletin eğitimini almışsa ancak onun mefkuresi için çalışabilir. Eğitimini almış olduğumuz toplumun ülküsü ruhumuza coşkunculuk vererek mutlu yaşamamızı sağlar. Bir fert duygularıyla bağlı olduğu milletin içinde yaşarsa mutlu olur. Başka bir toplumun içine girerse sıla hastalığına uğrar. Duygularını paylaştığı toplumun içine gitmenin özlemini çeker... İnsan eğitimini paylaşmadığı bir toplum içinde yaşarsa mutsuz olur."⁴²⁹

3. Türkleştirme Nasıl Olur?

Ulusal bütünlüğü gerçekleştirmek için ilk elde azınlıkların Türklük akidesine ve diline intibakının sağlanması gerekmektedir⁴³⁰. Ancak bunun için "telkin ve tatyip" usûlünün millileştirme siyasetinde "bomba ve dinamit" usulünden daha tesirli olduğunu düşünmektedir.⁴³¹

Tekin Alp'e göre milliyeti oluşturan unsurlar belli olduktan sonra, intibak yolları açık ve biliniyor demektir. Milliyet prensiplerini birer birer gözden geçirerek Türk sayılmayan unsurları gerçek Türk unsurundan ayıran amillerin nelerden oluştuğunu tespit etmek ve ondan sonra bu alamet-i farikaları ortadan kaldırmanın yollarını araştırmak lazımdır. Bu yöntemle onun ulaşmak istediği amaç o gün için Türk olmadığı sanılan unsurların aslında sanıldığı kadar Türklükten uzak olmadıklarının görülmesidir⁴³². Bu açıdan sosyal çevre, ahlak, hukuk, entelektüel ve estetik anlayış gibi kültürel etkenler ile fenni ve ekonomik konulardaki farklılıkların giderilmesi kültür birliğini, dolayısıyla milli bütünleşmeyi sağlayacaktır⁴³³.

Türkiye'de uygulanması gereken millileştirme yöntemi konusunda kuşku ve duraksamaya gerek yoktur. Türk hükümeti, uzun süre Rumeli'de Bulgar, Rum, Ulah, Arnavut gibi değişik unsurlar arasında yaşanan kanlı kavgalarda jandarmalık görevi

⁴²⁹ Alp, *Türkleştirme...*, s.32-33.

⁴³⁰ a.g.e., s.10.

⁴³¹ a.g.e., s.10-11

⁴³² a.g.e., s. 50.

⁴³³ a.g.e., s.52-54.

yapmış ve görmüştür ki hiçbir yerde milletleştirme siyaseti baskı ve zor kullanılarak kabul edilip yürütülememiştir. Savaştan önce bomba ve dinamite karşı milletlerine dört elle sarılmış olan unsurlar, savaştan sonra bazı hükümetlerce uygulanan telkin, tatlılıkla yol gösterme yöntemine karşı direnmeyerek etraflarına uyum sağlamışlar ve içinde yaşadıkları millete uymayı kabul etmişlerdir⁴³⁴. Bu noktada da milleti oluşturan etkenler tespit edilerek azınlıkların bunlara intibakı sağlanmalıdır. Hukuk, ahlak, iktisat ve eğitim alanlarında ortak paydalar bulunmalıdır. Azınlıklar bu alanlardan dışlanmamalıdır. Bu ise hükümetin, basın ve aydınların sayesinde gerçekleşebilecektir.

Tekin Alp, *Türkleştirme* adlı kitabında Türkleştirmenin ne anlama geldiğini nasıl uygulanması gerektiğini belirtmekle kalmadı. Bu yazdıklarını gerçekte hayatta da uygulama yoluna koyuldu. Genelde bütün azınlıkların özelde ise Türkiye Yahudilerinin Türkleşmesi için faaliyetlerde bulundu.

B. Türkleştirme Çerçevesinde Yahudi Cemaati ve Tekin Alp

1. Yahudi Cemaati

Diğer azınlıkların aksine Osmanlı Yahudileri Birinci Dünya Savaşında ayrılıkçı bir tutum izlememişler ve Osmanlı Devletinin bekasından yana bir tutum içine girmişler hatta bir çok cephede aktif olarak savaşmışlardı⁴³⁵. Diğer azınlıklar imparatorluğun çöküşünden sonra büyük devletlerin himayesinde Hıristiyan devletler kurma peşine düşerken, Yahudiler genel olarak bu seyrin dışında kalmışlardı⁴³⁶.

Bu durumun Milli Mücadele yıllarında ve sonrasında da pek fazla değişiklik göstermeyerek devam ettiğini söyleyebiliriz. Türkiye Yahudileri Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında olduğu gibi Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu insanıyla aynı kaderi paylaşmışlar, aynı eziyetleri ve aynı acıları çekmişlerdi. 1920

⁴³⁴ Alp, *Türkleştirme...*, s.10.

⁴³⁵ Stanford Shaw, *Ottoman Jewry During World War I*, TTK Yay., Ankara 1994, 2039-2040.

⁴³⁶ Sonyel, a.g.e., s. 450-451

yılına kadar Hahambaşı olarak görev yapmış olan Haim Nahum ve Türkiye Yahudileri Mustafa Kemal'i ve Kurtuluş Savaşını desteklediler ve herhangi bir ayrılıkçı ülküleri de olmamıştı. Hatta Yunan kuvvetleri Anadolu'dan çekilirken Türk ve Müslümanlara uygulanan kötü muameleden Yahudiler de paylarını aldılar⁴³⁷.

Çetin Yetkin de Mütareke günlerinden başlayarak Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasına değin geçen dönem boyunca Yahudilerin Türk Devletinin bağımsızlığına kavuşmasına katkılarının tek boyutlu olmadığını dile getirir. Bir kere toplum olarak izlenen kararlı bir tutum içinde olmuşlardır. İkincisi, yer ve zamana göre edilgen bir direnişten eylemli mücadeleye çeşitli yöntemlerle başvurulmuştur. Gerçekten de, gerek birey olarak ve gerekse örgütsel düzeyde Yahudiler birer vatandaş olarak üzerlerine düşeni yapmışlardır. Gerek ticari gerek askeri gerekse siyasi alanda Milli Mücadele ile paralel çalışmışlardır⁴³⁸.

Savaşta yaşanan ve kimi Yahudilerin "*Holocost*" olarak nitelediği Yunan işgalinin sona ermesi Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanmış olmasını büyük bir sevinçle karşıladılar. Ancak Kurtuluş Savaşının sona ermesinden bir süre sonra yurtdışı basınında Türkiye'deki Hıristiyan (Rum ve Ermeni) azınlıkların zulme uğradıklarını ileri süren yayınlara rastlanmaya başlandı. Bu yayınlarda Yahudilere de yer verildi ve Yunan kaynaklarına dayanılarak Anadolu'da yaşayan Yahudilerin de zulme uğradıkları iddiaları yer aldı. Bu iddiaların Türk basınına da yansımaları üzerine Hahambaşı Haim Becerano bu söylentileri yalanladı ve Türk ve Yahudi ilişkilerinin çok dostane olduğunu söyledi. Cemaat yöneticileri de Becerano'yu destekleyerek "*ekalliyetler meselesi*" diye ortaya atılmış olan iddiaları tekdiz ettiler, mezalim iddialarını reddettiler. Ankara Yahudi cemaati reisi Yusuf Ruso ile Ankara Türk Ortodoksları reisi Papa Apostol ortaklaşa bir bildiri yayınlayarak Amerika'da kurulu *Near East Relief (Yakın Doğu Yardım)* teşkilatının Türkiye'deki azınlıklara baskı yapıldığı yolundaki iddiaları şiddetle reddettiler. Haim Nahum, Hahambaşılıktan istifa etmesinden sonra bile Milli Hükümet adına Avrupa'da ve ABD'de görüşmelerde bulundu. Türkiye'yi, Kurtuluş Savaşını ve Mustafa Kemal'i

⁴³⁷ Rıfat Bali, *Bir Türkleştirme Serüveni, 1923-1945*, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.34.

⁴³⁸ Çetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul 1996, s.176.

savundu ve kendisine teşekkür edenlere de *"bana teşekkür etmeyiniz, ben hakikati ve bildiğimi müdafaa ettim. Avrupa kamuoyu Türkiye lehine dönmektedir"* cevabını verdi. Hahambaşı Haim Becerano da demeçlerinde sürekli milli hükümeti destekledi ve övdü. 1922'de Becerano, Mudanya Mütarekesinin imzalanması üzerine *İleri* gazetesine verdiği demeçte de Türkiye Yahudilerinin mütareke karşısında duydukları sevinci şöyle ifade etti: *"Beşeri hadiseleri aynı telakkilerle görmek insanoğlunun vezaifindedir. Çünkü onlar bir babanın evlatlarıdır. Hele biz Museviler sizin kederlerinizi, meserretlerinizi, kendilerimizinkilerden ayırmayız."*⁴³⁹

Yurt içindeki Yahudi cemaatinin bu tutumuna paralel olarak yurtdışındaki Yahudilerin de olumlu tutumlarına örnekler gösterilebilir. Bunlardan biri Lozan görüşmeleri sırasında Türk heyetinin Cenevre Türk Musevileri Cemiyeti tarafından sıcak bir şekilde karşılanması ve heyete verdikleri yemektir⁴⁴⁰. Burada Yahudi topluluğunun tutumu karşılıksız kalmamış Türk Heyeti başkanı İsmet İnönü de bu tutuma karşılık vermiştir. Cenevre Hahambaşısı Mösyö Ginsburger, Türk Delegasyonu Başkanı İsmet Paşa'ya hitaben söylediği hoş geldiniz nutkuna cevaben de, İsmet Paşa, bir kısmı Türkiye Musevileri ile ilgili olan ve Musevilik dünyasında fevkalade iyi bir etki bırakan siyasi bir nutuk söylemiştir. Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında üzerinde en çok ısrar edilen mesele, azınlıklar meselesi idi. İsmet Paşa'nın nutku da büyük devletlerin vaktiyle azınlıklara bağışlanmış olan eski ayrıcalıkların yerinde bırakılması isteklerine bir cevap niteliğindedir:

"Bu toplantımıza, memleketimizde önem verileceği kuşkusuzdur. Dışarıda Türklerle Yahudilerin kardeş gibi yaşadıklarını memnuniyetle haber alacaklardır. Bugün Türk ve Yahudi bağlantıları eskisinden daha kuvvetlidir. Her yerde olduğu gibi, Yahudiler Türkiye'de düzeni, pratik ilerlemeyi ve uyumu temsil ederler. Bu uyum çevresinde onların oynamış oldukları rol incelenirse günümüzde büyük bir önem kazanırlar. Yahudiler çalışırlar, memleketimizde Türkler kadar mutludurlar. Onlar kadar, çünkü hariçten gelen fena yansımalara kulak asmadılar. Bu yurdu

⁴³⁹ Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.37

⁴⁴⁰ Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul 1995, s.217.

*kendilerinininki gibi sayarlar. Eğer herkes bu örneği izleseydi memlekette tam uyum oluşurdu. Herkes, Musevileri örnek olarak alsın*⁴⁴¹,

Yahudilerle ilgili bir diğer olumlu yaklaşım da bizzat Mustafa Kemal tarafından ortaya konmuştu. İzmir'in geri alınmasından sonra 2 Şubat 1923'te Mustafa Kemal tarafından verilen bir konferans sırasında bir Musevi avukat Mustafa Kemal'e yönelttiği "*Paşa hazretleri, Türklerin mutluluğuyla mutlu ve matemleriyle yastlı olan Yahudi vatandaşları hakkında yüce düşünceniz nedir? Şeklinde sorulan soruya verdiği yanıtıdır: "Egemen unsur olan Türklerle kader birliği etmiş sadık unsurlarımız vardır ki özellikle Museviler ulusa ve yurda bağlılıklarını ispat ettiklerinden şimdiye kadar refah içinde yaşam geçirmişler ve bundan böyle de refah ve mutluluk içinde yaşayacaklardır*"⁴⁴².

Bu olumlu hava Lozan görüşmeleri sırasında da devam etmiş Lozan'da azınlık konusu tartışılırken Ermeniler ve Rumlar dikkate alınmıştır. Yahudiler ise Türkiye'deki azınlıkların durumu tartışılırken Ermeni ve Rumlarla kıyaslanamayacak kadar az gündeme gelmiştir⁴⁴³. Türkiye'deki Yahudiler gündeme geldiğinde de tartışmalar kısa sürmüş ve İsmet Paşa'nın "*Son zamanlarda adı hiçbir antlaşmada geçmeyen bu çalışkan ve zeki unsur, kendi halinde ve her türlü sarsıntıdan uzak yaşayışıyla, öteki unsurlara örnek olarak gösterilmelidir. Yahudilerin verdiği örnek şunu açıkça göstermektedir: Türkiye'de, kendi halinde bir yurttaş için, bütün haklardan yararlanmada en iyi yol, dışarıyla şüpheli ilişkiler kurmamak ve dışarıdan gelen özel bir ilgiye konu olmamaktır*"⁴⁴⁴. şeklindeki görüşleri çerçevesinde sonuçlanmıştır. Lozan görüşmeleri sırasında TBMM'de de durum farklı değildir. Sadece 12 Aralık 1922 oturumda İsmet Paşa şunları söylemiştir: "*Yahudi toplumuna gelince, bu topluluğun Türk hükümetine karşı her zaman göstermiş olduğu bağlılık zihniyeti bu topluluk üyelerinin, Türk yurttaşları ile*

⁴⁴¹ Galanti, a.g.e., s.217

⁴⁴² a.g.e., s.214.

⁴⁴³ Lozan'da Türkiye'deki azınlıklarla ilgili tartışmalar için bkz. *Lozan Barış Konferansı, Tuatanaklar-Belgeler*, Çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001, C.I, s.180-231, 295-308; C.II, s.271-294.

⁴⁴⁴ Meray, a.g.e., s.211.

birlikte memleketin kalkınması ve refahı için güürültü çıkarmadan işbirliği yapmaya ara vermeyeceklerini düşündürmektedir.”⁴⁴⁵

Yahudilerin Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerindeki iyi ilişkiler ya da başka bir deyişle iyi azınlık olmaları iki nedene bağlanabilir. Birincisi Bernard Lewis’in deyimiyle işgalci Batılı devletler Türk ve Yahudi sözcüklerini bir aşağılama ve hakaret sıfatı olarak kullanıyorlardı⁴⁴⁶. Yani ortada ortak bir düşman vardı. İkinci neden olarak ise kazanılacak olası bir zaferde iktisadi alanda Rumlar ve Ermenilerden kalacak olan boşluğu doldurma şansı elde edebileceklerdi. Sebep ne olursa olsun şunu söyleyebiliriz ki Yahudilerin bu tavrı Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında da devam etmiş, meydana gelen bazı olumsuz olaylar haricinde uluslaşma sürecinde Yahudilerle ciddi anlamda bir problem yaşanmamıştır. Yahudi cemaatinin Türkleştirilmesi konusunda önemli rol oynayan isimlerden bir de Tekin Alp’tir. Tekin Alp, gerek basın yayın yoluyla gerekse kurduğu dernekler aracılığıyla bu alanda faaliyet göstermiştir.

2. Yahudilerin Türkleştirilmesi ve Tekin Alp

Türkiye’de yaşayan Yahudiler de diğer gayrimüslim unsurlar gibi entegrasyon politikasına dahil olmuşlar ve birer Türk vatandaşı haline getirilmeye çalışılmışlardır. Bu alanda yapılan çalışmalarda Tekin Alp çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bu alandaki ilk çalışması 1928 yılında yayınladığı *Türkleştirme* adlı kitaptır. Bu kitap da Yahudilerin neden nasıl birer Türk vatandaşı haline gelebileceğini göstermektedir. Bu alanda yaptığı tek çalışma bu kitap değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Yahudilerin Türkleşmesine yönelik çeşitli gazetelere beyanatlar vererek, yazılar yazarak ve çeşitli cemiyetler kurarak bu konuda Yahudileri bilinçlendirmeye ve bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Tekin Alp’e göre Musevilerin Türkiye’ye sığındığı tarihte, Müslümanlar kapılarını ardına kadar felaket arkadaşlarına açmışlar, ancak o zaman milliyetçilik

⁴⁴⁵ Okutan, a.g.e., s.71.

⁴⁴⁶ Lewis, *Modern...*, s.359.

mefhumu olmadığı için sığınmacıların dil ve düşünce bakımından sosyal yapıya uyarılmanın yolları aranmamıştı. Bundan dolayı o güne kadar Museviler dünyanın diğer yerlerinde yaşayanların aksine, geldikleri yerin dilini konuşmaya devam etmekteydiler. Ancak artık Türklerde milli bilinç uyanmıştı ve Museviler için Türkçe'yi ana dil olarak benimsememek, akıl ve mantıkla, maddi ve manevi çıkar gerekleriyle bağdaşan bir durum değildi. Bunun yanında geçmişte yaşanmış ve Türklerle Musevileri birbirinden uzaklaştıracak herhangi bir durum yoktu. Bundan dolayı Fransa'da Fransız, İngiltere'de İngiliz, İtalya'da İtalyan olan bir Musevinin Türkiye'de hemen Türk olmaması için hiçbir neden yoktu⁴⁴⁷.

Ayrıca Tekin Alp, Musevilerin uyumunu kolaylaştıracak bir çok etken olduğunu ileri sürmekteydi. Bunlar arasında Museviler ve Müslümanların Hıristiyanlara karşı tarihsel kader ortaklığı ve Türkiye'deki Musevilerin uyuma daha yatkın olan İspanya'dan gelen *sefaradik* Musevileri olmalarını sayan Tekin Alp, bunların yanında mutlak bir uyum için kendisinin belirlediği *On Buyruğa (Evamir-i Aşere)* Tevrat'taki on emir kadar uymaları gerektiğini savunmaktadır⁴⁴⁸. Bu buyruklar:

1. *Adlarını Türkleştir.*
2. *Türkçe Konuş.*
3. *Havralarda duaların hiç olmazsa bir kısmını Türkçe oku.*
4. *Mekteplerini Türkleştir.*
5. *Çocuklarını memleket mekteplerine götür.*
6. *Memleket işlerine karış*
7. *Türklerle düşüp kalk*
8. *Cemaat ruhunu kökünden sök*
9. *Milli İktisad sahasında vazife-i mahsusanı yap*
10. *Hakkını bil.*⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Alp, *Türkleştirme...*, s. 62-63.

⁴⁴⁸ a.g.e., s. 64.

⁴⁴⁹ a.g.e., s. 65.

Tekin Alp'in Türkleştirme konusunda takındığı bu tutumu övenler olduğu kadar yerenler de oldu. Özellikle Türkleştirme kitabından sonra düşün ve siyaset dünyasının önemli isimleri ve dönemin aydınları Tekin Alp'i büyük bir övgü ile andılar. Dönemin önemli siyasetçilerinden Necmettin Sadak, Tekin Alp'i Türkleştirme sahasında giriştiği faaliyetleri yürekli adımlar olarak nitelemiş ve bu adımları kutlamıştır. Ahmet Ağaoğlu ise Tekin Alp'in *Türkleştirme* adlı eserinde işlediği konuları her Türk'ü ve Türkçüyü derinden ilgilendirecek konular olarak nitelemekte ve Tekin Alp'in bu konuları ele alış şeklini büyük bir ustalığın, becerinin ve bilginin eseri olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Türkiye Yahudilerinin Türk yurttaşlığını kabul etmeleri için bir çok sebebin olduğunu belirten Ağaoğlu, Tekin Alp'in *Türkleştirme* adlı kitabında Yahudiler için Türkleşme yolunu bilimsel dayanaklarla, son derece usta bir şekilde gösterdiğini dile getirmiştir. Tekin Alp'in çalışmalarını ise kutsal ve verimli olarak nitelemiştir. Dönemin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Başkanı Profesör Köprülüzade Mehmet Fuat ise Tekin Alp'in Türkleştirme konusunu ortaya atan ilk düşünür olduğunu ve bunun önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da kuramsal olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın dini ve etnik farklılık gözetmeksizin bütün yurttaşları Türk saymasına rağmen, gerçekte dinsel ve ulusal grupların varlıklarını sürdürmesinden doğan problem karşısında Tekin Alp'in Türk olmayan azınlıkların Türkleştirilmesinin gerekli ve mümkün olduğunu savunması ve ispat etmesini göstermiştir⁴⁵⁰. Tekin Alp'in *Türkleştirme* adlı eserine ve Türkleştirme faaliyetlerine olumlu bir şekilde yaklaşan isimler arasında Celal Sahir, Yunus Nadi gibi gazeteci ve yazarları da saymak mümkündür.

Ancak şüphesiz Tekin Alp'in Türkleştirme konusundaki tavrına şüphe ile ya da olumsuz bir şekilde yaklaşanlar da vardır. *Vakit* gazetesinde çıkan haberlerle Tekin Alp'in Türkleştirme alanındaki faaliyetleri eleştirildi. Sadece Türküm demekle Türk olunamayacağını, bunun olaylarla kanıtlanması gerekliliği vurgulanarak Tekin Alp eleştirildi⁴⁵¹. En dikkat çekici tepkiler ise cemaat ileri gelenlerinden ve Yahudi basınından geldi. *El Tiempo* gazetesi sahibi ve başyazarı David Fresko, Tekin Alp'in

⁴⁵⁰ Alp, *Türkleştirme...*, s.79-84.

⁴⁵¹ *Vakit*, 11 Mart 1928, s.5.

Türkleştirme adlı kitabındaki *Evamir-i Aşereyi* eleştirdi. Fresko, Tekin Alp'in belirttiğinin aksine Yahudilerin Türkleşmesinin önündeki en büyük engelin Türk toplumu tarafından itilmeleri olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca Tekin Alp'in haklarını bilmeyen cahil ve bilgisiz bir kitleye seslendiği izleniminin ortaya çıktığını ve bu on emre rağmen Yahudilerin Türkleşmesinin gerçekleşmemesi durumunda tüm kabahatin Yahudilere kalacağını, haklı oldukları halde haksız duruma düşeceklerini belirtmiş ve Tekin Alp'in Türkleştirme konusundaki fikirlerini talihsiz olarak nitelmiştir⁴⁵². Tekin Alp'e bir tepki de “*sinagoglarda ibadetini Türkçe yap*” ifadeleri üzerine Yahudi cemaatinden gelmiştir. Bu konuda fikrine başvuru hahambaşı Becerano, Tevrat'ın İbranice'den başka bir dilde okunamayacağını belirterek Tekin Alp'in önerisine karşı bir fikir beyan etmiştir⁴⁵³. Ancak sonuç olarak Tekin Alp, Türkleştirme faaliyetleri içerisinde aktif olarak yer almış ve 1928 yılında yayınladığı bu esaslar çerçevesinde çalışmalarda bulunmuştur.

a. Hukuki Alanda Türkleştirme

Hukuki alanda Türkleştirmenin esasen azınlıkları birer Türk vatandaşı olarak kabul etmek anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Bu alandaki ilk çalışma 1924 Anayasası ile başlamıştır. Türk kimdir sorusunun cevabı azınlıkları da içine alacak şekilde anayasada yer almış ve hukuki anlamda azınlıklar belli şartlar altında Türk olarak kabul edilmiştir⁴⁵⁴. Yahudiler de bu yasaya doğal olarak dahil edilmiş ve birer Türk vatandaşı sayılmışlardır. Tekin Alp anayasa ile atılan bu adımı Yahudilerin Türkleşmesi için son derece olumlu bulmaktadır. Hatta ona göre Anayasada yer alan bu tanım ile intibak sayesinde bir iki nesilde gerçekleşebilecek olan Türkleşmeyi bir emrivaki yaparak kolaylaştırmış; intibak etmek, Türkleşmek arzusunda olan her vatandaş için kapıyı açmıştır. Bu sayede dini ve ırki zümrelerin büyük bir kısmı Türkleşme hadisesini tamamıyla tekemmül etmiş olacaktır⁴⁵⁵.

⁴⁵² “La Situation des Juifs en Turquie”, *Paix et Droit*, Mayıs 1928, s.6-7'den aktaran Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.153.

⁴⁵³ Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.154.

⁴⁵⁴ Bkz. s.108-113.

⁴⁵⁵ “Yahudiler Türkleşmelidir! Kohen Tekinalp Bey'in Muharririmize Beyanatu”, *Vakit*, 22 Teşrinivevvel 1930, s.1;3.

Yahudi Cemaatinin Türkleşmesi konusundaki bir diğer gelişme ise Lozan Antlaşması ile ilgiliydi. Lozan Antlaşması'nın 37 ile 45. maddeleri azınlıklarla ilgiliydi⁴⁵⁶. Azınlıkların kendi cemaat hukuklarını oluşturabilmelerini öngören bir nevi onlara muhtariyet sağlayan bu maddeler Yahudi cemaatini de kapsıyordu. Bu maddeler diğer azınlıklarda olduğu gibi Yahudilere de ibadet, dolaşım, din, eğitim ve dil özgürlüğü sağlıyordu. Bunun yanında azınlıklar kendi okullarını açabilecekler, kendi dilleri ile eğitim yapabileceklerdi. Bunun için Türkiye bütçesinden de destek alacaklardı. Aile hukukunda ise azınlıkların örf ve adetleri dikkate alınacaktı⁴⁵⁷. Bunun anlamı Yahudiler kendi iç hukuklarını oluşturabilecekler, özellikle medeni kanunu ilgilendiren konularda kendi adetlerini uygulayabileceklerdi. Bu Türkiye için bir ikilik anlamına geliyordu. Ayrıca bu maddeler uluslar arası antlaşma statüsüne dahil edilerek yürütülmesi Cemiyet-i Akvam'ın denetimi altındaydı. Yani burada da bir dış müdahale imkanı söz konusuydu.

1 Ağustos 1926'da Hahamhanede düzenlenen ve cemaatin ileri gelenlerinden seksen kişinin katıldığı bir toplantı sonucunda Yahudi cemaati, Lozan Antlaşması'nın azınlıklara kendi kişi ve aile hukuklarını kendi dini geleneklerine göre gerçekleştirme imkanı veren; bunun uygulanışını ise azınlık grupları ve hükümet temsilcilerinin eşit sayıda katılımıyla oluşturulacak özel bir komisyona bırakan 42. maddesinden⁴⁵⁸ feragat ettiğini bildirmişti⁴⁵⁹. Yayınlanan beyannamede

⁴⁵⁶ Bu maddeler için bkz. Meray, a.g.e., C.VIII, s.10-13.

⁴⁵⁷ Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyet'inde Yahudiler*, İletişim Yay., İstanbul 1998, s.19.

⁴⁵⁸ Lozan Antlaşması'nın 42. maddesi: "*Türkiye Hükümeti gayrimüslim azınlıkların aile hukukuyla kişisel halleri konusunda, bu sorunları, söz konusu azınlıkların gelenek ve göreneklere uyarınca çözümlenmesine elverecek bütün tedbirleri almayı kabul eder. Bu tedbirler, Türk hükümeti ile azınlıkların her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa Türk Hükümetiyle Milletler Cemiyeti Meclisi, Avrupalı hukukçular arasından birlikte seçecekleri bir üst hakem atayacaktır. Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlayacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiç birini esirgemeyecektir.*" Meray, a.g.e., C.VIII, s.12.

⁴⁵⁹ "Museviler Din ile Dünya İşlerini Ayırdılar", *Milliyet*, 2 Ağustos 1926, s.1,8. Bu Feragat olayı ile ilgili olarak Mete Tunçay, Yahudi cemaatinin Lozan'da verilen azınlık statüsünü kabul etmemesini ve bundan feragat etmesini azınlık olmamaya el atandan ikna edildikleri gerekçesine bağlar. Bu durumda da "*muhtemelen en kolay bunlar vazgeçer hesabıyla Yahudi cemaatine gizliye gizliye bir baskı yapılmış ve Yahudi cemaati de bu baskı karşısında azınlık haklarından vazgeçmişti. Çünkü Yahudiler I.Dünya Savaşına taraf olmamışlardı, durumları ne Ermenilerin ne de Rumların durumlarıyla aynıydı. Atatürk'ün yakın çevresinde de etkin dönmeler ve Yahudiler vardı.*" şeklinde bir açıklama

Yahudilerin Türkiye Cumhuriyetinin öz evlatları olduğu için vatandaşlık sıfatının getirdiği tüm görev ve hukuka sahip oldukları ve bu nedenle de kendilerine verilen her türlü istisnai hakları reddedip Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına bağlı kalacaklarını taahhüt ediyorlar ve Anayasanın öngörmüş olduğu siyasi, medeni ve cezai hukuku teminat olarak kabul ediyorlardı. Ayrıca Türk vatandaşı olmanın Türk harsını kabul etmekle mümkün olduğunu ve Yahudilerin bu ülkeye ulaşmak için ellerinden geleni yapacakları belirtiliyordu⁴⁶⁰.

Tekin Alp, daha sonraları verdiği bir beyanatta bu feragat beyannamesini tahmin edileceği üzere çok olumlu bir gelişme ve Yahudilerin Anayasanın verdiği Türk tanımını kabullenmeleri olarak nitelemiştir. Zaten ona göre cemaat sıfatını da kabul etmemekte ve bunun Osmanlılık devrinden kaldığını ve tekrar kullanımının Osmanlıcılığı hortlatmaya yönelik olduğunu savunmaktadır⁴⁶¹. Cemaat kelimesiyle birlikte Gayri Türk tabirini de kabul etmemektedir. Ona göre bu tabir Türk İnkılabının felsefesine terstir. Zaten Anayasa ile Cumhuriyet vatandaşlar arasında ayrılığı yalnız mabetlerde kabul etmektedir⁴⁶². Nitekim Feragatten sonra Yahudi Cemaatinin yönetimini geçici olarak üstlenecek ve resmi makamlarla görüşmeleri yürütmek üzere kurulan heyete Moiz Kohen yani Tekin Alp'de seçilmişti⁴⁶³. Bunun anlamı Yahudi Cemaat yönetiminde artık resmi olarak söz sahibiydi.

Yahudilerin vatandaşlık konumunu etkilemesi açısından diğer önemli bir düzenleme 1926 tarihli Medeni Kanun'dur. Halil İnalcık'ın ifade ettiği gibi medeni kanun Türkiye'deki çeşitli din ve mezhepteki insanları bir millet halinde eşit haklarla kaynaştırmakta önemli bir rolü vardır. Türk vatandaşlığı merkezi üniter bir devlet hayatının temel olgusu bu sayede gerçekleşmiştir⁴⁶⁴. Böylece azınlıkların cemaat hukuklarının konusu olan evlenme, boşanma, miras gibi konular tek bir hukuka

---

getirmektedir. Lizi Behmoaras, *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul 1993, s.243.

⁴⁶⁰ *Milliyet*, 2 Ağustos 1926, s.1;8.

⁴⁶¹ *Vakit*, 22 Teşrinievvel 1930, s.1.

⁴⁶² "Vatandaş Türkçe Konuş Meselesi, Türk Kültür Birliği Reisi ile konuştuk", *Son Posta*, 5 Mayıs 1934, s.9

⁴⁶³ *Milliyet*, 2 Ağustos 1926, s.,8.

⁴⁶⁴ Okutan, a.g.e., s.117.

bağlanarak azınlıkların diğer Türk vatandaşları gibi Türk medeni kanununa bağlılığı sağlanmıştır.

Anayasa, Medeni kanun ve Yahudilerin feragat beyannameleri sonrasında Türkleştirme konusunda son noktayı belki de 23 Mayıs 1928 tarihinde çıkarılan Türk Vatandaşlığı Kanununun 1. maddesinde yer alan “*Bir Türk baba veya ananın Türkiye’deki veya ecnebi memlekette doğan çocukları Türk vatandaşıdır*”⁴⁶⁵ ifadesi koymuştur. Bu madde ile hukuki anlamda uluslaşmanın zemini tamamen hazır hale gelmiş denilebilir.

Bu gelişmelere yani hukuki alanda Türkleştirme faaliyetleri arasında Tekin Alp, 1928’de “*devlet dini İslam’dır*” ibaresinin Anayasa’dan çıkarılmasını da göstermektedir. Çünkü Tekin Alp’e göre dini açıdan ayrıcalıklı bir unsurun bulunduğu zamanlarda yani Osmanlı Devleti zamanında ferdi haklar alanında bir ikilik vardı. Ama Cumhuriyetin gerçekleştirdiği hukuk inkılabından sonra farklı unsurlar arasında en ufak bir hukuki fark olduğu düşünülemezdi. Bu yüzden Türkiye’de bütün halkın aynı hukuk sistemine, aynı yasalara bağlanması ⁴⁶⁶ son derece doğaldı.

Tekin Alp, evamir-i aşerenin son maddesinde Musevilere Anayasanın onlara sağladığı vatandaşlık haklarından bahsediyordu. Bu haklardan sonuna kadar yararlanmanın yolunu ise Türklük bilincine varmaktan geçtiğini ekliyordu. Tekin Alp’e göre eğer Museviler kendilerini birer Türk olarak idrak ederlerse kimse onların bu anayasal veya vatandaşlık haklarına dokunamayacaktır. Türk anayasasının sağladığı haklardan Museviler mutlaka faydalanmalıdır ve bunun için direnç göstermelidirler⁴⁶⁷.

Aksi halde Yahudiler azınlık olarak görülecektir oysa Tekin Alp’e göre Yahudiler azınlık değildir. Çünkü eğer böyle görülürse azınlıkların müstakil

⁴⁶⁵ *Düstur*, Üçüncü Tertip, C.IX, İstanbul 1931, s.994.

⁴⁶⁶ Alp, *Türkleştirme...*, s. 52.

⁴⁶⁷ a.g.e., s.67.

varlıklarının korunmasını öngören Lozan Antlaşmasından dolayı devlet Yahudileri asimile etmeye teşebbüs etmeyecektir. Yahudiler ne Türkiye’de ne de Dünya’da bir azınlık oluşturmaktadırlar. Çünkü kendilerine has ayrı bir dil, kültür ya da ülkeye sahip bulunmamaktadırlar. Bu sebeple Lozan Antlaşmasının azınlıklarla ilgili hükümleri Yahudiler için geçerli değildir. Bu hükümleri Yahudilere uygulamak, onları bir dile, kültüre ve ülkeye sahip olmaktan alıkoyar ki Lozan Antlaşmasını imzalayanların niyetlerinin bu olduğu iddia edilemezdi⁴⁶⁸.

Ancak Tekin Alp’in Türkiye Yahudilerinin azınlık olmadığı konusundaki görüşü bütün Yahudiler tarafından da kabul görmemişti. *L’Etoile du Levant* adlı gazetenin kurucusu ve yazı işleri müdürü olan Abraham Benaroya ile Tekin Alp arasında 1950 yılında söz konusu gazetede uzun bir polemik yaşanmıştır. Benaroya, Tekin Alp’in aksine azınlık kavramının Türkiye’de hala geçerli olduğunu, Türkiye’de dinsel azınlıkların her zaman var olacaklarını, Tekinalp’in kırk yıldır cesaretle savunduğu uyum tezinin ve Anayasanın hedeflediği idealin gerçekleşmesi konusunda çok fazla yol alınmadığını ileri sürmüştür⁴⁶⁹. Bu münferit bir örnek olmasına karşın Tekin Alp’in savunduğu tezlerin Yahudi cemaati tarafından tamamen kabul edilmediğini göstermesi açısından önemlidir.

b. Kültürel Alanda Türkleştirme

Bu alandaki Türkleştirme faaliyetleri arasında genellikle eğitim ve dil alanında Türkleştirme faaliyetlerini sayabiliriz. Kültürel alandaki Türkleştirme Cumhuriyetin ortaya koyduğu millet esası düşünüldüğünde son derece önemlidir. Çünkü daha önce de değindiğimiz üzere Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan millet tanımı, kültürel esaslar üzerine kurulmuş ve bir kültür birliği olarak algılanmıştır.

Nitekim, 1923’te Mecliste Anayasanın 88. maddesi tartışılırken kültüre ve onun unsurlarının Türklük üzerindeki etkisi üzerine Hamdullah Suphi Bey’in aktardığı bir olay belki de Türkleşmede kültüre verilen önemin son derece çarpıcı bir

⁴⁶⁸ “Tekinalp: Türk Musevileri Bir Azlık Değildir Diyor”, *Tan*, 9 Mart 1937. s.10.

⁴⁶⁹ Behmoaras, *Bir Kimlik...*, s.246-249.

örneğidir. Hamdullah Suphi Bey kendisine “*Türk olmam mümkün müdür?*” diye soran Ermeni vatandaşa: “*Türk olmanız mümkündür. Başka memleketlerde başka ekalliyetlerin yaptığını kabul ediniz. Fransa’da yaşayan Musevi nasıl Fransız gibi başka mektepten vazgeçmişse, nasıl başka lisan konuşmuyorsa, nasıl Fransa’yı benimsemiş ise mekteplerinizi kapatınız, Ermeniliği terk ediniz. Türk harsını kabul ediniz. Ondan sonra size Türk deriz.*”⁴⁷⁰ cevabını vermiştir. Görüldüğü üzere Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bir kişinin Türk telakki edilmesi yani toplum tarafından Türk olarak kabul edilmesi için başta dil ve eğitim olmak üzere kültürel alanda Türk kültürünü benimsemiş olması gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kültürel alanda Türkleştirmenin eğitim alanında da ortaya çıktığını görmekteyiz. Nitekim eğitimin başka bir deyişle okulların devlet tarafından kurulması ya da denetlenmesi sonucu ulus oluşturmada çok etkili bir araç elde edilebilirdi⁴⁷¹ ya da başka bir deyişle vatandaş okulda oluşturulabilir, topluluğa katılma isteği okulda aşılır ve geliştirilebilirdi⁴⁷². Başbakan İsmet İnönü’nün 5 Mayıs 1925’te yaptığı bir konuşmada “*Yaşayacaksak yekpare bir millet kütlesi olarak yaşayacağız. İşte milli terbiye dediğimiz sistemin umumi hedefi budur.*”⁴⁷³ şeklindeki açıklaması milli eğitimin uluslaşma sürecinin bir vasıtası olarak kullanılacağını göstermekteydi.

Bu doğrultuda Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak okulların millileştirilmesine yani milli bir eğitimin oluşturulmasına başlandı. Bu alanda ilk olarak 20 Mayıs 1923’te Maarif Vekaleti azınlık okullarının bütün derslerinin Türk tabiyetli öğretmenler tarafından verilmesini, Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe öğretilmelerini zorunlu kılan bir karar aldı⁴⁷⁴. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu ile de bütün okullar maarif vekaletine bağlandı⁴⁷⁵. 1927 yılında yayımlanan bir genelge ile azınlık ve yabancı okullarda

⁴⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C: 8/1, s.910.

⁴⁷¹ Schnapper, a.g.e., s.142.

⁴⁷² Aynı yer.

⁴⁷³ İsmail Kaplan, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yay., İstanbul 1999, s.143.

⁴⁷⁴ a.g.e., s.123.

⁴⁷⁵ Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri*, MEB Yay., İstanbul 2004, s.132.

öğretmenlik yapacak kişilerin ana dillerinin Türkçe olması ve yapılacak sınavlardan geçme şartı kondu⁴⁷⁶.

Şüphesiz eğitime verilmeye çalışılan bu yeni düzenden Yahudi okulları da etkilendi. İbranice ve Fransızca eğitim yapan Musevi okulları yeni çıkarılan yasalara tabi oldular. 21 Haziran 1924'te Maarif Vekaletinin aldığı karar ile Fransızca eğitim veren Yahudi okullarında eğitimin İbranice, bu mümkün olmazsa Türkçe yapılması talimatı verildi. Bir başka konu ise Yahudi dininin öğretildiği bu okullarda laiklik ilkesi gereği din eğitiminin sona erdirilmesiydi. 1935 yılında başlayan eğitim öğretim yılında ise eğitimin sadece Türkçe olmasına izin verildi⁴⁷⁷. Bu gelişmeler üzerine 1927-1928 yıllarından itibaren Yahudi çocukların Yahudi okullarını terk etmeye başladığı görüldü. Aileler çocuklarını maarif vekaletine bağlı okullara göndermeye başladı ve bunun sonucunda Yahudi okulları birer birer kapanmaya başladı⁴⁷⁸.

Kültürel alanda ikinci Türkleştirme girişimi Türkçe konuşulması konusunda gerçekleşti. Temel amaç Türkçe'nin anadil olarak benimsenmesi ve kamusal mekanlarda Türkçe konuşulmasını sağlamaktı. Bu yönde atılan en önemli adım 1928 yılında basın ve kimi sivil inisiyatiflerin öncülüğünde başlatılan "*Vatandaş:Türkçe Konuş Kampanyası*"ydı⁴⁷⁹. Kampanyanın temelleri Türk ocağının 1927 yılındaki kongresinde atılmış, fiiliyata geçişi ise Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin 13 Ocak 1928 tarihli kongresinde gerçekleşmişti. Dahiliye Vekaletinden izin alınarak başlatılan bu kampanyalarla başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin her tarafında azınlıkların umuma açık yerlerde Türkçe konuşmaları sağlanacaktı ve bu amaçla duvarlara ilanlar asılacak, otomobillerle dolaşılacak Türkçe konuşulması ilan edilecekti⁴⁸⁰. Kampanya İstanbul dışında da etkili oldu. Özellikle İzmir, Edirne ve Ankara gibi Yahudilerin yaşadığı büyük şehirlerde kampanyanın yürütüldüğünü ve

⁴⁷⁶ Yıldız, a.g.e., s.281.

⁴⁷⁷ Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.187-188.

⁴⁷⁸ a.g.e., s.192.

⁴⁷⁹ Sadoğlu, a.g.e., s.283.

⁴⁸⁰ Okutan, a.g.e., s.182.

kampanyanın kimi Yahudiler tarafından kabul görürken bazı şiddet olaylarının da yaşandığını görmekteyiz⁴⁸¹.

Kültürel Türkleştirme çerçevesinde Yahudi okullarında eğitimin Türkçeleştirilmesi, dini eğitimin sona erdirilmesi ve Türkçe'nin yaygınlaştırılması Yahudi cemaati içerisinde olumlu ve olumsuz tepkilere yol açtı. Bazı Yahudi toplum ileri gelenleri bunu tepkiyle karşıladılar. Fransızca bilmek ticari faaliyetler için oldukça gerekliydi ve Türkçe eğitim kararı doğrudan ticari faaliyetlere bir müdahale olarak algılandı. Bazıları ise dini eğitimin okullarda verilmesi gerektiği üzerinde duruyordu⁴⁸². Tekin Alp'in içinde olduğu bir kısım Yahudi ileri geleni ise bu eğitim reformunu son derece yararlı bulmaktaydılar.

Tekin Alp, hukuki Türkleşmenin yeterli olmadığını ve bunun tamamlanması için kültürel alanda da bunun gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Anayasa ve kanun nazarında var olan camianın fiilen tesis edilebilmesi için bu zümreler arasında sosyal ve iktisadi ilişkileri elden geldiği kadar artırmaya çalışmak gerekmektedir. Kültürel açıdan henüz millileşmemiş olan zümrelerin fertlerini sadece nazariyatta değil fiiliyatta da Türk camiasına dahil oldukları inancı herkeste yerleşirse ilişkiler kendiliğinden ortaya çıkabilirdi⁴⁸³. Buna karşın dini ve ırki zümrelerden bir hamlede Türk harsını benimsemeleri de beklenemezdi. O günkü vaziyet ise bu zümrelerin büyük çoğunluğunda intibaka Türkleşmeye doğru ciddi bir hareket vardır. Bu hareketi hiçbir kuvvet durduramazdı. Çünkü bu zümrelerin hayati menfaatleri daha doğrusu bu memlekette hakkı hayatları bunu gerektirirdi. Bu konuda vatanperverlere düşen vazife Türkleşmek hareketini güçleştirmek değil; bilakis teshil ve bu zümreler meyanında umumi hayata iştirak edebilecek zevat varsa bu umumi hayat faaliyetine doğru sevk ve teşvik etmektir⁴⁸⁴.

Nitekim Tekin Alp'de bu sevk ve teşvik işine katılmıştı. Önce *Türkleştirme* adlı eserinde Yahudilere Türkleşmenin on yolunu göstermişti. Daha sonra Türk dilini

⁴⁸¹ Bu olaylar için bkz. Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.135-148.

⁴⁸² Okutan, a.g.e., s.171.

⁴⁸³ Alp, *Türkleştirme...*, s.55.

⁴⁸⁴ *Vakit*, 22 Teşrinevvel 1930, s.3.

ve kültürünü yaygınlaştırma amacını güden *Milli Hars Birliği* adlı derneğin kuruluşunda yer almıştı. Derneğin diğer kurucuları arasında Yunus Nadi, Edip Servet gibi isimler yer alıyordu. Bu cemiyetin esas amacı Türk dilinin yaygınlaştırılması ve bunun için gerektiğinde diğer cemiyetlerle iş birliği yapmaktı⁴⁸⁵. Milli Hars birliğinin bir diğer çalışması da Tekin Alp'in *Türkleştirme* adlı kitabında yayınladığı evamir-i aşere ile ilgiliydi. Mart 1928 yılında birlik bunları kartlar üzerine yazarak el ilanları şeklinde Yahudi vatandaşlar arasında dağıttı⁴⁸⁶.

Tekin Alp, cemiyetin kuruluşu ile aynı yılda başlayan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasını ve Türkçe'nin yaygınlaşmasını destekledi. Türkçe'nin yaygınlaşması için cemiyet bünyesinde gece dersleri düzenledi. Yahudilerin Türkçe konuşmasının önündeki engellere temas etti. Basını bu noktada eleştirdi. Kendisiyle yapılan bir mülakatta Yahudilerin Türkçe'ye olan yaklaşımlarını ve basının tavrını “Basının bizim Türkleştirme gayretlerimize çok faydalı katkısı olabilir. Yahudilerin çoğu Türkçe'yi kötü bir şiveyle konuşmalarından dolayı mizah dergilerine alay konusu olduklarından umumi yerlerde yani tramvaylarda vapurlarda Türkçe konuşmaktan utanıyorlar. Bu dergiler yayınladıkları karikatürler ve fıkralarla Yahudilere eziyet ediyorlar. Diyeceksiniz bu mizah dergileri Anadolu köylüsüne de aynı şeyi yapıyorlar, ancak bu kendileriyle alay edildiğini gören Yahudilerin onurlarının rencide edilmesini önlemiyor. Bu nedenle Yahudiler kendileriyle alay edilmemesi için hiç Türkçe konuşmamayı tercih ediyorlar” şeklinde değerlendirdi⁴⁸⁷.

Milli Hars Birliğinden sonra Tekin Alp, bir diğer cemiyet içerisinde Yahudilerin Türkleşmesi için faaliyetlerine devam etti. 29 Ekim 1933 tarihinde İstanbul'da kurulan *Türk Kültür Birliği* adlı cemiyetin başkanlığına seçildi ve bu görevi yürüttü. İstanbul'da faaliyet gösteren bütün Yahudi avukatlar birliğinin kurucu

⁴⁸⁵ “Yahudi Vatandaşlarımızın Muhteşem Bir Teşebbüsü”, *Akşam*, 10 Mart 1928.

⁴⁸⁶ “Milli Hars Birliği”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1928.

⁴⁸⁷ *Akşam*, 10 Mart 1928.

üyeleri oldular⁴⁸⁸. Tekin Alp, cemiyetin başkanı sıfatıyla cemiyetin amaçlarını şu şekilde izah etti:

"Bazıları nazarında Yahudilik tarihi bir hatıradır. Amenna. Bu itibarla Yahudiliğin kalbimizde pek muhterem bir yeri vardır. Ancak tarihi hatıralar ne kadar muhteşem, ne kadar mukaddes olursa olsun umumi hayata, millet mefhumuna tesir itibariyle hiçbir ehemmiyeti haiz değildir. İşte bundan dolayıdır ki nasıl ki İngiltere'de, İtalya'da ve Fransa'da vatandaşlık itibariyle bir Yahudi milleti yoktur ve böyle bir iddia kimsenin hatırına gelmez; Türkiye'de dahi vatandaşlık itibariyle Yahudi milleti yoktur ve olamaz. İşte hanımlar, efendiler. Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde mezheptaşlarımız arasında teşekkül eden birliklerin başka vazifeleri bu akideyi her vasıta ile yaymak, zihinlere, kalplere, ruhlara sokmaktan ibarettir. Bu vazifeyi yalnız Museviler nezdinde değil muhitimizde, cemiyetimizde yaşayan ve bize Musevi milleti diyen bütün vatandaşlar nezdinde yapacağız. Osmanlılık devrinden arta kalan batıl görenekleri söküp atacağız."⁴⁸⁹

Bu amaca ulaşmak için Türk Kültür Birliği 20 maddelik bir program yayınladı⁴⁹⁰. Programın içeriği daha çok eğitim ve dil konusunda ağırlık kazanıyordu. Tekin Alp program dahilinde Türkiye'de faaliyet gösteren Yahudi derneklerinin adlarını Türkleştirmelerini ve faaliyetlerinde ve amaçlarında da Yahudilikle ilgili hiçbir şey almamasını ve böylece tamamen Türkleşmelerini talep etti⁴⁹¹. Ayrıca Yahudilerden Türkçe'ye daha fazla ilgi göstermeleri ve çocuklarını Türk okullarına göndermeleri yönünde programda maddeler yer aldı.

Sonuçta Tekin Alp, bir kültüre ve ülkeye sahip bulunmadığını düşündüğü Türkiye Yahudilerinin bu boşluğu Türk kültürü ve diliyle doldurabileceğini düşünmüş⁴⁹² ve Türkleştirmenin temel amacı olarak bu ilkeyi benimsemiştir.

⁴⁸⁸ Rıfat Bali meslekleri dolayısıyla resmi makamlar ve CHP ile sürekli ilişişare içinde halinde bulunan Tekin Alp'in de aralarında bulunduğu Yahudi avukatlara böyle bir birliği kurmalarını CHP'nin telkin etmiş olduğu görüşündedir. Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.175.

⁴⁸⁹ Tekin Alp, "Türk Kültür Birliği", *Yeni Türk Mecmuası*, C.I, S.15, s.1239-1250.

⁴⁹⁰ Program için bkz. Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.304.

⁴⁹¹ Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.176.

⁴⁹² *Tan*, 9 Mart 1937.

c. İktisadi Alanda Türkleştirme

İktisadi Türkleştirmeden anlaşılması gereken esasen iktisadi unsurların milli hale getirilmesidir. Yani başka bir deyişle milli iktisadın kurulmasıdır. Cumhuriyet yönetimi milli iktisadı bir çok konunun önünde acilen gerçekleşmesi gereken acil ve zorunlu bir ideal olarak görüyordu. Kurtuluş savaşının en önemli amaçlarından biri de iktisadi istiklale ulaşabilmektir. Dolayısıyla yeni devletin kuruluş felsefesi ve temel ilkelerinde ekonomik bağımsızlık en önemli unsurlardan biri olarak kabul edildi⁴⁹³. Bunun en önemli kanıtı henüz Lozan Konferansı sonuçlanmadan toplanan İzmir İktisat Kongresiydi.

Kongre ülke kaynaklarının azami fayda esasına göre kullanımını öngörmekle kalmadı, denetim altına alınması şartıyla yabancı sermayenin ülke içindeki varlığını kabul eden ve yerli azınlık tüccar ve sanayicilerin ayrıcalıklı konumunu kaldıran ilkelerin kabul edilmesiyle sonuçlandı⁴⁹⁴. Başka bir ifadeyle ekonomik hayatın milli unsurların eline geçmesini hedefleyen ve bunu kolaylaştırmak için kararlar alan bir kongre gerçekleşti⁴⁹⁵. Özellikle kongre kararlarından 9. madde içinde yer alan “*kendi yurdunda kendi lisanında kendi kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz*” ifadesi⁴⁹⁶ iktisadın milli esaslara dayalı olacağını sinyallerini vermekteydi.

İktisadın millileştirilmesi konusunda gözlerin azınlıklara ve Yahudilere çevrilmesi ise bir milli burjuvazi yaratma fikri çevresinde gelişti. Çünkü Cumhuriyetin ilk yılları itibarıyla ülkenin iktisadi hayatına Türklerin hakim olabilmesi için bu hakimiyeti elinde tutan azınlıkların bertaraf edilmesi gerekiyordu⁴⁹⁷. Türk Ocakları da Türklerin iktisadi hayatın içine çekilmeleri gerektiğini ve milli bir burjuvazinin doğmasının şart olduğunu belirterek iktisadi

⁴⁹³ Okutan, a.g.e., s.206.

⁴⁹⁴ Gündüz Ökçün, “İzmir İktisat Kongresi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yay., İstanbul 1994, s.1064.

⁴⁹⁵ Boratav, a.g.e., s.46.

⁴⁹⁶ Ökçün, a.g.m., s.1062.

⁴⁹⁷ Okutan, a.g.e., s.213.

hayatın millileştirilmesi gerektiğini savundu. Türk Ocaklarının 1926 ve 1927 yıllarında yapılan kurultaylarında azınlıkların büyük ticaret ve liman şehirlerinde ticari faaliyetlere hakim olmaları tartışıldı ve faaliyetlerin her alanında azınlıkların Türklerle ikame edilmelerinin şart olduğu sonucuna varıldı⁴⁹⁸.

Bu amaç doğrultusunda 1920'lerin başlarından itibaren çeşitli girişimler gerçekleşti. 1923 yılında yabancı sermayeli şirketlerin personelinin yüzde ellisinin Müslüman Türk olması kararlaştırıldı. Bu uygulama 1930'larda da devam etti. 1926'da çıkarılan kanunla bütün şirketlerin Türkiye dahilindeki yazışmalarını Türkçe yapması zorunlu kılındı. Bu girişimleri yerli malı kullanmayı ve yerli esnaftan alışveriş yapmayı teşvik eden kampanyalar izledi. 1932'de bazı meslek gruplarında azınlıkların çalışması yasaklandı ve bu meslekler sadece Türklere tahsis edildi⁴⁹⁹. Ancak bu alanda şüphesiz en önemli gelişme 11 Kasım 1942 tarihinde çıkarılan *Varlık Vergisi Kanunu*du. Kanun aşırı kâr olanağı sağlayan savaş şartlarından istifade ederek haksız kazanç elde eden ve genellikle ticaretle uğraşanlardan belli oranlarda vergi almayı öngörüyordu. Ancak vergi matrahlarının belirlenmesi yerel hükümet memurlarına ve belediye komisyonlarına bırakılmıştı. Bu oranlar değişebiliyordu. Uygulama sırasında gayrimüslim tüccarlara uygulanan oran daha fazlaydı. Üstelik gayrimüslimlere taksit imkanı tanınmıyordu. Ödeme yapamayanlar angarya işleriyle mahkum ediliyorlardı⁵⁰⁰.

Şüphesiz bu gelişmelerden tüm gayrimüslimler gibi Yahudiler ve tüm Yahudiler gibi Tekin Alp'de etkilenmişti. Tekin Alp, yazın ve siyasi faaliyetlerinin dışında hayatını ticaret ile idame ettiriyordu. Bir tütün ihracat şirketinin genel müdürlüğünü ve bir otomobil firmasının Türkiye temsilciliğini yapıyordu. Ancak Tekin Alp, iktisadi alanda yaşanan bu gelişmelere rağmen iktisadi alanda faaliyetlerini sürdürdü. Hatta on emir diye anılan evamir-i aşerenin dokuzuncu maddesinde Musevi vatandaşların en önemli rolünün iktisadi sahada olacağını belirtiyordu. Bunun nedeni olarak ise her yurttaşın memlekete karşı vazifesinin

⁴⁹⁸ Sarıncay, a.g.e., s. 275.

⁴⁹⁹ Okutan, a.g.e., s.219-222.

⁵⁰⁰ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.139-143.

kişisel nitelik, maddi olanak, bilimsel birikim ve erdemlerine göre belirlediğinin altını çiziyordu. Musevilerin ekonomide hizmet sahası olarak da hafif işleri değil memleketin üretimini ulusun servetini artıracak ticaret ve sanayi işlerini gösteriyordu. Bu konuda Musevileri Avrupa ve Amerika'daki bağlantılarını kullanmaya çağıran Tekin Alp, bu işleri yaparken Musevilerin kendilerini memleketin bir çocuğu saymalarını ve bu ciddiyetle çalışmalarını öğütüyordu⁵⁰¹.

Bu nedenle eleştirilere de maruz kalıyordu. Vakit gazetesi Tekin Alp'in bu on emrinden Evamir-i Aşerede yer alan *"hakkını bil ve milli iktisat sahasında vazife-i mahsusanı yap"* şeklindeki ifadelerini, *"Hakkını bil ifadesi ile cemaatin organik statüsünü mü hatırlatmak istiyor? Türk'ün haklarından faydalanmak için sadece Türk olduğunu söylemek yeterli değildir, bunu icraatlarla kanıtlamak gereklidir"* şeklinde eleştirildi⁵⁰².

Ancak Tekin Alp, Yahudilerin bir azınlık olmadığını ısrarla vurgularken milli iktisat sahasında yapabilecekleri bir çok şey olduğunu *"Yahudilerin üstlendikleri iktisadi rol tüm dünyada çok önemlidir. En büyük Alman, İngiliz, Fransız ve Amerikan kapitalistleri onların içinden çıkmadı mı? Dünyadaki en önemli piyasalar onların ellerinde değil mi? Dindaşlarıma iktisadi sahada görevlerini yapmaya davet ederken iyi bir vatansever olarak anavatanımızın menfaati için görevinizi yapın demek istedim. Bu görevin özel veya belli bir niteliği yoktur. Dahası 'hakkını bil' dedim. Türkiye Cumhuriyeti'nin Teşkilat-i Esasiye'si Yahudi asıllı vatandaşlara Müslüman asıllı vatandaşlara tanıdığı aynı hakları tanımaktadır. Hiç kimse o hakları bizden alamaz. Bir Türküz. Kanun ayrımcılık yapmaz. Aynı hürriyetten ve aynı haklardan faydalanıyoruz. Bu nedenle bu hakları günümüzde geçmişte olduğundan daha fazla bilmemiz lazım. Ülkemizin işleriyle ilgilenmek gerek bir vatansever gibi hissetmek ve düşünmek ve ortak anavatanımızın inkişafı ve mutluluğu için katkıda bulunmayı hiçbir zaman reddetmemek, bu bizim programımızdır!"*⁵⁰³ ifadeleriyle dile getirdi.

⁵⁰¹ Alp, *Türkleştirme...*, s. 67

⁵⁰² *Vakit*, 11 Mart 1928.

⁵⁰³ *Akşam*, 11 Mart 1928.

Tekin Alp, iktisadi Türkleştirme alanındaki gelişmelere rağmen iktisadi alandan uzaklaşmak yerine bu işle daha fazla ilgilenme yoluna gitti. Devletçilik üzerine çalıştı. 1942’de Varlık Vergisi’ne tabi tutulması⁵⁰⁴ bile onu kamu alanında çalışmaktan alıkoymadığı gibi CHP’den de uzaklaştırmadı. 1942’de kendisine tarh edilen miktarı ödeyecek durumda olmadığı için İstanbul Fenerbahçe semtinde bulunan evini ipotek ettirip bankadan kredi almak zorunda kaldı. Ancak verginin tamamını yine ödeyemeyince yaklaşık bir hafta varlık vergisini ödemeyenlerin göz altında tutulduğu Demirkapı kampında kaldı⁵⁰⁵. Bu kamptan nasıl çıktığı ya da vergiyi ödeyip ödemediği konusunda ise herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Buna karşın devlete küsmediği söylenebilir. Zaten Tekin Alp, *Türk Ruhu* adlı kitabının çalışmalarını kampta geçirdiği kısa süre içerisinde de devam etmiştir. 1942’den sonra da kamu hizmetlerini ve CHP üyeliğini sürdürmüştür⁵⁰⁶.

Tekin Alp, varlık vergisini savunmamaktaydı ancak bunun bütün Türk halkına ve dönemin iktidarı olan CHP’ye mâl edilmesinin yanılış olacağını vurgulamıştı. Tekin Alp’e göre varlık vergisinin asıl mağduru bütünüyle bizzat Türk halkı olmuştur. Hem maddi hem manevi zarara uğramıştır. Zira bu vergi manevi açıdan Türk halkına Dünya kamuoyunda ırkçı bir halk görünümünü kazandırırken, maddi açıdan yerli ve yabancı yatırımcıların güvensizliğine neden olmuştur. Dolayısıyla Türk halkının bu trajedide de tamamen suçsuz olduğunu ve bu olayı lanetlediğini anlatmak, maddi açıdan yatırımcıların güvenini yeniden kazanmak, hangi partiden olursa olsun her Türk münevverinin borcudur. Ayrıca insanları zarara uğratan şeyin varlık vergisinin kendisi değil, onun keyfi biçimde uygulanması olduğunu savunan Tekin Alp, bundan sadece CHP içerisinde yer etmiş bir oligarşinin mesul tutulması gerektiğini belirtmekteydi⁵⁰⁷.

⁵⁰⁴ Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.553. Rıfat Bali Tekin Alp’in bir yandan Türkleşmeyi savunurken bir yandan böyle bir vergiye tabi tutulmasının onun Yahudi Cemaati üzerinde inandırıcılığını kaymetmesine yol açtığını savunmaktadır. Aynı yer.

⁵⁰⁵ Behmoaras, *Bir Kimlik...*, s.221-223.

⁵⁰⁶ Bkz. Birinci Bölüm, s.14.

⁵⁰⁷ Behmoaras, *Bir Kimlik...*, s.249-250.

III. Kemalizm ve Tekin Alp

Tekin Alp, Türkleştirme faaliyetleri içerisinde faal olarak yer almış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ismini bu şekilde duyurmuştur. Ancak onun yayın hayatının bir parçası olan ve 1936 yılında yayınlanan *Kemalizm* adlı eser Tekin Alp'i Cumhuriyet yıllarında isminin farklı bir şekilde duyulmasını sağlamıştır.

Tekin Alp'in kitabı, Kemalizm ile ilgili yazılan ilk kitap değildir⁵⁰⁸. Ancak her şeyden önce Ömer Lütfi Barkan'ın ifadesiyle daha öncekilerden daha objektif ve derin bir inceleme olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁰⁹. Ancak burada kitabın tahlilinden daha önemli bir konu mevcuttur. Tekin Alp, bu kitapta Kemalizm'i bir ideoloji olarak ele almış bu ideolojinin unsurlarını incelemiştir. Kemalizm için ilk kez ideoloji tabirini kullanmış ve bu ideolojiye bağlılığını gizlemeden incelemiştir. O halde bu çalışmanın konusu olan Tekin Alp'in bir Kemalist olarak Kemalizm'den ne anladığını bu kitap sayesinde ortaya koymak mümkün gözükmektedir.

Tekin Alp'e göre bir ideoloji olarak Kemalizm'in hiç kuşkusuz bir diriliş ve yenileşme eylemi olduğunu, ancak son on iki yılda meydana gelenlerin ihtilal deyimiyle tanımlamanın daha doğru olduğunu düşünmektedir. Ancak diğer ihtilal durumlarında görülen anarşi döneminin Kemalizm ihtilalinde yaşanmadığını ve yasaların hüküm sürdüğünü belirtmektedir⁵¹⁰. Buna rağmen tarihte iz bırakmış pek çok ihtilallerden daha derin bir nitelik taşımaktadır. Türkiye'de Doğu kültürü yerine Batı kültürünü kurmuş, softa anlayışı yerine çağdaş anlayışı getirmiş ve şeriat anlayışının yerine çağdaş anlayışı getirmiş ve şeriat anlayışının söndürdüğü ulusal bilinci ulusun ruhunda uyandırmıştı. Deyim yerindeyse bütün bir ulus, derisini değiştirmişti⁵¹¹.

⁵⁰⁸ Tekin Alp'in eserinden önce Fransız Türkolog Berthe Georges Gaulis'in *Le Nationalisme Turc* ve Mediha Muzaffer'in *İnkılabın Ruhu* adlı eserleri yayınlanmış ve bu kitaplarda Kemalizm adlı bölümler yer almıştır. Landau, *TekinAlp...*, s.31.

⁵⁰⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Tekinalp: Kemalizm", *Ülke*, C.VIII, S.43, s.62.

⁵¹⁰ Alp, *Kemalizm...*, s.11-12.

⁵¹¹ a.g.e., s.13.

Bu değişim sırasında Kemalizm deyimini o gün itibariyle belirli bir sistemi göstermek için bilimsel anlamda kullanılan bir deyim değil Türkiye'nin devrim ilerleme ve yenileşme hareketlerini toplu bir biçimde anlatmak amacıyla genel bir deyim olarak kullanılmaktaydı. Kemalizm'e sosyalizm, faşizm gibi sonu *izmlerle* biten deyimler gibi özel düşünceler ve ilkeler üzerine kurulu bir rejim anlamı hiçbir zaman verilmemiřti⁵¹². Diğer *izmlerin* aksine Kemal Atatürk ulusuna armağan ettiği rejimi kişiliğine bağlamayı başaran tek nderdi. Çünkü yüzyıllardır kökleşen bir geçmişi bir anda yıkmayı, milletin çehresini değiştirmeyi ve asırlardır bilinçaltında uyumaya zorlanmış milli ruha en uygun rejimi yaratmayı başaran tek devlet adamıdır⁵¹³.

Bu bağlamda Tekin Alp, Kemalizm'i gerçek bilimsel anlamı olarak grdği kendine özgü düşüncelere, ayırıcı ve öz yapısal ilkelere sahip bir sistem ve bir rejim anlamı ile kullanmakta, şüphe edilmemesi gerektiğini dřnmektedir⁵¹⁴. Nitekim Halk Partisinin 9 Mayıs 1935'te toplanan dördüncü kongresinde kabul edilen programda yer alan *"yalnız birkaç yıl içinde değil geleceği de kapsayan düşüncelerimizin ana hatları...partiye şamil olan bütün prensipler Kemalizm yoludur"* ifadesini Tekin Alp, artık Türkiye'nin rejimine kesin bir adın konulduğu şeklinde yorumlamıştır. Ona göre artık Kemalizm yalnızca gerçeği yani temel İnkılapları, yüksek bir önderin gerçekleştirdiği yenileşme hareketlerini ifade eden belirsiz bir tabirden ibaret değil belki, devletin ve Türk Milletinin geleceğine hakim olan ideoloji haline gelmiştir. Bu tabir Türk Devletinin ve Türk Milletinin ideal amaçlarına ermek için gelecekte takip etmek azminde oldukları yolu gstermektedir⁵¹⁵.

Kemalizm ğretisi ve ideolojisi ancak olayların ve belli olguların ışığında tanımlanabilir. Çünkü Kemalizm klasik formüller ve sözcükler içine sıkıştırılmaz. Eğer bu yapılırsa Kemalizm'in çelişkilerle dolu olduğu sonucuna varılabilir düşüncesine sahiptir. Tekin Alp, bunu örneklerle açıklamıştır. Örneğin Kemalizm

⁵¹² Alp, *Kemalizm...*, s.17.

⁵¹³ a.g.e, s.18.

⁵¹⁴ Aynı yer.

⁵¹⁵ a.g.e, s.18-19.

demokratiktir. Çünkü altı simgesinden biri demokrasiden söz eder. Fakat günlük uygulamalara bakıldığında demokratik olmadığı sık sık görülmektedir. Kemalizm'in çok şiddetli disiplin yanlısı, çok otoriter bir rejim olduğu görülmektedir. İkinci olarak Kemalizm liberaldir. Çünkü Cumhuriyetçidir. Temel ilkesi sınıf ayrımı gözetmeksizin tüm ulus bireylerinin bolluk içinde olması ve gelişmesidir. Ancak uygulama alanında bireyin özgürlüğü sınırlıdır. Devlet müdahalesi millet işlerinin her bölümünü kapsar. O halde Tekin Alp, Kemalizm konuşulurken ya da tartışılırken klasik sözcüklerin başka anlamlar da ifade edebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Kemalizm için bir program hazırlanmamasının temel nedeni de budur⁵¹⁶. Yani Tekin Alp, Kemalizm'in sadece kağıt üzerinde değerlendirilmesinin yanlış olduğunu olaylar ve şartlara göre değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Kemalizm'in orijinalliği konusunda ise Tekin Alp, Kemalizm'in öncülerinin kullandıkları deyimlerin ve terimlerin onlar tarafından yaratılmış orijinal malzemeler olmadığını, asırlardır bütün ulusların kullandıkları klasik formülleri kullandıklarını, ancak bu formüllere ayrı bir ruh verdiklerini belirtmektedir. Ona göre Kemalizm'in orijinal yanı budur ve en iyi şekilde dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafında izah edilmiştir: "*Kemalizm sağ ve sol formüllerin dar çerçevesi içine alınamaz*"⁵¹⁷

Bu bağlamda Kemalizm daha önce uygulanan ıslahat hareketlerinden de farklıdır. Tekin Alp bu farkı dört noktadan hareketle açıklar. Birincisi Kemalizm teokrasiye karşıdır ve teokrasiye karşı milliyetçilik fikrini savunur. İkinci nokta daha önceki ıslahat hareketlerinin Batıya bakışı ile Kemalizm'in batıcılık anlayışları arasındaki farktır. Kemalizm Batıcılığı milliyetçilik çerçevesinde ele alır. Batıyı bütünüyle millileştirdikten sonra kendi malı yapmıştır. Yani Batının Türk'ün yıkımına neden olan zararlı öğelerini temizlemiş ve o şekilde benimsemiştir⁵¹⁸. Son fark ise Batının gücü karşısında İmparatorluğun boyun eğmesine karşı Türk İnkılabı karşı koyma ve mücadele yoluna gitmiştir⁵¹⁹. Son olarak ise Ziya Gökalp'in ifadeleriyle Türk ulusu başına bir kahraman gelirse siyasette ve uygarlıkta

⁵¹⁶ Alp, *Kemalizm...*, s.201-202.

⁵¹⁷ a.g.e., s.20.

⁵¹⁸ a.g.e., s.33-34.

⁵¹⁹ a.g.e., s.31.

yükselebilirdi; başında bir kahraman bulunmazsa parçalanmaya ve çözülmeye başlardı. İşte Kemalist inkılabın daha önceki ıslahat hareketlerinden son farkı buydu. Başta büyük bir kahraman mevcuttu artık⁵²⁰.

Nitekim bu kahraman sayesinde Kemalist İnkılap aşama aşama gerçekleştirilmiş ve hedeflerine ulaşmıştır. Birinci aşamada halkın desteği sağlanarak İstiklal harbi kazanılmış⁵²¹, İkinci aşamada ise Lozan Antlaşması ile Türkiye bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Son aşama ise yeni Türk'ü yaratma aşamasıdır ki bu başarıyla uygulanmaktadır⁵²². Bu aşamalardan geçilirken Tekin Alp, uygulanan metoda da dikkat çekmekte aşamalar arasında mantıksal bir birlik olduğunu ve yapılan hiçbir işin mevsimsiz olmadığına yani uygun zaman beklenilerek yapıldığına dikkat çekmektedir⁵²³.

Bunun en açık örneğinin Kemalizm'in önündeki engelleri kaldırması sırasında görülebileceğini savunan Tekin Alp, Kemalizm'in kendine has bir metodu olduğunu düşünmektedir. Devrimden sonra Kemalizm'in önündeki en büyük engelin padişahlık ve hilafet olduğunu bunların ilgasından sonra sıranın yeni bir devlet yeni bir örgüt ve yeni kadroların oluşturulması işine geldiğini⁵²⁴ böylece mazinin kötü izlerinden tamamen kurtulunacağını düşünmektedir. Tekin Alp'e göre Kemalizm bu işi yaparken *ulusça ve ulus için* prensibini benimsemiştir. Bu prensibin uygulanabileceği yegane sistem ise demokrasidir. İşte Kemalizm bir eğitim merkezi olarak kullandığı Ankara'da yetiştirdiği kadrolarla demokratik bir yönetim kurmayı başarmıştır⁵²⁵. Bu kadrolar Halk Partisi bünyesinde yetiştirilmiştir. Burada Tekin Alp, tek partili demokrasinin dikkat çekici olduğunu söyleyerek buna bir açıklama getirmiştir. Ona göre tek parti ilkesi hiçbir zaman bir yasayla ya da herhangi bir diktatörlük yönetimiyle zorla kabul ettirilmiş değildir. Bu sistem bütün milletin güvenini kazanmış bir şahsiyetin, Atatürk'ün başkanlık etmesi ve tek parti olan

⁵²⁰ Alp, *Kemalizm...*, s.41.

⁵²¹ a.g.e., s.47.

⁵²² a.g.e., s.53.

⁵²³ a.g.e., s.67.

⁵²⁴ a.g.e., s.69.

⁵²⁵ a.g.e., s.72-74.

CHP'nin sınıf ve kesim ayrımı gözetmeksizin bütün Türk toplumunun çıkarlarını temsil eder olması dolayısıyla millet tarafından kabul edilmiştir⁵²⁶.

Ancak Kemalizm Cumhuriyeti inşa eden bir ideoloji olmasına rağmen ayrı bir programı yoktur. Bu boşluğu Halk Partisi doldurmuş ve ilk andan başlayarak asgari bir program çizmiştir. Programda özellikle altı simge Kemalizm'in esasını teşkil eden sembolik altı ok vardır: *1.Cumhuriyetçilik 2. Millicilik 3.Laiklik 4.Devletçilik 5. Halkçılık 6. İnkılâpçılık*. Tekin Alp'e göre bunlar Kemalizm'in esaslarıdır ve hepsini ayrı ayrı değerlendirmektedir.

A. Halkçılık ve Cumhuriyetçilik: Demokrasi

Tekin Alp, Cumhuriyetçilik ve halkçılık ilkelerini demokrasi çatısı altında birleştirmekte ve bu ilkeyi ya da dolayısıyla demokrasiyi Kemalizm'in özünü oluşturan unsurlar ya da unsur olarak kabul etmektedir⁵²⁷. Nitekim Atatürk'ün istiklal mücadelesinin ikinci safhasında takip ettiği hedefin demokrasi mücadelesi olduğunu ve Kemalizm'in giriştiği ve gerçekleştirdiği bütün kalkınma yapısının büyük bir bölümünün demokrasi çevresinde döndüğünü belirtmektedir⁵²⁸.

Buna karşın Tekin Alp, artık klasik demokrasinin modasının geçtiğini kabul etmektedir. En kültürlü uluslar arasında birçokları klasik demokrasiyi silkip atmışlar ve mutlakiyet, diktatörlük gibi rejimleri benimsemişlerdir. Demokratik devlet anlayışına bağlı kalan uluslar arasında, bundan mutlu bulunanlar enderdir. Demokrasi bazen oligarşi, bazen halk dalkavukluğu şeklinde yozlaşmakta ve o zaman, devlet, artık ne ulusun gerçek temsilcilerince ve ne de ulusun gerçek çıkarına uygun olarak yönetilmektedir. *Millet tarafında ve millet için* biçimindeki klasik formül bir tuzak durumuna gelir. Kesimler, gruplar, partiler, sınıflar, birbirine karşıt menfaatler, tümü, ulusun haklarını ve çıkarlarını öne sürerek çarpışmaya başlarlar.

⁵²⁶ Alp, *Kemalizm...*, s.83.

⁵²⁷ a.g.e., s.208.

⁵²⁸ a.g.e., s.206

Fakat gerçekte, millet dedikleri şey kendilerinin üyesi oldukları parti, sınıf veya kesimdir⁵²⁹.

Bu noktada Tekin Alp, bir çok bedel ödenerek yapılan devrimin uygar milletlerin bir çoğunda iflas etmiş olan bir sistemin kurulması için yapılmadığını ancak bununla birlikte içinde demokrasi karşıtı bir anlayışın kötülüklerinin olduğu bir geçmiş göz önünde dururken demokrasiden de vazgeçilemeyeceğini belirtmektedir⁵³⁰. Ancak sorunun çözümü nedir? Tekin Alp bu sorunun cevabını bir alıntı ile veriyor:

“Biz filan millet yahut filan yerde böyle yapmışlar biz de aynıyı uygulayalım, diyebilenlerden değiliz. Biz ülkemize uygun olanı, millet işine elvereni tatbik ederiz ve millet işlerinde taklit ve dış görünüşle beğendirme yerine hayata uygun yolları doğru buluruz

İşte bu demokrasi meselesinde dahi hayat, yani Türkiye'nin kendine mahsus bünyesi bu hususi şeraiti Kemalizm'i başka memleketlerden farklı yollara ve istikametlere doğru sevk etmiştir. Evet bizim demokrasimiz başka memleketlerdeki demokrasiler gibi milletin muhassalasıdır (bileşkesidir). Milletin hukuk ve menafini gözetir. Fakat metotlar, tatbik şekilleri bizde büsbütün başkadır ve ancak milletin ruhi hususiyetlerine, içtimai ve iktisadi bünyesine uygundur.”⁵³¹

Burada Tekin Alp'in vurgulamak istediği Kemalizm'in demokrasiyi farklı bir şekilde uyguladığıdır. Bu farklılık her şeyden önce kurulan meclis ve sistem de kendini göstermektedir. TBMM'yi ancak kendisi feshedebilmektedir. Bu diğer demokrasilerde görülmeyen bir özelliktir⁵³². Türkiye'de demokrasi belli sınıfların belli grupların, tarikatların ya da partilerin temsiline dayanmaz. Halk Partisi bünyesinde bütün toplum burada temsil edilir⁵³³. Son olarak ise Türk milletinin reisine, ataya olan saygısı Türk demokrasisinin kendine has bir özellik göstermesinde

⁵²⁹ Alp, *Kemalizm...*, s.207.

⁵³⁰ a.g.e., s.207.

⁵³¹ a.g.e., s.218.

⁵³² a.g.e., s.216.

⁵³³ a.g.e., s.217.

etkili olmuştur⁵³⁴. O halde Türkiye'deki demokrasi diğer modası geçen demokrasilere benzememektedir. Türkiye'nin sosyal ve içtimai özellikleri onun kendine has bir şekilde gelişmesini sağlamış ve halk için en uygun yönetim şekli olarak ortaya çıkmıştır⁵³⁵.

B. Devletçilik

Tekin Alp, devletçilik ile ilgili fikirlerini gerek Kemalizm devletçilik ilişkisi içerisinde gerekse milli ekonomi çerçevesinde açıklamıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Tekin Alp devletçilik konusunda iki türlü bir bakış açısı getirmiştir. Hayatını ticaret ile idame ettiren biri olarak 1930'larda devletçiliği savunmuş, 1940'larda ise devletçiliğin biraz daha liberal ekonomi ile nasıl bağdaştırılabileceği üzerinde durmuştur.

Tekin Alp, ilk olarak Türkiye'nin 1930'lardaki iktisadi tablosunu ortaya koyduktan sonra devletçi ekonominin bir zorunluluk olduğunu kabul etmektedir. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden sorunlu bir iktisadi miras aldığını hatırlatmaktadır⁵³⁶. Tarım eski usullere göre yapılıyor, ticari denge iyi durumda değildi. Sanayi neredeyse yoktu, ticaret ve bankacılık yabancıların elindeydi. Bu koşullar altında liberalizmi ve bireyciliği özgür bırakmak ancak Türkiye'den daha güçlü olan kapitalist güçlerin ve yabancı sermayenin işine yarayabilirdi⁵³⁷.

Tekin Alp'e göre bu durum karşısında Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet kadrosu Yeni Türkiye'nin ekonomik bir devrime gereksinimi olduğunu kabul etmekte bir saniye duraksama göstermedi. Devrim ise özel girişim ve materyalist, bencil ve hesapçı bireyle yapılamazdı. Ekonomik devrim ancak siyasal ve toplumsal devrimleri gerçekleştiren aynı büyük güçle, millet ve toplum gücü ile

---

⁵³⁴ Alp, *Kemalizm...*, s.219.

⁵³⁵ a.g.e., s.222.

⁵³⁶ a.g.e., s.229.

⁵³⁷ a.g.e., s.231.

oluşturulabilirdi. Bu güç siyasal ve toplumsal alanlarda mucize yaratmıştı. Ekonomik alanda aynı özveriyi, aynı yaratıcı dinamizmi göstermemesi için neden yoktu⁵³⁸.

Nitekim Kemalizm bir ulusal ekonomi yaratmak için çalışmış ve bunda da başarılı olmuştu. Tekin Alp, bu başarıları demiryollarının yapılması, milli bankaların kurulması, maden tesislerinin, şeker ve dokuma fabrikalarının kurulması olarak sıralamaktadır⁵³⁹. Zaten Tekin Alp'e göre bunlar ancak devlet eliyle ve milli ekonominin yönlendirmesiyle yapılabilirdi. Devletçilik ise bunun tek yolu⁵⁴⁰.

Ancak Tekin Alp'in İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk düşen yıllarda Devletçilik ile ilgili görüşlerinde tam bir değişim görülmektedir. Bu yıllarda basında çıkan yazılarında genellikle sanayi alanında devlet ve ferdin rollerinin değişmesi gerektiği düşüncesi ile karşımıza çıkmaktadır⁵⁴¹. Devlet işletmeciliğinin ancak tarihi bir zaruret olarak düşünülmesi gerektiğini savunmakta ve sanayiye kalkındırma konusunda devlet işletmeciliğinin esas teşkil edemeyeğini düşünmektedir.

Bu noktada ise devletin görevinin sadece teşvik ve tanzim olması gerektiğini vurgulamaktadır⁵⁴². Bunun gerekçesi olarak da Avrupalı yazarlarda ve kendisinde ortaya çıkan Türkiye Batıya doğru kültür ve medeniyet sahasında yaptığı bütün hamlelerde dev adımlarla ilerlemiş ancak iktisadi kalkınma konusunda aynı derecede başarılı olamamıştır düşüncesidir. Bu farkın ortaya çıkışını ise diğer sahalarda işin ehilleri, bilgi ve ihtisas sahipleri faaliyet gösterirken, iktisat sahasında hala siyaset ve idare adamlarının faaliyet göstermesi⁵⁴³ ve devletçiliğin icra organı olarak atalet, tereddüt ve çekingenlik anlamına gelen⁵⁴⁴, milli hakimiyeti köstekleyen⁵⁴⁵ bürokrasiye bağlamaktadır Bu itibarla memleketin maddi ve manevi zenginliklerini, yükselme ve kalkınma kudretini değerlendirmek için devletin teşebbüs ve hareketine

⁵³⁸ Alp, *Kemalizm...*, s.225.

⁵³⁹ a.g.e., s.226-233.

⁵⁴⁰ a.g.e., s.231-234.

⁵⁴¹ Tekin Alp, "Sanayi Politikamız ve Devletçilik", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.32, s.37

⁵⁴² M. Tekinalp, "Memleket Sanayini Kalkındırma Şartları", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.29, s.38

⁵⁴³ M. Tekinalp, "İktisat İşleri İktisat Erbabına Aittir", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.38, s.17.

⁵⁴⁴ M. Tekinalp, "İktisadi İnkılâp", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.63, s.633.

⁵⁴⁵ Munis Tekinalp, "İktisadi Demokrasiye Doğru", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.88, s.2265

değil, ferdin say ve gayretine, ferdin dehasına dayanmak gerektiğini ve iktisadi kalkınmanın ancak bu yolla olabileceğini savunmaktadır⁵⁴⁶.

Ancak Tekin Alp, devletçilik anlayışındaki bu dönüşümü Kemalizm'den dönüş olarak düşünmez. Tam tersi Kemalizm'e bağlı kalmak olarak ifade eder. Çünkü Kemalizm'e göre devletçilik devlet işletmeciliği değil; ferdin yapamadığını devletin yapmasıdır⁵⁴⁷. Bu noktada ise artık devlet işletmeciliğine gerek yoktur. Çünkü fert iktisadi sahaya inmiştir. Bu nedenle Tekin Alp, 1954 itibarıyla Kemalist devletçiliğin üstlenmesi gerektiğini düşündüğü amacı "*ferdin yapmayacağı işler için devlet işletmeciliğine ve ferdin yapabildiği işler için tanzim ve teşvik müdahalelerine başvurmak suretiyle memleketin iktisadi kalkınmasına hizmet etme*"⁵⁴⁸ şeklinde ifade etmektedir.

C. Milliyetçilik

Daha önce Tekin Alp'in millet ve milliyetçilik konusundaki görüşlerine değinmiş ve incelemeye çalışmıştık. Bu nedenle burada sadece Tekin Alp'in Kemalizm'in özünü oluşturduğunu düşündüğü ve en dinamik unsuru olarak nitelediği Kemalist Milliyetçiliği nasıl tanımladığına ve ona nasıl baktığına değineceğiz.

Tekin Alp'e göre Kemalizm milliyetçiliği, bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet dönemi de dahil olmak üzere Osmanlı sınırları içinde yaşayan unsurlar birer birer bağımsızlıklarını ilan etmişler ve Osmanlının tüm çabalarına rağmen milli devletler olarak ortaya çıkmışlardır. Altı oktan biri olan milliyetçiliğin çıkış noktası burasıdır⁵⁴⁹. İkinci olarak 1908 devrimi mutlakiyet rejimini devirdiyse de onun eseri olan "*mütegallibe*"yi ortadan kaldırmadığı sürece güç bulamamıştır. Asırlarca süren mutlakiyet döneminde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik yapı ancak devrimci dinamizmi ile değişebilirdi. İşte Kemalist

⁵⁴⁶ Tekinalp, "Milli Kahraman Nerede?", *Tan*, 24.09.1952, s.2.

⁵⁴⁷ Munis Tekinalp, "Kemalizm ve Devletçilik", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.77, s.1694.

⁵⁴⁸ a.g.m., s.1695

⁵⁴⁹ Alp, *Kemalizm...*, s.296.

milliyetçilik bu duruma karşı milleti çeşitli sınıflara ve çeşitli derecelere ayıran toplumsal bir yapıya karşı da bir tepkiydi⁵⁵⁰.

Hal böyle iken de Kemalist millet tanımı daha önceki dönemlerden tamamen farklıydı, hatta taban tabana zıttı. Daha önce din ayrılığı, aynı zamanda kültür ve ülkü ayrılığı anlamına gelmekteydi. Toplumda olduğu gibi resmi ilişkilerde de imparatorluk halkı Müslüman ve Müslüman olmayan diye ayrılmaktaydı. Türkçülük hareketinin öncülerinden Ziya Gökalp bile milleti tanımlarken din etkenini katmayı gerekli görmüştü⁵⁵¹.

Kemalizm ise milleti “*dil kültür ve ülkü birliği ile bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasal ve toplumsal heyet*” olarak tanımladı ve Türk olmak için Türk olmayı istemenin yeterli olacağı anlayışını ortaya koydu⁵⁵². Tekin Alp’e göre şu halde ırk ve din ortaklığı Kemalizm gözünde artık milli ortaklık demek değildi. Bununla beraber Tekin Alp’e göre Kemalizm’in ırk ve din kardeşlerine karşı hiçbir alaka beslemediği düşünülmemelidir. Tekin Alp bu düşüncesinin kaynağını Türkiye kapılarının Türk ırkından olan göçmenlere ardına kadar açık olması ve hükümetin bunlara her türlü maddi ve manevi yardımı yapması olarak göstermektedir⁵⁵³.

Ancak son tahlilde Kemalizm milliyetçiliği kültür esasına dayalıdır. Cumhuriyet döneminde de bu şekilde uygulanmıştır. Son olarak ise Tekin Alp Kemalist milliyetçiliğe hayati bir önem atfetmiştir. Çünkü Kemalist milliyetçiliğe yabancı milliyetçilik anlayışları gibi mistik değil, hayatta kalmanın yani Türkiye Cumhuriyeti’nin yaşamasının bir yolu olarak bakmaktadır⁵⁵⁴.

---

⁵⁵⁰ Alp, Kemalizm..., s.299.

⁵⁵¹ a.g.e., s.301-302.

⁵⁵² a.g.e., s.305.

⁵⁵³ a.g.e., s.305-306.

⁵⁵⁴ a.g.e., s. 311.

D. İnkılâpçılık

Tekin Alp, her şeyden önce Kemalizm'in neden diğer beş ilkeyi korumak, muhafaza etmek yerine İnkılâpçılığı bir ilke olarak edindiği sorusunun cevabını vererek, inkılâpçılıktan ne anladığını da izah ediyor. Tekin Alp'e göre bunun cevabı insanların, toplumların, milletlerin sürekli değiştiği ve bu yüzden sürekli bir inkılâba ihtiyaç olduğudur. On sene evvelki Türk ile o günkü Türk bir değildi. Yeni ihtiyaçları, yeni sorunları yeni alışkanlıkları vardı. İşte Kemalizm bu yüzden bu ilkeyi kendisinin bir parçası haline getirmiştir⁵⁵⁵.

Nitekim İnkılâp, Kemalizm tarafından milleti Batıya doğru, Batı kültürüne ve anlayışına doğru götüren sosyal inkılap lehinde verilen bir parolaydı. Bu yolda ilerlemeye devam ediliyor ve devam edilecekti. Fakat hareket noktasını oluşturan parola başlangıçtaki anlamı taşımayacaktı. Tekin Alp'e göre artık Türk milleti deri değiştirecek, kültür değiştirecek değildi. Fakat milleti canlandıran ruh aynı ruhtu ve daima ileri doğru yürüyüşe devam edilecekti. Ancak bu yürüyüş normal adımlarla değil, dev adımlarla gerçekleştirilecekti⁵⁵⁶.

İşte Kemalizm bu adımları atarken yarım önlemlere, işi idare etme yöntemine başvurmayacaktı. Kemalist İnkılâpçılık bu tür önlemler yerine daima yıkıp devirmek suretiyle iş görecekti. Bu özelliğin yanı sıra Tekin Alp Kemalist İnkılâpçılığın bir başka özelliği olarak da bir geleneği, ömrünü tamamlamış bir toplumsal kurumu kaldırmak istediği zaman hatır gözetmeyi, çıkarı söz konusu olan herhangi bir kesimin ya da sınıfın güceneceğini düşünmemesini ortaya koymaktadır⁵⁵⁷.

Tekin Alp, işte bu nedenle başkalarının bir asırda elde ettikleri ilerlemeyi Kemalizm İnkılâpçılığının özellikleri sayesinde bir yıl içinde başardığını belirtmektedir. Ona göre İnkılâpçılık mümkün olduğu kadar süratle yolda

⁵⁵⁵ Alp, *Kemalizm...*, s.337.

⁵⁵⁶ a.g.e., s.338.

⁵⁵⁷ a.g.e., s.339.

durmayarak, zamanı dev adımlarla aşarak hareket etmektir. Kemalizm’inde yaptığı budur⁵⁵⁸.

E. Laiklik

Tekin Alp, Kemalizm’in laiklik ilkesini 1928’den sonra yapılan Batılılaşma kavramı içersinde algılamaktadır. Bu yönüyle laiklik Tekin Alp’e göre eski rejime karşı, dini taassup taraftarı ve teokratik olan bir maziye karşı tepkidir⁵⁵⁹. Bu tepki sonucunda yapılan her türlü inkılâp ve uygulamaları laik bir düzen kurmaya yönelik girişimler olarak kabul etmektedir. Bu noktada Tekin Alp’in algıladığı laiklik anlayışını Batılılaşmak ve modernleşmek için toplumun önündeki engelleri kaldırmak olarak nitelemek mümkündür.

Tekin Alp, laik bir yönetimin oluşturulmasındaki en önemli engeli teokrasi mutlakiyet işbirliği olarak görmektedir. Nitekim teokrasi, mutlakiyet yönetiminin her zaman şaşmaz bir müttefiki olmuştur. Bu nedenle birincisi yaşadığı sürece ikincisi kesin bir şekilde yenilmiş sayılmazdı. Ancak Tekin Alp’e göre Kemalizm teokrasiye direk olarak saldırıyordu. Bunun yerine bir çevirme hareketi başlattı⁵⁶⁰. İşte bu çevirme hareketi adım adım gerçekleştirilmişti. Önce başkent Ankara’ya taşınmış, Hilafet kaldırılmış ve nihayet en büyük adım 1928’de İslam Türk Devleti’nin resmi dini olmaktan çıkarılmıştı. Bu son adım ile çöl yasaları olarak nitelediği yasalardan ve uygulamalardan kurtulma imkanı bulunmuştu⁵⁶¹.

Laikliği Batılılaşma olarak algıladığını belirttiğimiz Tekin Alp, bu ilkeye sadece bu yönde de bakmamıştır. Laikliğin aynı zamanda milliyetçilik boyutuna da ya da başka bir ifadeyle milliyetçilikle olan ilişkisine de değinmiştir. Ona göre yapılan laik yasalarla toplum içinde Müslüman ile Müslüman olmayan ayrımı

⁵⁵⁸ Alp, *Kemalizm...*, s.339.

⁵⁵⁹ a.g.e., s.297

⁵⁶⁰ a.g.e., s.95.

⁵⁶¹ a.g.e., s.96-99.

kalkmış ve millet olma yolunda laiklik ilkesi önemli bir unsur olarak kullanılmıştır⁵⁶².

Laiklik konusunda en dikkat çekici nokta ise Tekin Alp'in bununla ilgili hiçbir eleştiri getirmemesi ve yapılan her şeyi tamamen kabul edip onaylamasıdır. Bu konuda Tekin Alp'in Yahudi kökeni ve gördüğü hahamlık eğitimi, teokrasiye karşı çıkmasını ve Kemalizm'in laik politikalarını devamlı yüceltmesini açıklayabilir. Din karşıtı olmadan, İslamcı bir teokraside, kendi politik ve sosyal-ekonomik faaliyetlerinin bir laik demokrasidekinden çok daha sınırlı olacağını iyi anlamış olabilir⁵⁶³.

Kemalizm, Tekin Alp'in siyasal ve düşünce hayatındaki son noktadır. İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren devam eden siyasi ve düşün hayatı inişli çıkışlı ve çok yönlü bir özellik göstermektedir. Cumhuriyet döneminde ise savunduğu görüşlerin daha istikrarlı bir hale geldiği görülmektedir. Ancak yine de bu inişli çıkışlı ve çok yönlü süreç Tekin Alp'in Cumhuriyet döneminde eleştirilmesine neden olmuştur. Eleştirilerin temel dayanak noktası Tekin Alp'in samimiyeti üzerinedir. Nitekim Tekin Alp, kraldan çok kralcı olmakla itham edilmiş, ne Türkiye'de yaşayan Museviler ne de Türkler tarafından kabul görmüştür. Türkiye Musevilerinin entegrasyonu konusunda yaptığı çalışmalar sırasında Türk basınında "*Türk olmak için Türküm demek yeterli değildir*" şeklinde eleştirilirken bazen de "*Yahudiler arasında yeni bir Musa çıktı ve on emir vaaz etti*" şeklinde mizah konusu olmuştur. Türk kamuoyunun bu tavrına karşılık Yahudi cemaati arasında da Tekin Alp, eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin ana konusu ise Tekin Alp'in Musevilerin her şeyden vazgeçerek Türk kültürüne entegre olma isteğinden kaynaklanmaktadır⁵⁶⁴. Ancak Tekin Alp, kendisine yönelen eleştirilere rağmen gerek Cumhuriyet yönetimi ile gerekse Yahudi cemaatiyle ilişkilerini iyi tutmaya çalışmış, 1956'da Türkiye'den ayrıldıktan sonra dahi Türkiye için çalışmaya devam etme arzusu içerisinde olmuştur.

⁵⁶² Alp, *Kemalizm...*, s.252.

⁵⁶³ Landau, *Tekinalp...*, s.61.

⁵⁶⁴ Bali, *Bir Türkleştirme...*, s.151-154.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin bünyesinde barındırdığı Rumlar, Sırlar, Karadağlılar, Bulgarlar ve Ermeniler 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı'dan ayrılma ve bağımsız birer devlet kurma yolunda girişimde bulunmuşlar ve Ermeniler haricindeki unsurlar başarılı olarak 20. yüzyıl başında bağımsız birer devlet haline gelmişlerdir. İmparatorluğun geçirdiği bu parçalanma sürecinde bu unsurların aksine, bir diğer unsur olan, Osmanlı Yahudilerinin ise hiçbir zaman ayrılıkçı emellerinin olmadığı görülmektedir. Hatta İkinci Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki ile sıkı bir iş birliğine girdikleri ve bazen karar alma mekanizmasına kadar dahil oldukları bilinmektedir.

Yahudilerin bu tutumunun en temel nedeni olarak imparatorluğun asli unsuru olan Türklerle iktisadi alanda bir kader ve çıkar ortaklığı içerisinde olmaları söylenebilir. Nitekim Ermeni ve Rumlar imparatorluk içerisinde yabancı devletler adına komprador rolünü oynarken Türkler ve Yahudiler iktisadi alanda geride kalmışlardır. Bu noktada İttihat Terakki'nin milli iktisat politikası Osmanlı Yahudilerinden büyük destek görmüştür. Çünkü "ayrılıkçı" Rum ve Ermenilerden doğacak olası bir iktisadi boşluğun doldurulması sırasında imparatorluğun "sadık" unsuru Yahudilere de büyük görev düşecektir. İktisadi çıkar dışında Yahudileri Türklere yaklaştıran siyasi ve dini bir sebebin varlığından da söz edilebilir. Bu sebep ortak düşman olan Hıristiyan dünyasının Yahudilere ve Müslümanlara karşı tutumudur. Avrupa'daki antisemitizme karşı Osmanlı en iyi koruyucuydu. Üstelik Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı Selanik, Makedonya gibi yerler Osmanlı'nın elinden çıkmış ve birer Hıristiyan toprağı haline gelmişti. Yani İttihat ve Terakki ile Yahudilerin çıkarları örtüşmekteydi

Bu çıkar birliği kendini II. Meşrutiyet yıllarında kendini yoğun olarak gösterdi. İttihat ve Terakki içerisinde Emanuel Karasu, Nissim Masliyah gibi isimler mebus seçilmekle kalmadılar; İttihat ve Terakki'nin Avrupa ile olan ilişkilerinde aktif rol oynadılar. Tekin Alp de bu isimler kadar aktif olmamakla birlikte bir İttihat Terakki üyesiydi. İkinci Meşrutiyet'in siyasi hayatı içerisinde bir İttihat Terakki

üyesi olarak Osmanlıcılığı savunmuş, Osmanlı Yahudilerinin birer Osmanlı vatandaşı olması için gayret göstermiştir. Hatta öyle ki Osmanlı delegesi olarak katıldığı 9. Dünya Siyonist Kongresinde Osmanlıcılığı savunacak kadar iyi bir Osmanlı vatandaşı izlenimi vermiştir. Siyonizmin savunduğu ayrı bir Yahudi devletine karşı çıkmış Osmanlı Devletine yapılacak Yahudi göçünün karşılıklı çıkar esasına dayalı olarak, Osmanlı Devleti'nin kontrolünde gerçekleştirilmesi tezi üzerinde durmuştur. İttihat Terakki'nin siyaset değişimi ile birlikte Türkçülüğün ateşli bir savunucusu haline gelmişti. Osmanlı'da ortaya çıkan Türkçülüğü Avrupa'da tanıtan ilk yazıya sahip olacak kadar konuya hakimdi. Ancak Tekin Alp, bu dönemde İttihat ve Terakki içerisinde siyasi anlamda hiçbir zaman istediği yere gelemediğini söyleyebiliriz. Onun rolü daha çok iktisadi ve sosyal sahada kalmıştı. Milli iktisat konusunda İttihat Terakki adına dergiler ve bu dergilerde makaleler yayınlamıştır. Emanuel Karasu ya da Nissim Masliyah gibi mebus olamamış ya da cemiyet içerisinde önemli görevlere gelememiş, yani onlar kadar sivrilememiştir. Ancak imparatorluğa “sadık” Yahudi cemaatinin bir ferdi olarak öne çıkan isimler arasında yer almayı başarmıştır. Bahsedildiği üzere siyasi alanda değil ancak milli iktisat ve Türkçülük konusunda Yahudi cemaati arasından çıkan en önemli isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında ise Tekin Alp, önce Türkçülüğün vazgeçerek yeniden Osmanlıcılığı savunurken genel olarak derin bir sessizlik içerisinde bu süreci izlemiştir. İlginç olan nokta hayatının her döneminde yoğun bir yazın faaliyeti içerisinde olan Tekin Alp'in bu süre içerisinde herhangi bir yazısının ya da faaliyetinin bulunmamasıdır. Bu o dönemde yaşanan siyasi ve fikri belirsizliğe bağlanabilir. Bu anlamda da Tekin Alp'in Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında bir bekle gör politikası içerisine girdiği söylenebilir. Buna rağmen başka önemli bir nokta Tekin Alp'in bu sürede yurt dışına gitme imkanı olmasına rağmen bunu yapmaması ve Türkiye'de kalmaya devam etmesidir. Nitekim İttihatçılarla ilişki içerisinde olan Yahudiler dahi söz konusu dönemlerde soluğu yurt dışında almışlardır. Hatta yukarıda ismi geçen İttihat ve Terakki'nin Yahudi mebuslarından Emanuel Karasu, Birinci Dünya Savaşı sırasında edindiği servetle birlikte 1919 yılında İtalya'ya, Nissim Masliyah ise Avusturya'ya bir daha yurda dönememek

üzere gitmişlerdir. Ancak Yahudiler ve İmparatorluk yöneticileri arasındaki karşılıklı güven ve işbirliğinin genel olarak, imparatorluk son bulana kadar devam ettiği görülmektedir. Tekin Alp de bu ilişki içerisinde yerini almayı başarmıştır.

İkinci Meşrutiyet ve Milli Mücadele yıllarında Türkler ve Yahudiler arasında ki iyi ilişkiler Cumhuriyete de miras kalmış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. Cumhuriyet yöneticilerinin hedefledikleri ulus devlet ve milli iktisat gibi konularda Yahudiler Osmanlının son yıllarında olduğu gibi devlete en yakın unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta Lozan'da belirlenen azınlık haklarından vazgeçmek olmak üzere Türkleşme konusunda cemaat seçkinleri büyük gayret göstermiştir. Avram Galanti, Gad Franko, Samuel Abrevaya, ve Mişon Venetura gibi dönemin Yahudi seçkinleri Türk kimliği ve vatandaşlığı, Türkleşme ve Türkçe'nin yaygınlaştırılması gibi konularda devletle aynı çizgide yol almışlar ve önemli çabalar göstermişlerdir. Tekin Alp de, uzun bir sessizlikten sonra 1928 yılında bu seçkinlerden biri olarak *Türkleştirme* adlı kitabını yayınlamış, dernekler kurmuş, konferanslar düzenlemiş ve ulus devletin tesis sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Devlete karşılıksız bir sadakat göstermiştir. Milli iktisadı ve Türkleştirmeyi savunduğu ve *Türk Ruhu* adlı kitabını yazdığı dönemde Varlık Vergisine tabî tutulması manidardır. Bu bile onun Cumhuriyete olan bağlılığını zayıflatmamıştır. Cumhuriyet döneminde ayrıca Kemalizm konusunda çalışmış ve Kemalizm'i bir ideoloji olarak ele alan ve Kemalizm'in ilk incelemesi olan eserini ortaya koymuştur. Ancak bu sadakatinin ya da çalışmaları karşısında herhangi bir mükafat beklememiştir. En büyük isteklerinden biri olan milletvekilliğine ulaşamamış, devlet adamları ile sınırları belirli olan bir ilişki içerisinde bulunmuştur.

Tekin Alp'in İkinci Meşrutiyet döneminden başlayıp 1950'li yılların sonuna kadar devam eden düşünce ve siyasi hayatında hep mevcut hükümetle aynı çizgide politikalar yapmış, çalışmalarda bulunmuştur. Önce Osmanlıcı, sonra Türkçü en sonunda ise bir Kemalist olarak karşımıza çıkmaktadır. Her devirde etkili bir sima olmayı başarmıştır. Ancak bunun karşısında herhangi bir çıkar da elde etmemiştir. Aksine hem Türkler tarafından hem de Yahudiler tarafından şüpheyle bakılan bir konuma razı olmuştur. Onun en önemli özelliği düşünce ve siyasi hayatında görülen

çeşitliliğe karşı düşünce hayatının bütün evrelerinde toplumu ortak bir ülküye kavuşturma çabasını göstermesidir. Bu ülkünün gerçekleştirilmesi için kimi zaman Osmanlıcılığı, kimi zaman Türkçülüğü kimi zamansa Kemalizm'i bir vasıta olarak görmüştür. Bu noktada Tekin Alp'in en büyük arzusu sadece başta Türkiye topraklarında yaşayan Yahudiler olmak üzere bütün azınlıkların Türk Devleti'ne olan bağlılıklarını artırmak ve azınlıkların Türk toplumuna entegrasyonunu sağlamak değil, yaşadığı devleti iktisadi, sosyal ve siyasi olarak güçlü bir hale gelmesidir denilebilir.

Peki Tekin Alp'in, yetmiş sekiz yıl süren yaşamının sonunda bu arzusu gerçekleşebilmiş midir? Siyasi ve düşün hayatında ortaya koyduğu görüşler ne kadar başarılı olabilmıştır? Yada bir aydın olarak toplum onun istediği gibi şekillenmiş midir?

Bu sorulara iki açıdan cevap vermek mümkündür. Birinci cevap Tekin Alp'in söz konusu arzusunun gerçekleştiği yönündedir. Çünkü bakıldığında 1924 Anayasası ile azınlıklara vatandaşlık bağı ile Türk kabul edilmişler ve bütün Türk vatandaşlarının yararlandığı haklardan yararlanma imkânına kavuşmuşlardır. Hatta daha da fazlası olmuş ve Lozan Antlaşmasının azınlıklara ayrı bir hukuk sağlama imkanından Yahudi cemaati kendi isteğiyle vazgeçmiş ve anayasanın kendilerine tanıdığı hakları kabul etmişlerdir. Dönemin millet ve azınlık tanımlamaları etnik esaslar üzerine değil kültür esasına göre yapılmıştır. Tanımlara bakıldığında ayırt edici değil birleştirici ve kapsayıcıdır. Bu noktada Tekin Alp'in düşündüğü ve dile getirdiği tasarımlar gerçekleşmiştir. Tekin Alp'in üzerinde durduğu bir diğer nokta olan Milli iktisat konusunda ise gelişmeler son derece olumludur. Cumhuriyetin ilk 16 yılında yüzde on ikilik bir kalkınma hızı gerçekleştirilmiş devlet eliyle milli bir ekonomi tesis edilmiştir. Bu anlamda Tekin Alp'in arzusu ve uğrunda çaba sarf ettiği amacı gerçekleşmiştir. Bunda oranı belli olmamakla birlikte Tekin Alp'in de payının olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ancak söz konusu sorulara verilecek ikinci cevap olumsuzdur. Gerçekleşen olumlu gelişmelere karşı pratik hayatta azınlıklar genel olarak "Biz" e dahil

edilmemiş ve hep “öteki” olarak kalmışlardır. Resmi metinlerin aksine uygulamalar etnik ağırlıklı olarak ortaya konmuştur. “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası, Vagon-Li Olayı, Trakya Olayları, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları gibi olaylar ve azınlık mensuplarının çeşitli devlet kademelerine ve orduya alınmaması gibi uygulamalar Tekin Alp’in en büyük arzusu olan azınlıkların entegrasyonunun tam anlamıyla gerçekleşmediğini göstermektedir.

Sonuç olarak Tekin Alp, II.Meşrutiyet döneminden başlayarak yaşamının sona erdiği 1961 yılına kadar aralıksız bir şekilde ve bazı olumsuz gelişmelere karşın kültürel anlamda homojenleşmiş bir toplum ve toplumu ayakta tutacak bir iktisadi ve sosyal yapı için çalışmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

I. Kitaplar

- ALP, Tekin; *Kemalizm*, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1936.
- ; *Türk Ruhu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966.
- ; *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türklük; En Meşhur Türkçülerin Mütalaatı*, İstanbul (1330)1914.
- ; *Türkleştirme*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1928.
- ; *The Turkish and Pan-Turkish Ideal, War Staff, Intelligence Division*, London 1917.
- AHMAD, Feroz; *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yay., İstanbul 2004.
- ; *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yay., İstanbul 1999.
- AKIN, Rıdvan; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi*, Der Yay., İstanbul 2002.
- AKŞİN, Sina; *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara 2001.
- ; *Şeriatçı Bir Ayaklanma, 31 Mart İsyanı*, İmge Yay., Ankara 1994.
- ; *Türkiye Tarihi*, C.IV, Cem Yay., İstanbul 2004.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal; *Nutuk*, AAM Yay., Ankara 2000.
- ; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Ankara 1991.
- AVNER, Levi; *Türkiye Cumhuriyet'inde Yahudiler*, İletişim Yay., İstanbul 1998.
- AYDIN, Fuat; *Yahudilik*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- AYDIN, Suavi; *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yay., Ankara 1993.
- BALİ, Rifat; *Bir Türkleştirme Serüveni*, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- ; *Devlet'in Yahudileri ve Öteki Yahudiler*, İletişim Yay., İstanbul 2004
- BAŞAR, Erdoğan; *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri*, MEB Yay., İstanbul 2004,
- BAYUR, Yusuf Hikmet; *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.II K.IV, TTK Yay., Ankara 1991.
- BEHMOARAS, Liz; *Bir Kimlik Arayışının Hikayesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

- ; *Türkiye’de Aydınların Gözüyle Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul 1993.
- BERKES, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul Tarihsiz.
- ; *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yay., İstanbul 2002.
- BORATAV, Korkut; *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002*, İmge Yay., Ankara 2005.
- ERYILMAZ, Bilal; *Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*, Ağaç Yay., İstanbul 1992.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri; *Türkiye’de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul 1946.
- GALANTİ, Avram; *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul 1995.
- ; *Türk Harsı ve Türk Yahudisi*, İstanbul, 1953.
- GELLNER, Ernest; *Uluslar ve Ulusçuluklar*, çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yay., İstanbul 1992,
- GÖKALP, Ziya; *Türkçülüğün Esasları*, Bordo Siyah Yay., İstanbul 2004.
- ; *Makaleler IX*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1980, s.33-34.
- HEYD, Uriel; *Foundations of Turkish Nationalism*, Luzac and Co., and the Hargill Pres, London 1950.
- HOBBSAWN, Eric; *Milletler ve Milliyetçilikler*, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yay., İstanbul 1995
- İNAN, Afet; *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, AAM Yay., Ankara 2000.
- KAPLAN, İsmail; *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yay., İstanbul 1999.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi, C.V; C.VIII*, TTK Yay., Ankara 2000.
- KARPAT, Kemal; *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yay., İstanbul 1996, s.36.
- KEDOUİRE, Elie; *Avrupa’da Milliyetçilik*, Çev. Haluk Timurtaş, Ankara 1971.
- KİLİ, Suna; Gözübüyük, A.Şeref; *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2000.

- KOLOĞLU, Orhan; *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918*, Boyut Kitapları, İstanbul 2000.
- KURAN, Ahmet Bedevi; *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yay., İstanbul 2000.
- KURAN, Ercüment; *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, TDV Yay., Ankara 2004.
- LANDAU, Jacob M.; *Tekinalp; Bir Türk Yurtseveri*, İletişim Yay., İstanbul, 1996.
- ; *Pan Turkism In Turkey, A Study of Irredantism*, C.Hurst&Co Punisher, London 1981.
- LEWİS, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay., Ankara 2000.
- MARDİN, Şerif; *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, İletişim Yay., İstanbul 2005.
- MERAY, Seha L.; *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar ve Belgeler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.
- MONTET, E., *Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik*, Çev.Adnan Yazıcı, Örgün Yay., İstanbul 2006.
- OKUTAN, M.Çağatay; *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İBÜ Yay., İstanbul 2004.
- OZANKAYA, Özer; *Türkleştirme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- ÖKE, Mim Kemal; *Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Üçdal Neşriyet, İstanbul 1982.
- PARLA, Taha; *Türkiye'de Siyasal Kültür'ün Resmi Kaynakları*, C.III, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- POLAT, Emre; *Osmanlı'nın ilk Yahudi Sosyalisti*, Truva Yay., İstanbul 2004.
- RAMSAUR, Ernest E.; *Jön Türkler, 1908 İhtilalinin Doğuşu*, Çev. M.Önal Mengüşoğlu, Pınar Yay., İstanbul 2004.
- RODRİGUE, Aron; *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yay., Ankara 1997.
- SADOĞLU, Hüseyin; *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İBÜ Yay., İstanbul 2003.
- SANDER, Oral; *Siyasi Tarih*, İmge Yay., Ankara 1994.

- SARINAY, Yusuf; *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yay., İstanbul 2004.
- SCHNAPPER, Dominique; *Yurttaşlar Cemaati*, Çev.Özlem Okur, Kesit Yay., İstanbul 1995.
- SERTEL, Sabiha; *Roman Gibi*, Ant Yay., İstanbul 1969.
- SHAW, Stanford; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, E Yay., İstanbul 1983.
- ; *Ottoman Jewry During World War I*, TTK Yay., Ankara 1994,
- SMITH, Anthony D.; *Milli Kimlik*, İletişim Yay., İstanbul 1999.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi; *Dağ Yolu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987
- TEKİN, Turan, , İstanbul, (1330)1914.
- TOPRAK, Zafer; *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950):İttihat Terakki ve Devletçilik*, TVY Yay., İstanbul 1995
- ; *Türkiye'de Millî İktisat, 1908-1918*, İstanbul 1982.
- TOYNBEE, Arnold; *Turkey:A Past and a Future*, The Project Gutenberg eBook, <http://www.gutenberg.org/files/10145/10145.txt>
- TUNAYA, Tanık Zafer; *Hürriyetin İlanı*, İBÜ Yay., İstanbul
- ; *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 1998.
- ; *Türkiye'de Siyasal (1876-1938)*, C:I, , İBÜ Yayınları, İstanbul 2003.
- ; *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılulaşma Hareketleri*, İBÜ Yay., İstanbul 2004.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya; *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 2001.
- YETKİN, Çetin; *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul 1996.
- YILDIZ, Ahmet; *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İletişim Yay., İstanbul 2004.
- ZÜRCHER, Eric Jan; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2003.

II. Makaleler

AKTAR, Ayhan; "Türkleştirme politikaları", *Tarih ve Toplum*, S.156, s.5-11.

ALP, Tekin; "Artırma sandıkları", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.8, s.1-3.

-----; "Ecnebi Sermayesine Karşı siyaset-i İktisadiyemiz", *İktisadiyat Mecmuası*, C:II, S:53, s.1-2.

-----; "İçtimai Siyaset-2", *Yeni Mecmua*, C.I, S.28, s.243-244.

-----; "İçtimai Siyaset-3", *Yeni Mecmua*, C:I, S:30, s.62-63.

-----; "İki Usul-i İstismar", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.4, s.1-3.

-----; "İktisat İşleri İktisat Erbabına Aittir", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.38, s.17-18.

-----; "İktisadi İnkılâp", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.63, s.633-636.

-----; "İktisadi Demokrasiye Doğru", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.88, s.2265-2269.

-----; "İktisat Derneği", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.23, s.1-2.

-----; "İstikbal-i İktisadımız", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I,S.42, s.1-4.

-----; "İttihad ve Terakki Fırkası'nın İktisadi Faaliyeti" *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.30, s.1-3.

-----; "Kapitalizm Devresi Başlıyor", *İktisadiyat Mecmuası*, C.II, S.67,1-3.

-----; "Kemalizm ve Devletçilik", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.77, s.1693-1696.

-----; "Memleket Sanayini Kalkındırma Şartları", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.29, s.38-39.

-----; "Millet Nedir? Millî İktisat Nereden İbarettir?", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.7., s.1-4.

-----; "Milli İktisat Nasıl Vücuda Gelir?", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.35, s.1-3.

-----; "Milli Kahraman Nerede?", *Tan*, 24.09.1952, s.2.

-----; "Sanayi Politikamız ve Devletçilik", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S.32, s.13-16.

-----; "Tesanütçülük- Solidarizm", *Yeni Mecmua*, C.I, S.29, s.518.

- ; "Ticaret Kanununun Tadil ve Islahı", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.37, s.1-2.
- ; "Türk Kültür Birliği", *Yeni Türk Mecmuası*, C.I, S.15, s.1239-1250.
- ; "Türkiye'de Bankalar", *İktisadiyat Mecmuası*, C.I, S.34, s.1-4.
- ; (RİSAL, P.) "Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar", *Türk Yurdu*, C.II, S.21, s.656-661; C.II, S.22, s.684-690; C.II, S.23, s.725-757; C.III, S.1, s.12-15; C.III, S.2, s.56-62; C.III, S.3, s.77-83; C.III, S.4, s.105-111
- ; "Yeni Osmanlılık", *Büyük Mecmua*, C:I, S.1; C.I, S.2., s.1-2.
- ARUS, Yunul; "Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinde Siyasal Düşünceler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s.362-367.
- BARKAN, Ömer Lütfi; "Tekinalp: Kemalizm", *Ülkü*, C.VIII, S.43, s.62.
- DURAN, Tülay; "Atatürk'ün Millet, Milliyetler Prensibi Hakkında Notları", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S.74, s.6-11.
- DURUKAN, Kaan; "Prens Sebahattin ve İlm-i İçtima, Türk Liberalizminin Kökenleri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.143-156.
- ESİN, Emel; "Kayıplar: Ahmet Ferit Tek", *Türk Kültürü*, Yıl.10, S.110 s.138-142.
- KADIOĞLU, Ayşe; "Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Milliyetçilik, C.IV, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.284-293.
- KARPAT, Kemal; "Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak", *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*, İBÜ Yay., İstanbul 2005, s.19-51.
- KODAMAN, Bayram; "II. Meşrutiyet Dönemi", *Türkler*, C.XIII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, , s.166-181.
- , "Osmanlı Siyasi Tarihi 1876-1920", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.XII, Çağ Yay., İstanbul 1993, s.221-313.
- LANDAU, Jacob M.; "Tekin Alp; Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Devrinde Bir Aydın", *IX. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, TTK Yay., Ankara, 1988, s.1127-1134.
- , "Tekinalp; Yaşamı ve Bibliyografyası", *Müteferrika*, S.6, s.28-36.

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi; “Türk Milliyetçiliğinde Hakim Milliyet Kodunun Dönüşümü”, *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Bağlam Yay., İstanbul 1997, s.202-214.

ÖKÇÜN, Gündüz; “İzmir İktisat Kongresi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yay., İstanbul 1994, s.1057-1071.

ÖZBUDUN, Ergun; “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”, *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Bağlam Yay., İstanbul 1997, s.58-71.

SOMEL, Selçuk Akşin; “Osmanlıcılık Düşüncesi(1839-1913)”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.88-117.

TOPRAK, Zafer; “II. Meşrutiyet’in Fikir Dergileri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s.124-135.

-----; “Millî İktisat”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C:IV, İletişim Yay., İstanbul 1992, s.738-749.

-----; “Osmanlı Toplumbiliminin Doğuşu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.310-327.

-----; “Osmanlı Devleti’nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul 1986, C:IV, s.376-383.

TÜTENGİL, Cavit Orhan; “Munis Tekinalp’in Yazı ve Fikir Hayatı İle İlgili Bir Belge”, *Yeni Yayınlar*, C:VII, S:4, s.210-213.

-----; “Munis Tekinalp’le ilgili İkinci Bir Belge”, *Yeni Yayınlar*, C.VII, S.6, s.133-134.

ÜYEPAZARCI, Erol; “Selanik ve Kısa Süren Saltanatı”, *Tarih ve Toplum*, S.177, s.22-29.

“Yeni Eserler”, *Türk Yurdu*, 27 Teşrin-i Sani 1330, C.VI, S.16, s.2414

“Yeni Eserler” *Türk Yurdu*, 19 Şubat 1330, C.VII, S.6, s.2494

III. Süreli Yayınlar

A. Dergiler

Büyük Mecmua

Düstur

İçtihat

İktisadiyat Mecmuası

TBMM Zabıt Cerideleri

Türk Yurdu

Türkiye İktisat Mecmuası

Yeni Mecmua

Yeni Türk Mecmuası

B. Gazeteler

Akşam

Asır

Cumhuriyet

Milliyet

Tan

Vakit

EKLER

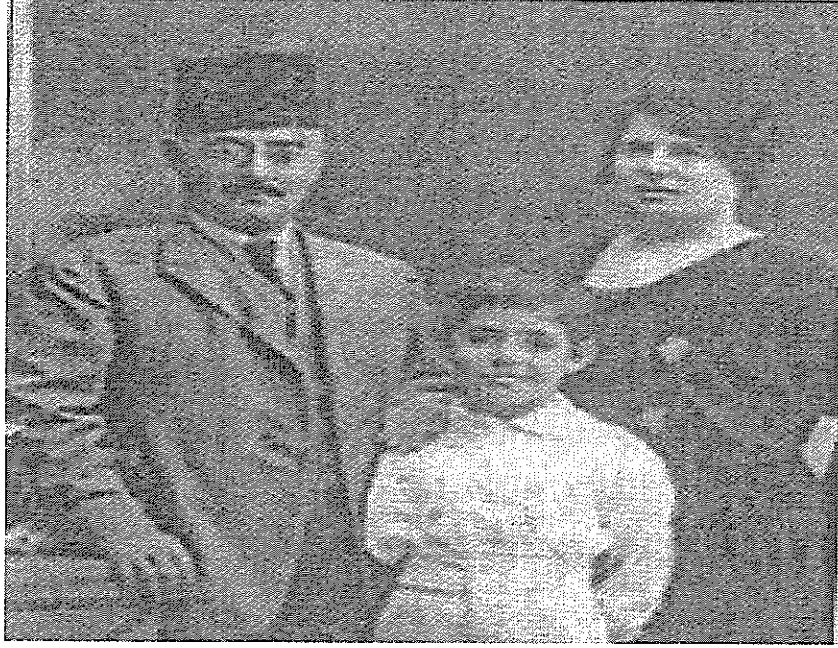

II. Meşrutiyet yıllarında Tekin Alp

Cumhuriyet Yıllarında Tekin Alp

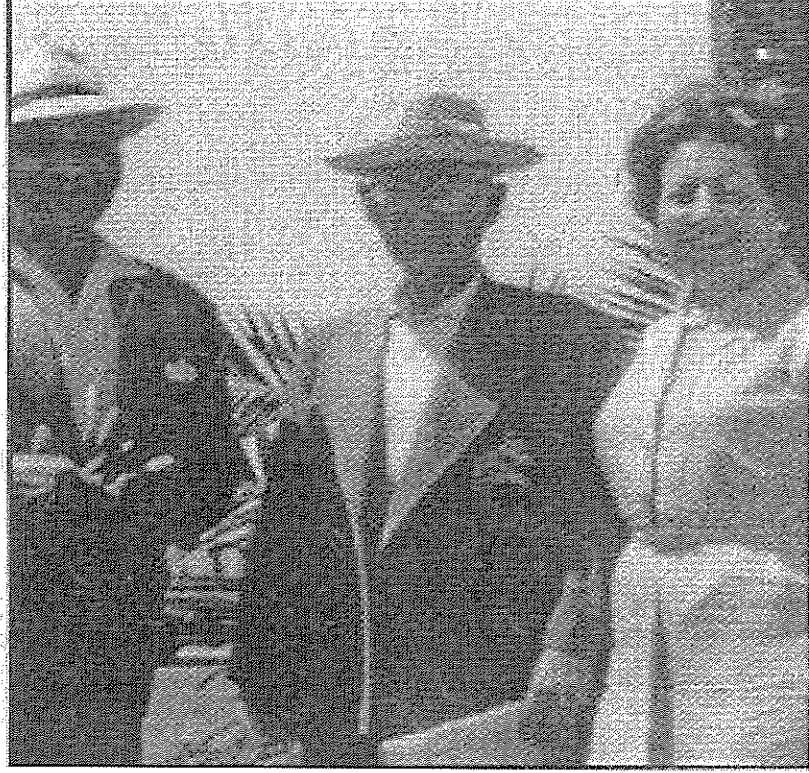

II. Meşrutiyet yıllarında ailesi ile birlikte

Cumhuriyet Döneminde Tekin Alp

Yaşamının son yıllarını geçirdiği Fransa'nın Nice Kentinde (Ortada)